પ્રાણશંકર કૃત,—

પોલીસ નિયમ પ્રકાશક.

સને ૧૯૧૪.

કીંમત એક રૂપીઓ.

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक ૫૦૬૧ वर्गांक

पुस्तकनु नाम પોલીસ પ્રકરણ [illegible]

विषय ૩૬૪.૬૫.૬૬૫

પોલીસ નિયમ પ્રકાશક.

કર્ત્તા અને પ્રસિદ્ધ કરનાર,

રાવ સાહેબ પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર,

રીટાયર્ડ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર

અને

(માજી હેડ લૉ લેક્ચરર, પોલીસ ટ્રેનીંગ સ્કુલ, પુના).

સુરત.

(કૉપી રાઇટ તથા તરજુમાના હક્કો સ્વાધિન રાખ્યા છે.)

કાયદા પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી છે.

(આવૃત્તિ ૧ લી, નકલ ૨૦૦૦.)

સુરત

આઇરીશ મિશન પ્રેસમાં એચ. આર. સ્કોટે છાપ્યુ.

સને ૧૯૧૪.

કીંમત રૂપીઓ એક.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૫૦૬૧

PUBLISHED BY
RAO SAHIB PRANSHANKAR TRIPURASHANKAR
AT NAGARFALIA, SURAT

પ્રસ્તાવના.

આ ન્હાના પુસ્તકમાં પ્રથમ ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ તથા વિલેજ પોલીસ આકટો, તે પછી ક્રીમીનલ પ્રાસીજર કોડ, પીનલ કોડ, પુરાવાનો આકટ, અને તે પછી જરૂરજોગ પરચુરણ આકટો, એમ અનુક્રમે આપેલા છે જુદા જુદાં પ્રકરણો પાડી, પોલીસને હમેશ ઉપયોગમાં આવે તેવી બાબતોમાં કાયદાની કલમો શબ્દસહ આપેલી છે, અને તે સાથે સંપૂર્ણ સમજુતી પણ આપી છે.

અસલી જુના જમાનો વહી ગયો છે, અને પોલીસ અમલદારો પોતાના કામકાજ દરમ્યાન જે ભાગું તુટું જ્ઞાન મેળવે, તેથી કામ નિભ્યું જતુ, તે વખત હવે રહ્યા નથી કેળવણીનો પ્રચાર બહુ ઓહોળો થવાથી, લોકો બહુ હોશીઆર અને કાયદાઓથી વાકેફ થતા ગયા છે, તેથી હવે હાલના જમાનાની ચાલુ સ્થીતિ ઉપર વિચાર કરતા પોલીસ સબ ઇન્સ્પેકટરો તથા ઇન્સ્પેકટરોનેજ માત્ર નહિ, પણ હેડ કાન્સ્ટેબલો અને કાન્સ્ટેબલોને પણ વધારે સગીન પ્રકારનુ જ્ઞાન સપાદન કરવાની જરૂર છે. એવા સંગીન અને મુસ્તકીન જ્ઞાનની પ્રાપ્તી સારૂ શિક્ષણની અવશ્ય જરૂર છે. તે સારૂ પોલીસ ખાતામા નોકરી કરનાર તમામ ન્હાના મોટા અમલદારોને હમેશ ઉપયોગી થઇ પડે એવા હેતુથી આ ચોપડી તદન નવીજ ગોઠવણ, અને ઢભછબ ઉપર રચવામા આવેલી છે. કાયદાની આખી કલમો જરૂરી બાબતોમા આપવા ઉપરાત, તે ઉપર હાલ જે જે રૂલો છે, તે, તથા હાઇ કોર્ટોના ફેસલાના આધારે ઠરેલા અર્થ જે પોલીસે જાણવાજ જોઇએ તે,—તથા તે ઉપર અનુભવ સિદ્ધ ખાસ ઉપયોગી સૂચનાઓ તથા સમજુતી, બહુજ સરળ ભાષામા સમજી શકાએ તેટલી સાદી રીતે, આ ચોપડીમાં આપેલી જણાશે.

સારી ચાલથી ચાલવાના જામીન વગેરે બાબતોમાં,—પુરાવાને અંગે, કઇ કઇ બાબતો જરૂરની છે, તે તપસીલવાર ગોઠવીને

બતાવી છે. ખુન, ખોટા સિક્કા બનાવવા, ચોરી, ઘરફોડી, વગેરે અનેક ઉપયુક્ત બાબતોમાં ગુન્હો શોધી કાહાડવા કેવા પ્રકારના ઉપાયો લેવા, ને શું શું તપાસ કરવી, તે સરળતાથી બતાવ્યું છે. ઝાહાડો(જડતી) લેવા સંબંધી બહુ ઉપયોગી અને જરૂરી અનુભવ સિદ્ધ રૂલો,—તથા કબુલત સંબંધે,—કેસ તથા સ્ટેશન ડાએરી સંબંધે,–"ફાઇનલ" યા આખર રિપોર્ટ સંબધે, ઇન્કવેસ્ટ સંબંધે, મેલાપીની માફી સંબંધે, પુરાવાના આકટમાં અનેક જરૂરી બાબતોમા,—કાયદો તથા અનુભવ એ બે ઉપરથી બહુ ઉપયોગી સમજુતી તથા રૂલો આપેલી જણાશે. વળી,–દફ્તર તપાસણીની રીત પણ બતાવી છે.

જરૂર પ્રમાણે સવાલ જવાબ રૂપે,–જરૂર પ્રમાણે સમજુતી રૂપે,–એમ સરળતાની બાબત ધ્યાનમા રાખી, આ ચોપડી તૈયાર કરેલી છે. દરરોજની કામગીરીમા,–પોતાનો અભ્યાસ પુરતો વધારવામાં,—પરીક્ષા પાસ કરવામા,—અને હાલના જમાનાને લાયકનુ કાયદાનું સંગીન જ્ઞાન મેળવવા આ ચોપડી ઉપયોગી સાધન છે એમ જણાશે, અને મારી આગલી બનાવેલી **જુની ચોપડીઓની** અભ્યાસમાં હવે કશી ગરજ રહેશે નહિં, એટલુંજ નહિં, પણ તેના કરતાં બહુ વધારે અને ઉંચું જ્ઞાન અને ઉપયોગી માહીતી, આ ચોપડીથી "અપ-ટુ-ડેઇટ" મળી શકશે, અને "પોલીસ નિયમ પ્રકાશક" નામ આવી ચોપડીનુ યથાર્થ છે, એમ જણાશે.

આ ચોપડીમા અમુક વિષય શોધી કાહાડવો સેહેલું પડે તે સારૂ દરેક પાને,–મથાળે,–કાયદો તથા કલમ આપેલાં છે, તેથી જે જોવું હોએ, તે ઝટ જડી શકશે.

તા ૨૫ મી જુલાઈ, ૧૯૧૪.
નાગર ફળીયુ, સુરત } પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ ૧ લું—(પોલીસ આકટો).

પ્રકરણ ૨ જુ—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ)

પ્રકરણ ૩ જુ—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ)

પ્રકરણ ૪ થું—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ).

પ્રકરણ ૫ મું—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ).

પ્રકરણ ૫ મું (અ)—(ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ).

પ્રકરણ ૬ ઠું—(પીનલ કોડ).

પ્રકરણ ૭ મું -(પીનલ કોડ)

પ્રકરણ ૮ મું—(પીનલ કોડ).

સમજુતી.

પોલીસ અમલદારોને હંમેશ જાણવાજોગ અને ઉપયોગી કલમો કાયદાના શબ્દમાજ આપેલી છે. તે ઉપર સંપૂર્ણ સમજુતીઓ, હાઈ કોર્ટોના થએલા ફેસલાઓ ઉપરથી તથા અનુભવ ઉપરથી, તથા ખાતામાં ચાલુ રૂલો ઉપરથી આપેલી છે

ગુન્હા શોધવામા મદદ મળે તેવી સરળ સમજુત આપેલી છે.

આ ચોપડી ધ્યાન રાખી એક વાર વાચવા પછી, તેમા બતાવેલી બાબતોનો સપૂર્ણ અભ્યાસ કરવા સારૂ, એક કરતા વધારે વખત વાંચવાની જરૂર છે ઘટતી મહેનત અને કાળજીપૂર્વક તેમ થવા પછી પરીક્ષા પાસ થવા,–તેમજ નિત્યનુ પોલીસ કાર્યક્રમનુ કામકાજ કરવા, કશી મુસ્કેલી પડશે નહી, એમ આશા છે

પોલીસ નિયમ પ્રકાશક.

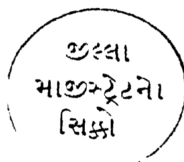
પ્રકરણ ૧ લું.

"ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ આકટ," તથા "વીલેજ પોલીસ આકટ."
(સને ૧૮૯૦નો ૪થો) (સને ૧૮૬૭નો ૮મો)

દરેક પોલીસ અમલદારે પોતાની નોકરીમા દાખલ થતાજ, પોતાના અખત્યાર, હકો અને જવાબદારી, કેવા અને કયા કયા પ્રકારના છે, તે અવશ્ય જાણવુ જોઇએ પોલીસને જે જે અખત્યાર પ્રાપ્ત થાએ છે, તે કાયદાની કલમોને અનુસરીનેજ પ્રાપ્ત થાએ છે કાયદામા જે કૃત્ય કરવાની પરવાનગી યા અખત્યાર આપેલ નથી, તેવુ કોઈ પણ કામ પોલીસ પોતાના હોદ્દાને અંગે કરી શકે નહિ, એમ સમજવુ.

પોલીસ અમલદારને સહુથી પહેલા "ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ આકટ" જાણવાની જરૂર છે તેથી તેમાથી જરૂર જોગ બાબતો આ નીચે આપી છે.

પોલીસની સનદ.—પોલીસખાતામા નોકરીએ દાખલ થતાજ દરેક પોલીસ અમલદારને એક સનદ યાને દાખલો કાયદા પ્રમાણે મળે છે, તેમા લખવામા આવે છે કે,—

. ફલાણા ફલાણા . .ને જીલ્લાની પોલીસનો આસામી નિમ્યો છે, અને સને ૧૮૯૦ના મુંબઇના ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ આકટ મુજબ જે સત્તા, ફરજ તથા હક છે, તે તેને આપ્યા છે.

(સહી) ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ
જીલ્લે . . .

ઉપર પ્રમાણેની સનદો ઇન્સપેકટરથી ઉતરતા દરજ્જાના પોલીસ અમલદારો માટે અપાએ છે ઇન્સપેકટરોને પણ સનદ અપાય છે પણ તે જુદી રીતે છે તેની અહિંયા જરૂર નથી, તેથી આપેલ નથી વળી આકટની કલમ ૩૨ મુજબ એક જીલ્લામાંથી બીજા હરકોઈ જીલ્લામા (મુબઈ ઇલાકામા), તેને બદલી થએથી જવુ પડે, તે શરત પણ દાખલામાં લખાય છે

વફાદારીના સોગન યા એકરાર.—તેમજ, નામદાર સરકારની હાલની નવી રૂલો પ્રમાણે વફાદાર રહેવાના સોગન યા એકરાર પોતાના ઉપરી પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ આગળ જાહેર કરવાની જરૂર રહે છે હેડ કાન્સ્ટેબલો તથા ચઢતા દરજ્જાના અમલદારોનેજ આવા સોગન લેવા પડે છે

પોલીસ અમલદારોનાં દરજ્જાઓ વિશે:—પોલીસ અમલદારો જુદા જુદા દરજ્જાના ઠરાવ્યા છે સર્વેથી ઉપરી દરજ્જો "**ઇન્સપેકટર જનરલ ઓફ પોલીસ,**" નો છે તે પછી ઉતરતા, "**ડેપ્યુટી ઇન્સપેકટર જનરલો,**" છે, તે પછી ઉતરતા, "**ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટો,**" છે, તે પછી ઉતરતા, "**આસીસ્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ,**" તથા "**ડેપ્યુટી પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ,**" છે, તે પછી "**પોલીસ ઇન્સપેકટરો,**" તે પછી "**સબ પોલીસ ઇન્સપેકટરો**" તે પછી "**હેડ કાન્સ્ટેબલો,**" જુદા જુદા વર્ગના છે, તે પછી "**કાન્સ્ટેબલ**" છે

વળી પાયદળ તથા માઉન્ટેડ (ઘોડેસ્વાર) અને "અનાર્મ્ડ" અને "આર્મ્ડ" (બંદુકવાળા) એમ પેટા વિભાગો છે

યુરોપીયન સારજંટનો વર્ગ જુદોજ છે

દરેક ગામને સારૂ પોલીસ પટેલ નીમેલા હોય છે, (વીલેજ પોલીસ આકટ પ્રમાણે) એ રીતના દરજ્જાના પોલીસ અમલદારો નિર્માણ કરેલા હોય છે. પોલીસની જુદી જુદી ફરજો તથા કાર્યક્રમો, આ અમલદારોએ બજાવવાનાં હોય છે.

પોલીસ અમલદાર કોને કેહેવો તે વિશે.—પોલીસ આકટ પ્રમાણે નિમાયલો એવો પોલીસ ફોજ પૈકીના હરકોઈ શખસને "પોલીસ અમલદાર" કેહેવાય.

"કાન્સ્ટેબલ".—એને સહુથી હલકા દરજ્જાનો પોલીસ અમલદાર ગણ્યો છે

પોલીસ આક્ટ ક્યાં ક્યાં લાગુ પડે છે.—મુબઈ શેહેર બાદ કરતા, આખા મુબઇ ઇલાકામા એ આક્ટ લાગુ સમજવો. પણ સીધ અને એડનના મુલકની બાબતમા એમ ઠરાવ્યુ છે કે સરકાર ત્યા અથવા ત્યાના અમુક ભાગોમા જાહેરનામાથી લાગુ પાડ, તોજ લાગુ થાએ છે.

પોલીસ અમલદારોની નિમણુંક કોણ કરે.—કૉન્સ્ટેબલો,–હેડ કાન્સ્ટેબલો—તથા સબ-પોલીસ ઇન્સ્પેકટરો, એઓને ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ નિમી શકે છે ઇન્સ્પેકટરોની નિમણુક પોલીસ ઇન્સપેકટર જનરલ કરી શકે, તેથી ચઢતા દરજ્જાવાળાને ફકત સરકાર નિમી શકે.

સ.—"ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ" નો શું અધિકાર પોલીસ ઉપર હોએ છે?

જ.—ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટન્ડન્ટને ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટનો મદદનીશ સમજવાનો છે તેમજ કોઈ પણ ડીસ્ટ્રીકટની પોલીસ ફોજ, ત્યાના ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટના તાબામા તથા અખત્યારમા સમજવાની છે

વળી, પોલીસ અમલદારોને થએલી સજાના સંબંધમા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને અપીલ સાભળવા કેટલોક અધિકાર છે તે વિશે "અપીલ" ના પ્રકરણમા હકીકત આપેલી છે, તે વાચવી

નોટ.—ખાસ પોલીસ નિમવા બાબતમા,—તથા વધારાની પોલીસ નિમવાની બાબતમા આક્ટની કલમો ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫ જોવી

નોટ.—કોઇ પણ કાયદા વિરૂદ્ધ મડળીએ કરેલી નુકસાનીનો બદલો અપાવવા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને કેવી સત્તા છે, તે બાબત આકટની કલમો ૨૫ અ, ૨૬, તથા ૨૬ અ જોવી.

પોલીસ કામગીરીમાં ગફલત યા કસુર; અને ખાતાંની રૂએ થઇ શકતી શિક્ષા બાબત.

સ.—પોલીસના ઉતરતા દરજ્જાના માણસોની પોતાની કામગીરી વગેરેમાં ગફલત યા કસુર કરવા બદલ, ખાતાની રૂએ યાને "ડીપાર્ટમેન્ટલ" શિક્ષા બાબતમાં શુ નિયમ ઠરાવ્યા છે?

જ.— કોઇ પોલીસ અમલદાર પોતાના કામમા ઘાતકી, અડીયલ, સુસ્ત, અથવા ગફલત કરનારો છે, અથવા પોતાનુ કામ કરવાને નાલાયક છે, એમ જણાએ, તો તેને જરૂર લાગે તો 'સસપેડ' એટલે નોકરી ઉપરથી મોકુફ કરવા, નીચી પાયરીએ ઉતારી પાડવા, બરતરફ કરવા અથવા એક મહિનાના તેના પગારની રકમ સુધી દંડ કરવા આ આકટથી અધિકાર છે, તે એવી રીતે કે-ઇન્સ્પેકટરના સંબંધમા આવો હુકમ ઇન્સ્પેકટર-જનરલ કરી શકે તેથી ઉતરતા દરજ્જાના—એટલે સબ-ઇન્સ્પેકટરો તથા તેથી ઉતરતા અમલદારોની બાબતમા આવી શિક્ષા તેનો ઉપરી ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ કરી શકે છે અને કોઇ ગંભીર પ્રકારની ગેરવર્તણુકની તપાસ ચાલતી હોય, તો ઇન્સ્પેકટરને પણ 'સસપેડ' કરવાનો પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ને અધિકાર છે પછીથી, આવા ઇન્સપેકટરને 'સસપેડ' કરવાની બાબત ઇન્સ્પેકટર-જનરલનો હુકમ મેળવી લેવો. **(ડી પો. આકટ કલમ ૨૯ રકમ ૩ ળ)**

વળી,—આ પ્રમાણે સસપેડ કરતી વખતે, યા પાયરી ઉતારતાં, યા બરતરફ કરતા, યા દંડ કરતા, એક પ્રોસીડીગ કરવુ જોઇએ તેમા કસુરદાર ઉપર જે તોહોમત હોએ, તે સ્પષ્ટ લખીને, કસુરદારની વિરૂદ્ધ તોહોમતની સાબીતીમાં પૂરાવો હોય, તે ટુકામા નોંધવો જોઇએ. વિરૂદ્ધ સાક્ષી આપનારને ઉલટ સવાલ કસુરદાર પુછી શકે, તેવી તેને તક આપવી, અને તેનો બચાવ, જવાબ, તથા પૂરાવો લેવો ને નોધવો. તેમ થયા પછી દફતરમાં કારણો બતાવીને ઠરાવ નોધવો જોઇએ. તે ઉપર ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટે સહી કરવી જોઇએ. **(ડી. પો. આકટ કલમ ૩૦)**

સ.—કસુરદારને શિક્ષા કોઇ ઇનસાફની કોર્ટમાં થઇ હોએ, તો પછી ખાતાની રૂઇએ શિક્ષા થઇ શકે?

જ.—હા, ઇનિસાફની કોર્ટમા થએલી શિક્ષા ઉપરાંત પણ શિક્ષા કરવી યોગ્ય જણાએ, તો તેમ થઈ શકે છે, તેમજ કોર્ટમાંથી છુટી ગયો હોએ, દોષમુક્ત થયો હોએ, તોપણ ખાતાની રૂઈએ શિક્ષા કરવાનુ યોગ્ય લાગે, તો તેમ કરી શકાએ છે આ બાબત પોતાના ઉપરીની મુનસફી ઉપર રહેલી છે

ખાતાની રૂઇએ થએલી શિક્ષા ઉપર અપીલો.

સ.—ખાતાની રૂઇએ થએલી શિક્ષા ઉપર અપીલો સાંભળવા બાબતમાં શું નિયમો છે?

જ.—ઇન્સ્પેક્ટરને સજા, ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ કરી શકે છે, તે ઉપર અપીલ નામદાર સરકારમા થાએ,

સબ-પોલીસ ઇન્સ્પેકટરને સજા, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ કરી શકે છે, તે ઉપર અપીલ કરવાની તે, તે "રેઇન્જ"ના ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેકટર જનરલ તરફ કરવી જોઈએ, બરતરફ કરવામા આવેલ હોએ, તો ઇન્સ્પેકટર-જનરલ તરફ કરવી

હેડ કાન્સ્ટેબલને તથા કાન્સ્ટેબલના દરજ્જાવાળાને સજા થઈ હોય, તે ઉપર અપીલ કરવાની તે, તે ડીસ્ટ્રીકટના ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ તરફ કરવી પડ

મુદત અને બીજી બાબતો.—ઠરાવની તારીખથી ૬૦ દિવસની મુદતમાં અપીલ કરવાની, ઠરાવની ખરી નકલ ઠરાવ કરનારની સહી સાથેની મેળવીને, તે સામેલ રાખી, અપીલ ઈંગ્રેજીમા સભ્યતાથી કરવી. ઠરાવ થયા પછી તુરત નકલ માગવી, ને તે મળી શકે તેટલા દિવસો, ઉપરની ૬૦ દિવસની મુદત ઉપરાંત મળી શકે છે

ડ્રીલની શિક્ષા,-તાકીદ આપવામાં આવી હોએ, તે વગેરે-ઉપર અપીલ થઈ શકતી નથી, "**બ્લેક માર્ક**" ઉપર અપીલ થઈ શકે છે.

ફક્ત એક અઠવાડીઆનો પગાર જેટલો દંડ કર્યો હોએ, તો તે ઉપર અપીલ નથી

સ. —"બ્લેક માર્ક" યાને કાળી નિશાની બાબત શું નિયમ છે?

જ.—દંડની, ખાતાની રૂઇએ સજા, ઘણે અંશે નાપસંદ કરવા જેવી જણાયાથી સરકારે તેને બદલે "બ્લેક માર્ક"ની સજા ઠરાવી છે ખાતા બાબતના કોઈ ગુન્હા બદલ, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટને યોગ્ય લાગે ત્યારે, એક ગુન્હા બદલ એક "બ્લેક માર્ક"ની સજા થઇ શકે પણ ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ આકટની કલમ ૩૦ પ્રમાણેનુ પ્રોસીડીંગ કરવુ જોઇએ ત્રણ "બ્લેક માર્ક" અપાયા બાદ, તે કસુરદારને પાયરી ઉતારવાને પાત્ર ગણી સવડ આવે ઉતારવો છ "બ્લેક માર્ક" થઇ હોએ, તો તે બરતરફ થવાને પાત્ર છે આવી ચેતવણી કસુરદારને આપી દેવા ઠરાવ્યુ છે કાન્સ્ટબલ તથા હેડ કાન્સ્ટેબલો,—પાયદળ તથા ઘોડ સ્વાર, તથા સારજંટ (યુરોપીયનો) ને, આવી "બ્લેક માર્ક"ની સજા થઈ શકે છે. બીજી કોઈ શિક્ષા સાથે પણ અપાએ પણ તેનો દરજ્જો કમી કર્યો હોએ, તો તેટલાજ ઉપરથી સાથે સાથે "બ્લેક માર્ક"ન અપાએ 'બ્લેક માર્ક'ની સજા થઈ કે "પ્રમોશન" અટકે એમ સમજવુ, પણ રજા મળવાની બંધ ન થઈ શકે માત્ર ઠપકો, યા ચેતવણી અપાઈ હોએ, તો તેટલાજ ઉપરથી તેની સાથે "બ્લેક માર્ક" અપાતી નથી વળી એમ ઠરાવેલુ છે કે, છ માસ સારી નોકરીનુ કામ કર્યાથી એક "બ્લેક માર્ક" રદ થાએ છે એમ દર છ માસની સારી નોકરીથી એક એક "બ્લેક માર્ક" રદ થઈ શકે બે વરસ સુધી બીન કસુરથી અને સારી નોકરી લાગલાગટ કરવામા આવે, તો તમામ "બ્લેક માર્ક" રદ થઈ શકે

અપીલનો હક.—બીજી સજાઓ ઉપર જેમ અપીલ થઈ શકે છે, તેમ "બ્લેક માર્ક"ની સજા ઉપર પણ અપીલનો હક રહે છે

કોઈ પણ ખાતાની રૂઈએ સજા કરવાની હોએ, તેને બદલે "બ્લેક માર્ક" આપવી યોગ્ય લાગે તો ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટન્ડેન્ટ આપી શકે છે, એમ સમજવુ

ખાતાંની રૂએ પોલીસને કેદની શિક્ષા વિશે

નોટ.—ખાતાની રૂઇએ હેડ કાન્સ્ટેબલથી ઉતરતા દરજ્જાના, એટલે કોન્સ્ટેબલોને, કેદની શિક્ષા, ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ, પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ અથવા કોઇ વિભાગનો ઇનચાર્જ આસીસ્ટન્ટ-પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ કરી શકે છે આવી સજા, ઘણામા ઘણી, ત્રણ દિવસ કેદની થઇ શકે, અને તે, ઉપર બતાવેલા કોઇ અમલદારની હાજરીમા તેનું અપમાન કરે, અથવા ઉઘાડી રીતે તેના હુકમનું ઉલ્લંઘન કરે, તોજ તેની બાબતમા થઇ શકે

હેડ કાન્સ્ટેબલોને, યા તેથી ચઢતા દરજ્જાવાળાને સારૂ આ શિક્ષા નથી

વળી તેવા હરેક કામમા શિક્ષા કરતી વખતે, તપાસની નોધ, ઠરાવના કારણો, વગેરે દફતરે નોધી, ઠરાવ કરનારે સહી કરવી જોઇએ (ડી પો આ કલમ ૩૧)

સ--પોલીસ અમલદારને નોકરી ઉપર ક્યારે ગણવો?

જ—અમુક જીલ્લામા કાયદેસર નીમાયા પછી, પોલીસ આકટ પ્રમાણેના કામ તથા હેતુ સારૂ, હરેક પોલીસ અમલદારને હમેશાં નોકરી ઉપરજ છે, એમ ગણવાનો છે, એક ડીસ્ટ્રીકટમાથી બીજા ડીસ્ટ્રીકટમાં તેની બદલી કરી શકાએ, ને તેણે ત્યાં જવુજ જોઇએ, એવી શરત સમજવી. (કલમ ૩૨)

સ--પોલીસ અમલદારને 'સસપેંડ' કર્યો હોએ, તો પછી તે દરમ્યાનમાં, એટલે સસપેંડ હોએ, તે મુદતમાં તેને નોકરી ઉપર ગણવો કે?

જ—જેટલો વખત તે 'સસપેડ' હોએ, તેટલો વખત તેનો કાયદેસર અખ્ત્યાર મોકુફ સમજવો, પણ તેની જવાબદારી અને તાબેદારીની બાબત કાયમ સમજવી. તે આથી મોકુફ થતી નથી.

પગારની બાબત તેનો ઉપરી હુકમ કરે, તેમ થાએ છે (આકટની કલમ ૧૧. બ.)

નોટ.—વળી જાણવુ કે, પોતાની નોકરીની કામગીરી શિવાય બીજો કોઈ ધંધો રોજગાર યા કામગીરી પોલીસ કરી શકે નહિ તેમજ પોતાના ડીસ્ટ્રીકટની હદમાં કાંઈ વેપાર કરી શકે નહિ, અને જમીન ખરીદીમાં યા વેચાણમાં સામેલ થઈ શકે નહિ.

'સસપેડ' હોય, તોપણ ઉપર પ્રમાણેજ નિયમ સમજવો (કલમ ૩૩)

સ.—પોલીસે રાજીનામું આપવાની બાબતમાં શું નિયમ છે?

જ.—પોતાને નોકરી છોડવી છે અને રાજીનામુ આપવુ છે, તેવી લેખી નોટીસ પોતાના ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને, યા જે બીજા અમલદારને ઇન્સ્પેકટર-જનરલે એવી પરવાનગી આપી શકે એમ ઠરાવેલ હોય, તેને આપવી. તેવી નોટીસ પછી ૬૦ દિવસની મુદ્દત પછી તે નોકરી છોડી શકે આથી જણાશે કે ૬૦ દિવસ અગાઉથી રાજીનામું આપવુ પડે. તરત છુટો થઈ શકે નહિ, એવો સામાન્ય નિયમ છે. પણ ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને વાજબી લાગે, તો લેખિત પરવાનગી આપી રાજીનામુ આપનાર પોલીસ અમલદારને તરત પણ છુટો કરી શકે. અથવા સીવીલ સરજનનુ સર્ટીફીકેટ એવુ રજુ થાએ કે તે માણસ શરીરની યા માનસિક અશક્તતાને લીધ પોલીસની નોકરી કરવા લાયક નથી, તો પછી તરતજ છુટો થઈ શકે છે સરકારનુ કાઇ લેહેણુ હોય, તે રાજીનામુ આપનારે તરત આપી દેવુ જોઇએ, યા તેવો સતોપકારક જામીન આપવો જોઇએ.

ઉપર પ્રમાણે ન થાય, તો ગેરકાયદે નોકરી છોડવા બદલ, તેને કાયદાની કલમ ૩૬ પ્રમાણેની શિક્ષા ફોજદારી રીતે થઇ શકે છે, તે શિવાય વિશેપમાં, તેનો તમામ ચઢેલો પગાર ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટના હુકમથી ખાલસા થઈ શકે છે

વળી,—પોલીસમાં દાખલ થતાં મળેલુ સર્ટીફીકેટ (દાખલો) તથા સરકારી હથીઆર, કપડા વગેરે, સુપરીન્ટેન્ડન્ટ જેને અખત્યાર આપ્યો હોય, તેવા અમલદારને રાજીનામુ આપનારે સોંપી દેવા જોઈએ તેમ ન થાએ, તો કોઈ માજીસ્ટ્રેટ, યા,—ખાસ કારણસર ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, સરકારી ઉપર કહેલો સામાન જપ્ત કરવા વારંટ કાયદેસર રીતે આપી શકશે માત્ર ઇન્સ્પેકટર-જનરલના હુકમ અનુસાર કોઈ એવા કપડાં રાજીનામુ આપનારની માલીકીના ઠર્યા હશે, તેને સારૂ આ પ્રમાણે થઈ શકતુ નથી (ડી. પો આ કલમ. ૩૪, ૩૫)

પોલીસ અમલદારને કોર્ટ શિક્ષા ફરમાવે તે વિશે.

નોટ.—બાયલાપણું એટલે બીકણપણુ, કોઇ પોલીસ અમલદાર બતાવે તો તે બાબતમાં,—કાયદા વિરૂદ્ધ રાજીનામું આપે,—યા હોદ્દાનું કામ પોતાની મેળે

કાયદાના નિયમ વિરૂદ્ધ છોડે તો,—અથવા પોતાની ફરજ બજાવવામાં જાણી જોઇ ભગ યા અનાદર કરે,—વિગેરે બાબતમાં ઇનસાફની કોર્ટમાં તેવા પોલીસ અમલદારને ત્રણ મહીના સુધીની કેદ, અથવા સો રૂપીઆ સુધી દંડની, યા એ બેહુ, શિક્ષા થઇ શકે, તે વિશે કાયદાની કલમ ૩૬ જોવી

વળી—કોઇ પોલીસ અમલદાર રજા ઉપર ગેરહાજર હોય, ને તે રજાની મુદત વિતે, પાછો નોકરી ઉપર હાજર ન થાએ, અને તે બાબતમાં વાજબી કારણ બતાવી ન શકે, તો તેણે પોતાના હોદ્દાનુ કામ કાયદા વિરૂદ્ધ રીતે છોડયુ, એમ ગણાશે **(કલમ ૩૬. ૨કમ ૩ જી).**

પોલીસ નિયમ સંબંધમાં ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટના અખત્યાર

રસ્તા વિગેરે બાબતોમાં,—સુરગ ઉરાડવાની બાબતમાં,—જારકર્મ કરવાના કારખાનાં બંધ કરવા સંબધે,—અવ્યવસ્થા અને સુલેહમા ભગ થતો અટકાવવા સબંધે,—હગામો વિગેરે ન થવા પામે તે માટે,—ધર્મ સબંધી જગાએ બંદોબસ્ત રાખવા માટે,—મેળા વિગેરેમા રોગનો ઉપદ્રવ ન થવા દેવા માટે,—લોકોની ટોળી યા મંડળી વિખેરવા માટે,—સાર્વજનીક સભા યા રમત ગમતની જેવી જગામાં ગેર બદોબસ્ત અટકાવવા માટે,—વિગેરે બાબતમા,—ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ અથવા પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટને નિયમો કરવાને, અને હુકમો ફરમાવવા અધીકારછે. જે વિશે, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ આકટની કલમો ૩૯ થી ૪૮ જોવી

પોલીસને પોતાની નોકરીના અંગ વિશેષ જરૂરી બાબતો નીચે પ્રમાણે છે.—

કલમ.	બાબતો
૪૨	**શસ્ત્ર, સોટા, હથીઆરો લઇ જવાની મનાઇ કરી શકાય, પત્થર વગેરે એકઠા કરી સુલેહમા ભંગ ન થાએ તે સારૂ,—માણસો, મુડદા અથવા પુતળા બનાવી, બુમો પાડી, વાજીત્ર વગાડવાથી, ભાષણો આપી, યા ચાળા પાડી, યા છબીઓ વગેરે બતાવી, નીતિ અને મર્યાદાનો ભગ ન થવા દેવા,—ધર્મની જેહવી લાગણી યા દુશ્મનાઇ ઉભી ન થવા દેવા, લોકોની શાંતિ અને સુલેહમાં ભગ ન થવા દેવા બાબતમા—નિયમો જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે છે. વાંધા ભરેલા નાટકો ઉપર નિબંધ રાખવાનો જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને પૂર્ણ અખત્યાર છે**
૪૩.	**હગામો અથવા સુલેહનો ભારે ભગ ન થવા દેવા, કોઇ ઇમારત યા જગા થોડો વખત બધ કરવા, તેનો કબજો પોતે લેવા, અમુક શખસોને તેનો ઉપયોગ ન કરવા દેવા સારૂ, વગેરેમા નિયમો જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે છે.**

૪૪. ધર્મ સબંધી, યા, સામાજીક ઉત્સવ સબધી, રસ્તામાં સુલેહનો ભગ ન થાએ, તે બાબતમા હુકમ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે છે.

૪૫ મેળા વગેરેમા કોઇ ભારે રોગ ઉત્પન્ન ન થાએ, તે સારૂ જરૂર જોગ ઉપાયો લેવાને હુકમો ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે છે

૪૬ કોઇ જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ યા પેટા ટુકડી માજીસ્ટ્રેટને જયારે એમ દેખાય કે,--પોતાના જીલ્લામા કોઇ જાતના લોકોની ટોળી યા મડળીની આવજાવથી, યા, ત્યાં રહેવાથી, લોકોને ભય યા ત્રાસ છે, તો તેવી ટોળીને વિખેરાઇ જવા, અને અમુક ઠરાવેલે રસ્તે નીકળી જવા જાહેર નામુ કાઢી હુકમ તે કરી શકે છે

૪૭ કોઇ શહેર, યા, ગામમા,--ગમત કરવાની સાર્વજનિક જગોમા, તથા સાર્વજનિક સભામા ગેરબંદોબસ્ત ન થાએ, એવી જગામા શી રીતે લોકોએ દાખલ થવુ તથા ચાલવું, તે બાબતમા વાસ્તવિક યોગ્ય હુકમો કાન્સ્ટેબલના દરજ્જાથી ચઢતો હોય, એવો જે પોલીસ અમલદાર ત્યા હાજર હોય તે, આપી શકે, એમ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ ઠરાવી શકે છે.

ઉપરની બાબતો, પોલીસને જરૂર જાણવા જોગ છે, તેથી ટુકમા આપી છે પોતાના રોજના કર્તવ્યમાં હંમેશ ઉપયોગી છે ઘણાં ડીસ્ટ્રીકટોમાં આ બાબત સબધમા રૂલો કરેલી હોય છે, તે પ્રમાણે વર્તવું જયાં ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટે રૂલો, એવા પ્રસગ સિવાએ કરેલી નહોએ, ત્યા ઉપર પ્રમાણે જો પ્રસગ હોય, તો પોતાના ઉપરીને રીપોર્ટ કરી જરૂર બતાવેથી, કાયદેસર હુકમો મેળવી શકાશે, તે ધ્યાનમા રાખવુ.

સ —કોઇ ગામની હદમાં, યા પોલીસ સ્ટેશનની હદમાં, કોઇ પઠાણોની, કાબુલીઓની, યા તેવી કોઇ ટોળી ગુન્હો કરવાને ઇરાદે ફરે છે, યા લોકોને ત્રાસ આપે તેમ છે, એમ હોય, તો શું કરવું ?

જ —તે ટોળીના કાર્યો ઉપર નિગેહબાની કાયમ રાખી, તેના આગેવાનોનાં નામ ઠામ લખી લઇ, ડીસ્ટ્રીકટ યા સબડીવીઝનલ માજીસ્ટ્રેટ તરફ તપસીલવાર રીપોર્ટ કરવો તે ઉપરથી યોગ્ય લાગેથી તેઓ એમ હુકમ કરી શકશે કે, તે ટોળીએ વિખેરાઇ જવુ, યા ધાસ્તી ન ઉપજે તેમ વર્તવુ, યા અમુક રસ્તે ચાલ્યા જવું, અને તેવી લેખિત નોટીસ, તે ટોળીના મુખીને આપી, યા દાંડી પીટાવી, યા બીજી યોગ્ય રીતે, ખબર આપી પોતાના હુકમનો અમલ કરી શકશે. જે ડીસ્ટ્રીકટની

હદમાં જવાનો આવી ટોળીનો ઇરાદો જણાય, ત્યાના અમલદારને ખબર આપવી. અને જે હદમાં તે ટોળી હોય, ત્યાંના પોલીસ અમલદારે તે ટોળી ઉપર નજર રાખવી (કલમ ૪૬)

સ.—રમતગમતની સાર્વજનિક જગામાં, અથવા સભામાં, પોલીસને જવાને છુટ છે કે શી રીતે, ને તેઓ શું હુકમ કરી શકે?

જ.—આ બાબતમા કાયદો હુકમા નીચે પ્રમાણે છે —

ગમત કરવાની કોઇ પણ સાર્વજનિક જગામાં, અથવા જે કોઇ સભામા લોકોને તેડ્યા હોય, યા આવવાની છુટ હોય, તે જગામા ભારે ગેરબંદોબસ્ત અથવા કાયદાનુ ઉલ્લઘન ન થાય તે સારૂ, અથવા તેવો વાસ્તિક તાત્કાળિક ભય હોય તે અટકાવવા સારૂ, તે શહેર યા ગામમા હાજર હોય તેવો કોઈ કોન્સ્ટેબલથી ચડતા દરજ્જાનો પોલીસ અમલદાર ત્યાં સલાહસપથી અને કાયદેસર રીતે કામ ચાલે, તેવા જરૂરના વાસ્તવિક હુકમો આપી શકે છે અને આવા હુકમો પ્રમાણે ત્યા સઘળા માણસો બધાએલા છે, એમ સમજવાનુ છે અને આવા હુકમો અમલમાં લાવવા સારૂ, એવી જગામા યા સભામા પોલીસને જવાની છુટ છે (કલમ ૪૭).

સ.—જાહેર રસ્તામાં યા નજીક, વાજીંત્ર વગાડવાની બાબતમાં નિયમ કરવા પોલીસને કેવો અધિકાર છે?

જ.—ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ, યા જે બીજા માજીસ્ટ્રેટને આ બાબતમાં યોગ્ય અધિકાર મળ્યો હોય, તેના કોઇ થએલા હુકમને અનુસરીને ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ યા આસીસ્ટન્ટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આ બાબતમા પરવાનો આપી યા બીજી રીતે નિયમ કરી શકે છે કે રસ્તામા, અથવા રસ્તાની પાસે, ઢોલ, નગારા, વાજીત્ર યા રણશિંગડાં યા બીજા કાન ફોડે તેવા વાજીત્ર અમુક વખત સુધી અમુક શરતે વગાડી શકે (કલમ ૪૮).

નોટ.—મડળી, સરઘસ તથા એકઠા થઇને જનાર લોકોએ કયે રસ્તે, કયા ક્રમ પ્રમાણે, કયે વખતે જવું, વગેરે બાબત એજ કલમ પ્રમાણે ઉપર લખેલા પોલીસ અમલદાર ફરમાવી શકે છે.

સ.—રખડતા કુતરાઓનો નાશ કરવા બાબતમાં શું નિયમ છે?

જ.—કોઈ માણુસના હવાલામાં ન હોએ, તેવુ કુતરૂ રસ્તામાં રખડતું હોય ત્યારે ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ પોતાના ડીસ્ટ્રીકટની કોઈ હદની બાબતમા એવુ જાહેરનામુ કરી શકે છે કે, રસ્તામાં એવા કુતરાનું શ્વાસોશ્વાસ લઇ શકે અને પાણી પી શકે, તે રીતે મ્હો બાંધી લેવુ, જેથી તે કોઇને બીલકુલ કરડી શકે નહી અને આવાં કોઈ જાહેરનામાની મુદત દરમ્યાન, માલીકના મકાન બહાર, આ રીતે બંદોબસ્ત ન કર્યો હોય, યા સાથે લઇને જવા માણુસ કોઈ ન હોય, તો તેવા કુતરા રખડતાં ગણીને, તેનો નાશ કરવા પોલીસને સત્તા છે પણ એવુ ઠરાવ્યુ છે કે, માલીકનુ નામ કોઈ કુતરાના પટા ઉપર હોય તો ત્રણ દિવસ રાખી મુકવુ; ને માલીકને લખી ખબર આપવી; ને માલીક તેને માગવા ન આવે અને તેનો તમામ ખરચ ન આપે, તે પછી તેનો નાશ કરવો યા વેચી નાખવુ. હડકાયુ હોય તો તુરતજ નાશ કરવો (કલમ ૪૯)

નાશ કરવાની રીત. **"સ્ટ્રીકનીયા" નામના ઝેરના પડીકા સરકાર તરફથી મળે છે, તે દુધમા, યા માસમા યા મીઠાઇમા એવા કુતરાને નાશ થવા આપવા, ને ખાવામાથી રહેલો પદાર્થ બીજા કોઇના ખાવામા ન આવે, તે ધ્યાનમાં રાખવુ.—વળી, આ કામમા જેના ધર્મને બાધ આવે તેવા પોલીસના માણસોનો ઉપયોગ ન કરવો. ઝેરના પડીકા વાપરવામા ન આવતા, ફેકી દેવામા આવે છે, તે ઉપર ધ્યાન રાખવુ તાબાના નોકરોની એવી વૃત્તિ ઉપર નીગેહબાની રાખવી જરૂરની છે. કેટલા કુતરા નાશ થયા તેના પત્રકો મોકલવા પડે હાલમા સરકારે ઠરાવ્યુ છે કે, "સ્ટ્રીક્નયા" ને લોટ તથા ગોળ સાથે ભેળવી ગોળી વાળીને કુતરાઓને આપવી. માઉસમા આપવાનું પસદ કરવા જોગ નથી, એમ ઠરાવ્યુ છે.**

પોલીસની અમલ કરવાની સત્તા, તથા તેમની ફરજો.

સ.—પોલીસ અમલદારની શી શી ફરજો છે?

જ.—આ વિષે કાયદામા નીચે પ્રમાણે નિયમ છે —

"(અ). યોગ્ય અધિકારીએ જે દરેક વારંટ અથવા બીજા હુકમ કાયદેસર રીતે પોતાને કર્યો હોએ તે તેણે તાબડતોબ માનીને અમલમાં લાવવો, અને પોતાના ઉપરી અમલદારના હુકમ અમલમાં લાવવા સારૂ સર્વ પ્રકારના કાયદેસર ઉપાય લેવા જોઇએ.

(બ). પોતે બનતો પ્રયત્ન કરીને, કાગ્નીઝેબલ ગુન્હા થયા વિશે અથવા તેવા ગુન્હા કરવાની ધારણા વિશે બાતમી મેળવવી, તથા ગુન્હેગારોને શાસન કરાવવા માટે અથવા ગુન્હા થતા અટકાવવા માટે ઉત્તમ દેખાએ એવી, તથા કાયદાને અને પોતાના ઉપરી અમલદારોએ કરેલા હુકમને અનુસરતી હોએ તેવી ખબર કરવી, તથા બીજા ઉપાય લેવા.

(ક). પોતે બનતો પ્રયત્ન કરીને લોકોપકારક કૃત્ય થતાં અટકાવવાં,

(ડ). જે માણુસને પકડવાને કાયદાની રૂએ અધિકાર હોએ, અને જે માણુસને પકડવાનુ પુરતુ કારણ હોએ તે સર્વને પકડવા

(ઇ) બીજો કોઈ પોલીસ અમલદાર તેનુ કામ કરતી વખતે પોતાને બોલાવે ત્યારે અથવા તેવી વખતે તેને મદદની જરૂર પડે ત્યારે, તે મદદ કરેલા અમલદારની બાબતમા કાયદેસર અને વાજબી હોએ, એવી રીતે મદદ કરવી

(ફ) વિદ્યમાન કાળે અમલમાં હોએ એવા મેહેસુલ સંબંધીના કોઈ પણ કાયદાની રૂએ અથવા બીજા કોઈ પણ કાયદાની રૂએ પોતાને જે કામ કરવાના હોય તે કામ બજાવવા" (કલમ ૫૧)

સ.—લોકોને આવવા જવાની સામાન્ય જગામાં, તથા પીઠાંઓ વગેરે તપાસવાની બાબતમાં પોલીસને કેવી સત્તા છે?

જ.—"સરકારે અથવા કાયદેસર રીતે અખત્યાર મળેલા શખસે કરેલી કાનુનો તથા હુકમોને અનુસરીને, પ્રત્યેક પોલીસ અમલદારને ઉપર કહેલાં કારણો પૈકી હરકોઈ કારણસર લોકોને આવવા જવાની હરકોઈ જગામાં તથા જે કોઈ પણ જગા પીઠાં તરીકે અથવા કેફી વસાણા વેચવાની દુકાન અથવા હલકા તથા બેઢંગા માણુસોને આવવા જવાની

જગા તરીકે વપરાએ છે, એમ માનવાનુ પોતાને કારણ હોએ, તે જગામા વારંટ વગર પેસીને ચોકસી કરવાનો અધિકાર છે” (જુઓ આકટની કલમ ૫૧ ની રકમ ૨ છ)

જડતી લેવાના અધિકાર વિશે.

સ —રસ્તામાં જતા આવતા કોઇ શખસ ઉપર ગુન્હો કર્યાનો વેહેમ આવે, તો તેની જડતી લેવાની બાબતમાં કેવો અધિકાર છે?

જ —રસ્તામા અથવા જાહેર લોકોને આવવા જવાની જગામાં કોઈ શખસના કબજામા કાંઈ વસ્તુ હોએ, અને તે શક પડતી ચોરેલી મિલકત હોવાનો વેહેમ શુદ્ધ બુદ્ધિથી કોઈ પોલીસ અમલદારને આવે, તો તે સાફ ઝાડા લેવાનો, અને તે ક્યાથી આવી એમ પુછવાનો પોલીસને અધિકાર છે અને વેહેમ ભરેલી હકીગત લાગે, તો તે વસ્તુ અટકાવી શકે છે અને તે બાબત માજીસ્ટ્રેટને રીપોર્ટ કરી શકે છે અને ત્યાથી કાયદા મુજબ બ્યવસ્થા થશે (કલમ ૫૩ (૩))

નોટ.—હર એક જડતી લેતા પંચ રાખવા બાબત, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૦૩ મા ફરમાન છે, તે પ્રમાણે આમા પણ કરવાનુ છે.

સ.—લોકો તરફ પોલીસની ફરજ કેવા પ્રકારની, કઇ કઇ છે?

જ.—દરેક પોલીસ અમલદારની આ બાબત ફરજ નીચે પ્રમાણે છે —

(અ) રસ્તામાના અશક્ત અથવા નિરાધાર માણસોને પોતાથી બને તેટલી દરેક જાતની મદદ આપવી, તથા કેફ ચઢેલા જે શખસો તથા ગાંડા માણસો અહી તહી રખડતાં હોઇને ભયકારક અથવા પોતાની સંભાળ લેવાને અશક્ત હોએ, તેમને પોતાના તાબામાં લેવાં,

(બ) પકડેલો અથવા પહેરામાં રાખેલો જે કોઈ માણસ જખમી અથવા આજારી હોએ તેને માટે જરૂરી મદદ મેળવવા સારૂ તાબડતોબ ઉપાય લેવા, તથા એવા કોઈ પણ માણસ

ઉપર ચોકી રાખતી વખતે અથવા તેને લઈ જતી વખતે તેની સ્થિતિ તરફ યોગ્ય નજર રાખવી

(ક) પકડેલા અથવા પેહેરામા રાખેલા પ્રત્યેક માણુસને જોઈએ એટલો ખોરાક તથા આશ્રય આપવાનો બદોબસ્ત કરવો.

(ડ) ઝાડો લેતી વખતે નિરર્થક બેઅદબી કરવી નહી, અથવા બિન જરૂરી દુ ખ દેવુ નહી

(ઇ) સ્ત્રી તથા છોકરાઓની સાથે કામ લેતી વખતે મર્યાદા તથા વાસ્તવિક સભ્યતાથી ચાલવુ,

(ફ) આગથી કાઇ પણ નુકસાન અથવા તોટો ન થવા દેવા માટે પોતાથી બનતા ઉપાય લેવા.

(ગ) કાઈ પણ સાર્વજનિક અકસ્માત્ અથવા જોખમ દૂર કરવા સારૂ પોતાથી બનતા ઉપાય લેવા ,, (કલમ ૫૨)

સ.—પોલીસ અમલદારની બીજી શી ફરજો છે, તે કહો.

જ.—નીચે લખેલા કામ કરવાની પ્રત્યેક પોલીસ અમલદારની ફરજ છે —

(અ) રસ્તામા રાહદારીનુ નિયમન કરી તે ઉપર નિર્બંધ રાખવો, રસ્તાની અંદર કાઈ પણ અડચણ થવા ન દેવી તથા પોતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરીને રસ્તામા અથવા તેની નજીક લોકોને પાળવા સારૂ આ આક્ટ મુજબ અથવા અમલમા હોએ એવા બીજા કોઇ પણ કાયદા મુજબ જે કાઇ પણ કાનુન અથવા હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય, તેનુ ઉલ્લંઘન થવા ન દેવુ,

(બ) રસ્તામા તથા નાહાવાની, ધોવાની તથા ઉતરવાની સાર્વજનિક જગા, મેળા, દેવમંદીર, તથા લોકોને આવવા જવાની બીજી સઘળી જગા, એ ઠેકાણે તથા તેની અંદર તથા લોકો ભક્તિ કરતા હોએ ત્યારે ભક્તિ કરવાની જગાની આસપાસ બદોબસ્ત રાખવો;

(ક) નાહાવાની ધોવાની તથા ઉતરવાની સાર્વજનિક જગામાં લોકોને જવા આવવાનુ નિયમ કરવુ, સદરહુ જગામાં તથા સાર્વજનિક તરમા ઘણી ભીડ ન થવા દેવા તથા પોતાથી બને તેટલો પ્રયત્ન કરીને આવી કોઇ પણ જગાએ અથવા આવી કોઇ પણ તર ઉપર લોકોને પાળવા કાયદેસર રીતે કરેલી કોઈપણુ કાનુન અથવા હુકમનુ ઉલ્લંઘન થવા ન દેવુ." (પોલીસ આકટ કલમ ૫૩).

નોટ --હુકમ નહિ માને તો શું? ઉપર પ્રમાણે હુકમો વાસ્તવિક થયા હોય, તે પ્રમાણે ચાલવા લોકો બધાએલા છે હુકમ તોડનારને અટકાવવા, ખસેડી મુકવા, અથવા માજીસ્ટ્રેટ આગળ લઇ જવાને,-યા,-અવસર વિતે, નજીવી બાબતોમા છોડી મુકવા પોલીસ અમલદારને અખત્યાર છે. (કલમ ૫૩ રકમ ૨-૩)

સ.—ભટકતાં ઢોરો પકડવાની બાબતમાં પોલીસને શું અધિકાર છે?

જ.—રસ્તામા રખડતા "સુનેલ" ઢોરો મળી આવે, તેને "ઢોરોના અતીક્રમણ આકટ" ને અનુસરીને, પોલીસ પકડીને નજીકના ડબામા લઇ જઈ શકે, યા મોકલી આપી શકે

સ.—બીનવારસી મિલકતના સંબંધમાં પોલીસની શું ફરજ છે?

જ—કોઈ દાવો ન કરેલી, યા બીનવારસી મિલકત મળી આવે, યા સ્વાધીન કરવામા આવે, તો પોલીસ થોડા વખત માટે પોતાના કબજામા લેવી, અને જ્યા મળી આવે, તે ગામ યા શેહેરના કોઇ પોલીસ પટેલ હોય, તો તેની રસીદ લઈ તેને સોપી દેવી, અને તે પોતાના ઉપરી માજીસ્ટ્રેટ પાસે યોગ્ય હુકમ થવા મોકલશે. અને તેમ ન હોય તો—ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટે જેને આ બાબતમાં અધિકાર વખતોવખત આપ્યો હોય, તેવા માજીસ્ટ્રેટને સોપી દેવી (કલમ. ૫૭). અને ત્યાંથી આકટની કલમ ૫૮ તથા ૫૯ મુજબ અમલ થશે

નોટ.—ઉપરી અમલદારની સત્તા.—પોતાના તાબાનો પોલીસ અમલદાર કાયદેસર જે જે કામો કરી શકે છે, તે તેનો ઉપરી અમલદાર જે કાન્સ્ટેબલના દરજ્જાથી ચઢતો હોય તે, કરી શકે. (કલમ. ૧૦). આથી એમ ઠરે છે કે પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર કરી શકે, તે હરેક કામ તેના ઉપરી અમલદારો કરી શકે,

સ.—કેટલાંક અપકૃત્ય યા ગુન્હાઓની બાબતમાં પોલીસને વારંવાર ફરીઆદ કરવી પડે છે, તે કેવા પ્રકારની છે?

જ.— આ બાબતમા કલમ ૬૧–૬૨ ધ્યાનમાં રાખવાની છે. કલમ ૬૧ ની બાબતમા એવો કાયદો છે કે, જ્યા સરકાર તે કલમ લાગુ પાડે, ત્યાંજ તેનો અમલ થઇ શકે. એ કલમ પ્રમાણેના ગુન્હાઓ "કૉગનીઝબલ" એટલે પોલીસ અખત્યારના નથી. તેથી પોલીસ કોઈને વારંટ વગર પકડી શકે નહિ પણ તેવાં અપકૃત્ય બદલ માજીસ્ટ્રેટ આગળ ફરીઆદ તેઓને યોગ્ય લાગે, તો માંડી શકે છે તેમ કરવા પોલીસ બંધાએલ છે, એમ કાંઈ નથી તાકીદ આપવાથી અપકૃત્ય બંધ થાય, તો ફરીઆદ હંમેશ માડવાની જરૂર નહિ પણ માજીસ્ટ્રેટના હુકમનુ અપમાન થયુ હોય, તો જરૂર માડવી

નીચે પ્રમાણેના કૃત્યોનો સમાસ એ કલમમા થઇ શકે છે

(અ) અધારી રાતે પૂરતા દીવાબત્તી વગર ગાડી હાકવી અથવા પૂરતા સબબ વગર ઉભી રાખવી

(બ) રસ્તા સબધે થએલી કાનુનો, જેવી કે રસ્તાની ડાબી બાજુએ હાકવું વગેરેનું ઉલ્લઘન.

(ક) કોઇ જાનવર યા વાહનને પૂરતા બંદોબસ્ત વગર રસ્તામા મુકી જવું.

(ડ) જાનવરની મારફત રસ્તામા અડચણ કરવી, યા ઇજા, ભય, ધાસ્તી ઉત્પન્ન કરવો.

(ઇ) જનાવર ભાડે આપવા યા વેચવા વગેરે રસ્તામાં અડચણ યા ત્રાસ થાય તેમ મુકવા

(ફ) રસ્તામા કાઇ અડચણ કરવી.

(ગ) પગવાટમા અડચણ કરવી.

(હ) ઢોંગ સોંગના, ગાનતાનના યા બીજા કોઇ ખેલ વગેરે રસ્તામાં કાનુન વિરૂદ્ધ કરવા, યા જેથી રસ્તામાં અડચણ યા હાનિ થાય.

(આઇ) રસ્તામાં જુગાર રમવાના કારણસર ભેગી થએલી ટોળીમાં સામેલ થવું.

(જે) સાર્વજનિક રસ્તા ઉપર અથવા તેની નજીક ત્રાસ આપે, તેવાં કૃત્યો કરવાં.

(કે) ઘોડા અથવા ક્રુર કૂતરાઓને બેશીકરાઇથી ભય યા ઇજા થાય તેમ છુટો મુકે, યા ભય ઉપજાવવા કુતરાને ઉસ્કેરે, તો

(એલ) ન્હાવા ધોવા સારૂ જુદી ન રાખેલી જગામા ન્હાવું, ધોવું, યા જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટે મનાઇ કરેલી જગામાં તેમ કરવું તે

(એમ) સાર્વજનિક કુવા વગેરેનું પાણી ખરાબ, યા ઓછું ઉપયોગનું થઇ પડે તેમ કરવુ

(એન) ન્હાવાને સારૂ જુદી રાખેલી જગામા ન્હાવાને અડચણ કરવી.

(ઓ) જાહેરમા નિર્લજપણાથી વર્તવુ, બીભત્સ બોલવુ, હુલ્લડો યા મસ્તી કરવી તે

(પી) દારૂ પી રસ્તામાં છાકટા થઇ પોતાની સભાળ ન લઇ શકે તેવા થવું તે

(ક્યુ) રસ્તામાં આવનાર જનાર લોકોને ઇરાદાપૂર્વક ધક્કા મારી, હડસેલી, અડચણ કરવી, તોફાન કરવું, ભય અને ત્રાસ ઉપજાવે તેવા ચાળા કરવા, ચીચીઆરી પાડવી, વગેરે

(આર) સુલેહના ભંગ કરવાના ઇરાદાથી રસ્તામા ભય ઉપજાવે તેવા, નિંદા ભરેલા યા અપમાન ભરેલા શબ્દો વાપરે યા તેવી રીતે વર્તણુક ચલાવે તો

(સ) રસ્તામા યા નજીકમા, જીવ ખાઇને ભીખ માગવી. યા ત્રાસદાયક દરદ યા ખોડ ખાપણ ખુલ્લા મુકી, દાન કરાવવા સરખુ કરે તો

ઉપલા કોઇ પણ ગુન્હા બદલ વધુમાં વધુ સજા રૂપીઆ પચાસ સુધી દંડની છે વળી જનારર તરફ ઘાતકીપણે વર્તવા, પરોણી ઘોચવા અથવા તેના ઉપર જોર જુલમ કરે, તો તે બાબત કલમ ૬૨ છે તે કામમા એક મહીના સુધી કેદ અથવા સો રૂપીઆ સુધી દંડ, યા બેહુ એમ શિક્ષા ઠરાવેલી છે અને એ કલમ મુજબના ગુન્હાની ફરીઆદ, ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ, યા જેને સરકારે ખાસ આવા ગુન્હાઓ સાભળવા અધિકાર આપ્યો હોય, તેજ સાભળી શકે છે

સ.—પોલીસ અમલદાર ત્રાસદાયક રીતે જડતી લે, યા જુલમ કરે તો તે બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—આ વિશે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

(અ) "કાયદેસર અધિકાર વગર અથવા વાસ્તવિક કારણ શિવાય કોઈ પણ ઈમારતમાં, વહાણમાં, તંબુમાં અથવા જગામાં પેસશે અથવા કોઈને પેસાડશે, અથવા તેનો ઝાડો લેશે અથવા લેવાડશે; અથવા

(બ) કોઇ પણ માણસની મિલકત ત્રાસદાયક રીતે તથા વિના કારણે પકડશે, અથવા

(ક) કોઇ પણ માણસને ત્રાસદાયક રીતે તથા વિના કારણે અટકાવી રાખશે, તેનો તેવી રીતે ઝાડા લેશે, અથવા તેને તેવી રીતે પકડશે, અથવા

(ડ) પોતાના હવાલામાં હોય, એવા કોઈ માણસની જાત ઉપર કાંઈ પણ ગેરવાજબી જુલમ કરશે, અથવા

(ઇ) કાયદામાં ઠરાવી ન હોય તેવી કાંઇ પણ ધાસ્તી અથવા વચન કોઈ પણ તોહોમતવાળા માણસને આપશે,"

ઉપર પ્રમાણે કૃત્યો જે કોઇ પણ પોલીસ અમલદાર કરશે, તેને તેવા પ્રત્યેક ગુન્હા બદલ વત્તામા વત્તી બે મહિનાની મુદત સુધી કેદની, અથવા પાચ સેહ રૂપીઆ સુધીના દડની, અથવા એ બંન્નેની શિક્ષા થશે, (કલમ ૬૩)

તેમજ,—પકડલા કોઇ શખસને કાયદેસર જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનો હોએ, તેની પાસે મોકલતા ત્રાસદાયક રીતે અને વિના કારણે વાર કોઈ પોલીસ અમલદાર લગાડશે, તેને બસેહ રૂપીઆ સુધી દંડની શિક્ષા થશે (કલમ ૬૪)

સ.—પોલીસ વિરૂદ્ધ કોઇ ગુન્હાની તપાસ ચાલતી હોએ, તો કઇ કોર્ટ સાંભળી શકે?

જ.—કાન્સ્ટેબલના દરજ્જાનો હોએ, ને તેના ઉપર ફરીઆદ હોએ, તો તે કોઈ પણ વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ સાભળી શકે તેથી ચદતા દરજ્જાનો કોઇ અમલદાર હોએ, તેનો ઇનસાફ બીજા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટથી ઉતરતા દરજ્જાનો માજીસ્ટ્રેટ કરી ન શકે. (કલમ ૭૨).

નોટ.—આ આક્ટની રૂઇએ પ્રસિદ્ધ કરેલુંજ કોઇ જાહેરનામું સાબિત કરવાની જરૂર હોએ, ત્યારે "મુંબઇ સરકારી ગેઝેટ"માં પ્રસિદ્ધ થયું હોએ, તો ગેઝેટની નકલ કોર્ટમાં રજુ કરવી, અથવા તેવાં જાહેરનામાં કાઢનાર માજીસ્ટ્રેટ યા અમલદારની સહી સાથની દાખલાવાળી ખરી નકલ રજુ કરવી.

પોલીસને ઉપયોગી બીજી બાબતો.—પોલીસ કોઇ રૈયત પાસે ઇનામ કે રોકડ પોતાની નોકરી બજાવ્યા બદલે, પોતાના ઉપરીની મજુરી વગર, લઇ શકે નહિ. રેલ તથા આગ વખતે, લોકોના જાન તથા માલનુ બનતું રક્ષણ અને બચાવ પોલીસે કરવો જોઇએ. ધાસ્તી હોએ, તેની ચેતવણી આપીને જાન તથા માલના બચાવના કામમા મદદ કરવી. આગ ઓલવવા બનતી મદદ કરવી. ને ગડબડ પ્રસગે ચોરો યા ઉઠાઉગીર બદમારો માલ ચોરી ન જાએ તે ઉપર નજર રાખવી. ભુલા પડેલા બચ્ચાઓને દિલાસો આપી બેસાડવા. તેઓના અગ ઉપર કાઇ દાગીના હોએ, તો તે ઉપર નિગેહબાની રાખવી અને પુછપાછ કરી તેના ઘર તથા માબાપ શોધી કાઢી તેઓને સ્વાધીન કરવાં. તેને દાગીના સભાળવા કેહેવું, મેળાઓમા, નદી કિનારે, તળાવ ઉપર, દર્શનની જગો ઉપર, અને જ્યા બજારમા કે બીજી જગોએ ભારે મેદની લોકોની મળે, ત્યા રસ્તાનો, રાહદારીનો, તથા બદમાસો ગુન્હા ન કરે, તેવી સાવચેતી રાખવી.

રાત્રે, પોતાના ઉપરીના હુકમોને અનુસરી "રોન" ફરી, બદોબસ્ત રાખવો. ગાડી ઘોડાની આવ જાવ ઉપર નીગેહબાની રાખવી. અકસ્માત બને નહી, તેમ બદોબસ્ત રાખવો.

ભગડખાના, ગાજાખાના, તાડી તથા દારૂના પીઠા, ધર્મશાળા અને મુસાફરોને ઉતરવાની શેહેર અને ગામોમા, તેમજ આજુબાજુની જગામા ફરતા રહી, શકદાર તથા બહારના સશય પડતા શખસો વિશે તપાસ રાખતા રહેવું ને તેઓની હીલચાલ ઉપર નજર રાખવી.

શકદારોની ઉપર રૂલને અનુસરી નીગેહબાની રાખવી. ગુજરાનનુ યોગ્ય સાધન જેને નથી, તેવા લોકો કોણ છે તેથી વાકેફ થઇ, ઉપરીને વખતોવખત તે બાબત જાહેર કરવુ.

રેલ્વે સ્ટેશનો વગેરે મારફતે જનાર આવનાર પરદેશી શકદારો ઉપર ઘટતી નીગેહબાની રાખતા રહેવુ.

વીલેજ પોલીસ આક્ટ (સને ૧૮૬૭ના ૮ મા)

"**વીલેજ**" એટલે ગામડાની પોલીસ ઉપર તમામ અખત્યાર ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટનો છે. અને તેવા અખત્યારો ડીવીઝનના કમીશનરોના હુકમોને આધીન રહીને તે ચલાવી શકે છે. અને કમીશનરની મંજુરીથી કોઇ અખત્યાર કોઇ ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ જેને આસીસ્ટન્ટ કલેકટર યા ડેપ્યુટી કલેકટરનો રેવીન્યુ ચાર્જ પણ હોએ, તેને ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ આપી શકે છે. (વી. પો. આ. કલમ ૩ જી).

વળી ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ આકટની કલમ ૭૬ ના આધારે આવી સત્તા, પોલીસ કાર્યો સાર, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટને પણ જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ આપી શકે છે વીલેજ પોલીસ આકટની કલમ ૪થી પ્રમાણે પણ એમ થઈ શકે છે પણ ગામના હલકા નોકરોને ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ નીમી શકે નહિ

સ —ગામડાની પોલીસ કોના તાબામાં ગણવાની છે, અને તેવી નિમણુંક કોણ કરે?

જ —તે ગામના પોલીસ પટેલના તાબામાં ગણવી, ને પોલીસ પટેલની નિમણુક ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે છે એવા હુકમો વતનદારી આકટને અનુસરીને લખીતવાર હુકમથી કરવા પડે છે હર એક ગામમા ઘણુકરીને જુના વખતથી એક અથવા વધારે મતાદારો હોએ છે કાયમની, યા મતાદારોમાથી પાચ વરસની મુદત સુધી વારી પ્રમાણે, યા મતાદાર ન હોએ. યા બીજાં ખાસ કારણો હોએ તો, ત્રાહીત શખસને પોલીસપટેલ, એક અથવા વધારે ગામનો નિમી શકાય છે. રેવીન્યુ પટેલને પણ પોલીસપટેલ નિમી શકાએ મોટા ગામોમા એક કરતા વધારે પટેલો પણ નિમી શકાય

તેઓને સસપેડ કરવા યા ખાતાની રૂએ કાંઈ શિક્ષા કરવાની હોએ, તો તે ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ અથવા કોઈ ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે.

સ —હરેક પોલીસ પટેલની સાધારણ ફરજો કઈ કઈ છે?

જ —આ કાયદાથી પોલીસ પટેલની ફરજો નિચે પ્રમાણે ઠરાવેલી છે —

૧. પોતાના જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટની હકુમત તળે રહીને, તેમજ જે માજીસ્ટ્રેટની હકુમત તળે તેનુ ગામ હોએ, તેને આધીન રહીને, તેઓના હુકમો બજાવવા, અને જે હકીકતો, પત્રકો, ગુન્હા બદલ, સુખશાતિ બદલ, ગામની સ્થિતિ બદલ, માંગે તે આપવા.

૨. પોલીસ અમલદારોને પોતાના કામમાં હરેક રીતે વાજબી મદદ આપવી, તેમજ ગુન્હા સંબંધની અને સુલેહશાંતિ સંબંધની ખબરો કાઢતા રહી, વખતોવખત આપવી.

૩ જે હુકમ, વારંટ વગેરે યોગ્ય અધિકારી તરફથી આવે, તે કાયદેસર બજાવવા

૪. પોતાના ગામની હદમા ગુન્હા થતા તેમજ લોકોપકારક કૃત્ય થતા અટકાવવા, અને ગુન્હેગારોને પકડી કાઢી, તેઓને ઇનસાફ સારૂ મોકલી આપવા, અને તે કામમા ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસને મદદ કરવી

૫ ગુન્હાઓ ન થાએ, તથા ગામના લોકોની આબાદી તથા સલાહશાંતિ રહે, તે સારૂ ગામના નોકરોની વ્યવસ્થા, ચોકી પહેરા વગેરેની,—યોગ્ય રીતે કરવી અને ગફલતથી આવા કોઈ ચાલે, તો પોતાના ઉપરી માજીસ્ટ્રેટને હકીકત જાહેર કરવી

૬ કોઈ ભટકતી યા શકદાર ટોળી, અગર લોકોને ત્રાસ અગર બીક ઉપજે તેવી ટોળી, પોતાના ગામની હદમા આવી હોએ, તો તેની હીલચાલ ઉપર નજર રાખી તે વિશે પોતાના ઉપરી માજીસ્ટ્રેટને તેમજ નજીકના પોલીસ થાણાના અમલદારને તાત્કાલિક સઘળી ખબર પહોચાડવી (આકટની કલમ ૬, ૧૦ વગેરે)

આ કામો સારૂ ગામના નોકરોની મદદ લેવાનો, તેમજ લખાણુ સારૂ જરૂર લાગે તો ગામના તલાટીની મદદ લેવાનો પોલીસ પટેલને હક છે. (કલમ ૭)

ઉપર પ્રમાણે કામ કરવા બંધાએલા છે, તેથી કોઇ પોલીસ પટેલ યા ગામનો નોકર મદદ આપવામા કસુર કરશે તો, યા બેપરીકરાઈ બતાવશે તો, તેની વાર્ષિક પગારની રકમનો ½ ભાગ જેટલો દંડ સુધીની શિક્ષા કોઇ ૧ લા વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે. તેથી વધુ સજાને પાત્ર જણાય તો તપાસ પુરી થતાં સુધી છ મહિના કરતાં વધારે નહિ એવી મુદત સુધી

સસપેંડ કરી શકે, પણ પોલીસપટેલને બરતરફ કરવો હોય તો કમિશનરની મંજુરી લેવી પડ. વતન આકટ પ્રમાણે પટેલ હોએ, તો સરકારની મંજુરી જોઇએ આ પ્રમાણે ખાતાની રૂઇએ શિક્ષા સારૂ ઠર્યું છે ફોજદારી ગુન્હાબદલ તેનો ઇન્સાફ કરવાની બાબતમા, આ ઠરાવથી કાંઈ બાધ નથી, એમ સમજવુ પોલીસ પટેલને સસપેડ, ૧ લા વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટજ કરી શકે.

સ.—પોતાના ગામની હદમાં કાંઇ ગુન્હો થયો હોય, તો પોલીસપટેલની શું ફરજ છે?

જ.—પોતાના ગામમા ગુન્હો બન્યો હોય, અને ગુન્હેગાર જણાયો ન હોય, યા નાશી ગયો હોય, ત્યારે તે બાબતની હકીકતનો ટુકમાં રીપોર્ટ લખી તુરતાતરત, જે પોલીસ થાણાની હદમા તેનુ ગામ હોય, તેના તરફ પોલીસપટેલે મોકલી આપવી જોઇએ, અને પોતે તપાસ કરવા શરૂ કરવી, અન મળી શકે તે પુરાવો તે ગુન્હા સંબંધે મેળવવો, અને સદરહુ ઉપર કહેલા અમલદારને મોકલી આપવો (કલમ ૧૦)

પોતાના ગામની હદમા અમુક શખસે ભારે ગુન્હો કર્યો છે એમ માનવાનુ તેને કારણ હોય, તેવા શખસને પકડીને તથા તે કામમાં પુરાવામા ઉપયોગી પડ તેવી વસ્તુઓ, સદરહુ ઉપર કહેલા અમલદાર તરફ મોકલી આપવા પકડેલા હરેક શખસને ચોવીસ કલાકની મુદત અંદર મોકલી દેવો જોઇએ (કલમ ૧૨).

પુરાવો લખી લેવાનો તથા જડતી લેવાનો અધિકાર.—પોતાની ફરજને અંગે તપાસ કરતાં દરમ્યાન સાક્ષીઓને બોલાવી તેનો પુરાવો પ્રતિજ્ઞા ઉપર લખી લેવાની સત્તા છે, તથા સતાડેલી વસ્તુઓ સારૂ જડતી લેવાનો અધિકાર છે, પણ કોઇ રહેણાક ઘરની જડતી રાતે ખાસ જરૂરી કારણ સિવાય લેવી નહિ ગુન્હેગારની શોધમા પાછળ જતા, યા જડતી સારૂ, કોઇ બીજે ગામ જવાની જરૂર પડે તો ત્યા જઈ પોતાની સત્તાનો અમલ કરી શકે છે, પણ ત્યાના પોલીસ પટેલને તુરત ખબર આપવા તે બંધાએલા છે, અને તે ગામનો પટેલ તેને બનતી હરેક મદદ આપશે, અને એ ગુન્હેગારની શોધ તથા જડતી સારૂ તે પટેલને જવાબદાર ગણવાનો છે. (કલમ ૧૩).

સ.—અકસ્માત અથવા અસ્વાભાવિક મોત પોતાના ગામની હદમાં થયું હોય, તો પોલીસપટેલની શું ફરજો છે?

જ.—૧ લુ—ગામની હદમા કોઈ માણસ કમોતે અથવા અકસ્માત મરણ પામે, અથવા કોઇનુ મુડદુ જડે, તો પોલીસપટેલે તે ગામના અથવા આસપાસના બે અથવા વત્તા હુશીયાર માણસોને પંચાતનામુ કરવા સારૂ તાબડતોબ બોલાવીને એકઠા કરવા પછી તે માણસોએ મરણના કારણની તથા તેને લગતી સઘળી હકીકતની ચોકસી કરીને લખેલો રીપોર્ટ કરવો રીપોર્ટ પોલીસપટેલે તે ગામ જે ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલીસથાણાની હદમા હોય તે થાણુ જે અમલદારને સ્વાધીન હોય તે અમલદારને તુરત પોહોચતો કરવો

૨ જુ—પોલીસપટેલ કોઈ માણસને સદરહુ પ્રકારની પંચાતમા બેસવાનુ કહે તો તે માણસ વાજબી કારણ વગર પંચાતમા બેસવાની ના કહેશે અથવા ગફલત કરશે, તો તે ગુન્હો તેની ઉપર માજીસ્ટ્રેટની આગળ સાબીત થયા પછી તે ઘણામા ઘણા પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડને અથવા દંડ નહિ આપશે તો એક મહિના સુધી કેદની સજાને લાયક થશે

૩ જુ—કાયદા વિરૂદ્ધ રીતે મરણ થયુ છે, એવુ પંચાતનામાની હકીકત ઉપરથી જણાય તો પોતાનુ ગામ જે ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસથાણાની હદમા હોય તે થાણુ જે અમલદારને સ્વાધીન હોય તે અમલદારને પોલીસપટેલે તાબડતોબ સૂચના કરવી અને મોકલતા રસ્તામાં મુડદુ કોહી જવાની ધાસ્તી નહી હોય, તો પાસેના સીવીલ સરજનની પાસે અથવા એવે પ્રસંગે મુડદા તપાસવાને વૈદ્દકખાતાના જે અમલદારને સરકારે નીમ્યો હોય તેની પાસે તે મુડદુ તરત મોકલી દેવુ પછી તે સીવીલ સરજને અથવા વૈદ્દક ખાતાના બીજા અમલદારે મરણનુ કારણ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો

૪ થુ—મુડદુ મોકલીશુ તો તે કોહી જશે, અને તેની તપાસ કરવાથી કાંઈ ફાયદો થશે નહિ અને ઉલટો ધોકો પોહોંચશે, એવા સબબથી પોલીસપટેલથી મુડદુ મોકલી શકાતુ નહી હોય ત્યારે જે ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસથાણાની હદમાં પોતાનુ ગામ હોય તે થાણુ જે પોલીસ અમલદારને સ્વાધીન હોએ, તે અમલદાર, અને તેણે પોતાના તાબા માંહેના અમલ-

દાગેમાંથી કોઈ અમલદારને મોકલ્યો હોએ, તો તે અમલદાર, અથવા માજીસ્ટેટ, તે મુડદું બાળવાનો અથવા દાટવાનો હુકમ આપે ત્યા સુધી પોલીસ પટેલે તે મુડદું બાળવા અથવા દાટવાની રજા આપવી નહિ

(વીલેજ પોલીસ આકટ, કલમ ૧૧)

સૂચના—આવી વખતે પચાતનામુ કરવાનુ, તેનો નમુનો, આગળ આ ચોપડીમાં ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડના પ્રકરણમા કલમ ૧૭૪ની સમજુતીમા આપેલો છે તે જોવો.

સ.—પોલીસપટેલને કોઇ ગુન્હાઓ બાબતમાં ઇનસાફ કરવાનો, અને શિક્ષા ફરમાવવાનો અધિકાર છે?

સ.—હા પોતાના ગામની હદમા હલકા પ્રકારની એટલે જુજ જેવી (ક્ષુલક) ગાળાગાળી યા મારામારીના ગુન્હાની ફરીઆદ, તે ગુન્હો બન્યા પછી આઠ દિવસની મુદતની અંદર પોતાને થઈ હોએ તો તે પોલીસપટેલ ગુન્હો સાબીત થએથી ગામની ચાવડી (ચોરામાં)મા ગુન્હેગારને ૨૪ કલાક સુધી કેદની શિક્ષા કરી શકે છે (કલમ ૧૪).

ઉપર કહેલો અધિકાર સામાન્ય છે, પણ તે ઉપરાંત,-વિશેષ અખત્યાર બાબતમાં નીચે પ્રમાણે:--

વળી કેટલાએક બીજા ગુન્હાઓ, જેવા કે,—બીગાડ અથવા હલકી ચોરી, જેમાં નુકસાન યા માલની કીમત બે રૂપીઆથી વધારે ન હોએ,—પોતે કાયદેસર હુકમ કર્યો તેની અટકાયત કરનારને યા અમલ કરવા ના, કેહેનારને,—જાનવર ઉપર ઘાતકીપણુ કરવા સારૂ,—તળાવ, ઝરા વગેરેના પાણીમા કોઇ નાહી ધોઇ બીગાડે તે સારૂ,—કચરો એકઠો કરે તે સારૂ,—રસ્તા ઉપર ઝાડો પીશાબ કરે,—છાણના ઢગલા અથવા ખાળ કુવામાં પારકાને હરકત થાએ, તેમ, ગદકી થવા દે,—પીવાના પાણીના કોઇ માર્ગમા જાનવરોના મડદા યા કચરો નાખે વગેરે,—ગુન્હાઓ સારૂ પોલીસપટેલને કલમ ૧૫ રકમ (૧) પ્રમાણે કમીશનરની મજુરીથી ડીસ્ટીકટ માજી-સ્ટેટે ખાસ અધિકાર આપ્યો હોએ, તો તેવો પોલીસપટેલ આ ગુન્હાઓ સાંભળી ઇનસાફ કરીને શિક્ષા કરી શકે છે. તે માટે કલમ ૧૫, ૧૬, ૧૭ જોવી.

સ.—બીન વારસી મિલકત બાબતમાં પોલીસ પટેલે શું વ્યવસ્થા કરવી?

જ.—પોલીસ તેને સોંપેતો, અથવા પોતાને મળી આવે, તે-બાબત પોતાના ઉપરી માજીસ્ટ્રેટને રીપોર્ટ કરી ત્યાથી થએલા હુકમને અનુસરીને ચાલવુ જોઈએ. (કલમ ૧૯)

પ્રકરણ ૨ જું.

ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ. (સને ૧૮૯૮ નો આકટ ૫ મો).

વ્યાખ્યાઓ.—

આ કાયદામા આપેલી કટલીક વ્યાખ્યા જાણવાની જરૂર છે. તેમાથી પોલીસ ખાતાંને જરૂરની એવી નીચે મુજબ છે

પોલીસ થાણું.—સ્થાનિક સરકારે કોઈ સામાન્ય અથવા ખાસ ઠરાવથી જે ઠેકાણે "પોલીસ-સ્ટેશન" એટલે પોલીસ-થાણું ઠરાવ્યુ હોય, તે સમજવુ

પોલીસ થાણાનો ઇનચાર્જ અમલદાર.— જે પોલીસ અમલદારના હવાલામાં આવુ થાણુ હોય તે અમલદાર, તેમજ તેની ગેરહાજરીમા અથવા મંદવાડને લીધે કામ બજાવવા અશકત હોય, તો તેની પછીના દરજ્જાનો અને કોન્સટેબલથી ચડતા દરજ્જાનો જે પોલીસ અમલદાર તે પોલીસ-થાણામા હાજર હોય, તે, સમજવો, અને સ્થાનિક સરકાર જો ફરમાવે તો બીજો જે અમલદાર સદરહુ પ્રમાણે હાજર હોય તેનો પણ સમાસ થાય છે.

પોલીસ "ઇન્વેસ્ટીગેશન" —યાને પોલીસ તપાસ.—પોલીસે કાયદેસર રીતે પુરાવો એકઠા કરવા સારૂ આ કાયદા મુજબ ચલાવેલાં બધાં કામોનો સમાસ એમા થાય છે, અને માજીસ્ટ્રેટ કોઈ પણ શખસને અધિકાર આપ્યા હોય, તો તે શખસે પુરાવો એકઠો કરવા સારૂ કાયદા પ્રમાણે ચલાવેલા બધાં કામોનો સમાસ એમાંજ થાય છે

"કાગ્નીઝેબલ" એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો:—જે ગુન્હો એવો છે કે તે બાબત ઇલાકાના મુખ્ય શહેરોની માહે અથવા બહાર, ચાલુ કાયદાના નિયમ પ્રમાણે પોલીસ વગર વારંટે પકડવાને મુખત્યાર છે, એવા ગુન્હાઓને "કાગ્નીઝેબલ" કહેવાય, જેમા પોલીસને એવો અખત્યાર ન હોય તેને "નાન કાગ્નીઝેબલ" એટલે પોલીસ અખત્યાર બહારનો ગુન્હો કહેવાય.

જામીન લઇ શકાએ તેવો ગુન્હો એટલે શું?—જે ગુન્હા બાબત ક્રી પ્રો કોડની પાછળ આપેલા "શેડયુલ" યાને પરીશિષ્ટ ૨ જા માં "જામીન લઈ શકાએ" એવુ જે ગુન્હા બાબત બતાવ્યુ હોએ, તેવા, ગુન્હાઓ. એ હકીકત સદરહુ પરીશિષ્ટના કોષ્ટક ૫ મા બતાવેલી છે. તેમજ જે ગુન્હા બાબત બીજા કોઈ ચાલુ કાયદામાં એવુ ફરમાવ્યુ હોએ, તેવો ગુન્હો

"કંપલેંટ"-યાને ફરીઆદ એટલે શુ તે.—'ફરીઆદ'-એટલે આ કાયદા પ્રમાણે કોઈ માજીસ્ટ્રેટ કામ ચલાવે એટલા માટે, કોઈ શખસે (પછી તે જણાયો હોએ અથવા નહોએ તેણે) કાઇ ગુન્હો કર્યો છે, એવો તે માજીસ્ટ્રેટની આગળ મોહોડથી અથવા લખીને જાહેર કરેલો મજકુર, પણ તેમા પોલીસ અમલદારના રીપોર્ટનો સમાવેશ થતો નથી

નોટ.—યાદ રાખવું કે, પોલીસ આગળ આપેલી ગુન્હાની ખબરને આ વ્યાખ્યાને આધારે "કંપલટ"-યાને ફરીઆદ ગણી શકાએ નહીં

ચોકશી–યાને "ઇનકવાયરી."—'ચોકશી'—આ શબ્દમા માજીસ્ટ્રેટ અથવા કોર્ટ આ કાયદાની રૂએ ઇન્સાફ સિવાય કરેલી બીજી દરેક ચોકશીનો સમાવેશ થાય છે

"જ્યુડીશીઅલ પ્રોસીડીંગ"—યાને ઇન્સાફી કામ—'ઇન્સાફી કામ.' એ શબ્દોમા જે કોઇ પણ કામમા પુરાવો સોગન ઉપર કાયદેસર રીતે લેવામાં આવે છે, અથવા લેવાનો અધિકાર છે, તેવા કોઈ પણ કામનો સમાવેશ થાય છે

"સમન્સ કેસ"—એટલે 'વારંટ કેસ' ન હોય, તેવા ગુન્હાને લગતો કોઇ કેસ

"વારંટ કેસ."—એટલે જે ગુન્હા બાબતમા મોતની, કાળા પાણીની, યા છ મહિના કરતાં જાદે મુદતની કેદની શિક્ષા થઇ શકે, તેવો કેસ.

ઉપરની વ્યાખ્યા હમેશાં ઉપયોગની હોવાથી, તે ધ્યાનમા રાખવી.

કોર્ટો તથા તેઓને શિક્ષાના અધિકાર વિશે.

જુદી જુદી કોર્ટો તથા તેઓને શુ શુ અધિકારો શિક્ષા સબંધે છે, તે આ નીચે આપેલા છે —

કોર્ટ.	અધિકાર.
હાઇ કોર્ટ.	મોતની શિક્ષા સુધાત, કાયદા અન્વયે હરેક પ્રકારની શિક્ષા ફરમાવી શકે.
સેશન્સ જડજ અથવા એડીશનલ સેશન્સજડ્જ	કાયદા અન્વયે હરેક પ્રકારની શિક્ષા, પણ મોતની શિક્ષા ફરમાવે તો તે હાઇકોર્ટની મન્જુરીની શરતેજ કરી શકે છે
આસીસટન્ટ સેશન્સ જડજ	કાયદા અન્વયે કોઇ પણ શિક્ષા ફરમાવી શકે; પણ મોતની શિક્ષા ન કરી શકે, અને સાત વરસથી વધુ સમુદ્ર પારની, અથવા સાત વરસથી વધુ કેદ, કરી ન શકે
પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટેટ અને પહેલા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટ.	કાયદા પ્રમાણે જેટલી એકાત કેદ થઇ શકતી હોએ તેટલી એકાત કેદ સુધા બે વરસ સુધીની મુદતની કેદની શિક્ષા કરી શકે એક હજાર રૂપીઆ સુધી દડ. ફટકા મારવા,
૨ જા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટની કોર્ટ.	કાયદા અન્વયે થઇ શકતી એકાંત કેદ સુધાંત છ મહીના સુધીની મુદતની કેદ; બસે રૂપીઆ સુધી દડ ફટકા મારવાનો અધિકાર આપ્યો હોએ તોજ
૩ જા વર્ગના માજીસ્ટેટની કોર્ટ	એક મહીના સુધીની મુદતની કેદ; પચાસ રૂપીઆ સુધી દડ

(૨) જે શિક્ષા ફરમાવવાનો કાયદાથી પોતાને અધિકાર હોય, તેમાંની ગમે તે શિક્ષા એકઠી કરીને કાયદાસર ગમે તે શિક્ષા ફરમાવવાનો અખત્યાર હર કોઇ માજીસ્ટ્રેટની કોર્ટને છે.

(૩) બીજા વર્ગના કોઇ માજીસ્ટ્રેટની કોર્ટને સ્થાનિક સરકારે ખાસ સત્તા ન આપી હોય, તો ફટકાની શિક્ષા કરી ન શકે. (ક્રી પ્રો કો કલમ. ૩૧–૩૨).

વિશેષ સમજુતી—કેટલાક ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને કલમ ૩૦ પ્રમાણે ખાસ અખત્યાર આપેલ હોય, તો કલમ ૩૪ પ્રમાણે સાત વરસ સુધીની સમુદ્ર પારની યા સાત વરસ સુધી કેદની શિક્ષા કરી શકે છે

વળી,- એક કરતા વધારે ગુન્હાનો તકસીરવાર કોઇને ઠરાવવામાં આવે, ત્યારે એક કરતા વધારે શિક્ષા આપતી વખતે, કોર્ટ એમ હુકમ કરી શકે, કે—બેઉ શિક્ષાઓનો અમલ સાથેજ થાય, અથવા તો,-એકની મુદત પૂરી થયા બાદ, બીજીનો અમલ શરૂ થાય. (કલમ ૩૫).

પોલીસ તથા માજીસ્ટ્રેટોને પકડવામાં મદદ આપવા તથા ગુન્હાઓની ખબર આપવાની લોકોની ફરજ.

સ.—પોલીસ અમલદારને તથા માજીસ્ટ્રેટને લોકો મદદ આપવા ક્યારે બંધાએલા છે?

જ.—લોકોના ઉપર નીચે પ્રમાણે ફરજ કાયદાથી ઠરેલી છે —

"ઈલાકાના મુખ્ય શેહેરોની અંદર કે બહાર કોઈ માજીસ્ટ્રેટ અથવા પોલીસ અમલદાર હેઠળ લખેલી બાબતોમાં જે માણસની વાજબી રીતે મદદ માગે, તેવા દરેક માણસે તેને મદદ કરવી જોઈએ,—

(અ) બીજા કોઈ પણ માણસને પકડવાનો સદરહુ માજીસ્ટ્રેટને અથવા પોલીસ અમલદારને અધિકાર હોય, તેવા માણસને પકડવામાં અથવા તેને નાસી જતો અટકાવવામાં

(બ) સુલેહના ભંગનો અટકાવ કરવામાં અથવા તે દાબી દેવામાં અથવા હરકોઈ રેલ્વે, નેહર, ટેલીગ્રાફ, અથવા સાર્વજનિક મિલકતને નુકશાન કરવાની કોશિસનો અટકાવ કરવામાં (કલમ ૪૨).

સ.—કોઈ વારંટ પોલીસ અમલદાર ન બજાવતો હોય ને કોઈ ખાનગી માણસ કાયદા પ્રમાણે માજીસ્ટ્રેટના હુકમ પ્રમાણે બજાવતો હોય,—તો તેને લોકો મદદ કરી શકે ખરા કે?

જ.—હા, પણ જો તેવો બજાવનાર શખસ નજીક પાસે હોય, અને વારંટની બજાવણી સારૂ કોઈ કૃત્ય કરતો હોય, તોજ (કલમ ૪૩)

સ.—અમુક ગુન્હાઓની ખબર લોકોને હોય, તો તેઓએ તેવી ખબર પોલીસને આપવીજ જોઈએ, એવી કાંઈ ફરજ તેઓ ઉપર છે કે?

જ.—હા. કેટલાક ગુન્હાઓ, જેવા કે,—રાજ્ય વિરૂદ્ધના ગુન્હાઓ,—ગેરકાયદેસર મંડળી સબંધી ગુન્હા,—કેટલીક જાતની ભારે ચોરીના પ્રકારના ગુન્હા,—રસ્તા લુટ (અપહરણ,)—અથવા કોશિસ,—ડાકાઈટી,—ખુન સાથે ડાકાઈટી,—ઘર ફોડી ચોરી, ઘર ફોડવું,—બીગાડ —જ્યારે સો રૂપીઆ ઉપરાંતનો યા ખેતી સબંધી દસ રૂપીઆ યા ઉપરાતનો

હોય,—એવા ગુન્હાઓ બન્યાની, યા કરવાના ઈરાદાની ખબર જે કોઈ શખસને હોય, તેણે તાબડતોબ તેવી ખબર નજીકના માજીસ્ટ્રેટને યા પોલીસ અમલદારને અવશ્ય આપવી જોઇએ. એવી ખબર કેમ તેણે નહિ આપી, તેનુ વાજબી કારણ બતાવવાનો બોજો તે શખસને માથે છે (કલમ ૪૪)

સ—વળી ગામના મુખીએ, જમીનના માલીક યા તેના એજંટે ગુન્હાની ખબર આપવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—પોતાના ગામની હદમાં ચોરીનો માલ રાખનાર, યા વેચનાર, મશહુર માણસ રેહેતો હોએ તો તે વિશે, ઠગ, લુટારો, ચોર, નાહેલો કેદી અને જાહેર થએલો ગુન્હેગાર આવી ચટયો હોએ તો તે વિશે, ગેરકાયદે મંડળી, હુલડ વગેરે બાબતમા જામીન લઈ ન શકાય તેવા ગુન્હા થયાની, યા તે કરવાના કોઈના ઈરાદાની બાબતમા, અકસ્માત, અકુદરતી યા વેહેમ ભરેલુ કોઇ મરણ થયુ હોએ ત્યારે, વગેરે—કેટલાક ગુન્હાઓની બાબતમા, તેણે નજીકમા નજીકના માજીસ્ટ્રેટને યા નજીકના પોલીસ-થાણાના અમલદારને તેને એ સંબંધે જે કાંઈ ખબર મળે, તે આપવી જોઈએ (કલમ ૪૫)

પકડવાની બાબત નિયમો.

સ—કોઇ શખસને પકડવો, તે કેવી રીતે, તે કહો

જ.—"કોઈ શખસને પકડવો તે એવી રીતે કે, જે પોલીસ અમલદાર યા બીજો શખસ પકડતો હોએ, તેણે તે શખસના શરીરને ખરેખર અડકવું અથવા કેદ કરવુ, પણ જો તે શખસ કાંઈ બોલીને અથવા કરીને પેહેરાને તાબે થાએ, તો તેમ કરવુ નહી."

સ.—અગર તે શખસ પકડવામાં સામો થાએ, તો શું કરવું?

જ.—એવો શખસ સામો થાએ, ને પોતે ન પકડાએ એવુ કાંઈ કરે તો તેને પકડી લેવાને માટે જે કાંઇ ઉપાય પકડનાર અમલદારને યોગ્ય લાગે, તે કરવાને તેને કાયદેસર સત્તા છે. પણ જે શખસને પકડવાનો હોએ, તે શખસ ઉપર જો દેહાંત શિક્ષા થઈ શકે, અથવા

જીંદગી સુધી કાળા પાણીની સજા થઈ શકે એવા ગુન્હાનુ તોહોમત ન આવ્યુ હોએ, તો તે શખસનુ મોત આણી શકાએ નહિ

સ.—એ બાબતને લગતા સાધારણ નિયમો ટુંકમાં કહો

જ.—જેને પકડવો હોએ, તે શખસ એવી કોઇ જગામાં પેસી ગયો છે, એમ માનવાનુ કારણ હોએ, તો તે જગામાં જે રહેનાર હોએ, અથવા જેના હવાલામા તે જગા હોએ,— તે માણસે, પકડવા આવનાર અમલદારને, તેની માગણીથી અંદર જવા દેવો, ને હરેક રીતે પકડવામાં મદદ આપવી પણ એ પ્રમાણે પેસવાનુ ન મળી શકે, તો પછી "ગમે તે પ્રસગે વારંટ પ્રમાણે કામ કરનાર શખસને, અને જે પ્રસંગે વારંટ કાઢવાનો અધિકાર હોએ, પણ જે શખસને પકડવો છે, તેને નાસી જવાની તક આપ્યા વગર તે વારંટ મળી શકતુ નહોય, એવે કોઈ પણ પ્રસંગે કોઇ પોલીસ અમલદારને સદરહુ જગામા પેસીને શોધ કરવાનો અખત્યાર છે, અને તેણે પોતાનો અખત્યાર તથા આવવાનુ કારણ જાહેર કર્યા પછી, તથા મને પેસવા દો, એમ યોગ્ય રીતે કહ્યા પછી, તેને અંદર જવાનો બીજી રીતે લાગ ન મળે, તો તેને સદરહુ જગામા પેસવાને માટે કોઈ પણ ઘર અથવા જગાના બહારનો કે માહેનો દરવાજો અથવા બારી ફોડવાનો અખત્યાર છે, પછી તે ઘર કે જગા જે માણસને પકડવો છે, તેની હોએ, કે કોઇ બીજા શખસની હોએ, તોપણ—પણ એવુ ઠરાવ્યુ છે કે સદરહુ પ્રકારની કોઈ જગા ઓરડો હોય તેમાં (જે શખસને પકડવો હોએ, તે શખસ ન હોએ એવી) કોઇ બાયડી ખરેખાત રેહેતી હોએ, અને તે બાયડી રીવાજ પ્રમાણે ચાર લોકમા મોઢુ દેખાડતી ન હોએ, તો સદરહુ શખસે અથવા પોલીસ અમલદારે સદરહુ ઓરડીમા "પેસતા પેહેલા સદરહુ બાયડીને ખબર આપવી કે તમને એ ઠેકાણેથી નિકળીને બીજે ઠેકાણે જવાની છુટ છે, તથા તે બાયડીને ત્યાથી નિકળી જવુ સેહેલ પડે તેવો દરેક ઘટતો ઉપાય કરવો, અને પછી તે સદરહુ ઓરડો ફોડીને તેમાં પેસવાને મુખ્ત્યાર છે" (ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૪૬ થીને ૪૮).

સ.—કોઇ દરવાજો અગર બારી ફોડીને નિકળી જવાનો રસ્તો કરવાની બાબતમાં પોલીસને કેવી સત્તા છે?

જ.--કાયદાસર જે પોલીસ અમલદારને પકડવાને અખત્યાર આપેલો હોય, તેને કોઈ પણ ઘરનો અથવા જગા બહારનો અથવા માહેનો દરવાજો અથવા બારી, ખુદ પોતાને છોડવવાને સારૂ અગર તો પકડવા સારૂ કાયદેસર રીતે પેહલા જે માણસને તે ઘરમા અથવા જગામાં અટકાવી રાખ્યો હોય તેને છોડાવવા સારૂ તોડીને રસ્તો કરવાને મુખત્યાર છે (કલમ ૪૯)

સ.—પકડેલા શખસને પ્રતિબંધ કરવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—તેને નાસી જતો અટકાવવાને જરૂર જોગ પ્રતિબંધ થઈ શકે, તેથી વધારે ન થાય (કલમ ૫૦)

સ.—કોઇ પોલીસ અમલદાર પકડે તેની વિરૂદ્ધ ખાનગી બચાવનો હક છે કે?

જ.—નહિ, પણ જો તેના કૃત્યથી મોત યા મહાવ્યથા થવાની વાજબી ધાસ્તી હોય, તો જુદી વાત છે (પીનલ કોડ કલમ ૯૯)

સ.—પકડતી વખતે શી બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ?

જ.—બનતા સુધી, પકડનાર પોલીસ અમલદારે પોતાનો "યુનીફૉર્મ" પોશાક પેહેરવો. તેથી પાછળથી તકરાર ઉઠવા સંભવ રહેતો નથી.

વિશેષ સમજુતી.—પકડવો હોય, ને શખસ સામો થાએ, તો બનતો વાજબી પ્રતિબંધ કરવાની કાયદાથી છુટ છે. પણ તેને નાસી જવા ન દેવો. એવા સામા થવાથી, પકડનાર પોલીસ અમલદારને પોતાનું મોત થશે અથવા મહાવ્યથા તેને થવાની વાજબી ધાસ્તી ઉપજે, તો પોતાની નોકરી બજાવતાં, સામા થનારના તેવા આચરણ અને કૃત્યથી, પોતાના ખાનગી બચાવનો હક પોલીસ અમલદાર વાપરી શકે; અને જરૂર પડે, તો પોતે બચવા સારૂ તે સામા થનારને ગોળીથી વિંધી નાખી શકે, યા મારી નાખી શકે, એમ પીનલકોડ કલમ ૧૦૦ તથા પોલીસ મેન્યુઅલની રૂલ, પાને ૩૩૭ મે છે.

સ.—હાથકડીનો ઉપયોગ કેદી ઉપર ક્યારે થઈ શકે છે?

જ.—ગુન્હો ગંભીર પ્રકારનો હોએ તેથી યા કેદીની ચાલચલણ તથા વર્તણુકથી તેને નાસી જતો અટકાવવા અથવા કાંઈ ગભીર નુકસાન થતુ અટકાવવાની જરૂર છે, એવી વાજબી માન્યતા ઉપજે તો, હાથકડીનો ઉપયોગ થઈ શકે છે પ્રસગ અને કેદીની વર્તણુક ઉપરથી વિચાર કરી આમ કરવાનુ છે ઓરતો ને હાથકડી પહેરાવવી નહી

સ.—કોઇ જડ્જ યા માજીસ્ટ્રેટ હાથકડી સંબંધે પોલીસને હુકમ કરી શકે?

જ.—તેની કોર્ટમાં કેદીને હાથકડી સાથે રાખવો કે નહી, તે વિષે હુકમ કરી શકે પણ કેદીની વર્તણુક વાંધા ભરેલી યા ધાસ્તીવાળી જણાતી હોએ, તો પોલીસે તે હકીકત જડ્જને યા માજીસ્ટ્રેટને જણાવવી, કે તે ઉપર વિચાર કરવાનુ તેને બની શકે

કોર્ટ બહાર તો,—આ બાબતમા પોલીસનોજ અધિકાર છે.

વિશેષ સમજુતી —હાથકડી પેહેરાવવી એ સલામતી અને સાવચેતીના એક ઉપાય તરીકેની જરૂર પ્રમાણે વાપરવાની છે. માત્ર દ્વેશથી યા કેદીને હલકો પાડવા ખાતર, યા તેને હેરાન કરવા ખાતર વાપરવાની નથી.

સ —પકડેલા શખસની જડતી લેવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ —વારંટની રૂઇએ પોલીસે કોઇને પકડ્યો હોય, ને તેમાં જામીન લેવાનુ ફરમાન ન હોય ત્યારે,—અગર તેમ પકડયા પછી તે જામીન આપી શકતો ન હોય ત્યારે,—અથવા કાયદા પ્રમાણે વગર વારંટે પકડ્યો હોય, અથવા તો વારંટ પ્રમાણે ખાનગી શખસે તેને પકડયો હોય અને પકડાયલા શખસના જામીન લઈ શકાતા ન હોય,—યા તે આપી ન શકે તો,—પોલીસે જડતી તેવા શખસની લેવી, અને જરૂર જોગ પહેરવા જોગ કપડા શિવાય, બીજી જે વસ્તુઓ તેના અંગ ઉપર જડે, તે લઇને સંભાળીને રાખવી.

આવો ઝાડો હંમેશા પંચ રાખી તેઓની સમક્ષ લેવો. અને લખીતવાર પંચનામુ હમેશાં કરવુ જોઇએ.

બાયડીનો ઝાડો લેવાનો હોય, તો પંચમાં એક બાયડી હમેશાં રાખીને તેની પાસે ઝાડો લેવાડવો, અને લોક લજ્જાના નિયમ ઉપર પૂરતુ ધ્યાન રાખવું.

સ.—ઝાડો લેતાં, મારવાનાં કોઇ ઓજાર યા હથીઆર મળી આવે, તો કેમ કરવું?

જ.—પકડાએલા શખસને કાયદા પ્રમાણે જ્યાં રજુ કરવામાં આવે, ત્યાં તેવાં મળેલાં હથીઆર પણ રજુ કરવાં. (કલમ ૫૧, ૫૨, ૫૩, ક્રી. પ્રો. કોડ).

વગર વારંટે પકડવા બાબત.

સ.—કોઇ શખસને પોલીસ વગર વારંટે ક્યારે પકડી શકે?

જ.—માજીસ્ટ્રેટના હુકમ યા વારંટ વગર કોઇ પણ પોલીસ અમલદાર પોતાના અખત્યારથીજ નીચે પ્રમાણેની બાબતોમાં પકડવા મુખત્યાર છે —

પહેલુ —જે શખસ હરકોઈ કાગ્નીઝેબલ ગુન્હામા સામેલ થયો છે, અથવા જે શખસની ઉપર સદરહુ પ્રમાણે સામેલ થયો છે, એવી વાજબી ફરીઆદ કરવામા આવી હોય, અથવા ખાતરીલાયક ખબર મળી હોય, અથવા વાજબી શક રહેતો હોય, તે શખસને,

બીજુ —જે શખસના કબજામા ઘર ફોડવાનુ કાઇ ઓજાર કાયદેસર કારણ વગર હોય, તે શખસને, કાયદેસર કારણ સાબિત કરવાનો બોજો તે શખસને માથે છે, એમ સમજવુ

ત્રીજુ.—જે શખસને આ કાયદા પ્રમાણે અથવા સ્થાનિક સરકારના હુકમથી, ઢંઢેરો કાઢીને ગુન્હેગાર તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યા હોય તે શખસને,

ચોથુ.—આ ચોરીની મિલકત છે એવો વાજબી રીતે શક હોય, એવી કાંઈ પણ વસ્તુ જે શખસના કબજામાં જડે, અને જેણે સદરહુ વસ્તુના સંબંધમા કાંઇ ગુન્હો કર્યો છે, એવો વાજબી રીતે શક હોય, તે શખસને,

પાંચમુ.—કોઈ પોલીસ અમલદારને પોતાનુ કામ કરવામાં જે શખસ હરકત કરે, તે શખસને, અથવા જે શખસ

કાયદેસર પેહેરામાંથી નાસી ગયો હોય, અથવા નાસી જવાની કોશિસ કરતો હોય, તે શખસને;

છઠ્ઠું.—મલિકા માઆઝમાની જમીન પરની અથવા દરિયાઇ ફોજમાંથી ફલાણો શખસ નાસી ગયો છે, એવો અથવા મલિકા માઆઝમાની ઇંડીયન મરીન સર્વિસમાં હોય અને તે સર્વિસમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે ગેરહાજર રેહેલો છે એવો, વાજબી રીતે શક હોય, તે શખસને;

સાતમુ.—બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનની બહારની કોઈ પણ જગાએ કરેલું જે કોઈ પણ કૃત્ય બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં કરવામાં આવ્યુ હોત તો તે બદલ એક ગુન્હા તરીકે શિક્ષા કરી શકાત, અને જે બદલ હેઠલ લખેલો શખસ ગુન્હેગારોને સ્વાધીન કરવા બાબતના કોઈ પણ કાયદા મુજબ અથવા સને ૧૮૮૧ના ફયુજીટીવ ઑફેન્ડર્સ (નહાસી ગયેલા ગુન્હેગારો બાબતના) આકટ મુજબ અથવા બીજી રીતે બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં પકડવાને અથવા અટકાયતમાં રેહેવાને પાત્ર થતો હોય, તે કૃત્યમા, જે કોઈ શખસ સામેલ થયો છે, અથવા જે શખસની ઉપર સદરહુ પ્રમાણે સામિલ થયો છે, એવી વાજબી ફરીઆદ કરવામાં આવી હોય અથવા ખાત્રીલાયક ખબર મળી હોય અથવા વાજબી શક રહેતો હોય, તે શખસને,

આઠમુ —કલમ ૫૬૫ ની પેટા કલમ (૩) ની રૂએ કરેલી કોઈ પણ કાનુનનો ભગ જે કોઈ પણ છુટી ગયેલો ગુન્હેગાર કરશે તેને,

(૨)—આ કલમ કલકત્તા ને મુબઇ, એ શેહેરોમાંની પોલીસને પણ લાગુ છે. (ક્રી. પ્રો. કો કલમ ૫૪).

ઉપર લખેલી કલમની ખાસ સમજુત.—પકડવાનું સાધારણ રીતે ત્રણ પ્રકારે હોય છે.

૧ લું.—પોલીસ પકડે તે,—તેમાં બે પ્રકાર એવા કે—પોલીસ પોતાના અખત્યારથી પકડે; અને માજીસ્ટ્રેટના વારંટની રૂઇએ પકડે, તે;

૨ જું.—માજીસ્ટ્રેટ પોતે પકડી શકે તે;

૩ જું.—ખાનગી માણસો, પોલીસ અખત્યારી અને જામીન ન લઇ શકાએ, તેવાં કામોમા પકડે તે.

આ રીતે સામાન્ય ત્રણ રીતે પકડવાનું હોય છે ઉપરની કલમ ૫૪મા જે પ્રકારો બતાવ્યા છે, તે પોલીસ પોતાના અખત્યારથી કઇ કઇ બાબતોમા પકડી શકે છે, તે છે.

યાદ રાખવું કે,—કલમ ૫૪ પ્રમાણે (ઉપરના કાયદામાં) બતાવેલા આધારે પકડવાનું કૃત્ય કોઇ પણ પોલીસ અમલદાર કરી શકે.

"પોલીસ અમલદાર"—એ શબ્દની વ્યાખ્યામા હલકામાં હલકા વર્ગના કોઇ કોન્સ્ટેબલનો પણ સમાસ થઇ શકે છે. તેથી કલમ ૫૪ પ્રમાણે કોઇ પોલીસ કોન્સ્ટેબલ પણ પકડી શકે.

જે આઠ બાબતો આ કલમમાં બતાવી છે, તે સક્ષેપમાં યાદ રાખવી તે આવી રીતે;—

૧ લુ.—કાગ્નીઝેબલ એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો કરવા સારૂ, યા માનવા લાયક ફરીયાદ યા ખબર, યા વાજબી શક, તેવો ગુન્હો કર્યાનો કોઇ ઉપર હોએ તો.

૨ જું—ઘર ફોડવાના ઓજાર વ્યાજબી કારણ વગર જેના કબજામા હોએ તેવાને.

૩ જું—જાહેરનામુ થયુ હોય તેવા, ગુન્હેગાર ને.

૪ થુ.—ચોરીનો માલ સાથે મળે તેને, અથવા તે સબંધે ગુન્હેગારને.

૫ મું—પોલીસ અમલદાર પોતાની ફરજ બજાવતાં તેની કોઇ સામે થાય, અથવા કાયદેસર કેદમાંથી નાસે, તેને

૬ ઠુ.—રાજાની ફોજમાથી નાસી જનાર યા તેવો શક હોએ તેને

૭ મુ—બ્રીટીશ હિંદુસ્તાન બહાર કરેલા ગુન્હા બદલ શક હોએ, ને તે કૃત્ય અગર અહીંયા થયુ હોએ તો ગુન્હો કર્યો ગણાતો હોએ, તે બદલ.

૮ મું.—ગુન્હેગારને કલમ ૫૬૫ પ્રમાણે પોતાનુ રહેઠાણ જાહેર કરવા હુકમ થયો હોએ, તેના ભગ બદલ.

યાદ રાખવુ કે,—પોલીસે પોતાના અખત્યારથી પકડવા બાબતની આ કલમમાં, રકમ ૧ લી નો ઉપયોગ ઘણો થતો હોવાથી તે ખાસ સમજવા જેવી છે. કોઇ વખત તોહોમતદાર ગુન્હો કરતાંજ પકડાય છે,—પૂરાવો થયાથી પકડાય છે,—ને કેટલીક વખતે તેના વિરૂદ્ધ માનવા લાયક,—એટલે ભરોસો મુકવા લાયક ફરીઆદ થઇ હોય,—યા વાજબી

શક ઉપજવા સરખું હોય,—અથવા માન્ય કરવા સરખી હકીકત યા ખબર યા બાતમી મળી હોય, તો—તેને પકડી શકાય છે, **"વાજબી શક,"** એટલે ખાલી પાયા વગરનો, યા નિર્માલ્ય વેહેમ—એમ અર્થ નથી કાંઇ પણ તેવી હકીકત,—યા તેવા સંજોગો,—યા તેવો વેહેમ ઉપજે તેવી બાબતોની હસ્તી જોઇએ, કે જેને **કલ્પિત** ન ગણાય, પણ વાજબી ગણાય.

આ કલમ ૫૪ પછી, પકડવાની બાબતમાં અગત્યની બીજી કલમ તે ૫૫ મી છે. એ કલમ બહુ અગત્યની છે, તે આખી, તથા તેની સમજુતી નીચે મુજબ છે, તે ધ્યાનમા ખાસ રાખવી —

સ —"પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર"—એટલે જેના હુવાલામાં કોઇ પોલીસ થાણું હોય, તેને ઉપરની કલમ ૫૪ માં લખ્યા ઉપરાંત બીજો કેવો અધિકાર પકડવાની બાબતમાં છે?

જ.—આવો અમલદાર કલમ ૫૪ પ્રમાણેના સામાન્ય અખત્યારનો અમલ તો કરીજ શકે, પણ તે ઉપરાત, પકડવાની બાબતમાં, તેને વિશેષ અધિકાર નીચે મુજબ છે —

"(**अ**) સદરહુ થાણાની હદમાં કોઇ પણ શખસ પોતે નજરે ન પડે, એવો પૂર્વોપાય કરતો માલમ પડે, અને તે શખસ કાંઈ "કાગ્નીઝેબલ" ગુન્હો કરવાના હેતુથી સદરહુ પૂર્વોપાય કરે છે, એવુ માનવાનુ કારણ પ્રસંગ ઉપરથી દેખાતુ હોય, તો તે શખસને, અથવા—

(**ब**) સદરહુ થાણાની હદમા જે શખસની પાસે પોતાના ગુજરાનને માટે કાંઈ સાધન જણાતુ નહિ હોય, અથવા જે પોતાને વિષે ખુલાસા ભરેલા જવાબ આપી શકતો નહિ હોય, તે શખસને, અથવા—

(**क**) જે શખસને અપહરણ કરવાની, ઘર ફોડવાની, અથવા ચોરી કરવાની, અથવા ફલાણી મિલકત ચોરીની છે, એમ જાણીને તે ચોરીની મિલકત લેવાની ટેવ છે, એવી રીતે મશહુર હોય, તે શખસને, અથવા જેને જબરીથી

કહડાવવાની ટેવ છે, અથવા જબરીથી કઢાવવાના કારણ સારૂ કોઇ શખસોને હાનિ કરવાનો ભય દેખાડવાની, અથવા હાનિ કરવાનો ભય દેખાડવાની કોશિસ કરવાની ટેવ છે, એવી રીતે મશહુર હોય, તે શખસને" (ક્રી. પ્રો કો. કલમ ૫૫).

કલમ ૫૫ માં જામીન લેવા.—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે પકડેલા શખસની પાસેથી હંમેશ જામીન માગવા, ને તે આપી શકે તો લેવાજ જોઇએ. જો નહિજ આપી શકે, તો અટકાયતમાં રાખીને મુદત અંદર તેને માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલી આપવો જોઇએ.

નોટ.—જામીન લેવા બાબત, અલાહબાદ હાઇ કોર્ટનો ફેસલો ઈ. લૉ રી. ૧૪ મું વાલ્યુમ પાનું ૪૫,-દોલતશીગનો થયો, તે પછીથી ઠર્યુ છે.

કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડયા બાબતમાં જાહેર રીપોર્ટ.—પકડ્યાનો રીપોર્ટ, આ કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડ્યામાં પણ કરવોજ જોઇએ.

વિશેષ સમજુતી—પકડાયલો શખસ યોગ્ય જામીન સારૂ કોઇ માણસને રજુ કરી ન શકે, પણ જામીન માગેલી રકમ જેટલો અવેજ રજુ કરે,-યા સરકારી પ્રોમીસરી નોટ રજુ કરે, તો તે લઇ તેને છુટો કરવા પોલીસ અમલદારને હરકત નથી. આ પ્રમાણે ક્રી. પ્રો કોડ કલમ ૫૧૩ થી સત્તા છે

જો કે, કલમ ૫૫ માં પકડવાનો અધિકાર પોલીસ સ્ટેશન અમલદારનેજ છે, તોપણ તેના તાબાના નોકરો, તેને તેમ કરવામા મદદ કરી શકે; અને જેને પકડવાનો હોય, તેનું નામ ઠામ લખી પોતાના તાબાના પોલીસના માણસોને **લખીત હુકમ** આપે, તો તેઓ પકડીને રજુ કરી શકે પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર અગર પકડતાં હાજર હોય, તો તાબાના માણસો મોઢાના આપેલા હુકમથી પણ પકડી શકે છે.

વળી એ પણ યાદ રાખવું કે ક્રી પ્રો. કો. કલમ ૫૫૧ અન્વયે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારથી ચઢતા દરજ્જાના-એટલે પોલીસ ઇન્સ્પેકટર, ડેપ્યુટી યા ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, યા આસીસ્ટન્ટ પણ જે જે કામો કાયદેસર સ્ટેશન અમલદારને કરવાની સત્તા હોય, તેવાં કામો, પોતાની મરજી હોય તો, કરી શકે.

કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ.—ક્રી. પ્રો કોડ બાબ ૮ મા પ્રમાણે ભટકતા અને ગુજરાનના યોગ્ય સાધન વગરના માણસોને પકડી જામીન લેવાડવા કામ ચલાવવાં પડે છે, ત્યારે તેવા શખસોને પોલીસ આ કલમ પ્રમાણે પકડી શકે. તેમજ, જેને ચોરીનો માલ રાખવાની, ચોરી કરવાની હંમેશ ટેવ પડી છે, યા જબરીનથી પૈસા કઢાવવાની ટેવ પડી છે, તેવાના જામીન લેવાડવા હોય, તો તેને

વખતે તેવા શખસોને પકડવામાં આ કલમનો ઉપયોગ થાય છે. આ બાબત વિષે આગળ કલમ ૧૦૯-૧૧૦ની બાબતમાં ખુલાસા, આ ચોપડીમાં આપ્યા છે, તે વાચવા. કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડેલા કોઇ શખસને માટે કલમ ૧૬૭ મુજબ "રીમાન્ડ" મળી ન શકે, તે વિશે તે કલમ નીચે આગળ જોવું.

સ—પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર, પકડતાં પોતે હાજર ન હોય, ને કોઇ શખસને પોતાના તાબાના માણસ પાસે પકડાવવા ઇચ્છા રાખતો હોય, તો શુ કરવું પડે છે?

જ.—જે શખસને પકડવો હોય તેનુ નામઠામ તથા કયા ગુન્હા બદલ યા કારણુસર પકડવાનો છે, તે લખીત હુકમથી ફરમાવી, પકડવાનો હુકમ આપવો જોઇએ (કલમ ૫૬).

સ—પોલીસ અખત્યાર બહારના (નાન કાગ્નીઝેબલ) કોઇ ગુન્હા બદલ પોલીસ કેવા સંજોગોમાં કોઇને વગર વારંટે પકડી શકે?

જ.—કોઈ શખસ એકાદ એવો પોલીસ અખત્યાર બહારનો ગુન્હો કોઈ પોલીસ અમલદારની હાજરીમાં કરે, અથવા તેના ઉપર તોહોમત એવા શખસની રૂબરૂ મુકવામા આવે, અને તેવો પોલીસ અમલદાર તેવા શખસનુ નામ ઠામ માગે ને તે આપવા ના પાડે, તો, અથવા જે નામ તથા ઠેકાણુ આપે તે ખરૂ નથી એમ કોઈ કારણુસર તે પોલીસ અમલદારને લાગે, તો તેનુ ખરૂ નામ ઠેકાણુ નક્કી કરવા તેવા શખસને વગર વારંટે પકડી શકાય છે પછી નામ ઠેકાણાની ખાત્રી થયાથી તેને એકલા તેના જાત મુચરકા ઉપર, યા જામીન લઇ છુટો કરવો અને જરૂર લાગે તો માજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થવા તેમાં ફરમાવવુ. બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનનો રહીશ ન હોય તો જામીન હિંદુસ્તાનના કોઈ વતનીને લેવો, ને એ પ્રમાણે ચોવીસ કલાકની મુદતમાં તેનુ નામ ઠેકાણુ ખાત્રીપૂર્વક નક્કી કરી ન શકાએ, યા, તે મુચરકો, યા જામીન આપી શકે નહિ, યા આપવા ના કહે, તો તેને તુરતાતુરત અખત્યાર વાળા માજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ મોકલી આપવા તજવીજ કરવી. (કલમ ૫૭).

સ —વગર વારંટે પકડવાની પોલીસ અમલદારને સત્તા હોય તેવો કોઇ શખ્સ પોતાની હકુમતની બહાર જાએ, તો તેને પકડવા બાબતમાં તે પોતાની હકુમત બહાર જઇ શકે?

જ.—હા, બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનમાં હરકોઇ જગાએ ઉપરના કારણસર તેની પછાડી જઇ શકે. (કલમ ૫૮).

સ —ખાનગી શખસોએ કોઇને વગર વારંટે પકડવાની બાબતમાં શું કાયદો છે? ને તેને પકડી કોઇ પોલીસ અમલદારને સોંપે, તો તેણે શું કરવું જોઇએ?

જ.—આ બાબતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

(૧) "કોઈ શખસ જામીન નહિ લઇ શકાય તેવા અને કાગ્નીઝેબલ ગુન્હો કોઇ ખાનગી શખસના દેખતા કરે, તો તે ખાનગી શખસ તેને પકડવાને મુખત્યાર છે, અથવા કોઇ શખસ ગુન્હેગાર છે, એવો ઢંઢેરો કાઢયો હોય, તો તેને પકડવાને કોઈ પણ ખાનગી શખસ મુખત્યાર છે. અને સદરહુ પ્રમાણે પકડેલા શખસને તેણે નકામી ઢીલ કર્યા વગર કોઇ પોલીસ અમલદારને સ્વાધીન કરવો, અથવા, પોલીસ અમલદારની ગેરહાજરીમા, સદરહુ શખસને પાસેમા પાસેના પોલીસ થાણામા લઇ જવો.

(૨) સદરહુ શખસને ૫૪ મી કલમના ઠરાવો લાગુ પડે છે એમ માનવાનુ કારણ હોય, તો તેને કોઈ પોલીસ અમલદારે ફરીથી પકડવો

(૩). તેણે કાઇ નાન કાગ્નીઝેબલ ગુન્હો કર્યો છે, એમ માનવાનુ કારણ હોય, અને કોઈ પોલીસ અમલદારના કહ્યા ઉપરથી તે પોતાનુ નામ અથવા રહેઠાણનુ ઠેકાણુ આપવાને ના પાડે, અથવા એવુ નામ અથવા રહેવાનુ ઠેકાણુ આપે કે, જે ખોટુ છે, એમ માનવાનુ સદરહુ અમલદારને કારણ હોય, તો તેની તજવીજ ૫૭મી કલમના ઠરાવો પ્રમાણે કરવી તેણે કાંઇ ગુન્હો કર્યો છે, એમ માનવાનુ કાંઇ પુરતુ કારણ ન હોય, તો તેને એકદમ છોડી મુકવો.' (ક્રી. પ્રો કો. ક ૫૯)

ટુંકમાં સમજુત.—કોઇ કાગ્નીઝેબલ અને જામીન નહિ લેવાય, તેવો ગુન્હો કોઇ ખાનગી શખસની હાજરીમાં થાએ, તો તેવા ગુન્હેગારને તે પકડી શકે છે. અને કોઇ પોલીસ અમલદારને સ્વાધીન કરવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

પોલીસ અમલદારે, એવો ખાનગી શખસે પકડેલો માણસ રજુ થયેથી શું કરવું, તે ઉપલી કલમમા છે, તેમ અમલ કરવો.

સ.—વગર વારંટે પકડેલા શખસને પોલીસમાં રાખી શકવાની મુદ્દત કેટલી?

જ.—પકડયાના વખતથી ચોવીસ કલાકની અંદર પોલીસે તેને કોઇ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવોજ જોઈએ આ સામાન્ય નિયમ છે. પણ કાયદામાં એમ છે કે,—જરૂર કરતા એક મીનીટ પણ વધારે રાખવો નહિ જામીન લેવાના કાયદાને અનુસરીને વર્તવુ. ને જામીન લેવા લાયક ગુન્હો ન હોય,—યા તો,—તે જામીન આપી ન શકતો હોય, તો પછી પોલીસ હવાલામા તેને રાખવો, તે જરૂર જોગ મુદ્દતજ રાખવો, પણ તેવી મુદ્દત ઘણામાં ઘણી ૨૪ કલાકની ઠરાવેલી છે આ પ્રમાણે કલમ ૬૦ તથા ૬૧ થી ઠરાવેલુ છે

કેટલીક વાર પકડયા પછી ૨૪ કલાકમાં તપાસ પુરી થઈ શકતી નથી. અને તે ચાલુ તપાસમા કેદીને પોલીસ હવાલામા રાખવાની જરૂર હોય છે તેવે પ્રસગે શુ કરવુ, તે આગળ આ ચોપડીમાં કલમ ૧૬૭ નીચે આપેલુ છે, તે વાંચવુ

વિશેષ સૂચના.—વળી કેટલીકવાર ગામડામાં પોલીસ પટેલો પકડીને કોઇને મોકલે છે, તેવે પ્રસગે ૨૪ કલાકની મુદ્દત કઇ ગણવી એ સવાલ ઉભો થાય છે. આ વિશેમા મુબઇ હાઇ કોર્ટે ઠરાવેલુ છે કે,—પોલીસ પટેલ ને ૨૪ કલાકની મુદ્દત છે, તે જુદી છે, ને પોલીસ થાણામાં પોહોચ્યા પછી ૨૪ કલાક બીજા ગણવાના છે તેથી એમ ઠરે છે કે,—જે કામમા પોલીસ પટેલે કોઇને ગામમા પકડયો હોય, તે કામમાં તેની મુદ્દતના ૨૪ કલાક ઉપરાત, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસના ૨૪ કલાક બીજા, એમ ૪૮ કલાકની એકંદર વધુમાં વધુ હદ છે

વાટ ચાલીનો વખત બાદ કરવો.—કેદીને નજીકમાં નજીકને રસ્તે મોકલવો. અને વાટ ચાલી એટલે રસ્તાની મુસાફરીનો વખત આ ઉપલી હદની ઉપરાંત ગણવાનો છે ગામથી પોલીસ થાણે પોહોચતાં રસ્તામા લાગેલો વખત, તથા પોલીસ થાણામાથી નીકળી માજીસ્ટ્રેટ પાસે પોહોચાડતા જે રસ્તાની મુસાફરીમાં વખત જાય, તે મજરે મળે, એટલે તે ઠરેલી મુદ્દત ઉપરાંતની ગણવી એમ ઠરેલું છે

સ.—"નજરકેદ" ની બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—જેને "નજરકેદ" એમ કેહેવામાં અથવા ગણવામાં આવે છે, તે બીલકુલ ગેરકાયદે છે. કોઈ પણ પ્રકારના પ્રતિબધમાં, યા ગર્ભીત રીતે અટકમાં રાખવો, અને તેને પકડયામાં ન ગણવુ, એમ બની શકે નહિ તપાસને બહાને કોઈ શકદાર યા તોહોમતદારને અટકાવી રાખવો, યા તેને પોલીસના માણુસની હાજરી સાથે તેને ઘેર ખાવા જવા દેવો,—યા તેનુ ખાવાનુ તેને ઘેરથી બીજી કોઈ જગ્ગાએ તેના કુટુબના યા બીજા કોઈ માણુસ સાથે આણી આપવા બ દોબસ્ત કરવો,—યા તેને તપાસમાં પોતાની સાથે એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેરવવો, યા તેના પડોશીને સોંપવો,–એ બધુ "અટકાયત" માંજ ગણાએ એવા કોઈ શખસને કેદમાં, યા અમુક જગામાં ગોંધી મુકે,–પુરી મુંક,—તોજ કેદમા છે, એમ નથી એવી અનિયમીત અટક,—એવી હરેક ગર્ભીત રીતે કરેલી બિનસત્તાની રોકત,—ગેરકાયદેજ છે કાવે ત્યારથી અટકાયતમાં ગણુવો, ને તેને બોલાવી બેસાડયા છતા, અને તેની મરજી પ્રમાણે જવાની તેની છુટ ઉપર આંકોશ મેલવા છતા, તેને બોલાવ્યાના પ્રથમ વખતથીજ અટકાયતમાં ન ગણુવો,—એ બધુ ગેરકાયદે છે "નજરકેદ"—એ શબ્દને કાયદો કબુલ રાખતોજ નથી, અને સરકાર તેને બહુ ના પસદ કરે છે. "**ઉપલક તપાસ ઉપર રાખ્યો**"–એ માત્ર કાયદો ઉલ્લઘન કરવાનુ બહાનુજ છે અને તે કૃત્ય ગેરકાયદે છે તેથી તેમ કરવુ નહિ

કોઈ શખસને કાયદા અન્વયે કોઇ "કાગ્નીઝેબલ" ગુન્હાની પોલીસ તપાસમાં, યા બીજા કોઇ કામમા કાયદા પ્રમાણે બોલાવી પુછવાની સત્તા પોલીસ અમલદારને હોય, ત્યારે તેને હકીગત પુછવાની તે પુછી લઇને બનતી ત્વરાથી તેને ઘેર જવા દેવો. વાસ્તવિક જરૂર કરતા વધારે વખત તેને રોકવો, તે ગેરકાયદે છે

"નજરકેદ" અને "દેખરેખ"—એ વચ્ચેનો ફરક.—કોઇ શખસ ઉપર ગુન્હો કર્યાનું, યા કરે છે, તેવું,–યા મેલાપી છે,–એવું કાઇ માનવાનું કારણુ હોય, યા શક યા વેહેમ હોય,—તો તેની વર્ત્તણૂક તથા હાલ ચાલ, રીતભાત, અને તેના દોસ્તો વગેરે ઉપર નજર રાખવાની ઘણી વખતે પોલીસને જરૂર પડે છે; તેમ હોય તો તેના ઉપર પોલીસના માણુસો મારફતે, યા બીજી રીતે દેખરેખ રખાવી શકાય. ને તેના છુટાપણાં ઉપર કાંઇ પણુ અંકુશ યા દબાણુ ન રાખતાં,—તેમ કરવા પોલીસ અલબત્તે મુખત્યાર છે. આવી બાબતનો સમાસ

"દેખરેખ"માં થાએ છે; ને તેમ કરવાની પોલીસને છુટ છે, અને તેઓનું કામ છે. પરંતુ,—"નજરકેદ" બીજીજ બાબત છે તેની સ્વતંત્ર રીતે જવા આવવાની તથા હરવા ફરવાની બાબતમાં કોઇ પણ પ્રકારની અટક થવા સરખુ કાંઇ કૃત્ય પોલીસ તરફથી થાય,—યા તો, તે શખસને એવુ વાજબી રીતે લાગે કે તે સામાન્ય રીતે જવા આવવા છુટો નથી,—પરવાનગી વગર તેમ કરી શકતો નથી, ને તેમ કરશે તો તુરત તેને અટકાવવામા આવશે, એવી બાબતનું કોઇ કૃત્ય હોય, તો તેને અટકાયત સમજવી. ટુંકમાં,—યા તો તે છુટો રહેવો જોઇએ; એટલે કે તેના જવા આવવા વગેરેના તેના છુટાપણા ઉપર કશો પણ અંકુશ ન હોવો જોઇએ; અથવા, તો વાજબી શક યા સબબો સર, તે કાયદેસર અટકાયતમા હોવો જોઇએ. વચલો કોઇ રસ્તો, જેવો કે "નજરકેદ" એવું કાંઇ હોયજ નહી. તે ગેર કાયદે છે.

સ—પકડેલા શખસની બાબતમાં રીપોર્ટ કરવા બાબત શું કાયદો છે?

જ—પોલીસે પોતાના થાણાની હદમાં વગર વારંટે પકડેલા હરેક શખસની બાબતમા તેમ કર્યાનો જાહેર રીપોર્ટ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને અથવા તેઓ ફરમાવે તો સબડીવીઝન માજીસ્ટ્રેટને હંમેશ મોકલવો એવા શખસને પકડ્યા બાદ, અટકાયતમા રાખ્યો હોય, યા જામીન ઉપર છુટો કરેલો હોય, તો પણ રીપોર્ટ મોકલવો જોઇએ (કલમ ૬૨)

વિશેષ સૂચના.—કલમ ૬૨ પ્રમાણે મોકલવાનો ઉપર પ્રમાણેનો પકડ્યાનો રીપોર્ટ સારૂ છાપેલુ ફારમ આવે છે, અથવા છાપેલુ સરકારી પોસ્ટ કાર્ડ આવે છે. તેમાં હકીગતની તપસીલ ભરીને મોકલવાનુ છે. પકડ્યાની તારીખ તથા વખત,—કયા ગુન્હા માટે પકડયો તે,-તોહમતદારનું નામ ઠામ વગેરે,—અને તેને અટકાયતમા રાખવામાં આવ્યો છે કે જામીન ઉપર છોડયો છે, તે લખવું યાદ રાખવું કે, કલમ ૫૫ પ્રમાણે કોઇને પકડયો હોય, તો પણ રીપોર્ટ તો મોકલવોજ. વગર વારંટે પોલીસે પકડેલા હરેક શખસને માટે આ રીપોર્ટ મોકલવો પડે છે.

સ.—પોલીસે પકડેલા માણસને છુટો કરવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—પકડ્યા પછી, તેનુ પોતાનુ ખત લીધા શિવાય, અથવા તેના જામીન લીધા શિવાએ, અથવા કોઇ માજીસ્ટ્રેટના ખાસ હુકમ, વગર છોડાએ નહી. (કલમ ૬૩).

સ —કોઈ માજીસ્ટ્રેટ પોતે ક્યારે કોઇને પકડી શકે?

જ —પોતાની સ્થાનિક હદમા કોઈ માજીસ્ટ્રેટની સમક્ષ કોઈ ગુન્હો કરે, તો ગુન્હેગારને તે પકડી શકે, અથવા કોઇ શખસને હુકમ કરી તેને પકડાવી શકે, અને જામીન લેવાના કાયદાને અનુસરીને ચાલે.—ન લેવાય તેવો ગુન્હો હોએ તો કેદમા મોકલી શકે. તેમજ જે સંજોગો અને વખતે, પોતે વારંટ કાયદેસર રીતે કાઢી શકે તેમ હોએ, તેવે વખતે પોતાની હકુમતમા, પોતાની હાજરીમાં કોઈ શખસને ખુદ પોતે પકડી શકે, યા બીજા પાસે પકડાવી શકે (કલમ ૬૪ ૬૬)

સ —કોઇ શખસ કાયદેસર કેદમાંથી નાશી જાએ તો તેની પાછળ જઇ પકડવા બાબત શું કાયદો છે?

જ.—કાયદેસર કેદમાં હોય, તેવો શખસ નાસી જાએ, તો, અથવા તેને છોડાવવામા આવે તો,—જેના પહેરામાંથી તે નાસી ગયો હોએ તેવો શખસ તેની પાછળ જઇને બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનમા હરકોઇ જગ્યાએ તેને પકડવાને મુખત્યાર છે, એમ સમજવુ (કલમ ૬૬)

હાજર કરવાની બાબતમાં "પ્રોસેસો."

કોઈ શખસને કોઇ કોર્ટમાં યા અમલદાર સમક્ષ હાજર કરવાની જરૂર હોએ, ત્યારે તેમ કરવાને ત્રણ રસ્તાઓ છે **૧ લુ —સમન્સથી; ૨જું,—વારંટથી; ૩જું,—જાહેર નામું ને તેની મિલકત જપ્ત કરવાથી** આ ત્રણેની બાબતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે

સમન્સની બાબતમાં.

સ —સમન્સ બજાવવાની બાબતમાં કાયદાના નિયમો ટુંકમાં બતાવો.

જ.—'સમન' લખેલ જોઇએ, તથા તેની બેવડી પ્રતો જોઇએ, અને તે ઉપર કોર્ટના પ્રમુખે, અથવા કાયદેસર થએલી કાનુન પ્રમાણે ઠરેલા બીજા અમલદારે સહી તથા મોહોર કરવી જોઇએ. માજીસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં શીરસ્તેદારોને સહી કરવા અધિકાર સરકારે આપેલો છે.

સમનો ઘણું કરીને પોલીસ અમલદારે બજાવવાના હોય છે પણ સરકાર તરફથી ઠરાવવામાં આવે તેવી કોઈ કાનુન પ્રમાણે સમન કાઢનાર કોર્ટનો કોઈ અમલદાર પણ બજાવી શકે છે

આવો સમન કોઈ પોલીસ અમલદાર તરફ કાયદેસર રીતે આવે કે જે શખસના નામનો સમન હોય, તે શખસ ખુદને બનતા સુધી તે બે પ્રતો માહેલી એક નકલ આપવી, અને અસલ ઉપર તે શખસની સમન પહોચ્યાની સહી લેવી જોઈએ અને તે નીચે સમન પહોચાડયાની તારીખ તથા વખત લખી રીપોર્ટ સાથે જે અમલદાર તરફથી સમન બજાવવા સારૂ આવ્યો હોય, તેના તરફ પાછો મુદતની અંદર મોકલવો જોઈએ (કલમ ૬૮ ૬૯)

સ —કોઇ સ્થાપિત કંપની યા મંડળી ઉપર સમન્સ બજાવવો હોએ, તો શું કરવું?

જ —કોઈ પણ સ્થાપિત મંડળી ઉપર સમન બજાવવો હોએ, તો તે મંડળીના સેક્રેટરી ઉપર, યા સ્થાનિક મેનેજર ઉપર, અથવા બીજા મુખ્ય અમલદાર ઉપર બજાવવો, અથવા તે મંડળીના બ્રીટિશ ઇંડિઆમાના મુખ્ય અમલદાર ઉપર રજીસ્ટર પોસ્ટથી પત્ર મોકલીને બજાવવો અને પોસ્ટના નિયમ પ્રમાણે તે પત્ર આવી પહોચે, તે વખતે સમન્સ બજાવ્યો છે એમ સમજવુ (કલમ ૬૯ રકમ ૩)

સ —જે શખસ ઉપર 'સમન્સ' કાઢયો હોય, તે જાતે ન મળે તો શું કરવું?

જ.—જે શખસના ઉપર સમન્સ કાઢવામા આવ્યો હોય તે જો મળી આવે, તો ઉપર પ્રમાણે નિયમ છે. પણ કદી તે શખસ ન મળે, તો આવો સમન્સ બજાવવાની બાબતમાં કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

"જ્યારે સમન્સ કરેલો શખસ ઘટતી મહેનત કરતા ન જડે,
"ત્યારે તેના કુટુબમાના કોઈ પાકી ઉમ્મરના મરદ માણસને અથવા
"ઇલાકાના મુખ્ય શેહેરમાં તેની સાથે રહેનારા તેના ચાકરને તે
"સમન્સની એક ડુપ્લીકેટ તેને સારૂ સોંપીને તે સમન્સ બજાવવાનો
"અધિકાર છે; અને જેને સદરહુ સમન્સ આવી રીતે સોંપ્યો હોય

"તે શખસે, જો સમન્સ બજાવનારો અમલદાર કહે તો, તેની બીજી "ડુપ્લીકેટ" ની પછવાડે તે સમન્સ પહોંચ્યાની સહી કરવી જોઇએ."

સ —ઉપર પ્રમાણે કર્યા છતાં પણ સમન્સ ન બજી શકે તો શું કરવું?

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે જો પોતાનાથી બનતી મહેનત કર્યાં છતાં પણ સમન્સ બજાવનાર અમલદારને સહી મળી ન શકે, તો સમન્સ જેના ઉપર થયો હોય તે શખસનુ ઘણું ખરૂ રહેવાનું ઘર અથવા ઘરવાડી હોય, તેના કોઈ પ્રસિદ્ધ ભાગ ઉપર તે સમન્સની જે પ્રત તેને આપવાની હોય, તે ચોંટાડવી એટલુ થયેથી તે સમન્સ યોગ્ય રીતે બજાવવામાં આવ્યો એમ કાયદેસર રીતે ગણી શકાય છે. (કલમ ૭૧)

સમન્સો બજાવવા આવે, તે તુરતાતુરત બજાવવા જોઇએ, અને તે નીચે મુદતસર રીપોર્ટો કરીને મોકલવા જોઇએ કેમકે જે કોર્ટથી તે સમન્સ નિકળ્યો હોય, તે કોરટને ઠરાવેલી મુદતે સમન્સ વિષે ખબર પહોંચવી જોઇએ .

સ.—સરકારની નોકરીમાં યા રેલ્વે કંપનીમાં નોકર હોય, તેના ઉપર સમન્સ બજાવવો હોય તો શું કાયદો છે?

સ.—સામાન્ય રીતે સમન્સ કાઢનાર કોર્ટે 'ડુપ્લીકેટ સમન્સ' તેના ઉપરી અધિકારી ઉપર મોકલવો તે બજાવીને પોતે શેરો, બજાવ્યા બાબતનો કરી પાછો મોકલશે અને તેવો શેરો થઇ આવેથી, તેવો સમન્સ કાયદેસર રીતે બજેલો છે, એમ ગણાશે. (કલમ ૭૨)-

નોટ —પોતાની સ્થાનિક હકુમતની બહાર રહેનાર કોઇ શખસ ઉપર અગર કોઇ કોર્ટ સમન્સ બજાવવા ઇચ્છે તો, જે માજીસ્ટ્રેટની સ્થાનિક હદમાં તેવો શખસ હોય યા રહેતો હોય, તેના ઉપર 'ડુપ્લીકેટ સમન્સ' મોકલવો ત્યા બજ્યા બાદ, બજાવનાર અમલદાર હાજર ન હોય, તો એક સોગંદ નામું રજુ કરવું પડે,—(તે કોઇ માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ થએલુ હોવું જોઇએ), કે તે શખસ ઉપર સમન્સ રીતસર બજ્યો છે, અને તેની આ 'ડુપ્લીકેટ' છે, એમ થઇ તે 'ડુપ્લીકેટ' રજુ થવાથી, તે સમન્સ કાયદેસર બજ્યો છે, એમ ગણાશે. તેથી વિરૂદ્ધ કહેનારે સાબીતી તેમ ન થયાની આપવી પડશે. સમન્સના 'ડુપ્લીકેટ' સાથે આવું સોગંદનામું મોકલી શકાશે, ને કોર્ટમાં રજુ થઇ શકે. (કલમ ૭૪).

વારંટ તથા તેની બજાવણી વિશે.

પકડવાના વારંટનો નમુનો અને ઢબ—વારંટ હંમેશ લખીતવાર જોઇએ, અને તે ઉપર કોર્ટના પ્રમુખ અમલદારે અથવા માજીસ્ટ્રેટની બેંચ હોય, ત્યારે તે પૈકી ગમે તે એક સહી કરવી જોઇએ, તે ઉપરાંત,–કોર્ટની 'સીલ' યાને મોહોર જોઇએ. તથા જેને પકડવાનો હોય તેનુ નામ ઠામ તથા શા સારૂ પકડવાનો છે, તે સંક્ષેપમાં લખેલુ હોવુ જોઇએ

વારંટનો અમલ ક્યાં સુધી,—તે મુદત વિશે—વારંટ નિકળ્યા પછી, કાઢનાર કોર્ટ તે રદ કરે નહિ, અથવા તે બજાવવામાં આવે, ત્યાં સુધી તેનો અમલ રહે છે (કલમ ૭૫)

વારંટ કોણ બજાવે—સામાન્ય રીતે પોલીસ અમલદાર તરફજ વારન્ટ બજામણી સારૂ મોકલાય છે પરંતુ ખાસ કારણસર કોર્ટના કોઇ અમલદાર તરફ, યા બીજા શખસ ઉપર મોકલાય, પણ તેમ કવચીતજ બને છે.

જે પોલીસ અમલદારના નામ ઉપર તે મોકલાયુ હોય, તેણે બજાવવુ જોઇએ, પણ તે વારંટ પછાડી બીજા કોઈ અમલદારનુ નામ લખીને બજાવણી કરવા તે મોકલી શકે છે ને જેનુ નામ આ રીતે લખે, તેણે બજાવવુ. (કલમ ૭૭, ૭૯).

વારંટ એક કરતા વધારે પોલીસ અમલદાર ઉપર પણ મોકલી શકાય. તેમ હોય, તો તે પૈકી એક અથવા બધા બજાવી શકે છે (કલમ ૭૭)

વળી કોઇ જમીન ધારણ કરનાર ઉપર અથવા તેના કારભારી ઉપર પણ બજાવણી સારૂ કોઇ જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ યા સબ-ડીવીઝન માજીસ્ટ્રેટ, વારંટ મોકલી શકે. તેણે તે બજાવી પકડેલા શખસને નજીકના પોલીસ અમલદારને વારંટ સાથે સોંપી દેવો તે માજીસ્ટ્રેટ પાસે, આવો અમલદાર લઇ જશે, યા મોકલી દેશે (કલમ ૭૮).

સ.—પકડવાનું વારંટ બજાવવાની શી રીત છે?

જ.—જેને પકડવો હોય, તેને વારંટનો સાર કહેવો, અને જોવા માગે તો બતાવવું. તાબે થાય તો ઠીક; નહી તો તેના શરીરને અડકી તેને કેદ કરવો. (કલમ ૮૦ તથા ૪૬).

સ.—વારંટ બજાવતી વખતે બીજું શું ધ્યાનમાં રાખવું?

જ —કેટલાંક વારંટમાં તારણુ લેવાનું યા, જામીન ઉપર છોડવાનું ફરમાન માજીસ્ટ્રેટે લખેલુ હોય છે, તેમ હોય, તો તે હુકમ પ્રમાણે વગર ઢીલે કરવુ તેમ ન હોય, તો વગર ઢીલે તેને જે કોર્ટ આગળ રજુ કરવો જોઈએ, ત્યા વારંટ સાથે કરવો જામીનખતનાં ફારમો છાપેલાં આવે છે, તે ભરી તેમા પકડનારની તથા જામીનની સહી લેવી. પ્રથમ જામીન થનાર શખસ જેટલી રકમનો જામીન થાય છે, તેટલી રકમ ભરી શકે તેવો છે, કે કેમ, તેની ખાતરી કરવી. પછીજ તેને જામીન તરીકે કબુલ કરવો. જે પછી પકડાએલા શખસને છુટો કરવો, ને જામીનખત ઉપર પોલીસ અમલદારે કબજાની સહી કરી, બજાવેલુ વારંટ તથા જામીનખત, જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનુ હોય, ત્યા મોકલવુ. (કલમ ૭૬ તથા ૮૧)

સ —આવું પકડવાનું વારંટ ક્યાં ક્યાં બજાવી શકાય?

જ —બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમા હરકોઈ જગોએ તેની બજાવણી થઈ શકે (કલમ ૮૨).

સ.—વારંટ કાઢનાર કોર્ટની હકુમતની બહાર વારંટ બજાવવાનું હોય, તો શું કરવું પડે?

જ —વારંટ કાઢનાર કોર્ટ પોલીસ અમલદારના ઉપર વારંટ મોકલવાને બદલ, ટપાલ મારફતે કોઈ માજીસ્ટ્રેટ અથવા ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટન્ડન્ટ અથવા ઈલાકાના મુખ્ય શહેરમા હોય, તો પોલીસ કમીશનર, જેની હદમા પકડવાનો શખસ રહેતો હોય, તેના ઉપર મોકલવુ. અને તેવો કોઈ અમલદાર વારંટ ઉપર પોતાની સહી (શેરો) કરી પોતાની હદમાં બજાવણી કરી શકશે. (કલમ ૮૩).

સ —કોઇ વારંટ કોઇ પોલીસ અમલદારના નામનું કાઢવામાં આવ્યું હોય, ને તે બીજી હકુમતમાં બજાવવાનું હોય, તો શું કરવું?

જ.—જેની હકુમતમાં પકડવાનો શખસ રહેતો હોય, ત્યાંના કોઈ માજીસ્ટ્રેટ યા પોલીસ સ્ટેશન અમલદારથી ઓછો દરજ્જો ન હોય, તેવા કોઈ અમલદાર પાસે તેની સહી (શેરો) તે વારંટ નીચે તે પોલીસ અમલદારે પ્રથમ મેળવવી, તેવી સહી તે કરી આપશે; અને પછી તે વારંટનો અમલ કરવાનો તેને અધિકાર તે હકુમતમાં પ્રાપ્ત થયો એમ સમજવુ.

ને ત્યાંની પોલીસની મદદ માગેથી, એ કામમાં મદદ આપવા તે બંધાએલી છે એમ સમજવુ

વળી, એમ પણ ઠરાવ્યુ છે કે ઉપર પ્રમાણે સહી મેળવતા જે ઢીલ થશે, તે દરમિયાન પકડવાનો શખ્સ નાસી જશે, ને વારંટ બજવામાં હરકત પડશે, એમ માનવાનુ જ્યારે કારણ હોય ત્યારે, એવી બીજી હકુમતમાં ઉપર મુજબ શેરો મેળવ્યા શિવાય વારંટ બજાવી શકાય છે. (કલમ ૮૪).

સ.—જે ડીસ્ટ્રીકટમાંથી વારંટ કાઢવામાં આવ્યું હોય, તેની હદની બહાર તે વારંટ બજાવવામાં આવ્યું હોય, તો પકડેલા શખ્સને ક્યાં રજુ કરવો પડે?

જ.—આ વિષે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —"જ્યારે પકડવાનુ કોઈ વારંટ, જે જીલ્લામા તે વારંટ કાઢયુ હોય, તેની બહાર બજાવ્યુ હોય, ત્યારે જે કોર્ટે તે વારંટ કાઢયુ હોય તે કોર્ટ, પકડવાની જગાથી વીસ માઈલની અંદર ન હોય તો, અથવા જે માજીસ્ટ્રેટની અથવા ડીસ્ટ્રીકટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ઑફ પોલીસની અથવા ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમા કમિશનર ઑફ પોલીસની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં પકડવાનુ કામ કર્યુ હોય, તે માજીસ્ટ્રેટ અથવા ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, અથવા કમીશનર ઑફ પોલીસ કરતાં સદરહુ કોર્ટ પાસે ન હોય તો, અથવા ૭૬ મી કલમ પ્રમાણે તારણુ લીધુ ન હોય તો, પકડેલા શખ્સને સદરહુ માજીસ્ટ્રેટની અથવા કમીશનરની અથવા ડીસ્ટ્રીકટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ આગળ લઈ જવો." (કલમ ૮૫).

સ.—અને પછી ઉપલો અમલદાર શું હુકમ કરી શકે છે?

જ.—તે શખ્સ ખરો પકડાએલો છે, એમ જણાય તો, સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ, અથવા ડીસ્ટ્રીકટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ અથવા કમીશનરે તે શખ્સને પેહેરામાં આપવો અને સદરહુ કોર્ટની પાસે લઈ જવા ફરમાવવુ. પણ જો જામીન લેઇ શકાય, તેવો ગુન્હો હોય, તો,—અને તે અમલદારની, ખાત્રી લાયક જામીન આપે તો,—તેવો જામીન લેવો. ને તેવું લીધેલું જામીની ખત, તે કોર્ટ ઉપર મોકલી આપવુ.

અગર વારંટ કાઢનાર કોર્ટે કલમ ૭૬ પ્રમાણે જામીન લેવા તેમાં લખ્યુ હોય તો, વારંટ બજાવનાર પોલીસ અમલદારે તેમ લેવો જોઈએ. (કલમ ૮૬).

જાહેરનામું અને જપ્તિનો હુકમ.

નોટ.—કોઇ શખસને કોર્ટ યા કોઇ અમલદાર આગળ હાજર થવાની ફરજ પાડવા જે ત્રણ રસ્તા પ્રથમ કહ્યા છે, તેમાં—૧ લો,—સમન્સ, તથા—બીજો,—વારંટ,—એ વિષે આપણે વિવેચન કરી ગયા હવે છેલ્લો એટલે ત્રીજો રસ્તો બાકી રહ્યો, તે જાહેરનામુ અને જપ્તિનો રસ્તો છે તે વિષે જાણવાનું નીચે પ્રમાણે છે :-

સ.—અગર કોઇ શખસ ઉપર પોતે વારંટ કાઢયું છે, તે વારંટ બજી ન શકે, તેવા હેતુથી તેવો શખસ નાસી ગયો છે, અથવા સતાઇ રહ્યો છે, એમ તે કોર્ટને જણાય, તો પછી શું કરવું પડે?

જ.—પુરાવો લીધા વગર કે પછી, ઉપર પ્રમાણે જો કોર્ટને જણાય તો, તેણે એક લખીત વાર જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ કરવુ, અને તેમા કોઇ મુકરર કરેલી જગ્યા તથા મુદતે પોતાની રૂબરૂ હાજર થવા તેને ફરમાવવુ. આવી મુદત જાહેરનામુ પુરેપુરૂ પ્રસિદ્ધ કર્યાની તારીખથી ત્રીસ દિવસ કરતા ઓછી ઠરાવવી નહિ

નોટ.—એ જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરવાની રીત વિશેમાં નીચે મુજબ છે:—

(अ) જે શહેરમાં અથવા ગામમા નાસી જનાર શખસ ઘણુ કરી રહેતો હોય, તે શહેર યા ગામની કોઇ પ્રસિદ્ધ જગામા તે જાહેરનામુ જાહેર રીતે વાચવું જોઇએ;

(ब) તે શખસ જે ઘર યા ઘરવાડીમાં ઘણુ કરીને રહેતો હોય, તેના કોઇ પ્રસિદ્ધ ભાગ ઉપર, અથવા સદરહુ શહેરની અથવા ગામની કોઇ પ્રસિદ્ધ જગા ઉપર તે ચોઢવું;

(क) તેવા જાહેરનામાની એક નકલ તે કોર્ટના મકાનના કોઇ પ્રસિદ્ધ ભાગ ઉપર ચોઢવી.

જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયું, એવી સાબીતી જોઈએ.—આવું જાહેરનામુ કાઢનાર કોર્ટે દફતરમાં ઠરાવ લખી નોધવો, કે અમુક દિવસે યોગ્ય રીતે જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ થયુ છે, એટલે તે બાબતનો તે ઠરાવ પુરાવા તરીકે ગણાશે. (કલમ ૮૭).

સ.—આના કરતાં બીજો વિશેષ સખત ઉપાય કાંઇ છે કે?

જ.—હા. આવુ જાહેરનામુ કાઢનાર કોર્ટ, જાહેરનામુ કાઢતી વખતે, યા પછી,—જેમ પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ, જાહેરનામામાં બતાવેલા

શખસની મિલકત, પછી સ્થાવર યા જંગમ, યા બેહુને જપ્ત કરવાનો હુકમ કાઢી શકે છે. પોતાની હકુમતમાં આવેલી મિલકત, તથા બીજી બીજી હકુમતમાં હશે, તો ત્યાંના ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ યા પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટના શેરાથી, જપ્ત કરવા હુકમ કાઢી શકે છે. તેની તપસીલ બાબત કાયદાની કલમ ૮૮ તથા ૮૯મી જોવી.

વિશેષ સમજુતી.—જેના ઉપર પકડવાનો, વારંટ કાઢવામાં આવેલો હોય, તેને હાજર થવાની ફરજ પાડવાનો કલમ ૮૭નુ જાહેરનામું, એ એક અકસીર ઇલાજ છે. "નાસી ગયો છે"—એ શબ્દોનો અર્થ—ત્યાંથી બીજી કોઇ જગોએ જતો રહ્યો છે, યા તે જગામાંથી ગેરહાજર થઇ ગયો છે, એમ ફક્ત નથી. તેમ વારટ નિકળ્યા પછી નાઠેલો હોય, તેનીજ બાબતમાં આ વિધિ થાએ છે, તેમ નથી. વારટ નિકળતાં પેહેલાથી પણ અગર તેવો શખસ સતાઇ યા ભરાઇ બેઠો હોય, અને નિકળ્યા પછી પણ તેમજ સતાએલો રહે, તો તે નાસી ગયો છે, એમજ સમજવુ વળી ફક્ત કોઇ તોહોતમદારનેજ નહિ, પણ એ રીતે કોઇ સાક્ષી નાસીને ભરાઇ બેઠો હોય, તેની બાબતમા પણ એક સરખી, આ કલમ લાગુ કરી શકાએ છે

ત્યારે જરૂરી બાબતો કેટલી સાબીત કરવી પડે, તે જાણવું જોઇએ; અને તે આટલીજ છે,—પ્રથમ શરત જરૂરી એજ કે—તેવા શખસ ઉપર પકડવાનો વારટ તો અવશ્ય નિકળેલો હોવોજ જોઇએ. તે પછી,—જે સજોગો તથા હકીકતોથી એમ જણાઇ આવે કે વારટ પોતા ઉપર ન બજે, તે હેતુથી તે નાસી ગયો છે, યા સતાઇ, ભરાઇ, રહેલો છે, તે રજુ કરવી. આ હકીકત હરેક કામની આગળ પાછળની હકીકતથી નિકળી શકે; અને એવી માન્યતાની સાબીતીમા પુરાવોજ આપવો જોઇએ એવું કાંઇ નથી પણ કોઇ પોલીસ અમલદારની જુબાનીથી, વારંટ બજાવવા જનારના રિપોર્ટથી, યા તેવી બીજી હકીકતથી માત્ર ઉપલક સશય નહિ, પણ સાધારણ માન્યતા એવી થઇ શકે, તો કોર્ટ પોતાના ડહાપણ અને વિવેક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને કલમ ૮૭ મુજબ જાહેરનામુ કાઢી શકે; અને તે માન્યતા થવાનાં સાધારણ કારણો તેણે દફતરમાં આ અગે નોધવા જોઇએ.

કોઇ કાગ્નીઝેબલ ગુન્હામાં પોલીસને વગર વારંટે પકડવાનો અધિકાર હોય છેજ. પણ તેવો શખસ પકડાતો નહિ હોય, ને નાસી ગયો છે, યા સતાઇ બેઠો છે, એમ જણાય તો, પ્રથમ રીપોર્ટ કરી યા પ્રતિજ્ઞા ઉપર જુબાની પોતે આપી, કોઇ પોલીસ અમલદાર પકડવાનો વારંટ કાઢવા કોર્ટને અરજ કરી શકે. વારટ ન બજે, અને તે શખસ નાસતો ફરે છે એમ જણાય કે, આ કલમ પ્રમાણે જાહેરનામું, ને તે સાથે કલમ ૮૮ મુજબ જપ્તી સારૂ કોર્ટ તરફથી યોગ્ય હુકમો ઉપલી કલમોને આધારે કઢાવી શકે છે. આ કલમો પોલીસને બહુ ઉપયોગી છે.

જાહેરનામું, અને મિલકત હોએ તેની જપ્તી, –એ બેહુ બહુ સખત ઉપાયો છે. ને નાસનાર શખસ બહુ અણધારી સખ્ત મુશીબતોમાં તેથી આવી પડે છે; ને છેવટે, શરણ થઇ જાએ, યા પકડાઇ શકે, એમ વહેલું બને છે.

નોટ.—આ પ્રમાણે જાહેરનામું નિકળ્યા પછી, તોહમતદારની ગેરહાજરીમાં પુરાવો નોંધી લેવા કોર્ટમાં અરજ કરી શકાય છે, તે વિષે ક્રી. પ્રો. કોડમાં હકીગત કલમ ૫૧૨ માં આપેલી છે.

"પ્રોસેસ"ની બાબતમાં બીજા નિયમો.

સમન્સ ને બદલે,–અથવા વધારામાં, વારંટ પણ કોર્ટ કાહાડી શકે.—આ વિશે કાયદો નિચે પ્રમાણે છે —

"જે બાબતમાં હાજર થવા સારૂ જ્યુરર અથવા અસેસર શિવાય બીજા કોઇ પણ શખસની ઉપર સમન કહાડવાનો કોઇ કોર્ટને આ કાયદા પ્રમાણે અધિકાર હોય. એવી હરકોઈ બાબતમાં તે કોર્ટ સદરહુ શખસને પકડવા સારૂ, પોતાના કારણ લખીને, વારંટ કાહાડવાને મુખત્યાર છે.—

"(अ) જો સદરહુ સમન કાહાડતાં પેહેલા, અથવા તે કાહાડયા પછી તે શખસ હાજર થાય, તેને માટે મુકરર કરેલા વખત પેહેલાં, તે કોર્ટને એવુ માનવાનુ કારણ જણાય કે તે શખસ નાશી ગયો છે અથવા તે સમન નહી માને તો, અથવા

(ब) જો સદરહુ વખતે તે શખસ હાજર ન થાય, અને તે સમન પ્રમાણે હાજર થવાનુ તેનાથી બની શકે એવે વખતે તે સમન યોગ્ય રીતે બજાવ્યાની સાબીતી થાય અને એ પ્રમાણે હાજર નહી થયા બાબત કાઇ વાજબી કારણ આપવામાં ન આવે તો." (ક્રી. પ્રો. ક. ૯૦)

સમજુત.—આ કલમ તોહમતદાર શખસને તેમજ સાક્ષીદારને સારૂ લાગુ સમજવાની છે. તેમાં લખ્યા પ્રમાણે અમલ કરતાં પેહેલાં, વાજબી કારણો કોર્ટે દફતરમાં નોંધવાં જોઇએ.

હાજર રેહેવાનો મુચરકો લેવાનો કોર્ટનો અધિકાર.—જેને હાજર થવા હુકમ કરવા યા પકડવા, સમન્સ યા વારંટ કાહાડવાનો કોઇ

કોર્ટને અધીકાર કાયદેસર હોય, તેવો શખસ કોઇ કોર્ટમાં હાજર હોએ ત્યારે, પોતાની કોર્ટમાં હાજર થવા સારૂ તેનો જાત મુચરકો જામીન વગર યા જામીન સાથેનો, તેવા શખસ પાસે લેવા તે કોર્ટને અખત્યાર છે. (કલમ ૯૧).

હાજર થવાનો મુચરકો તોડવાથી પકડી શકાએ—કાયદા પ્રમાણે કોઇ કોર્ટ આગળ હાજર થવાનુ ખત કોઇએ કરી આપી પોતે બધાયો હોએ, અને પછી તેમ હાજર ન થાએ તો, તે કોર્ટ તેને પકડી પોતાની પાસે રજુ કરવાનુ વારંટ કાહાડી શકે (કલમ ૯૨).

દસ્તાવેજ, જંગમ મિલકત વગેરે રજુ કરાવવા બાબત પ્રોસેસો.

આ સબંધમાં કલમ ૯૪, ૯૫, ૯૬ થી ૧૦૦ સુધી છે, તે વિશે અત્રે લબાણ કરવાની જરૂર નથી આગળ ચાલતાં, પ્રસંગે અનુસરતી જગાએ, જરૂર જોગ હકિકત આપેલી છે.

ઝાડો, જડતી, લેવાની બાબતના નિયમો.

નોટ.—બંધ ઘર યા જગામાં ઝાડો લેવાનો હોએ, ને તેમાં કાયદેસર જડતી લેવા બાબતમા વારંટ બતાવી માગણી કરેથી, ઘરના માલિક યા રખેવાળે તેમ કરવા પરવાનગી અને સવળતા આપવા બાબતમાં, કલમ ૧૦૨ છે

સ—જડતી યા ઝાડો લેવાની બાબતમાં કયા કયા નિયમો ધ્યાનમાં રાખવાના છે?

જ—આ બાબતમા કલમ ૧૦૩ મા જે નિયમો કહ્યા છે, તે પ્રમાણેજ વર્તવાનુ છે. તે નીચે પ્રમાણે ટુકામાં છે—

જડતી લેતાં પેહેલાં, જાંહા ઝાડો લેવો હોએ તે લત્તાના બે અથવા વધારે આબરૂદાર રેહેવાસીઓને બોલાવીને, તેઓની સમક્ષ ઝાડો લેવો જોઇએ ઉપર પ્રમાણે પંચોની હાજરીમાજ ઝાડો લેવો, અને જડતી લેતાં દરમ્યાન જે જે ચીજ જડી હોએ અને જપ્ત કીધી હોએ, તેનુ લીસ્ટ કરવું, અને દરેક ચીજ કઈ કઈ જગોએથી જડી આવી, તે પણ લખવુ. જડતી લેનાર અમલદારે આવુ લીસ્ટ જેને પંચનામુ કેહેવાએ છે, તે તૈયાર કરવુ, અને તે ઉપર પંચોએ તેમજ પોતે સહી કરવી. પણ

એટલું યાદ રાખવું કે,–ખાસ રીતે કોર્ટ સમન્સ કરી કોઇ પંચને સાક્ષી સારૂ બોલાવે નહિ, ત્યાં સુધી તેવાં પંચને સાક્ષી સારૂ લઇ જવાનો નથી.

ઘરના માલિક યા તેમાં રેહેનારને, યા તેની તરફથી કોઈ માણસને, આવી હરેક જડતી લેતી વખતે ત્યાં હાજર રાખવો, અને તે માંગે તો આ કલમ પ્રમાણે કરેલાં પંચનામાંની નકલ પંચોની સહી સાથેની, તેને આપવી.

કોઈ માણસના શરીરની જડતી, કાંઈ વસ્તુ સંતાડ્યાના શકથી કલમ ૧૦૨ ની રકમ ૩ જી પ્રમાણે લીધી હોએ, તો જપ્ત કરેલી વસ્તુનું લીસ્ટ તૈયાર કરી, તેની નકલ તે માંગે તો આપવી.

જડતી યા ઝાડો લેતાં શું સાવચેતી લેવી જોઈએ તે વિશે.—

---

૧. જડતી લેતાં પેહેલાં તે લત્તાના બે અથવા વધારે આબરૂદાર પંચોને હાજર રાખવા. કોને બોલાવવા તે પોલીસનું કામ છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે ૩, ૪, યા ૫ માણસો રાખવા. તેઓ તેજ લત્તાના હોવા જોઇએ એકજ મોહોલ્લાના, એવો અર્થ નથી. લત્તો એટલે એકથી વધારે મોહોલ્લો, એવો અર્થ છે, પણ નજીકનાં તેજ લત્તાના જોઇએ. દુકાનદાર, મીઠાઇવાળા, દાણાવાળા, ગાંધી, દલાલો વગેરે બધા આબરૂદારમાંજ ગણવા. શકદાર, વેહેમવાળા, શિક્ષા પામેલા, એવા નહીં પસંદ કરવા. કામકાજને વિશેશ હરકત ન કરવામાં આવે તેમ ધ્યાન રાખવું

૨. જડતી લેનાર એટલે શોધખોળ કરનાર એક પોલીસ સિપાઇને રાખી, તેનાં કપડાં વગેરે પંચોને દેખાડી ખાત્રી કરી આપવી કે તે કાંઇ ચીજ મુકી શકે તેમ નથી. આગળ ઉપર સશય ઉપજે નહીં, તે સારૂ આમ કરવાની જરૂર છે. ઘરધણીને દેખાડવાની કાંઇ જરૂર નથી

૩. તમામ પચો, ઘરનો માલીક યા તેમાં રેહેનાર, યા, તેના તરફના કોઇ માણસને, અવશ્ય હાજર રાખી, પોલીસ અમલદાર જે જડતી લેતો હોએ તેણે જડતી લેવાએ ત્યાં અંદર સાથેજ રેહેવું. બહાર યા ઓટલા ઉપર બેસી જડતી લેવાડવી નહિં.

૪. પચનામું લખાય તેમાં દહાડો, વાર, ઝાડો લીધાનો ચોકસ વખત વગેરે લખવું. પંચાતનામું કદી પેનસીલથી ન લખવું, સાહીથીજ લખવું. બનતાં સુધી કારકુન પાસે નહીંજ લખાવવું. તે આળસની નીશાની છે, કમ આવડતનું દર્શક ચિન્હ છે, અને વખતે નુકસાનકારક નિવડે છે. માટે જડતી લેનારે પોતેજ પોતાને હાથે લખવું સલાહકારક છે. તેથી ભુલ થવા સંભવ બહુ ઓછો છે, ને યાદદાસ્ત અચ્છી રેહે છે.

૫ જે જે જગામાંથી જે જે ચીજ જડે, તેની ટુંકમાં તપસીલ લખવી. કઇ ચીજ કયા ભાગમાથી કેવી સ્થીતીમા જડી, તે જાણવાની જરૂર છે, કેમકે તેથી ગુન્હાની બાબતમાં અજવાળુ પડે છે. કાંઇ ફાટેલું, સતાડેલું, વગેરે હોએ, તે ઉપર કેટલીક બાબતોનું નિરાકરણ રેહે છે

૬. દાગીના હોએ તો તેની તપસીલ, વર્ણન,—સોનીને બોલાવીને તેનું તોલ કરાવી લેવું, સોનું, રૂપું જે હોએ, તેની ખરાપણાંની ખાતરી કરાવી લેવી જોઇએ. વળી અજમાયશ કીંમત લખવી. લુગડાં વગેરે હોએ, તો તેનું વર્ણન, તપસીલ, રંગ, જાત, વગેરે લખવું ને ઓળખ સારૂ તે ઉપર કોઇ પંચે પોતાના નામના પ્રથમ અક્ષરો "ઇનીશીયલ" કરવા

૭ કાગળ, ચોપડા, દસ્તાવેજ, ખરી યા ખોટી નોટો હોએ, તો તેની તપસીલ લખી, તે ઉપર પંચ પૈકી એક યા બે જણે ઓળખ સારૂ પોતાના નામના પ્રથમ અક્ષરો "ઇનીશીયલ" લખવા જોઇએ

૮. ઉતાવળથી પચાતનામું ઘસડી કાહાડવું નહીં. ધીરજ રાખી શાંતપણે કામ કરવું. આગળ ઉપર તેનો બહુ ઉપયોગ છે. સર્વે ચીજો પોતાની નજીક લાવી, જોઇ, તપાસીને, પછી તપસીલ લખવી.

૯. પંચાતનામાંની અદર છેકછાક ન થવી જોઇએ. બનતાં સુધી શબ્દો પછીથી વધારવા ઘટાડવા નહીં. પણ તેમ ખાસ જરૂર પડે, તો જ્યાં છેકયું હોએ, યા વધ યા ઘટ હોએ, ત્યા પંચોની "ઇનીશીયલ" લેવી

૧૦. લખાણ ન કરતાં બનતા સુધી ટુકાંણથી પંચનામું કરવું. પણ જરૂરી બાબતો છોડવી નહી. તકરારી, કલ્પિત, દાખલા દલીલવાળું, એવું પંચનામું ન જોઇએ તોહોમતદારે આમ કહ્યું, ફલાણાએ આમ કહ્યું, એવાં લાંબા ટાહેલાં ન કરવાં જડતીમાં શું જડયુ, કયાં જડયું, કેના સંજોગમાં શી રીતે જડયું, તેજ માત્ર લખવાનું છે.

૧૧. પંચોને બોલાવવામાં આવે કે, તેઓને શા માટે બોલાવવામાં આવ્યા છે, તે કહી સંભળાવવું. આમ થવાથી "હમને બોલાવી ફોજદાર પાસે લઇ ગયા કેમ બોલાવ્યા તે હમને કહ્યું નથી, ને હમે જાણતા નથી હમારી સહી લીધી ને રજા આપી"—આ રીતે જે આરોપો કોર્ટમાં પોલીસ ઉપર પચો કેટલીક વાર શિખવણીથી મુકે છે, તેમ થઇ ન શકે, માટે તેઓને બરાબર સમજુત પ્રથમથીજ કરવી જડતી ચાલતાં, જે જે નિકળે તે વિશે તેઓને ત્યાંજ બરાબર સમજાવવા યત્ન કરવું, કેમકે કોર્ટમાં તેની સાક્ષી થવા વખતે તે ભુલે નહીં.

૧૨. લોહીવાળાં કપડાં, શસ્ત્ર, ઓજાર વગેરે સંભાળીને કાગળમાં એવી રીતે પોલાં રાખવાં કે લોહીના ડાઘ નિકળી ન જાએ. ડાક્તરને ત્યાં તપાસમાં જતાં સુધી અવશ્ય તે રેહેવા જોઇએ.

૧૩. પંચનામું તૈયાર કરી પંચોને વાંચી બતાવવું. તેઓને પુછવું કે બરાબર છે? તે પછી સહી લેવી. અભણ હોએ તો બીજા પાસે તેને પુછીને સહી કરાવવી, આ અગુઠાની છાપ લેવી તે પછી રૂબરૂની સહી, પોલીસ અમલદારે પોતાની સર્વેથી નીચે કરવી

૧૪ ફરીઆદીને હાજર રાખવાનો,—તે માત્ર ચીજની ઓળખ સારૂજ; તેને હાથે ઘર યા કોઇ ભાગ જોવડાવવો નહીં, એ શક ઉપજે તેવી બાબત થઇ જાએ. ઓળખ કબી ફરીઆદી કરે, તો તે પંચની સમક્ષજ થવી જોઇએ.

૧૫ ઘરવાળો માંગે તો નકલ આપવી પચોની સહી નકલ ઉપર પણ કરાવવી.

૧૬. જડેલી અને જપ્ત કરેલી તમામ ચીજ મેળવી લઇ, બરાબર બંદોબસ્તથી બાંધી, સીલ થઇ શકે તેમ હોએ, તો કરવી.

૧૭ ખાસ જરૂર વગર રાતે જડતી લેવી નહીં. જરૂર હોએ, તો ગમે તે વખતે લઇ શકાય; પછી દિવસ હોય કે રાત હોએ તોએ. અધારૂ થવા આવ્યુ હોએ, ને જડતી રાતે લેવાની ખાસ જરૂર ન હોએ, તો ઝાડો જાહાં લેવાનો છે, તે ઘર સંભાળથી બંધ કરાવી ઘરના માણસોને બહાર કાઢયા બાદ, સીલ કરી, પેહેરો રાખી, દિવસ ઉગતા પચ રાખી પછી જડતી લેવી

ઉપરની સામાન્ય રૂલો, અનુભવથી ઉપજાવી કાહાડેલી ધ્યાનમાં રાખવી. તેથી કામમાં બહુ મદદ મળશે પચાતનામું કરવા જતાં, જરૂર જોગ, કાગળો તથા સાહી વગેરે સાહીત્યો સાથે લેતાજ જવા

જડતી લેતાં ક્યાં શોધ કરવી જોઈએ—ઘરમાં જડતી લેતાં, આખા ઘર ઉપરાંતમાં ખાસ કરી, છાપરાં, વળી, મોભ, પોલા વાસ, નળીઆં નીચે પોલાણ, ઉમરા નીચે, ચુલાની નીચે, ભીતમા, પનાળોમા, પાણીની જગા, ગોળા, દેગડા, દાણાની કોઠી, કોઠાર, વાસણો, પૂજાની જગ્યાઓ, ટાકાંઓ, કુવા, છત, જમીન અંદર, ભોંયરાં, પલગ, પથારી, ઓશીકાં, ઢોર બાંધવાની જગામાં, છાણના યા લાકડાના ઢગલા, ન્હાવાની જગોમા, પલગની પાટી, દીવાલના પાયા, પોલાં ઝાડનાં થડીયાં, ખેતરો, બાણની નીશાની નજીક, કચરાના ઢગલાઓ, ગોખલા, હટારીઆં, તથા કબાટ, પેટી વગેરે અવશ્ય જોવાં. માણસના શરીરની જડતી લેતાં, માથાનાં બાળ, ચોટલા, અબોડા, કાનના ખાડા, નસકોરાં, મોઢું, બગલો, તથા કેટલીક વાર ખોટા સિક્કા યા સોનાના ઝીણા કટકા યા દાગીનાઓ ગુહ્ય ભાગોમાં સતાડયાના દાખલા પણ મળે છે, તેથી તે બાબત ઉપર પણ લક્ષ આપવું. કપડાંઓની જડતી લેતાં જ્યા સતાડવાનો સભવ હોએ, ત્યા જોવાં જોઇએ.

પંચાતનામાંનો નમુનો.—પંચાતનામું જે ગુન્હાના સંબંધે કરવામાં આવે, તેની હકીકત ઉપર આધાર રાખી હરેક પચનામું લખાએ છે. પણ સામાન્ય નમુનો નિચે પ્રમાણે છે:—

પંચાતનામું.

હમો નીચે લખેલા પંચો, એટલે—

	નામ	ઉમર.	જાત	ધંધો.	રહેવાનું ઠેકાણુ
૧.	માણેકલાલ કેશવલાલ	૩૨	વાણીઆ	રૂના દલાલ	હરીપરા, સુરત
૨.	અંબારામ સુરજરામ	૪૫	બ્રાહ્મણ	ખાનગી નોકરી	હરીપરા, સુરત.
૩.	મનસુખ રામચંદ્ર	૨૮	બ્રાહ્મણ	ભીક્ષાવૃત્તિ	હરીપરા, સુરત.
૪	નરોત્તમ મોરાર	૪૨	સલાટ	કડીયાકામ	હરીપરા, સુરત.
૫.	જેચંદ લાલચંદ	૩૦	શ્રાવક	ચોકશીનો	હરીપરા, સુરત

એ રીતેના હમો ઉપર લખેલા પંચો તમો સુરત સીટી "બી" ડીવીઝનના સબ પોલીસ ઇન્સપેકટરની સાથે રહી, આજ રોજ તા. ૨૩ જુલાઇ ૧૯૧૩ના રોજ દિવસના દસ વાગે, સુરત શહેરમાં હરીપરામાં રૂવાળાના ટેકરાના રહેનાર કણબી નારણ પરસોતમના રેહેણાકઘર જેના ઉપર મ્યુનીસીપાલ નબર $\frac{ઇ}{૪૯}$ છે, તેની જડતી ફરીઆદી પીતાંબર ભોગીલાલની પી કે ક ૪૫૭-૩૮૦ ના કામમાં તમો સબ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર સાથે રહી લીધી (અથવા તમો સબ પોલીસ ઇન્સ્પેકટરે લીધી, ત્યારે હાજર રહ્યા) સદરહુ જડતીમા નીચે મુજબની ચીજો મળી આવી છે:—

૧. સોનાની હીરા કંઠી એક, ૭ શેરની, વજન તોલા ૯ાા, કીમત આશરે રૂપીઆ ૨૩૦ બસે ત્રીસની સદર ઘરના ભોય તળીએ રાંધવાની ઓરડી છે, તેમા ચુલા નીચે એક માટીની હાલ્લીમા ઘાલી દાટેલી અને સફેત કપડાંથી મોહો બાંધેલુ, તે જમીન ખોદાવી કાઢતાં તેમાથી મળી આવી.

૨ રૂપાના પગના સાંકળા ખીલી સાથે જોડ ૧ (નગ ૨) ગુથણુ ભાતના, વજન તોલા ૩૦, કીમત આશરે રૂપીઆ ૨૫) પચીસની સદરહુ ઘરના પહેલે માળે લોઢાની ભાગેલી પીળી પેટીમાંથી રાતા રૂમાલમાં બાંધેલા મળ્યાં.

૩. નાગપુરી સાડી, કીરમજી રંગની રેશમી, રાતી કોરની, તથા કસબી પાલવની. લાંબી હાથ સાડા ૭, જુની વાપરેલી, કીમત આશરે રૂપીઆ ૧૨) બારની સદરહુ ઘરના પહેલા માળના દખણાદા પાછલા ઓરડામાં એક પલગ ઉપર ઉશીકા નીચેથી મળી આવી.

૪ એક કરન્સી (ચલણી) નોટ દર રૂપીઆ ૧૦૦ સોની મુબઇ સરકલની તા. ૧ જુન ૧૯૦૫ની જેના ઉપર નંબર $\frac{એમ}{૦૬૫૩૧}$ છે, તે સદરહુ ઉપર લખેલા પલગ ઉપર ઉશીકાં નીચેથી ચામડાના વાટવામાં મુકેલી મળી

આવી. અને તે ઉપર હમો પૈકી નં. ૧ તથા નં. ૨ ના પચોએ પાછલી બાજુએ "ઇનીશીયલ" ઓળખાણ સારૂ કરી છે. સદર નોટની પછાડી લાલ સાહીથી "રામ ભાઉ" એ શબ્દ લખેલો છે.

ઉપર લખેલી ચીજો ઉપર બતાવેલી તપસીલ પ્રમાણે મળી, અને સોના રૂપાની ઉપર લખેલી ચીજોનું તોલ હમારી રૂબરૂ પડોશના રહેનાર સોની મકન હરખા પાસે કરાવ્યું છે. આ ચીજો ફરીઆદી પીતાંબર ભોગીલાલને હમારી રૂબરૂ બતાવતાં પોતાને ત્યાંથી ગઇ કાલે રાતે ચોરીમાં જે માલ ગયો છે, તે પૈકીની છે, એમ ઓળખી બતાવી તેથી તમો 'બી' ડીવીઝનના સબ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર મી આણંદલાલ દેવશંકરે પોતાના તાબામાં લઇ જપ્ત કરી છે.

આ શિવાએ બીજું કાંઇ શક પડતું મળી આવ્યુ નથી, તેમ બીજું કાંઇ આપે લીધું નથી. આ પચાતનામું હમોને તમોએ વાંચી બતાવ્યુ છે, ને આ જડતી વખતે જે બન્યું અને હમે જોયું, તે પ્રમાણેનું બરાબર છે.

તા. ૨૩ જુલાઇ, ૧૯૧૩ { પચોની સહીઓ. }
સુરત.

... .
. ...
... .
....
... .

મારી રૂબરૂ
(સહી) .—
સબ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર, 'બી' ડીવીઝન,
સુરત સીટી

નોટ.—જડતીમાં કાંઇ જડે નહીં તો, અમુક ગુન્હાના અમુક ફરીઆદીના કામમાં શક ઉપરથી જડતી લીધી, પણ કાઇ શક પડતો માલ મળ્યો નથી, તેમ તમોએ કાંઇ લીધું નથી,—એમ લખાય.

હકીકત જેમ ફેરફાર હોએ, તેમ લખાવટમાં ફેરફાર કરવો, ને પચાતનામું લખવું, પણ નમુનો એજ પ્રમાણે છે.

ખુનના કેસમાં.—કાંઇ હથીઆર, શસ્ત્ર, કપડાં, વગેરે લોહીવાળાં જડે, તો તે પ્રમાણે તપસીલ લખી, પચાતનામું કરવું.

ઘરનું, જમીનનું, વગેરે બીજી કોઇ ચીજનું પંચાતનામું કરવાનું હોએ, તો તે હકીકત પ્રમાણેની તપસીલ લખવી.

સ.—આવું કોઇ પંચાતનામું પૂરાવામાં લેવાએ કે?

જ.—હા. કાયદા પ્રમાણે તે પૂરાવામા ગ્રાહ્ય છે—પણ પ્રથમ તેને સાબીત કરવુ જોઈએ. તે એવી રીતે કે,–કોઈ પચ પૈકી એકને સાક્ષીમાં કોર્ટ તરફથી સમન્સથી બોલાવી, તેને તપાસતા દરમ્યાન તેને પચાતનામાંની બાબતમાં થોડા સવાલો પુછી, પછી તે પચનામુ બતાવી પુછવું કે–"જુઓ તે પચનામુ આજ છે કે?" "તમે તે ઉપર આ સહી કરેલી છે?" તે હા કહે ને પોતાની સહી ઓળખી બતાવે કે, પંચાતનામુ સાબીત થયુ ગણી, તેને કોર્ટમાં રજુ કરેથી, તે પૂરાવામાં તેમાં લખેલી હકીકત સાબીત કરવા સારૂ દાખલ કરવામાં આવશે.

નોટ.—પચને પોલીસે કોર્ટમાં સાક્ષી સારૂ રજુ કરવા નહીં. તેમ કરવા કાયદાથી પ્રતિબંધ છે. પણ તેને કોર્ટ તરફથી સમન્સ થઇ બોલાવવા કોર્ટને અરજ કરવી.

પ્રકરણ ૩ જું. (ક્રી. પ્રો. કો. પ્રકરણ ૮ મું).

ગુન્હા અટકાવવા બાબત.

લોકોના જાન તથા માલનુ રક્ષણ કરવુ, ને ગુન્હાઓ થતા અટકાવવા એ પોલીસનું મુખ્ય કામ છે ગુન્હા બને તો શોધી કાહાડી, ગુન્હેગારોને શિક્ષાએ પોહોચાડવા એ પણ પોલીસનુ કામ છે, પણ ગુન્હા થતા અટકાવવા, એ સર્વથી પેહેલું કર્તવ્ય છે. ગુન્હા કરવાની વૃત્તિ અને ગુન્હા કરનાર ગુન્હેગારોના ઉપર પોલીસ ચાલાકીથી નજર રાખે, તો ઘણે અશે ગુન્હાઓ થતા અટકાવી શકે છે. ને તે સારૂ કાયદાએ પણ કેટલીક ખાસ સવડતા અને યોજના કરી રાખી છે.

ગુન્હેગારો ઉપર નજર રાખવાની બાબતમાં,—**પોતાની હદમાં ફરતા રહી ગુન્હેગાર લોકોની માહિતી મેળવતા રહેવાનું પોલીસનું કર્તવ્ય છે, તે સારૂ પ્રથમ પોતાની હદમાં શકદાર, વહેમી, ડામીજ, તથા ગુન્હો કરે તેવા કોણ છે, તથા બહારથી આવે જાએ છે, તે જાણવું પડે છે. લોકોમાં મળતા રહી ભેળાઇ ખબર મેળવવી પડે છે. તે સારૂ દારૂ તથા તાડીનાં પીઠા, જુગારખાનાં, વેષ્યા તથા બેઠમાં લોકોની મળવાની જગાએ, ધર્મશાળા, નદીના ઓવારાઓ, ગામમાં ઉતરવાની વીસીઓ તથા બીજી જગાઓ ઉપર ઘટતી છુપી નજર,–સ્ટેશન તથા રેલ્વેથી આવનાર જનાર ઉપર દેખરેખ, શેહેર તથા ગામોમાં આવતા જતા લોકો ઉપર ઘટતી નિગેહબાની તથા યોગ્ય પુછપરછ, અને નજર,–એ સર્વે પૂર્વોપાય**

પોતાની અકલથી લેવા જોઇએ, રોન, ગામડાંઓની "પેટ્રોલ" યાને ફેરણી, વગેરે, એજ કાર્યસાધક યોજનારૂપ છે. ફક્ત ફરવાથી કાંઇ હકીકત મળે છે એમ નથી. પોતાની આંખ તથા કાન ઉઘાડા રાખી, અકલ તથા વિચારશક્તિનો ઉપયોગ કરી આ પ્રમાણે નજર રાખવામાં આવે તો તે ઉપયોગી નિવડે છે બદમાશ અને બદચાલના માણસોને અંકુશ તળે રાખવાના કામમા ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડનો બાબ ૮ મો બહુ ઉપયોગી છે તેમા અમુક સંજોગોમા આવા માણસોના જામીન લેવાય, તો તેઓને ઘટતા જાપ્તામાં રાખી શકાય છે, જેથી તેઓની ગુન્હાની વૃત્તિ ઘણે મોટે અંશે કાબુમાં રાખી શકાય છે. પોલીસના હાથમા આ ઉપાય જબરૂ સાધનરૂપે છે, અને તેનો ઉપયોગ યોગ્ય રીતે છુટથી કરવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

સ.—તારણો કેટલા પ્રકારના હોય છે?

જ —બે પ્રકારના —૧ લુ,—સુલેહ જાળવવાનુ, ૨ જુ,—સારી ચાલથી ચાલવાનુ સુલેહ જાળવવાની બાબતમા તારણો કલમ ૧૦૬ તથા ૧૦૭ મુજબ લેવાય, અને સારી ચાલથી ચાલવાના તારણો કલમ ૧૦૮, ૧૦૯, તથા ૧૧૦ મુજબ લેવાય

સ — સુલેહ જાળવવાના તારણોમાં કેટલા પ્રકાર છે?

જ.—બે પ્રકાર છે. તે એવા કે,—ગુન્હો સાબીત થયા પછી સુલેહ જાળવવા જામીન લેવાય તે જામીન કલમ ૧૦૬ પ્રમાણેનો, વળી ગુન્હો સાબીત થયા શિવાય પણ સુલેહ જાળવવા જામીન લેવાય.—તે કલમ ૧૦૭ મુજબનો

જામીન બાબતમાં કાયદાનું સ્વરૂપ.—

જામીન લઇ શકાય

સુલેહ જાળવવા | સારી ચાલથી ચાલવા

અમુક ગુન્હા પછી. (કલમ ૧૦૬) | ગુન્હા વગર (કલમ ૧૦૭) | રીઢુરી છાપાના. (કલમ ૧૦૮) | ભટકતાના (કલમ ૧૦૯) | ગુન્હાની ટેવવાળા. (કલમ ૧૧૦)

ગુન્હો સાબીત થયા પછી સુલેહનો ભંગ ન થાય તે સારૂ જામીન બાબતમાં.—આ બાબતમાં કલમ ૧૦૬ છે. હુગામો, હુમલો અથવા સુલેહનો ભંગ કરવાનું અથવા તેમાં મદદગારી કરવાનું, અને તેવા સાફ ઇરાદાથી હથીઆરબંધ માણસોને એકઠા કરવાનું અથવા કાયદા વિરૂદ્ધ બીજા ઉપાયો કરવાનું અથવા સાપરાધ ધમકી આપવાનું તોહોમત કોઇ ઉપર આવ્યું હોય, ને

તેવા કામમાં શિક્ષાનો ઠરાવ થાય, તો તે વખતે તે કોર્ટને જરૂર લાગે તો, એવા શખસની પાસેથી ભવિષ્યમાં સુલેહ જાળવવાનું તારણ લેવા હુકમ કરી શકે ને તે તારણની મુદત ઘણામાં ઘણી ત્રણ વરસની હોઈ શકે.

આવો હુકમ કરવાની સત્તા.-હાઇ કોર્ટ,-સેશન કોર્ટ,-પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ-ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ,-પેટા ટુકડી માજીસ્ટ્રેટ.-અથવા પહેલા વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ,-જેની આગળ આવું કોઇ કામ ચાલ્યુ હોય,-તેને છે.

આવા કામોમા સાબીતીનો ઠરાવ થાય, તે પછી જામીન લેવાડવા બીજો પૂરાવો આપવો પડતો નથી. શિક્ષાનો ઠરાવ એજ પૂરાવો સમજવો.

નોટ.—૨ જા વર્ગના અથવા ૩ જા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને આવી સત્તા નથી. તેણે તો આવા કામોમા શિક્ષા કર્યા બાદ ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૩૪૯ પ્રમાણે કામનું પ્રોસીડીગ તથા એ બાબતમા પોતાનો અભિપ્રાય લખીને ડીસ્ટ્રીકઠ માજીસ્ટેટ યા તો સબ-ડીવીઝનલ માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવા પડે.

નોટ—એક વરસથી જાદે મુદત સારૂ જામીન લેવાનું યોગ્ય લાગે તો કલમ ૧૨૩ પ્રમાણે સેશન કોર્ટમા કામ મોકલવુ પડે પ્રેસીડન્સી શહેર (મુબઇ)માં હોય, તો હાઇ કોર્ટમા મોકલવુ પડે.

સુલેહનો ભંગ ન થવા બાબતમાં જામીન.—આ બાબતમા કલમ ૧૦૭ છે. ગુન્હાની સાબીતી ન થાય, ને કલમ ૧૦૬ મા સમાસ ન થતો હોય, તોપણ અમુક શખસ યા શખસો સુલેહનો ભગ કરશે એમ માનવાનું કારણ હોય, તો જામીન લેવાની તજવીજ કરી, તેવો ભગ ન થાય, તેમ પૂર્વોપાય લઇ શકાય, તે આ કલમ ૧૦૭ મુજબ છે. તેની સમજુતી નીચે પ્રમાણે છે.—

જ્યારે જ્યારે કોઇ પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટેટને, યા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને યા કોઇ સબ ડીવીઝન માજીસ્ટ્રેટને યા કોઇ ૧ લા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે, (પછી તે પોલીસ રીપોર્ટથી મળે, યા કોઇની ફરીઆદથી મળે, યા ગમે તે બીજી રીતે મળે, તોપણ) કે કોઇ શખસ સુલેહનો ભગ કરશે, યા જાહેર લોકોની શાંતિમાં ખલેલ કરશે,—યા કાંઇ ગેરવાજબી કૃત્ય કરીને આ પ્રમાણે કરશે, એવો સંભવ છે. તો સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ તેવા શખસને એમ ફરમાવી શકે, કે વરસ દિવસથી વધુ નહિ એવી કોઇ ચોકસ મુદત સુધી જામીન સાથે યા વગર, જેમ યોગ્ય લાગે તેમ, તેની પાસે ખત કેમ ન લેવું, તેનું કારણ તેણે બતાવવું. આ પ્રમાણે હુકમ થઇ શકે. તેમાં નીચેની બાબત અગત્યની છે.

હકુમત બાબતમાં.—જ્યાં સુલેહનો ભગ થવાની ધાસ્તી હોય તે જગો, તેમજ જેના ઉપર આવી ખબર તેના વિરૂદ્ધમાં મળી હોય તે શખસ, એ બેહુ, આવા માજીસ્ટ્રેટની હકુમતમાં જોઇએ.

જો ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ આગળ એવી કાંઇ ખબર હોય, એટલે કે આવું કામ ચલાવવાની તે ઇચ્છા રાખતા હશે તો, તે સુલેહનો ભંગ થવાની જગો, યા કરનાર માણસ, બેમાંથી એક (બેહુ નહિ) એવા ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટની હકુમતમાં હશે, તો બસ થશે.

આથી એમ જણાશે કે, ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને વિશેષ સવડતા મળેલી છે. કોઇ ૨જા યા ૩જા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને આ બાબતમા આવો અધિકાર નથી. પણ તેને ઉપર પ્રમાણે સુલેહનો ભંગ થવાની ધાસ્તી છે, એમ માનવાનું કારણ હોય તો, અને તેને એમ લાગે કે સદરહુ શખસને અટકાયતમાં રાખ્યા વગર આવો સુલેહનો ભંગ થતો અટકી શકે તેમ નથી, તો પોતાના કારણો દફતરમા નોધીને પછી તેને પકડવાને વારંટ કાઢવા અખત્યાર છે; અને પછી કારણની નકલ સાથે જે માજીસ્ટ્રેટને આ બાબતમાં અધિકાર હોય, તેના તરફ તેને મોકલી આપી શકે. યોગ્ય લાગે તો તે માજીસ્ટ્રેટ તપાસ પુરી થતા સુધી તેને કેદમાં રાખી શકે છે.

કલમ ૧૦૭નો ઉપયોગ—પોલીસને પોતાના કામ દરમ્યાનમાં મોહોરમ, ગણપતી, બીજા મેળાઓ, પ્રસગો વખતે, તેમજ ટોળી ટોળીની તકરારો વગેરે વખતે, દેવસ્થાનની, સીમાડાની, જમીનની કે બીજી કોઇ સ્થાવર કે જંગમ મિલ્કતના હકની યા ભોગવટાની તકરાર વખતે, તાત્કાળિક સુલેહનો ભંગ અટકાવવાની જરૂર જણાય, ત્યારે આ કલમ ઉપયોગી છે પોલીસે અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને હકીકતનો રીપોર્ટ આપી અરજ કરેથી કામ શરૂ થઇ શકે છે આવા કોઇ રીપોર્ટમા, સુલેહનો ભંગ થવાની હશે, તે જગા તથા કરનારનું નામ, એ બે જરૂરજ લખવા વળી એ પણ યાદ રાખવું કે, આગળ કોઇ પ્રસગે સુલેહનો ભંગ થશે, એમ ન ચાલે, નજીકના ભવિષ્યકાળમા, થોડા દિવસમાં, અઠવાડીયુ, યા પદર દિવસના અરસામા હશે, તો નજીક મુદત ગણી શકાશે રીપોર્ટમાં પુરતા કારણો લખવાં જોઇએ, તથા એવી માન્યતા સારૂ શું પુરાવો છે તે પણ લખવું.

સારી ચાલથી ચાલવા બાબતમાં—કલમ ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦ છે. તેમા કલમ ૧૦૮ દંગાખોર લખાણો બાબતમા છે

સ.—દંગાખોર હકીકત યા મજકુર ફેલાવનારે તારણ આપવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ —" જ્યારે જ્યારે કોઈ ચીફ પ્રેસીડેન્સી માજીસ્ટ્રેટને, જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને, અથવા આ અર્થે સ્થાનિક સરકારે વિશેષ રીતે અધિકાર આપેલા પ્રેસીડેન્સી માજીસ્ટ્રેટને અથવા પહેલા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે કે,—પોતાની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં એવો કોઈ શખસ છે કે જે એવી હદની અંદર અથવા બહાર મ્હોડેથી અથવા લખીને,—

(અ) જે કોઈ પણ દંગાખોર મજકુર પ્રસિદ્ધ કરવાથી હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૧૨૪ અ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર થવાય છે, તેવો મજકુર, અથવા.

(બ) જે કાંઈ મજકુર પ્રસિદ્ધ કરવાથી હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદાની કલમ ૧૫૩ અ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર થવાય છે, એવો મજકુર, અથવા

(ક) કોઈ જડ્જ સંબંધી જે મજકુર હિંદુસ્તાનના ફોજદારી કાયદા મુજબ સાપરાધ ધમકી જેવો અથવા આબરૂ લેવા જેવો થાય, તે મજકુર,–

ફેલાવે છે, અથવા ફેલાવવાની કોશિસ કરે છે, અથવા ફેલાવવામાં કોઈ પણ રીતે મદદગારી કરે છે, ત્યારે ત્યારે, એક વરસ કરતાં વત્તી ન હોય એવી જે મુદત સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુકરર કરવાનુ દુરસ્ત ધારે તે મુદત સુધી સારી રીતે ચાલવા સારૂ, જામીનો સાથે અથવા વગર જામીને, એક ખત કરી આપવાનો હુકમ સદરહુ શખસને શા સારૂ નહિ કરવો જોઈએ, તેનુ કારણ બતાવવાનુ તે શખસને (આ કાયદામા આગળ ઠરાવેલી રીતે) ફરમાવવાને સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે.

સને ૧૮૬૭ના પ્રેસ બાબત તથા બુકો નોંધવા બાબતના આક્ટમા લખેલી કાનુનો મુજબ નોંધેલા, અથવા તેને અનુસરીને છાપેલા અથવા પ્રસિદ્ધ કરેલા કોઈ પણ લખાણના એડીટર, માલીક, છપાવનાર અથવા પ્રસિદ્ધ કરનાર વિરૂદ્ધ આ કલમની રૂએ કાંઈ પણ કામ, ગવર્નર જનરલ ઈન કૌંસીલના, સ્થાનિક સરકારના, અથવા આ અર્થે ગવર્નર જનરલ ઈન કૌંસીલે અધિકાર આપેલા કોઈ અમલદારના હુકમ વગર અથવા તેના અધિકાર વગર ચલાવવુ નહિ" (કલમ ૧૦૮)

નોટ.—આ કલમમાં લખેલો ગુન્હો અગર બન્યો હોય, તો પછી પીનલકોડ પ્રમાણે કામ ચલાવવું પડે. ગુન્હો બને નહિ, તેના પૂર્વોપાય તરીકેજ આ કલમની યોજના કરવામાં આવી છે.

કેટલાક પોલીસ અમલદારો એમ ધારે છે કે આ કલમ પ્રમાણે કોઇ પણ શખસ ઉપર કામ ચલાવતાં પહેલાં સરકારની મંજુરી–"સાંકશન" જોઇએ પણ

તે ભૂલ છે. આ કલમ પ્રમાણે બે પ્રકારના માણસો કલ્પેલા છે એક તો, ગમે તે કોઇ શખસ; બીજો, એવા પ્રકારનો કોઇ ખાસ શખસ કે જે કોઇ રજીસ્ટર કરેલા છાપાનો છાપનાર, પ્રસિદ્ધ કરનાર, એડીટર વગેરે હોય. પહેલા પ્રકારના માણસ સારૂ "સાંકશન" ની જરૂર નથી. પણ રજીસ્ટર કરેલા કોઇ છાપાના એડીટર, લખનાર, છાપનારની બાબતમાં સાંકશનની જરૂર છે, એમ સમજવું

પોલીસના કામને અંગે ખરી જરૂરની કલમો.—હવે ગુન્હો અટકાવવાની બાબતમા, સારી ચાલથી ચાલવાના જામીન લેવાની બે કલમો ૧૦૯, ૧૧૦ બહુજ ઉપયોગની છે તે પૈકી કલમ ૧૦૯ નીચે મુજબ છે.

ભટકતા, બદચાલના શખસોના, જામીન બાબત

સ —ભટકતા, અને ગુજરાનના યોગ્ય સાધન વગરના પાસે જામીન લેવાની બાબત શું કાયદો છે?

"જ્યારે કોઈ પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટને, જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને, પેટા ટુકડી માજીસ્ટ્રેટને, અથવા પહેલા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે કે,—

(અ) કોઈ પણ શખસ સદરહુ માજીસ્ટ્રેટની હકુમતની સ્થાનિક હદમા પોતાની હાજરી છુપાવવાનો પૂર્વોપાય કરે છે, અને સદરહુ શખસ કાંઈ ગુન્હો કરવાના હેતુથી આવા ઉપાયો કરે છે એવુ માનવાનુ કારણુ છે, અથવા

(બ) સદરહુ હદમાં એવો કોઈ શખસ છે કે જેની પાસે ગુજરાનનુ કાઇ પણ સાધન દેખાતુ નથી, અથવા જે પોતાને વિશે કાંઈ ખાત્રીલાયક હકીકત કહી શકતો નથી,

ત્યારે એક વર્ષ કરતાં વત્તી ન હોય, એવી જે મુદત સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુકરર કરવાનુ દુરસ્ત ધારે, તે મુદત સુધી સારી રીતે ચાલવા સારૂ જામીનો સાથે, એક ખત કરી આપવાનો હુકમ સદરહુ શખસને શા સારૂ નહી કરવો જોઇએ, તેનું કારણુ બતાવવાનુ તે શખસને, આ કાયદામાં આગળ ઠરાવેલી રીતે, ફરમાવવાને સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે."

વિશેષ સમજુતી.—સત્તા.—પ્રેસીડન્સી, ડીસ્ટીક્ટ, સબડીવીઝન અને ૧લા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટનેજ છે મુદત.—૧ વરસ સુધીની યા ઓછી **જામીન**—જામીન સાથે ખત. પોતાની હદમાં, પોલીસ અમલદારને કોઇ શખસ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે (અ) અગર (બ) મા સમાસ થઇ શકે તેવો મળી આવે, તો આ કલમ પ્રમાણે કામ શરૂ થઇ શકે છે. એવા પોલીસ અમલદારની હદમાં તે રહેતો હોવો જોઇએ, એમ નથી કાયદાના શબ્દ માત્ર "એવો કોઇ પોતાની હદમાં મળી આવે" એમ સમજવા. ભટકતી ગુન્હેગારની ટોળીઓ, જે આજે હીયાં તો કાલે બીજે ઠેકાણે, એમ ભટકે છે,—તે જ્યા મળે ત્યાં, એટલે જેની હકુમતમાં મળે, તે અમલદારને આ કલમ મુજબ કામ ચલાવવા હરકત નથી. ત્યાનો રહેનાર નથી, એથી કાઇ હરકત યા પ્રતિબધ નથી.

કામ શરૂ કરવામાં—પોલીસનો રીપોર્ટ માત્ર બસ ગણાશે. તે રીપોર્ટમા તપસીલવાર હકીકત લખવી જરૂરની છે, કેમકે માજીસ્ટ્રેટને તેની માન્યતા સારૂ વાજબી કારણો બતાવવા પડે છે. તેનો વિવેક બુધ્ધિથી વિચાર કરતાં, તેને યોગ્ય લાગે તોજ કામ શરૂ કરે. યોગ્ય ન લાગે, તો તે ના પાડી શકે છે.

મુખ્ય બાબતો બે છે એક તો,—પોતાની હકુમતની હદમાં એવો કોઇ શખસ મળી આવે કે જે ગુન્હો કરવાના હેતુથી પોતાની હાજરી છુપાવવા પૂર્વોપાય કરતો જણાય તો, બીજું,—ગુજરાનનુ યોગ્ય સાધન ન હોએ, અથવા પોતાને વિશે સતોષકારક હકીકત બતાવી શકતો ન હોએ, તો

આ બે બાબતોનો પુરાવો હોએ, તો આ કલમ પ્રમાણે કામ ચલાવવા, પોલીસ અમલદાર રીપોર્ટ કરી શકે છે, અને તેમા હકીકત બતાવી શકે છે.

પકડવાની બાબતમાં,—પકડવાની બાબતમાં ક્રી પ્રો. કોડની કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ થઇ શકે છે થોડો તફાવત યાદ રાખવાનો છે, તે એજ કે,—

કલમ ૧૦૯ની (અ) રકમમા,—અગર એવો શખસ સતાતો ફરે છે, તે કોઇ "કાગ્નીઝેબલ ગુન્હો" કરવા સારૂ તેમ કરે છે, એમ જણાય તો, કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડી શકાય;

કલમ ૧૦૯ની (બ) રકમમાં,—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડી શકાય.

આ ઉપરથી જણાશે કે,—કલમ ૧૦૯ (અ) માં હરેક ગુન્હા બદલ ન પકડાએ.

કલમ ૫૫ પ્રમાણે હંમેશ પકડવો કે?—હવે એક સવાલ એ ઉભો થાએ છે કે, કલમ ૧૦૯ પ્રમાણે કામ શરૂ કરતા પહેલાં કલમ ૫૫ પ્રમાણે વગર વારંટે પકડી શકાતો હોએ, તો હંમેશજ કોઇ શખસને પકડવો કે? આનો જવાબ એટલોજ કે,—સામાન્ય નિયમ એવો રાખવો કે હકીગતનો રીપોર્ટ કરી, પછી પકડવાનું યા સમન્સથી બોલાવવાનું કામ માજીસ્ટ્રેટ કરે, તે બહેતર છે, પણ કેટલીક વાર ભટકતો, નાસતો, યા સંતાઇ કાગ્નીઝેબલ ગુન્હો કરવાની ધારણા રાખનારને

તુરતાતુરત પકડવાની જરૂર પણ હોએ, એમ બને. તેવે વખતે કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ પોલીસ અમલદારે કરવા કશી હરકત નથી. યાદ રાખવું કે કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડયો હોએ, તો પણ ચાર્જશીટ ભરી ન શકાએ. તથા "રીમાંડ" લેવાય નહી.

પૂરાવાને અંગે સમજુત—કલમ ૧૦૯ ના કામમા કેવો પુરાવો જોઇએ, તે બાબતમા માત્ર દાખલા તરીકેજ આ નીચે સૂચનાઓ આપી છે. બાકી જેવો પ્રકાર, જેવી હકીકત, ને જેવો પ્રસગ,—તે ઉપરજ પૂરાવાની બાબતનો આધાર રહે છે.

૧ કેવા સંજોગમાં મળી આવ્યો? ભરાયલો, સંતાયલો, ઠગાઇ કરતો, મોડી રાતે કારણ વગર ભટકતો, કે,—અને ઉજડ યા વસ્તી વગરના ભાગમા, કે શક પડતી હકીકતોમા મળ્યો કે કેમ?

૨ જડયો ત્યારે તેની પાસે કુચીનો જુમખો, કાનસ, રેતરડી, ઘર ફોડવાનાં ઓજાર, ગીરમીટ, એવુ કાંઇ મળ્યુ કે કેમ? જેથી તેની વૃત્તિ અને સ્થિતિનો ખ્યાલ આવે.

૩. જડયો, ત્યારે તેની વર્ત્તણુક કેવા પ્રકારની હતી? નાશી જવા, સંતાવા, વગેરે કાંઇ તજવીજ યા કોશિસ કરી કે કેમ? પોતે પોતાની સ્થિતિ સમજાવવા કાઇ ખોટી કોશિસ કરી કે કેમ? ને જવાબ જુઠા, ઉડાઉ, શક પડતા, એક બીજાથી વિરૂદ્ધતાવાળા, એમ આપ્યા કે કેમ?

૪. મળ્યો ત્યારે કોની સગતીમાં, કેવી રીતે, કેવા સંજોગમાં? તેનુ કૃત્ય સમજી શકાએ, તેવી ચાલ યા વૃત્તિના સોબતીઓ સાથે કે કેમ?

૫. કાઇ યત્ન, કાઇ કૃત્ય, કાઇ વૃત્તિ, પ્રથમ યા હાલની વર્ત્તણુક કે, જેથી એમ સમજાએ કે હેતુ કાઇ ગુન્હો કરવાનો હતો.

૬. કાઇ દસ્તાવેજી પુરાવો,—કાગળ લખાણ, કરાર, જેથી ગુન્હાની વૃત્તિ જણાય.

૭. ગુજરાનના યોગ્ય સાધનની, અને પૂરતા ખરચના સાધનની, ગેરહાજરી

૮ બ્હારથી કાંઇ ધંધો, રોજગાર, કરવાનો દેખાવ, પણ તે જુઠુ છે, યા અસંભવિત છે, એવું દેખાડનાર કાંઇ હકીકત

૯. અતિશય દારૂ, યા દૂરવ્યસન, જુગારીની ટોળીની સોબત, રંડીબાજી વગેરે બાબતો. આટલી હકીકતથી માત્ર નહિં, પણ બીજી હકીકતોની સાથે આનો ઉપયોગ થઇ શકે.

૧૦. પોતાના બળ અને સાધન કરતાં વિશેષ ખર્ચાળુ, ભપકા ભરેલી જીંદગીની રેહેણી. આવક અને ખરચ વચ્ચે એવો દેખીતો મોટો તફાવત, કે જેથી ગુન્હા ઉપર ગુજરાનનો આધાર જણાઇ શકે, યા તેવું વ્યાજબી અનુમાન લઇ શકાએ.

૧૧. ગુપ્ત નામ, ભેદી નામ, ઢોંગી યા ખોટું નામ, સંજ્ઞા, ધારણ કરેલું હોય. એકથી વધુ નામ રાખી, પ્રસગ પ્રમાણે ઉપયોગ, અને તે સબધે ધૂર્તતા.

૧૨ ખોટી જગા યા રહેઠાણ બતાવે,—વારંવાર વિના કારણ રેહેઠાણ બદલવાની શકમદ હકીકત, યા હીલચાલ પુછતા વ્યાજબી સબબની શકમદ ગેરહાજરી.

૧૩ અમુક જગાએ તેની હાજરીનું સતોશકારક, યા, વ્યાજબી કારણ બતાવી ન શકવું, યા જવાબ ન આપવો, યા ખોટા બ્હાના, યા રૂબબો બતાવવાનું

૧૪. ધડીકમા આવવુ, હાજર રહેવું, તુરતમા ગેરહાજરી, ગેબ થવું, અને એમ થવાનું કાંઇ સબળ કારણ બતાવી ન શકવુ

૧૫ એવી બીજી કોઇ શક પડતી, સશય ઉપસ્થિત થતી, નહી સમજાય તેવી, રીતભાત, ધારણા, ઇરાદાસૂચક બાબત, વગેરે

૧૬. પેસ્તર શિક્ષા થઇ હોય, તો તે દાખલા, જામીન લેવાયો હોય, તો તેમ; હજી સુધર્યો નથી, અને તેવી બદચાલ હાલ પણ ચાલે છે, તેવી હકીકત.

આ શિવાય કેટલીક વિશેષ સમજુતી આગળ આપવામા આવશે, તેથી આ બાબત ઉપર વધારે અજવાળુ પડશે.

ગુન્હો કરવાની ટેવ પડી છે, તેના જામીન

હવે જે શખસોને ગુન્હો કરવાની હંમેશ ટેવ છે, તેવા લોકોના જામીન લેવાડવાની બાબતમા સમજુત નીચે આપી છે એ બાબત કલમ ૧૧૦ મા છે

સ —જેને ગુન્હો કરવાની ટેવ પડી છે, તેવા શખસો પાસેથી જામીન લેવા બાબતમાં શું નિયમ છે?

જ —આ વિશે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે (કલમ ૧૧૦)— "જયારે કોઈ પણ પ્રેસીડેન્સી માજીસ્ટ્રેટને, જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને, અથવા પેટા ટુકડી માજીસ્ટ્રેટને, અથવા પેહેલા વર્ગના જે માજીસ્ટ્રેટને સ્થાનિક સરકારે આ બાબત વિશેષે કરીને અધિકાર આપ્યો હોય, તે માજીસ્ટ્રેટને એવી ખબર મળે કે, પોતાની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં ફલાણા શખસને,—

(અ) અપહરણ કરવાની, ઘર ફોડવાની, અથવા ચોરી કરવાની ટેવ છે, અથવા

(ખ) ફલાણી મિલકત ચોરીની છે એમ જાણીને ચોરીની મિલકત લેવાની ટેવ છે, અથવા

(ક) ચોરોનુ સંરક્ષણ કરવાની અથવા તેઓને આશરો આપવાની અથવા ચોરીની મિલકતની વ્યવસ્થા કરવાના કામમાં અથવા તે સંતાડવાના કામમાં મદદ કરવાની ટેવ છે, અથવા

(ડ) બીગાડ કરવાની અથવા જબરાઇથી કઢાવવાનો ગુન્હો, ઠગવાનો ગુન્હો, શિક્કો, ચલણી નોટો, અથવા સ્ટાંપ ખોટા બનાવવાનો ગુન્હો કરવાની અથવા તેમ કરવાની કોશિસ કરવાની ટેવ છે, અથવા

(ઇ) સુલેહનો ભંગ થાય એવા ગુન્હા કરવાની, અથવા ગુન્હા કરવાની કોશિસ કરવાની અથવા એવા ગુન્હા કરવામા મદદગારી કરવાની, ટવ છે, અથવા

(ફ) તારણ વગર છુટો મુકવામા આવે તો લોકોને જોખમ પોહોચવાનો સંભવ છે એટલો તે મરણી તથા ભયંકર છે

ત્યારે ત્રણ વર્ષ કરતા વધી ન હોય, એવી જે મુદત સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુકરર કરવાનુ દુરસ્ત ધારે, તે મુદત સુધી સારી રીતે ચાલવા સારૂ, જામીનો સાથે, એક ખત કરી આપવાનો હુકમ સદરહુ શખસને શા સારૂ નહી કરવો જોઇએ, તેનુ કારણ બતાવવાનુ તે શખસને, આ કાયદમાં આગળ ઠરાવેલી રીતે, ફરમાવવાને સદરહુ માજીસ્ટ્રેટ મુખ્ત્યાર છે

વિશેષ સમજુતી.—ગુન્હો કરવાની ટેવ હોએ--તેવો શખસ કોને કેહેવો? જેણે આગળ ગુન્હાઓ કર્યા છે, અને પ્રસગ આવે ગુન્હા કરવા તૈયાર છે, તેવો શખસ ટેવવાળો કેહેવાએ, એમ મુબઇ હાઇ કોર્ટે ઠરાવ્યુ છે. એકાદ ગુન્હો કર્યો હોએ તો તેવા શખસનો આમા કવચીતજ સમાસ થાએ. પણ બે, ત્રણ, યા વધારે ગુન્હાઓ પેસ્તર કર્યા હોએ, તેવા ગુન્હેગારનો આમાં સમાસ થઇ શકે છે.

નોટ.—સત્તા --પ્રેસીડન્સી, ડીસ્ટ્રીક્ટ, પેટા હુકડી,—અને જે ૧ લા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને આ કલમ પ્રમાણે કામ ચલાવવા ખાસ સત્તા આપેલી હોએ તેજ આવું કામ સાંભળી શકે. એથી એમ ઠરે છે કે—હરેક ૧ લા વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ આવું કામ સાંભળી શકે છે, એમ નથી. સરકારે આ અર્થે, તેને ખાસ સત્તા આપેલી હોએ, તોજ સાંભળી શકે.

૨ જા યા, ૩ જા, વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને તો આ કામમાં કશી સત્તાજ નથી. હકુમત,—જ્હાં તેવો શખસ મળી આવે ત્યા કામ ચલાવી શકાએ. ત્યાંનો રહીશ જોઇએ, એવું કાંઇ નથી.

મુદ્દત —ઘણામાં ઘણી ૩ વરસ (એક વરસથી વધારે સારૂ સેશન કોર્ટની મન્જુરી જોઇએ).

જામીનખત —જાત મુચરકા ઉપરાત, જામીન જોઇએ.

કામ શરૂ કરવાની બાબતમાં—પોલીસનો રીપોર્ટ માત્ર બસ ગણાશે ; તેમાં આ કલમમાં સમાસ થઇ શકે, તેવી હકીકત, કલમની જે રકમ પ્રમાણેની હોય, તેને અનુસરીને તપસીલવાર લખવી જોઇએ યાદ રાખવુ કે આ કલમમા અ, બ, ક, ડ, ઇ, ફ, એમ છ રકમો છે

સદરહુ રીપોર્ટ વાચી અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને યોગ્ય કારણો જણાય, તોજ તે કામ શરૂ કરશે, નહી તો, ના પાડી શકશે, માટે તપસીલ લખી શા સબબસર જામીન લેવાડવા અરજ કરવામા આવી છે, તે સ્પષ્ટ બતાવવું પડે છે, તે સાથે પૂરાવો શું છે, તે બતાવવો પડે છે

પકડવાની બાબતમાં—પકડવાની બાબતમાં ક્રી પ્રો કો કલમ ૫૫ નો ઉપયોગ કેટલેક દરજ્જે થઇ શકે છે કલમ ૧૧૦ મા બતાવેલી બધીજ બાબતો સારૂ કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડી શકાય નહિ ત્યારે કઇ બાબતોમા પકડી શકાય? એનો નિર્ણય એટલોજ કે,--

રકમ (અ) મા—હમેશ અપહરણ કરનારો, યા હમેશ ઘર ફાડનાર, યા હમેશ ચોર હોય,—મતલબ તેવી ટેવ હોય તોજ,—૫૫ ને આધારે પકડાય

રકમ (બ) માં—હમેશ ચોરીની મિલકત, તેવી છે, એમ જાણીને રાખનારો હોય,—મતલબ એવી ટેવ હોય, તોજ —

રકમ (ક) મા—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડાએજ નહી

રકમ (ડ) મા —હમેશ જબરાઇથી કઢાવવાની ટેવ હોય,—એટલાજ કામમાં કલમ ૫૫ મુજબ પકડાય. બીજી કોઇ (ડ) માં લખેલી બાબતમા નહી

રકમ (ઇ) (એફ) મા—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડાએજ નહી

કેવા કામમા પકડી શકાય, તે ઉપર બતાવ્યુ છે. તોપણ પકડ્યા પછી આવા કામમાં ચાર્જ-શીટ ભરવાની સત્તા નથી, એટલે કેસ તૈયાર કરી તખતો ભરી પોલીસ મોકલી ન શકે. પોલીસે તો પોતાનો રીપોર્ટ મોકલવો, અને કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડાય તેવા કામમા કદી કોઇને પકડયો હોય તો જામીન ઉપર છોડીને, તે જામીનખત રીપોર્ટ સાથે સામેલ રાખી માજીસ્ટ્રેટ જેને અધિકાર છે, તેના તરફ મોકલવું. એજ મુજબ કલમ ૧૦૯ પ્રમાણેના કામમા પણ કરવાનુ છે.

નોટ—કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડ્યા પછી જામીન માંગવો. ને આપે તો લેવો, એ બાબત તે કલમ નીચે આગળ આવેલી છે, તે યાદ રાખવાની છે.

કલમ ૫૫ પ્રમાણે હંમેશ પકડવો કે ?—સામાન્ય નિયમ તો એવોજ છે કે, રીપોર્ટ કરી માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવો. બીજી તમામ વિધિ માજીસ્ટ્રેટ કરી લેશે. પણ કબી કલમ ૫૫ પ્રમાણે જે રકમોમા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે, તેમાં પકડવાની ખાસ જરૂર હોય, તો પોલીસે પકડવા કાઇ હરકત નથી. કામના સ્વરૂપ ઉપર આ બાબતનો આધાર છે.

પુરાવાને અંગે સમજુત—કલમ ૧૧૦ પ્રમાણેના કામમાં પુરાવો કેવો જોઈએ, તેના દાખલા તરીકે આ નીચે સમજુત આપી છે દરેક કામની હકીગતના પ્રમાણમા વધારે ઓછો પુરાવો લાવવો પડે છે—

૧ પ્રથમ શિક્ષા થયાના દાખલાઓ. પ્રથમ જામીન લેવા હુકમ થયા હોએ, તો તેવા હુકમો

૨. "હીસ્ટરી–શીટ"–યાને તેની ચાલચલણની ગણેલી નોધ, યાને હકીગત પત્રક.

૩ છુટયા પછી સુધર્યો નથી, પણ બદચાલનુ વર્ત્તન છે, તેના દાખલાઓ, કયા ગુન્હાઓ બન્યા જેમાં તેની જડતી લેવાઈ, યા નામ તે અંગે નિકળ્યુ, યા તેમા સામેલગીરી જણાઈ, તે હકીગત

૪. આડોશીપાડોશી, યા ગામવાળાઓમાં તેની બદવર્ત્તનની સાખ અને છાપ છે, એવો પૂરાવો. (રેપ્યુટેશન).

૫. લોકોને ડરાવે છે, પૈસા કહડાવવાની ટેવ છે, મારફાડ કરી ધમકી આપી પૈસા મેળવે છે, અથવા અનેક પ્રકારે ઠગાઈથી ગુજરો ચલાવે છે વગેરે.

૬. સુલેહમાં ખલેલ કરનારો હંમેશનો છે, ભયંકર છે, ત્રાસદાયક અને જુલમી છે, ધાસ્તી ઉપજાવનાર મશહુર બદમાશ છે વગેરે.

૭. કલમ ૧૦૯માં લખેલી સોળ બાબતોમાંથી જે હકીગત લાગુ પડતી હોએ, તે પુરાવો આ કામમાં પણ રજુ કરવો.

/ બાળી મુકનારો, આગ લગાડનાર અને બીગાડ કરનાર તરીકે મશહુર છે, યા તેમ હોવાનો તેના ઉપર વ્યાજબી શક છે, યા તેવી તેની આબરૂ ગામ લોકમાં છે.

ઉપરની હકીગત શિવાએ જે રકમ પ્રમાણે તેના જામીન લેવાડવાના હોએ, તેને પુષ્ટીકારક હકીગત કામના સંજોગ પ્રમાણે રજુ કરવી.

બીજી પરચુરણ બાબતો.—આવા કલમ ૧૦૯-૧૧૦ ના કામમા લાવેલા શખસને "તોહોમતદાર" કહી શકાએ છે. એકવાર કેદમાંથી છુટયા પછી થોડી મુદત એટલે મહીનો બે મહીનાની મુદત સુધી તુરત જામીનનો કેસ ન કરવો તેને સુધરવાની તક આપવા થોડી મુદત જવા દેવી પણ છુટયા પછી તુરતજ તેની અસલ બદફૈલી અને ખરાબ વર્તનમા દાખલ થયો છે. એવો મુસ્તકીન પૂરાવો હોએ, તો કોઈ તેવા કામમાં તુરત જામીનનો કેસ થઇ શકે છે કલમ ૧૦૯ તથા ૧૧૦ બેહુ પ્રમાણે સાથેજ કામ ન ચાલે ગમે તે એક કલમ પ્રમાણે ચાલી શકે તેમ ૧૦૯ પ્રમાણે શરૂ કરી પછીથી કલમ બદલી ૧૧૦ કરાએ નહી તુરંગમાં કોઇ શિક્ષા ભોગવતો હોએ, તેવા ઉપર શિક્ષા દરમ્યાન જામીનનો કેસ ચલાવાય નહી વળી ૧૦૯ પ્રમાણે, યા ૧૧૦ પ્રમાણે કામ માંડેલુ નિષ્ફળ થાએ, તો પછી તુરત બીજુ કામ મંડાએ નહી કોઈ ગુન્હાના કામમાંથી છોડી દેવામા આવે, તો તુરત તેના ઉપર જામીનનો કેસ ન થઇ શકે.

પુરાવાનો બોજો આવા કામોમાં હંમેશ ફરીઆદ કરનારને માથે છે. વળી જામીનના કામમાં, જેવો પુરાવો ગુન્હાની સાબીતીમા જોઇએ, તેટલો બધો સંપૂર્ણ પુરાવો જોઇએ, તેવુ કાંઈ નથી. આ કલમો પ્રમાણે માજીસ્ટ્રેટને મળેલી સત્તાનો ઉપયોગ તેણે પોતાના ડાહાપણ અને વિવેક બુદ્ધિથી કરવાનો છે, તેથી જાહાં લોકોના હિતની ખાતર અને ગુન્હા થતા અટકાવવાની ખાતર, પોતાને યોગ્ય લાગે, ત્યારે પોતાની માન્યતા થવાને અમુક અંશે પુરાવો રજુ થાએ, કે પછી યોગ્ય લાગે, તો આ કલમોને આધારે જામીન લઇ શકે છે. યુરોપીઅન રૈયતની બાબતમાં,— "યુરોપીઅન વેગ્રન્સી આકટ" અમલ પ્રમાણે કરી શકાતો હોએ ત્યાં ક. ૧૦૯-૧૧૦ નો ઉપયોગ ન થઈ શકે.

હીસ્ટરી શીટ, યાને હકીગત પત્રકો.—કેટલાએક વખતથી નામદાર સરકારે શેહેર અને ગામડાંઓમાં "હીસ્ટરી શીટો" તૈયાર કરી રાખવા હુકમ કરેલો છે. આવાં પત્રકોમાં ગુન્હેગારોની હકીગત અને કેફીયત લખાએ છે લુટ, ડાકાઈટી, જબરી યા ભારે રકમની ઘરફોડ ચોરી, ચોરીનો માલ જાણીને રાખવો, એવા કામોમા શિક્ષા થએલાના "હીસ્ટરી શીટ" રાખવાં જોઈએ તેમજ કલમ ૧૦૯, યા ૧૧૦ પ્રમાણે જામીન લેવાયા હોય, તો એ "હીસ્ટરી શીટ" મા દાખલ કરવું. કદાચ સજા ન થઈ હોએ, તે છતાં, ઢોર ચોરીનો ધધો કરતો હોએ, ચોરીનો માલ જાણી રાખવાનો ધધો કરતા હોએ, તો તેવાના "હીસ્ટરી શીટ" બનાવવાં. પ્રસગે કાંઈ ચાલ સુધરેલી લાગતી હોએ તો તેવી રીમાર્ક તેમા લખવી. ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૫૬૨ મુજબ શિક્ષાનો ઠરાવ બાદ જેના જામીન લઈ છુટકો કર્યો હોએ, તેવાની બાબતમા "હીસ્ટરી શીટ" કરવાનુ નથી

પ્રત્યેક જીલ્લાઓમાં આ કામ સારૂ ખાસ રૂલો હોએ છે, તે મુજબ અમલ કરવો.

બીજી કેટલીક કલમો જે જામીનના કેસમાં કામની છે તે —

આ કલમ ૧૦૯ તથા ૧૧૦ મુજબ જામીન લેવાની બાબતમાં તથા કામ ચલાવવાની રીતની બાબતમા કેટલીક કલમો જાણવા જેવી છે, તે ટુકમા નીચે બતાવી છે.

કલમ ૧૧૨—માજીસ્ટ્રેટને પોલીસ રીપોર્ટ પછી જામીન માગવાનું યોગ્ય લાગે તો, જે રીપોર્ટ મળ્યો હોએ,—તેનો સારાંશ બતાવી એક લેખીત હુકમ કરી શકે, તેમા કેટલી રકમનું ખત, કેટલી મુદતનું, અને જામીન લેવાનો હોએ તો કેટલા, કેવી જાતના, અને કયા વર્ગના, એ બધું લખવું પડે આ બધું નકી થાએ, તે પોલીસ રીપોર્ટની હકીગત ઉપરથીજ થાએ છે. કેમકે તે વખતે કાંઇ પુરાવો લીધેલો હોતો નથી

એક વાર આટલી મુદતના, અને આટલી રકમના, જામીન, એમ આ હુકમમા માજીસ્ટ્રેટ લખે કે પછી, તેથી વધારે મુદતના, યા વધુ રકમના જામીન લઇ શકે નહી, ઓછા કરી શકે, પણ વધારી શકે નહિ. તેમ અસલ હુકમ બીલકુલ ફરી જાએ, એવો સુધારો કરી ન શકે. આવા હુકમને નોટીસ પણ કહે છે.

કલમ ૧૧૩-૧૧૪. તોહોમતદાર કોર્ટમાં હાજર હોએ, તો તેને હુકમ માજીસ્ટ્રેટ વાંચી બતાવે. હાજર ન હોએ તો સમન્સ કાહાડી, તે સાથે કલમ ૧૧૨ માં લખેલી નોટીસ યા હુકમની નકલ તેને મોકલી તેનો જામીન યા ખત કેમ લેવો નહી,—તેનું કારણ બતાવવા કહેવું

કલમ ૧૧૬. સુલેહના ભગની બાબતમા (૧૦૭ કલમ) કામ ચલાવવાનું હશે, તો તોહોમતદારને જાતે હાજર ન થવા પણ વકીલ મારફતે હાજર થવા, માજીસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તો, પરવાનગી આપી શકે

કલમ ૧૧૭ આ કલમ પ્રમાણે પુરાવો લેવાય, તોહોમતદાર કોટમા હાજર થએથી પુરાવો લેવો શરૂ કરશે, સુલેહના ભગ સારૂ આવુ કામ ચાલવાનું હોએ તો "સમન્સ કેસ" ની રીતે પુરાવો નોધવો સારી ચાલ બાબતનુ હોએ તો, "વારટ કેસ" પ્રમાણે લેવો, પણ "ચાર્જ ફરમાવવો નહી."

અમુક માણસને ગુન્હો કરવાની ટેવ છે, એમ સાબીત કરવામા કર્ણોપકરણી પુરાવાથી તેની સામાન્ય ઇજત કેવી છે, તે સાબીત કરવા દેવામા આવશે, અથવા બીજી કોઇ રીતે સાબીતી આપવા દેવામા આવશે સામાન્ય ઇજત-એટલે ગામમા તથા તેની આજુ બાજુમાં તેની ચાલચલગત વિશે લોકોનો સામાન્ય, ચાલુ અભિપ્રાય.

એક કરતા વધારે તોહોમતદારો,—બે, ત્રણ, યા વધુ હોએ, તો, તપાસની એકત્ર હકીગતની બાબતમા તેઓની સામેલગીરી હોએ, યા મદદગારી હોએ, તો માજીસ્ટ્રેટની મરજી પ્રમાણે એકત્ર તપાસ યા જુદી જુદી ચાલી શકે છે.

કલમ ૧૧૮ ખત યા જામીન આપવા બાબત આ કલમ પ્રમાણે માજીસ્ટ્રેટ હુકમ કરી શકે છે.

કલમ ૧૧૯. છોડી મુકવાનો ઠરાવ કરવાની આ કલમ છે

કલમ ૧૨૧ અમુક જામીન રજુ કરેલો લાયક નથી, એમ તપાસમાં જણાએ, તો માજીસ્ટ્રેટ તેને રદ કરે, યા કબુલ ન કરે

કલમ ૧૨૩. જામીન આપી ન શકે તો, તેને જેટલી મુદત (ખતમા લખેલી હોય) તેટલી સુધી કેદમા માજીસ્ટ્રેટ મોકલી શકે. સુલેહના ભગના કેસમાં જામીનને અભાવે, સાદી કેદ અપાએ, સારી ચાલના કેસમા જામીનને અભાવે, સાદી, યા સખ્ત મજુરી સાથે, જેમ માજીસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેમ અપાઇ શકે.

એક વરસથી વધુ મુદતના જામીનની બાબતમાં આ કલમને આધારે કામ તપાસી સેશન્સ કોર્ટ, યા મુંબઇ ટાઉનમાં હાઇ કોર્ટ, ત્રણ વરસની મુદત સુધી જામીન લેવાડવા હુકમ કરી શકે.

કલમ ૧૨૪. **૧૨૫.—ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ ગમે તે કારણસર જામીનનો હુકમ રદ કરી શકે છે; તેમજ, ખત પણ રદ કરી શકે છે**

વિશેષ ખાસ સમજુતી—વળી કોઈ શખસના જામીન લેવાના, તે અમુક તારીખથી લેવાએ, એમ કોર્ટ હુકમ કરી શકે છે, તેથી જામીન લાવવાની બાબતમાં ચાર પાંચ યા આઠ દહાડાની મુદત માગે તો મળી શકે છે જામીન આપવાનો હુકમ અને તેનીજ સાથે સાથે કેદનો હુકમ ન થાએ, પણ જામીનનો હુકમ કર્યા બાદ અમુક મુદતમા જામીન ન આપી શકે તો, પછી કેદનો હુકમ કલમ ૧૨૩ પ્રમાણે થઇ શકે, જામીન આપવાનો હુકમ કલમ ૧૧૮ પ્રમાણે કરી શકે છે પ્રથમ કલમ ૧૧૮ પ્રમાણે હુકમ કર્યા બાદ, પછીથીજ કલમ ૧૨૩—પ્રમાણે હુકમ થઈ શકે

રેગ્યુલેશન ૧૮૨૭નો ૧૨ મો.—કોઈ શખસના કલમ ૧૦૯ ૧૧૦ મુજબ સારી ચાલના જામીન લેવા કોઈ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટે હુકમ કર્યો હોય, અને તે જામીન આપી નહી શકે, તો તેને ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ પાસે રેગ્યુલેશન ૧૨ સને ૧૮૨૭ના પ્રમાણે ઉભો કરવો તે કાયદાને આધારે સદરહુ શખસે ગામને ચોરે હાજરી આપવી અને રાતે સુઈ રહેવુ, એવો હુકમ તે કરી શકશે કેદમા મોકલવાને બદલે, આ ઈલાજ ઠીક છે

શકદાર ઉપર દેખરેખ—પોલીસ સ્ટેશન ઑફીસરની ઑફીસમાં મુખ્ય ચાર પત્રકો ગુન્હેગારોની બાબતમાં રાખવામા આવે છે, તેમાં સજા થએલા શખસોના નામ (કૉગ્નીઝેબલ કેસોમાં),—પોલીસ દેખરેખ હેઠળના શખસોનાં નામ,—ક્રી. પ્રો. કો. ક. ૪૦૧ પ્રમાણે છુટેલા શિક્ષા પામેલાનાં નામ,—અને ક્રી. પ્રો. કોડ. ક ૫૬૫ પ્રમાણે જે શિક્ષા પામેલા શખસોને પોતાના રેહેઠાણની ખબર પોલીસને આપવાનો હુકમ થાય છે, તેનાં નામો હોય છે. આવાં પત્રકોથી ગુન્હા અટકાવવામાં તેમજ પકડવામાં કેટલીકવાર મદદ મળે છે. કેટલાક ભારી ગુન્હાઓમાં સજા થએલાઓનાં નામ શકદારના લીસ્ટમાં દાખલ કરવા સરકારે રૂલો કરેલી

છે, ને ઘણું કરી જેટલી મુદતની શિક્ષા થઇ તેટલી મુદત સુધી, તે શખસ છુટયા પછી, શકદારના પત્રકમાં તેનું નામ દાખલ થાએ, યા ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ ફરમાવે તેમ ઓછી વત્તી મુદત સારૂ દાખલ થાએ, ને તેઓનાજ હુકમથી કમી થાએ છે શકદારની તે દરમ્યાન યોગ્ય ખબર ગખી તેઓના ઉપર ચાપતી દેખરેખ રાખવી પડે છે. આવો કોઈ શકદાર બીજે ગામ જાય, ત્યારે તે બાબત દાખલો આપવો પડે છે, ને તે હદના પોલીસ અમલદારને ખબર આપવી પડે છે તેણે આવો શકદાર આવેથી તેના કૃત્યો તથા ચલણ ઉપર દેખરેખ રાખવી પડે છે. પાછો જાય, ત્યારે દાખલો આપવો પડે છે આ વિશેમા, દરેક ડિસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પોતાના ડિસ્ટ્રીકટ સારૂ સરકારની કરેલી રૂલોને અનુસરી, યોગ્ય હુકમ કરે છે

અપીલ---સુલેહનો ભગ ન થવા બાબતમા કલમ ૧૦૭ ના કામમાં અપીલ થઇ શકતી નથી સારી ચાલથી ચાલવા બાબતમા કલમ ૧૦૯-૧૧૦ના કામોમા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ તરફ અપીલ થઇ શકે છે.

કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી વિખેરવા બાબતમાં.

સ—કાયદા વિરૂદ્ધ કોઇ મંડળી હોય, તો તેને વિખરાઇ જવા કોણ હુકમ આપી શકે?

જ—પાચ અગર વધારે શખસોની કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીને વિખરાઈ જવાનો હુકમ કરવાને, કોઈ પણ માજીસ્ટ્રેટ અથવા જે અમલદારના હવાલામાં કોઈ પોલીસ થાણુ હોય, તે અમલદાર મુખત્યાર છે. એવો હુકમ થતાજ એવી મંડળીના દરેક અંગભૂતની એવી ફરજ છે કે, તેણે વિખરાઈ જવુ (કલમ ૧૨૭).

સ—કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી, તે કેવી?

જ.—પાંચ અગર જાદે માણસોની મંડળી જેનો સામાન્ય હેતુ પીનલકોડ કલમ ૧૪૧ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે હોય, તેને કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી કહેવાય.

સ.—પાંચ અગર જાદે માણસની મંડળી જાહેર સુલેહમાં ખલેલ કરે તેવી છે, એમ આ પ્રમાણે વિખેરતાં પહેલાં કોના અભીપ્રાયથી નકી થાય?

જ—અમુક મંડળીની દેખીતી મનોવૃત્તિ, મંડળીની હીલચાલ, અને અમુક બાબતના સંજોગો, એ ઉપર વિચાર કરી પોલીસને એમ લાગે કે લોકોની સુલેહશાંતિમા ખલેલ થશે, તો તે અભિપ્રાય પુરતો ગણાશે

વિશેષ સમજુતી—ઉપર પ્રમાણે હુકમ કર્યા છતાં ન વિખરાય, તો કોઈ માજીસ્ટ્રેટ અથવા પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર જોર વાપરી શકે છે. જરૂર હશે, તો કેદ કરી શકાય (કલમ ૧૨૮) મદદ માગેથી દરેક મદદ આપવી જોઈએ નજ વિખરાય, તો મોટામાં મોટી પદ્વીનો જે માજીસ્ટ્રેટ ત્યાં હાજર હોય તેણે લશ્કરી બળથી વિખેરવી, ને લશ્કરી અમલદારે તેની માગણી કબુલ કરી તે કામમા મદદ કરવી, પણ એમ વિખેરતા, અપ્રેસરોને પકડવા વિગેરેમા બની શકે તેટલુ ઓછુ નુકસાન કરવુ (કલમ ૧૨૯, ૧૩૦) કોઈ માજીસ્ટ્રેટ ત્યા હાજર ન હોય, ને લોકોની સલામતી ખાતર જરૂરજ લાગે, તો કમીશન્ડ મીલીટરી ઑફીસર પણ પોતે પોતાની મરજીથી વિખેરી શકે (કલમ ૧૩૧) નામદાર મુબઈ સરકારે ઠરાવ્યુ છે કે, આવા કામમા છેવટના ઉપાય તરીકે બદુક ફોડવાની જરૂર પડ, તો ત્યા મળેલા લોકોને આવા માજીસ્ટ્રેટ યા પોલીસ અમલદારે પોતાના આવા ઈરાદાની પુરેપુરી ખબર સ્પષ્ટ રીતે આપવી, કે તેઓને યોગ્ય ચેતવણી મળે, ને પછીજ બદુક ફોડવી

સ્થાવર મિલકત સંબંધે કોઇ તકરાર

સ્થાવર મિલકતની તકરારમા પોલીસને વધારે સબધ નથી પણ પોતાની હદમાં એ સબધે કોઇ ગભીર પ્રકારની તકરાર હોય કે જેથી સુલેહનો ભંગ થવાનો સંભવ હોય, ત્યારે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે તેવો રીપોર્ટ હકુમતવાળા માજીસ્ટ્રેટને કરવો તે ઉપરથી તે ખાતરી કરશે અને એક લખીત હુકમ કરી બેઉ તકરારી બાજુના લાગતાવળગતા લોકોને ફરમાવી શકશે, કે અમુક મુદતમા કબજાનો પુરાવો તેઓએ રજુ કરવો તે પછી તેઓને સાભળી અને જરૂરજોગ પુરાવો લઇ તકરારી મિલકત કોના કબજામાં છે, તેનો નિર્ણય કરી એવો હુકમ કરી શકે કે જેનો

કબજો છે, તેણે કાયમ રાખવો, ને ઊઠાડવવાની ઇચ્છા રાખનારે દીવાની કોર્ટમાં મદદ માગી હુકમ મેળવવો (કલમ ૧૪૫).

ગુન્હો અટકાવવાને પોલીસની સત્તા

પોલીસે કોગ્નીઝેબલ ગુન્હાઓ બનતા અટકાવવા હરેક રીતે પ્રયત્ન કરવો, અને ન થવા દેવા સારૂ તેઓ વચમા પડી શકે (કલમ ૧૪૯). એવી કાંઈ ખબર હશે યા મળે, તે પોતાના ઉપરીને આપવી (કલમ ૧૫૦) વળી કોઈ કોગ્નીઝેબલ ગુન્હો થવાના ઈરાદાની તેઓને ખબર પડે, અને પકડ્યા શિવાય ગુન્હો અટકે તેમ નથી. એમ જણાય તો, વગર વારંટે તેવા શખસને તે ગુન્હો અટકાવવા પકડવા પોલીસને અધિકાર છે (કલમ ૧૫૧) સરકારી મકાન મિલકત વગેરેને ઈજા થતી અટકાવી શકે (કલમ ૧૫૨)

તોલ અને માપની તપાસણી—પોતાની હદમા ગમે તે જગામાં ખોટા વજન તથા માપ કરવાના ઓજાર રાખવામા આવેલા છે એમ કોઇ પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને ખબર મળે, તો વગર વારંટે તેવી જગાના પેસવાનો અધીકાર તેને છે ખોટાં વજન, માપ મળી આવે તો તે જપ્ત કરી શકે, ને તે બાબતની તુરત અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને તેણે ખબર આપવી (કલમ ૧૫)

પ્રકરણ ૪ થું. (ક્રી. પ્રો. કો. ૧૪ મો બાબ)

કૉગ્નીઝેબલ ગુન્હાની પોલીસ તપાસ.

સ.—કાગ્નીઝેબલ ગુન્હાની ફરીઆદ પોલીસે કેવી રીતે નોંધવી?

જ—આવા ગુન્હાની ખબર મોઢથી આપનારની હકીકત પોલીસ સ્ટેશન ઑફીસરે લખી લેવી જોઇએ અને તેને વાચી બતાવી, તેની સહી લેવી અને સ્થાનિક સરકાર ફરમાવે તે નમુનાની ચોપડીમા તેનો સારાંશ દાખલ કરવો (કલમ ૧૫૪).

વિશેષ સમજુતી.—આવી ખબરને "ફર્સ્ટ ઇનફરમેશન" કહેવાય છે. સામાન્ય રીતે પોલીસ અમલદારો તેને "ફરીઆદ" કહે

છે. પણ કાયદામાં "ફરીઆદની" વ્યાખ્યા પ્રમાણે માજીસ્ટ્રેટ આગળ કાંઈ ખબર આપવામાં આવે તેનેજ "ફરીઆદ કહેવાય

રબ્બ૩ મોઢેથી હકીકત આપવામાં આવે, તે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે લખીજ લેવી જોઈએ પોલીસને સોગન આપવા અધિકાર નથી, તેથી સોગન ઉપર તો લખાએજ નહી.

પોસ્ટ મારફતે યા તાર મારફતે કાંઈ ખબર ગુન્હા બાબતની આપવામાં આવે, તો તેના ખરાપણાની ખાતરી થાય, તો નોંધી લેવાનું પોલીસ સ્ટેશન અમલદારની મુનસફી ઉપર છે ખાતરી લાયક તેને ન લાગે, યા સહીની બાબતમાં સંશય હોય, તો તે નોંધી લેવા ના કહી શકે છે.

આ બાબતમાં સરકારે નમુનો નંબર ૧૪ નો ઠરાવ્યો છે. તે પ્રમાણે છાપેલી ફરીઆદ બુક "ડુપ્લીકેટ" બેવડા ફારમની આવે છે, તે ઉપર ફરીઆદ લખી લેવી, ને ફરીઆદીની સહી લેવી દરેક પોલીસ સ્ટેશનને આવી ચોપડી હોય છે લખીતવાર ફરીઆદ કોઈએ સમક્ષ આવીને આપી હોય, તો ચાલી શકે, તેને વિશેષ પુછવું ઘટે તો પુછીને તે નીચે લખી લઈ તેની સહી લેવી

રેલ્વેની હદ યા ડીસ્ટ્રીક્ટની હદનો શક---

ગુન્હો બન્યો, તે રેલ્વે હદમાં કે,—ડીસ્ટ્રીક્ટની હદમા,—એ વિષે સંશય હોય, તોપણ હાલ સરકારે એમ ઠરાવ્યુ છે કે, જેને પહેલી ખબર મળે તેણે ગુન્હો રજીસ્ટર કરવો, ને તપાસતાં માલમ પડે કે ગુન્હો બીજી હદમા બન્યો છે, તો ફરીઆદની નકલ ત્યા મોકલવી ત્યા તેણે પણ રજીસ્ટર તે ઉપરથી કરવી તપાસમા ગુન્હો મળી આવેથી તેવા સ્ટેશને બીજા સબંધ ધરાવતા સ્ટેશનને ખબર આપવી. અને તેણે ફરીઆદ કહાડી નાખવી. ગુન્હો જડે નહિ, તો બેઉ રજીસ્ટરમાં તેમ બતાવવુ

આમ ગોઠવણ થયાથી ફરીઆદ રજીસ્ટર થવામાં અથડા અથડી થઈને દેર થઈ શકતી નથી.

સ —ફરીઆદ લખી લીધા બાદ શું વિધિ, કરવી જોઇએ?

જ.—ગુન્હો બન્યાનો **જાહેર રીપોર્ટ** અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ તરફ સરકાર ઠરાવે તે અમલદાર મારફતે તે મોકલી આપવો જોઇએ, ને

તપાસ શરૂ કરવી. આ રીપોર્ટ જુદો નથી, પણ ફારમ નબર ૧૪ જે ફરીઆદ લખી લેવાનુ બેવડું ફારમ આવે છે, તેમાંથી એક ભાગ ફાડી માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલી દેવો તે પછી, તે ગુન્હાવાળી જગોએ ગુન્હાની તપાસ સારૂ પોલીશ સ્ટેશન અમલદારે જવુ જોઇએ અથવા તે કામ સારૂ લખીત હુકમ આપી કોઈ અમલદારને મોકલવો (કલમ ૧૫૭)

સ —આવાં કામમાં જાતે તે જગોએ ક્યારે ન જવું?

જ.—તોહોમતદારનુ નામ ઠામ બતાવ્યુ હોય, અને ગુન્હો હલકા પ્રકારનો હોય, તો તેણે ઉપર પ્રમાણે ગુન્હાવાળી જગોએ તપાસ કરવા જાતે જવુ, યા કોઇને મોકલવો, એમ જરૂરનુ નથી (કલમ ૧૫૭) (અ)

સ —તપાસ કરવાની જરૂર નથી એમ લાગે તો, પોલીસ અમલદારે શું કરવું?

જ—તપાસ ચલાવવા વાજબી યા પુરતા સબબો નથી એમ તેને લાગે, તો તેણે તપાસ ન કરવી પણ ફરીઆદ તો લખીજ લેવી જોઇએ તેમજ કલમ ૧૫૭ પ્રમાણેના જાહેર રીપોર્ટમાં તપાસ નહી કરવાના કારણો લખી જણાવવા (કલમ ૧૫૭ બ)

વિશેષ સમજુતી—કલમ ૧૫૭(બ) પ્રમાણે અમુક સંજોગોમા પોલીસ અમલદાર તપાસ ચલાવવાની ના પાડી શકે છે આ કલમનો અર્થ બરાબર સમજીને અમલ થવા સારૂ હાલમા નીચે મુજબ ઠરાવ નિયમ ઠર્યા છે —

૧. કાગ્નીઝેબલ ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, એટલે રજીસ્ટર તો કરવીજ જોઇએ, રજીસ્ટર કરવાની ના પડાય નહિ. પોલીસ સ્ટેશન અમલદારની આ બાબતમા જવાબદારી છે, એમ ઠર્યુ છે.

૨. બીલકુલ બીન અગત્યના ગુન્હાઓ જે કે ધંધાદારી ગુન્હેગારોના કરેલા ન હોય તેવા, જેની પ્રથમથીજ જડવાની કશી આશાજ ન હોય, અને સાબીત થઈ શકે તેવા પણ ન હોય, યા—

૩. પાયા વગરની, નુકસાન કરવાના ઈરાદાથી કરેલી, ભુલભરેલી માન્યતામાં કરેલી,—અને દેખીતી ખોટી કરેલી,—ફરીઆદો,

જેમા ગુન્હાનો પ્રકાર હલકો હોય, અને તે પ્રસંગ અને તે કારણ સારૂજ માત્ર મોટુ સ્વરૂપ આપવામા આવેલ હોય,

આવી જાતની ફરીઆદોમાં નીચેના પ્રકારોનો સમાસ થઇ શકે છે, એટલે,—

૪ પીનલ કોડ કલમ ૯૫મા સમાસ થાએ તેવા ગુન્હા, એટલે જે કૃત્યની બાબત એટલી તો ક્ષુલક છે, કે સાધારણ અક્કલવાળો માણસ તે વિશે ફરીઆદ કરવી યોગ્ય ધારે નહી, તેવા ગુન્હાઓ,—

૫ જે ગુન્હાઓનુ સ્વરૂપ, ફરીઆદ ઉપરથી, યા જાતે જોવાથી, દીવાની કોર્ટ લાયકના પ્રકારનુ હોય, યા, જેમાં વેચાણ, ગીરો કબજા હક, ભાગલાગની હકીકત,—યા તકરારી દીવાની પ્રકારની હકીકત હોય, તેવા ગુન્હાઓ,—

૬ ખાસ સત્તા મળી હોય, તેવા પોલીસ પટેલો જે ગુન્હાઓનો નિકાલ કરી શકતા હોય, તેવા ગુન્હા,—જો હમેશ ગુન્હો કરનારાઓએ નહી કર્યાં હોય તો,—

૭ કોઇ બીન અગત્યનો ક્ષુલક ગુન્હો, જેમા નુકસાન પામેલો શખસ તપાસ કરાવવા ઇચ્છા રાખતો ન હોય, તેવા ગુન્હાઓ—અગર તે ધંધાદારી ગુન્હેગારનુ કૃત્ય ન હોય, અને જાહેર હિતની બાબત ન હોય તો—

૮ સાદી ઘર ફોડી યા પ્રવેશ, જેમા કાંઇ માલ ગયો ન હોય, ને તપાસ કરવા સરખો કાંઇ રસ્તોજ ન હોય, તેવા ગુન્હાઓ—

૯ ખેતીવાડીની ઉપજની, ફળફૂલની, ખાધખોરાકીની, હલકી નજીવી ચોરીઓ, જેમાં ગુન્હેગાર યા ચોરેલી મિલકતનો કશો પત્તો મળી શકે તેમ ન હોય,—યા ઓળખવું અશકય હોય, તેવા ગુન્હા,—

૧૦. સાધારણ મારામારીનાં કામો, જેમાં ચોરી વગેરે ગુન્હાઓ પછાડીથી વધારવામાં આવેલા હોય તેવો પુરો શક હોય, તેવા ગુન્હા,—

આ ઉપર બતાવેલા પ્રકારના ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, તો પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે લખી લઈ, તપાસ કરવા ના પાડવાનો તેને અખત્યાર સમજવો માત્ર હકીકત ઉપર યોગ્ય વિવેકબુદ્ધિથી વિચાર કરી ના પાડવી અખ્ત્યાર ના પાડવાનો તો છેજ, પણ ઉપયોગ ખોટો ન થતા, વિચાર પૂર્વક કરવો મુખ્ય હેતુ,—વખતની વિના કારણ બરબાદી ન થાય એ છે

આ બાબત બહુ કાળજીપૂર્વક ધ્યાનમા રાખવાની છે

જાહેર રીપોર્ટ વિશેમાં સમજુત.—કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે મોકલવાનો જાહેર રીપોર્ટ (ફરીઆદી ફારમ નમર ૧૪નુ અડધીઉં) માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવાનુ, તે ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, યા, વિભાગના આસીસ્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, મારફતે મોકલવુ જોઇએ પણ આ પ્રમાણે કરવાનું તે કલમ ૧૫૭ના (અ) અને (બ) પ્રમાણે પ્રકાર હોએ, તોજ, બાકી તો તાત્કાળીક ખબર બીજા જરૂરી કામોમા માજીસ્ટ્રેટને મળે, તે ખાતર પરભારા ત્યાજ મોકલવાનું ધ્યાનમા રાખવુ પોલીસ પટેલે શરૂ રીપોર્ટ ગુન્હાનો કર્યો હોએ, તેની ખરી નકલ આવા રીપોર્ટ સાથે ટાકીને મોકલવાનુ છે

સ —નૉન-કૉગ્નીઝેબલ" ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, તો પોલીસે શુ કરવું ?

જ —પોલીસ અખત્યાર બહારના ગુન્હાની ફરીઆદ આવે, તો પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે "નૉનકૉગ્નીઝેબલ" ફરીઆદ બુક, જેને કેટલીક જગાએ "વાૅરંટી બુક" કહેવાય છે, તેમાં તેનો સારાશ લખી લઇને ફરીઆદીને માજીસ્ટ્રેટ પાસે જવા સમજુત કરવી ઈજા થઇ હોએ, તો ફરીઆદીને રીપોર્ટ લખી હૉસ્પીટાલમા દવા થવા મોકલવો (કલમ ૧૫૫)

પોલીસે આવા કામમાં તપાસ કરવાની નથી તેઓને તેવો અધીકાર નથી, પણ ૧ લા વર્ગ, યા, ૨ જા વર્ગનો કોઇ માજીસ્ટ્રેટ જેને ઇનસાફ કરવાની, યા કમીટ કરવાની તે કામમાં સત્તા હોએ, તેવા કોઈ માજીસ્ટ્રેટનો હુકમ હોએ, તો જેમ "કૉગ્નીઝેબલ" ગુન્હાની તપાસ કરતો હોએ, તેમ આમાં પણ કરી શકે, માત્ર વગર વારંટે પકડી ન શકે.

સ.—પોલીસ અખત્યારી એટલે 'કૉગ્નીઝેબલ' ગુન્હાની ફરીઆદી યા હકીકત કોઇ માજીસ્ટ્રેટ, તપાસ સારૂ પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર પાસે મોકલી શકે ?

જ.—હા. કલમ ૧૯૦ પ્રમાણે જે માજીસ્ટ્રેટને અધિકાર છે, તેણે કરેલા હુકમને આધારે આવી પરભારી મળેલી હકીકત ઉપરથી પોલીસે તપાસ કરવી જોઇએ પોતાના ગુન્હા રજીસ્ટરમાં પોલીસે પોતાના અખત્યારથી એટલે, "સુઓ મોટુ"—લીધેલી ફરીઆદ સાથે તેને નોંધવી નહીં. પણ તેજ રજીસ્ટરમા જુદા પાનામાં, $\frac{\text{એમ}}{૧}$, $\frac{\text{એમ}}{૨}$, એ રીતે નંબર આપી નોંધવી, ને તપાસ કરવી.

નોટ—કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે જેમાં ફરીઆદ રજીસ્ટર કર્યા બાદ તપાસ ચલાવવાની પોલીસે તેજ કલમની રકમ (બ) પ્રમાણે ના પાડી હોએ, તેમા તપાસ કરવા માજીસ્ટ્રેટ કલમ ૧૫૯ના આધારે હુકમ આપી શકે છે

સ.—પોલીસ તપાસમાં સાક્ષીઓને બોલાવવા કેવો અધિકાર છે?

જ—તે કામની હકીકતથી વાકેફ છે એમ જણાતુ હોએ, તેવા શખસ પોતાના થાણાની હદમાં યા પાસેના થાણાની હદમા હોએ, તેને લખીત હુકમ કરી બોલાવી શકે છે અને આ પ્રમાણે સાક્ષી સારૂ બોલાવેથી તેવા શખસે હાજર થવુ જોઇએ પોતે ગુન્હેગાર ઠરે તેવા સવાલોના જવાબો શિવાએ, બીજા બધા સવાલો પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર તેને જે પુછે, તેના જવાબ દેવા બંધાએલો છે (કલમ ૧૬૦, ૧૬૧)

સ.—પોલીસ આગળ સાક્ષીએ આપેલી જુબાની લખી લેવી કે કેમ?

જ.—તપાસ કરનાર પોલીસ અમલદારની મરજીમાં આવે, તો લખી લે પણ તેમ કરવા તે કાંઇ બંધાએલો નથી (કલમ ૧૬૧).

સ.—એવો મજકુર લખી લે, તો સાક્ષીની સહી લેવી કે કેમ?

જ.—ના સાક્ષીની સહી ન લેવી; પણ તે ઉપર પોલીસ અમલદારે પોતાની સહી કરવી. (કલમ ૧૬૨).

કલમ.—૧૬૧-૧૬૨ ઉપર વિશેષ સમજુતી.—કલમ ૧૬૦ પ્રમાણે માત્ર સાક્ષી તરીકેજ કોઇને બોલાવી શકાએ. તોહોમતદારને બોલાવવાની આ કલમ નથી.

વળી કલમ ૧૬૧ પ્રમાણે જુબાની લખી લેવા પોલીસ બંધાયલા નથી કોર્ટમાં મળેલા અનુભવથી એમ ઠરે છે કે બધી જુબાની તો લખા નહિજ લેવી, પણ અગત્યના કેસોમાં, જરૂરની થોડાક શખસોની જુબાની પણ લખી લેવી, એ સલાહકારક છે કેટલાક ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન-ટેન્ડન્ટ એમ ફરમાવે છે કે કોઈ પણ જુબાની લખી લેવીજ નહિ પણ તેમ થવાથી વખતે કોઈ વાર હરકત પડે છે, તેથી જરૂર લાગે ત્યારે થોડાકની પણ લખવી ખરી પોલીસ આગળ સાચું કહેવા કોઇ શખસ બંધાયલો નથી, એટલે એવી રીતે તેના ઉપર ખાસ બંધન નથી કે, જુઠું કહેતો, તો તેના ઉપર પીનલ કોડ કલમ ૧૯૩ મુજબ કામ ચાલી શકે. પણ તેથી તેને ફાવે તેમ જુઠું કહેવાની છુટ છે એમ ઠરતુ નથી. હકીકત છુપાવે, યા ખોટી ખબર આપે તો, હકીગત ઉપરથી પુરાવો તેવો હોય તો તેવા શખસ ઉપર પીનલ કોડ કલમ ૨૦૨ યા ૨૦૩ મુજબ કામ ચાલી શકે એ વાત નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે ક ૧૮૨ પણ ઉપયોગી પડે

સ—પોલીસ આગળ થએલી જુબાની પુરાવામાં શું ઉપયોગી છે?

જ—પુરાવામાં તે ગ્રાહ્ય નથી, તેથી તોહોમતદારની તરફેણમાં યા વિરૂદ્ધમા, તેનો ઉપયોગ થઇ શકતો નથી. પણ જેની લેખી જુબાની પોલીસે લીધી હોય, એવા કોઈ સાક્ષીને ચાલતે કામે કોર્ટમા તપાસવામાં આવે, ત્યારે તેની ઉલટ તપાસણી વખતે તેના ભરોસા ઉપર દોષ આણવાની ખાતર, તે જુબાનીનો ઉપયોગ થઈ શકે છે, પણ વાજબી કારણસર, કોર્ટ પરવાનગી આપે તોજ

મરતી વખતની જુબાની પોલીસે લખી લીધી હોય, તેને આ રૂલનો બાધ લાગુ પડતો નથી. **(કલમ ૧૬૨).**

નોટ.—ઉલટ તપાસણી વખતે તોહોમતદારનો વકીલ આવી કોઇ લખીત જુબાની હોય, તેની માંગણી કરે છે, પણ તે દેખાડવીજ જોઇએ, એમ

સાધારણ રૂલ નથી. તે કોર્ટને અરજ કરે, ને કોર્ટ તે જુબાની પોતેજ વાચી જુએ, ને કાઇ ઉલટ સુલટ હકીગત હોય, યા ઇન્સાફની ખાતર આપવાનુ કાંઈ તેવુ યોગ્ય કારણ લાગે તો, તેવો હુકમ કરે. તો જુબાની અસલ નહિ, પણ નકલ આપી શકાય છે લખીતવાર જુબાની ન હોય તો પછી આપવાનુ કાઇ રહેતુ નથી

સ — કોઇ શખસની કબુલત, યા મજકુર નોંધાવવો હોય, ત્યારે શું કાયદો છે?

જ —કોઈ પણ શખસ કાંઈ મજકુર જાહેર કરે, કે કાંઈ કબુલત કરે, તે હરકોઈ માજીસ્ટ્રેટ નોધી શકે છે તેમજ,—તોહોમતદાર પકડાયા પહેલા કે પછી, ને કામ ચાલવાનુ શરૂ થયા અવલ, કોઈ શખસની સાક્ષી તરીકે પ્રતિજ્ઞા ઉપર કાંઈ હકીકત નોધાવી લેવાની જરૂર હોય, તે એવા કારણથી કે સગપણ અગર મિત્રાઈના કારણથી, કે બીજી કાંઈ તજવીજને લીધે તે ફરે નહિ—તો તે આજ કલમ પ્રમાણે થાય છે

કબુલત હોય, તો તે રાજી ખુશીથી આપવામા આવી છે એ વિષે ખાત્રી કરવી પડે છે અને તે મુજબનુ "સર્ટિફિકેટ" તે માજીસ્ટ્રેટે, તેવી લીધેલી કબુલત નીચે લખીને પોતાની સહી કરવી પડે છે **(કલમ ૧૬૪).**

વિશેષ સમજુતી — ઉચામા ઉચા વર્ગના જે માજીસ્ટ્રેટ મળી શકે તેની પાસે કબુલત લખી લેવાડવા લઈ જવો જોઈએ, એવો નિયમ છે. ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ પાસે નહિ, પણ બનતાં સુધી સબ-ડીવીઝનલ માજીસ્ટ્રેટ, યા કોઈ ૧ લા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટ પાસે કબુલત લેવાડવા તજવીજ કરવી તેનુ વજન સારૂ પડશે, જો કે—કાયદામા તો કોઈ પણ વર્ગના માજીસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવાની છુટ છે

દેશી રાજ્યના માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ કરેલી કબુલત પણ કાયદેસર રીતે નોધી લીધી હોય, તો બ્રીટીશ રાજ્યની કોર્ટમા રજુ થઇ શકે છે.

કબુલત નોધવાની,—તે સવાલ જવાબના આકારમાં નોંધવાની છે. કબુલત નોંધતી વખતે પોલીસના અમલદારો અને માણસોને હાજર રાખવાં નહિં. તેઓને ત્યાંથી દૂર કરવાં. કબુલત સારૂ મોકલેલા

શખસ ઉપર કાંઈ જબરજસ્તી યા જુલમ, માર વગેરે, ગુજર્યું નથી, તેની માજીસ્ટ્રેટે ખાત્રી કરવી પડે છે, અને પોલીસે મોકલ્યા પછી તુરતાતુરત જુબાની નહી નોંધતાં, કાઇ વખત સુધી તેને બેસાડી, થંડો અને શાંત પડવા દેવા પછીજ તેની જુબાની નોંધવી, કે સ્વઇચ્છાથી અને રાજી ખુશીથી કબુલત કરી છે, એમ સરટિંફીકેટ આપી શકાએ આવી લીધેલી કબુલત પરભારી જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે ચોકસી ચાલવાની હોય, ત્યા મોકલાશે.

સ —પોલીસને પોતાની તપાસ દરમ્યાન ઝાડો યા જડતી લેવાની સત્તા છે?

જ —પોલીસ થાણા અમલદારને, પોતે કોઈ કૉગ્નીઝેબલ ગુન્હાની ચોકસી કરતો હોય, તે દરમ્યાન કોઈ મુદ્દાની ચીજ શોધવાની જરૂર પડે, તો પોતાની હદમા તે સારૂ પોતે જડતી લઇ શકે છે પોતે જાતે કાઇ કારણસર તેમ કરવા અશક્ત હોય, તો તાબાના ગમે તે અમલદારને લખીતવાર હુકમ આપી, તપસીલ બતાવીને, જડતી લેવાનો હુકમ કરી શકે (કલમ ૧૬૫) પોતાની હદની બહાર જડતી લેવાડવી હોય, તો પોતાની હદમા પોતે, જડતી લઇ શકે તેવા કામોમા, બીજી હદમા પણ ત્યાના પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર તરફ લખાણ કરી જડતી લેવાડી શકે છે (કલમ ૧૬૬)

વિશેષ સમજુતી—આવી જડતી પંચ સમક્ષ કલમ ૧૦૩ પ્રમાણે બતાવેલા નિયમથી લેવી પચ વગેરે હાજર રાખવા. જડતી લેવાની જવાબદારી પોલીસ અમલદાર ઉપર છે, તેથી યોગ્ય કારણ લાગે તોજ લેવી ફરીઆદીના કહેવાથી લેવીજ જોઇએ, એમ કાઇ બંધન નથી પોતાને વ્યાજબી શક ઉપજે, યા વાસ્તવિક કારણ લાગે, તોજ લેવી ચોકશી દરમ્યાન, પોસ્ટ યા તારખાતામાથી કાઇ કાગળો જોઇતા હશે તો કલમ ૯૫ કાયદામા છે, તે મુજબ અમલ કરવો જોઇએ.

સ —ચોવીસ કલાક ઉપરાંત પોલીસના કબજામાં કોઇ શખસને રાખવાની બાબતમાં શું નિયમ છે?

જ —આ બાબતમા કાયદા નીચે પ્રમાણે છે —

"જ્યારે જ્યારે આ બાબત પ્રમાણે કોઈ પણ તપાસ ૬૧ મી કલમથી મુકરર કરેલી ચોવીસ કલાકની મુદતમાં પુરી થઈ શકશે નહી,

એમ જણાય, અને તોહોમત અથવા આપેલી ખબર પાકા આધારવાળી છે એમ માનવાનાં સબબ હોય, ત્યારે ત્યારે પોલીસ-થાણું જે અમલદારના હવાલામાં હોય તે અમલદારે આ કાયદામાં આગળ ફરમાવેલા રોજનામામાં તે મુકદમા સબંધ કરેલી નોંધની એક નકલ પાસેમા પાસેના માજીસ્ટ્રેટને તાબડતોબ મોકલવી, અને તેજ વખતે કોઈ તોહોમતવાળો હોય તો તેને સદરહુ માજીસ્ટ્રેટની આગળ મોકલી દેવો (કલમ ૧૬૭ ૧)

*   *   *   *

ઉપર પ્રમાણે જે માજીસ્ટ્રેટ પાસે તોહોમતદારને મોકલવામા આવ્યો હોય, તેને એ કેસનો ઈનસાફ કરવાનો અધિકાર હોય કે ન હોય, તોપણ વખતોવખત તે માજીસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેટલી મુદત સુધી તેવા શખસને પોલીસના તાબામાં રાખવાનો હુકમ કરી શકે, પણ એવી મુદત બધુ મળી પદર દિવસથી વધારે હોવી ન જોઈએ આ પ્રમાણે મંજુરી આપનાર માજીસ્ટ્રેટે તેમ હુકમ કરવાના કારણો દફતરમા નોંધવાં. અને આવો હુકમ કોઈ માજીસ્ટ્રેટ જે ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ, અથવા પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટ ન હોય તેણે કર્યો હોય, તો તેની નકલ, ઠરાવના કારણ સહ પોતાના તુરતના ઉપરી માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવી, એમ કલમ ૧૬૭ ની રકમ (૨), (૩), (૪) મા ઠરાવ્યુ છે.

કલમ ૧૬૭ ઉપર વિશેષ સમજુતી—આ કલમ પોલીસને બહુ ઉપયોગી છે. ચોવીસ કલાક ઉપરાત, કોઈ કામમાં તોહોમતદારને પોલીસના કબજામાં રાખવાની જરૂર લાગે, ત્યારે પોલીસ સ્ટેશન અમલદારે વધુ વખત તેને પોતાના કબજામાં રાખવાનાં કારણો બતાવીને રીપોર્ટ કરવો. તે સાથે પોતાની તે કામની ડાએરીની નકલ, તથા તોહોમતદારને,—કોઈ માજીસ્ટ્રેટ નજીકમાં હોએ, તેની પાસે મોકલી દેવાં જોઈએ, અને તે ૨૪ કલાકની મુદતની અંદરજ મોકલવાં. ત્યાંથી વ્યાજબી કારણો લાગેથી, તથા તોહોમતદારને પુછી તે કાંઈ હરકત બતાવે છે કે કેમ, તેના સબબો વગેરે ઉપર ધ્યાન આપી, યોગ્ય લાગે તેટલા દિવસ અટકાયતમાં રાખવાની મંજુરી આપે, અને તેમ હુકમ કરવાનાં કારણો તે નોંધી લેશે.

તેમ મુદ્દત ન આપવી યોગ્ય લાગે તો અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ તરફ તે કેદીને મોકલી દેશે, યા પોતાના તાબામાં રાખી લેશે.

યોગ્ય કારણ મુદ્દત આપવાનાં કયાં ગણી શકાએ?—ચોરીનો માલ યા બીજો કાંઇ ગુન્હા સંબંધ માલ તે બતાવતો હોએ, ને તેને લઇ જવાનો હોએ, તેનાં પગલાંની તપાસ સારૂ તેને કોઇ જગાએ લઇ જવાનો હોએ, તેને ઓળખાવવા સારૂ ગામોમાં ગામના યા ઘણા લોકોને દેખાડવા લઇ જવાનો હોએ, અથવા, કોઇ જગાનુ વર્ણન તે આપી શકતો ન હોએ, તેવી જગા ગુન્હાહિત્ કૃત્યના સંબંધે તે બતાવવા તૈયાર હોએ, ને ત્યાં લઇ જવો હોએ, આવા કોઇ સબબો હશે, તો તેને વધુ તપાસ સારૂ, પોલીસ અટકાયતમાં વધારે મુદ્દત સારૂ, માજીસ્ટ્રેટ આપવાનુ યોગ્ય ધારશેજ. એટલુ યાદ રાખવુ કે, ખાસ જરૂરી સબબો હશે, તોજ એવી વધુ અટકાયતની મંજુરી મળે જેટલી વખતે આવી મજુરી માંગવામાં આવે, તેટલી બધી વખતે તોહોમતદારને મજુરી આપનાર માજીસ્ટ્રેટ પાસે હાજર રાખવો પડે

નોટ.—યાદ રાખવુ કે કલમ ૫૫ પ્રમાણે પકડયો હોએ, તેને આ કલમ ૧૬૭ લાગુ નથી તેથી તેવા કામમાં ૨૪ કલાકથી વધુ અટકાયત થઇ શકેજ નહી

સ.—કોઇ કામમાં તાબાના પોલીસ માણસે તપાસ કરી હોએ, તો શું નિયમ છે?

જ.—પોતાના પોલીસ-સ્ટેશન અમલદારને લખીત રીપોર્ટથી હકીકત જાહેર કરવી (કલમ ૧૬૮)

સ.—પોલીસ અમલદાર, તોહોમતદારને ક્યારે જામીન ઉપર છુટો કરી શકે?

જ.—તોહોમતવાળાને કોઇ માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવાનુ વ્યાજબી થાએ તેટલો પુરતો પુરાવો અથવા એવા વાજબી આધારવાળો શક નથી, એમ આવી તપાસમાં પોલીસ-સ્ટેશન અમલદારને લાગે, તો તેને જે અધીકારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે જ્યારે હાજર થવાનુ ફરમાવવામાં આવે, ત્યારે ત્યાં હાજર થવા બાબતમાં સદરહુ અમલદાર ફરમાવે તેવું ખત અને જામીન ખત આપે, તો તેને છુટો કરી શકાએ. (કલમ ૧૬૯).

સ.—જ્યારે તપાસમાં પુરાવો પુરતો માલમ પડે, તો શું કરવું?

જ.—પુરતો પુરાવો અથવા વાજબી આધારવાળો શક છે, એમ આવી તપાસમા કોઇ પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને જણાય તો.—અધિકારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે કેસ મોકલવો. આ સારૂ એક રીપોર્ટ જેને "**ચાર્જ શીટ**" કહેવાએ છે, તે ભરવુ પડે છે. (ફોર્મનો નમુનો નં. ૨૦).

"ચાર્જ શીટ" સાથે તોહોમતદાર કેદમા હોએ તો તોહોમતદારને હંમેશ મોકલવો, જામીન ઉપર છુટો કર્યો હોએ. તો જામીન ખત તે સાથે મોકલી દેવુ. અને તે ઉપરાત કંઇ મુદ્દાનાં હથીઆર. માલ વગેરે હોએ, તે સીલ બધ મોકલવા, ફરીઆદી તથા સાક્ષીદારોના હાજર થવાના મુચરકા લીધેલા હોએ, તે મોકલવા તેમજ કોઈ વૈધ્યકી સરટિફીકેટ હોએ તો તે, તથા જ્યારે ૨૪ કલાક ઉપરાત તોહોમતદારને અટકાવમાં રાખ્યો હોએ, તો માજીસ્ટ્રેટ તરફથી મળેલી મંજુરી પણ મોકલવી જોઇએ વળી તોહોમતદારને પ્રથમ શિક્ષા થઇ હોએ, તો તેના દાખલા પણ મોકલવા પંચના સાક્ષી હોએ, તેના મુચરકા મોકલવાનાં નથી ફક્ત તેના નામ "ચાર્જ શીટ"માં બતાવવા (કલમ ૧૭૦ તથા ૩૬૧)

ભારે ગુનહાના કામોમા,—"કેસ ડાએરી"ની નકલ મોકલવી એમ મુબઇ હાઇકોર્ટે સરક્યુલર હુકમથી ઠરાવેલુ છે

સાક્ષીઓના હાજર થવાના મુચરકા--ફરીઆદી તથા સાક્ષીઓના કોર્ટમા સાક્ષી આપવા હાજર થવાના મુચરકા લેવા પણ કોર્ટમાં સાથે પોલીસ ન મોકલવી મુચરકા આપવાની ના કહે તો, અટકાયતમા મોકલી શકાય. (કલમ ૧૭૧)

"ચાર્જશીટ" વિષે સમજુતી.—સરકારે નબર ૨૦નુ છાપેલુ ફારમ ઠરાવ્યુ છે, તેને 'ચાર્જશીટ" અથવા કલમ ૧૭૦ પ્રમાણેનો રીપોર્ટ કહે છે. તેમા ફરીઆદી તથા તોહોમતદારનુ નામ ઠામ,—કેદમાં કે જામીન કે મુચરકા ઉપર,—ચોરાએલી માલની તપસીલ,—તે મોકલ્યો છે કે કેમ,—સાક્ષીઓનાં નામ અને તેઓની શા મુદ્દા ઉપર

જુબાની છે,—ગુન્હાનો પ્રકાર કલમ, ને ટુંકમા બ્યાન,—કેદીને કયે દહાડે કયે વખતે પકડયો, તે વગેરે લખવુ પડે છે

પોલીસ તપાસમાં પુરાવો થએથી આ 'ચાર્જશીટ' ભરી મોકલવાનું છે કોઈ વાર તોહોમતદારને ૨૪ કલાકની મુદત અદર, અધુરી તપાસે માત્ર રીપોર્ટ સાથેજ મોકલવાની જરૂર પડે છે, તેવે વખતે તેમા થોડી હકીગત આપવી પડે છે 'ચાર્જશીટ' પાછળથી મોકલી શકાય તેમજ,—કોઈ વાર મળી આવે તેટલો પુરાવો બસ જણાયાથી ચાર્જશીટ સાથે તોહોમતદારને મોકલી, વધુ તપાસ જારી રાખવામા આવે છે વધુ સાક્ષી મળી આવેથી "પુરવણી ચાર્જશીટ" મોકલી, યા રીપોર્ટ સાથે હકીગત લખી, વધારાના સાક્ષીના મુચરકા મોકલવા હરકત નથી, એમ મુબઈ હાઈકોર્ટની ક્રીમીનલ સરકયુલર બુકથી વહીવટ રાખવા ઠર્યુ છે 'ચાર્જશીટ' મોકલ્યુ, તેથી વધુ તપાસ થવાની હશે, તો તે બધ થઈ, એમ કાંઈ ઠરતુ નથી

જામીન લેવા બાબતમાં કાયદાના નિયમો.

જામીન લેવાની બાબતમા કાયદાના નિયમો એવા છે કે—જે ગુન્હાઓની બાબતમા જામીન લઈ શકાય એમ કાયદાએ ઠરાવેલુ છે એટલે કે જામીન લેવા લાયકના છે એમ ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડના પરિશિષ્ટ બીજાના કોષ્ટક પાચમા બતાવેલ છે, તેવા ગુન્હાનુ તોહોમત કોઈઉપર હોય, ને તેને વગર વારંટ પોલીસે પકડયો હોય, તો તેમા તેના જામીન લેવાજ જોઈએ, અને યોગ્ય લાગે તો ગુન્હાના સ્વરૂપ ઉપર વિચાર કરી, તેના જાત મુચરકા લઈ, તેને છુટો કરવો

જે ગુન્હાઓમાં જામીન લઈ નહિ શકાય એમ સદરહુ કોષ્ટકમા બતાવેલુ છે, તેવા ગુન્હાનુ તોહોમત કોઈ ઉપર હોય, ને તેને વગર વારટ પોલીસે પકડયો હોય, અને તેણે તે ગુન્હો કર્યો છે, એમ માનવાના વાજબી સબબ કબી જણાય,—તો,—સામાન્ય નિયમ તો એજ કે તેનો જામીન લેવાય નહિ, તેમજ મુચરકા ઉપર પણ છુટો કરાય નહિ પણ આ રૂલને અપવાદ એવો છે કે—તોહોમતવાળાએ સદરહુ ગુન્હો કર્યો

હોય એમ માનવાના વાજબી સબબો ન હોય, પરંતુ તેના તકસીર બાબતમાં વધારે ચોકશી કરવાના પુરતા સબબ છે એમ જણાય તો, તેવી ચોકશી થતા સુધી તોહોમતવાળાને જામીન ઉપર અગર યોગ્ય લાગે તો મુચરકા ઉપર, છોડી શકાએ. (કલમ ૪૯૬-૪૯૭)

પુરતી ચોકશી કર્યાં બાદ તેણે ગુન્હો કર્યો જણાય ને તે જામીન લેવા લાયક ન હોય, તો તેને ફરીથી પકડવા, કલમ ૫૪ ક્રી. પ્રો કોડ પ્રમાણે કાંઇ હરકત નથી

પોલીસ ડાયરીઓ બાબતમાં સમજુતી.

"**ડાએરી**" યાને રોજનામુ--બે પ્રકારના હોય છે ૧. **કેસ ડાએરી**, ૨. **સ્ટેશન ડાએરી.**

કેસ ડાએરી.

સ.—ડાએરી રાખવાની બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ —આ બાબતમા કાયદો નીચે પ્રમાણે છે —

"(૧)—આ બાબ મુજબ તપાસ કરનારા દરેક પોલીસ અમલદારે તે તપાસમાં ચલાવેલુ પોતાનુ કામ રોજરોજ એક રોજનામામા લખવુ, તે મધ્યે પોતાની પાસે ખબર કયારે આવી તે વખત, પોતે તપાસ કયારે કરવા માંડી તથા કયારે બંધ કરી તે વખત, જે જે જગ્યાએ પોતે જઈ આવ્યો હોય, તેઓના નામ, તથા પોતે કરેલી તપાસથી જે જે હકીગત માલમ પડી હોએ તેની વિગત, એટલી વાત લખવી.

(૨) પોતાની આગળ જે મુકદ્દમાની ચોકશી અથવા ઈન્સાફ ચાલતો હોય તે મુકદ્દમા બાબત પોલીસના રોજનામાં હોય, તે રોજનામાં મંગાવવાનો, અને તે રોજનામાં તે મુકદ્દમામાં પુરાવા દાખલ નહિ, પણ તે ચોકશીમાં અથવા ઇન્સાફમાં પોતાને મદદ મળે એટલા સારૂ વાપરવાનો, હરકોઇ ફોજદારી કોર્ટને અખત્યાર છે. તોહોમતવાળાને અથવા તેના મુખ્ત્યારોને તે રોજનામાં મંગાવવાનો હક નથી, અથવા કોર્ટે તે જોવા લીધા એટલાજ સબબથી તે જોવાનો તોહોમતવાળાને અથવા તેના મુખ્ત્યારોને હક નથી, પણ જે પોલીસ અમલદારે તે રોજનામાં લખ્યાં

હોય તેણે પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા સારૂ તે કામમાં લીધાં હોય, અથવા તે પોલીસ અમલદારને ખોટો પાડવા સારૂ કોર્ટે તે કામમાં લીધાં હોય, તો સને ૧૮૭૨ ના હિંદુસ્તાનના પુરાવાના આકટની ૧૬૧ મી અથવા ૧૪૫ મી, જેમ હોય તેમ, કલમના ઠરાવો લાગુ પડશે "

ડાએરીની બાબતમાં વિશેષ સમજુતી.--ઉપર પ્રમાણે દરરોજ ગુન્હાની તપાસનુ રોજનામુ રાખવામાં આવે, તેને "કેસ ડાએરી" કહેવાય. દરેક કામમાં તપાસ કરનાર અમલદારે આવી ડાએરી રાખવાની છે તેમાં પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને ગુન્હાની ખબર કયારે કઇ વખતે પોહોંચી, ખબર આપનારનુ નામઠામ, ફરીઆદની ટુક હકીકત, ગુન્હાનો પ્રકાર, પોતે કયારે તપાસ શરૂ કરી ને પુરી કરી, કઇ કઇ જગોએ ગયા, શુ શુ તપાસ કરી, તેની ટુકમા હકીકત, સાક્ષીઓ તપાસ્યા હોય તો તેઓની ટુકમા હકીકત, જડતીઓ લીધી હોય તો ટુકમા હકીકત, તોહોમતદારો પકડાયા હોય, તો કયારે કઇ વખતે પકડાયા વગેરે, ન પકડાયા હોય, તો તેઓને શોધી કાઢવા, પકડવા શુ તજવીજ કરી, તે વગેરેની હકીકત ટુકમાં પણ સંપુર્ણ સમજાય તેમ રોજ કેસ ડાએરીમા દાખલ કરવી. તેની એક નકલ બીજે દિવસે પોતાના ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ તરફ, યા હુકમ તેમ થાએ તો આસીસ્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ તરફ મોકલવી દરેક ગુન્હાના કેસની ડાએરી જુદીજ હોય છે, ને તેના ઉપર જુદો નંબર પડે કેસની તપાસ પુરી થતાં સુધી આવી ડાએરી મોકલવાની હોય છે.

આવી ડાએરીઓ પોલીસના રક્ષણીય કાગળો ગણાય છે. તોહોમતદારને તે જોવાનો કશો હક નથી પણ ઇનસાફના કામમાં મદદ મળે તે સારૂ કોર્ટ પોતે પોતાને સારૂ મંગાવી વાચી શકે છે ફક્ત તેટલા ઉપરથી તોહોમતદારને જોવાનો હક પ્રાપ્ત થતોજ નથી માત્ર એકજ સંજોગમાં તોહોમતદાર તે જોઈ શકે, અને તે એજ કે—અગર પોલીસ અમલદારને જુબાનીમાં ખોટો પાડવા કોર્ટે તેનો ઉપયોગ કર્યો હોય, યા પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા તે પોલીસ અમલદાર ડાએરીનો ઉપયોગ કરે, તો પછી પુરાવાના કાયદાને આધારે, એ ડાએરી તોહોમતદાર જોઇ શકે છે. તેથી આ પ્રમાણે ઉપયોગ ન થવા સામે હુશીઆરી રાખવી.

ડાએરી હાથમાં લઈ વાંચીને જવાબ આપવો નહિ. જરૂર હોય, તો ઘેરથી ટાંચણ (નોટ) કરીને પોલીસ અમલદારે જુબાની વખતે પાસે રાખવી તેમાંથી જવાબ આપવાથી, તે ટાંચણ માત્ર જોવા દેવી પડે, પણ ડાએરી મળે નહિ.

સ્ટેશન ડાએરીમાં શું શું લખાય છે.—પરચુરણ કામકાજ, ફેરણી,—"આઉટ પોસ્ટ" તપાસણી,—રોન વગેરે બાબત,—અકસ્માત યા આત્મઘાતના કામોની તપાસ,—બાબ ૮ માં પ્રમાણે સારી ચાલ બાબતના કામોની તપાસ,—નોન કોગ્નીઝેબલ ગુન્હાઓની ફરીઆદો,—ભટકતી યા ભયંકર ટોળી આવી ગઈ હોય તો તે,—મોટી નુકસાનકારક આગ, રેલ, સાહીમાં યા બીજે ગયા આવ્યાની તથા એવી બીજી પરચુરણ કામગીરીઓ,—એ વગેરે હકીકત સ્ટેશન ડાએરીમા આવે તે પણ રોજ રોજ મોકલવી જોઇએ

વળી,—પોતાના હેડ ક્વાર્ટરમાથી પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર બહાર ગયો હોએ, યા બીજી કામગીરી ઉપર ગેરહાજર હોએ, ત્યારે હેડ ક્વાર્ટરમાં જે પોલીસ સીનીયર અમલદાર હોએ તેણે, બીજી પોસ્ટ સાથે એક રીપોર્ટ સબ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ રોજ મોકલવો, તેમા તેની ગેરહાજરીમા કાઇ કેસો આવ્યા હોએ તે,—તથા તે બાબતમા શુ શુ તપાસ કરી તે હકીગત,—અને બીજી પરચુરણ હકીગત—લખી મોકલવી. અને તે, તથા સબ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને જે લખવાનુ બીજુ કાઇ હોએ તે,- મળીને "સ્ટેશન ડાએરી" ગણાશે

આવી ડાએરીઓ ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ યા આસીસ્ટન્ટ પાસે પહોચવા પછી, કેસની તથા બીજી બાબતોમા યોગ્ય દેખરેખ તેઓ રાખી શકશે, તથા જરૂર હોએ તો ખુલાસો માગી શકે, તેને સલાહ આપી શકે, ને કાર્યતસર કામ થાએ છે કે કમ, તે ઉપર નિગેહબાની રાખી શકશે.

"ફાઇનલ" એટલે છેવટનો તપાસનો રીપોર્ટ.

આખર રીપોર્ટ.—ગુન્હો બન્યો તેની પ્રથમ ખબર પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને કલમ ૧૫૪થી અપાય, ને તે લખી લઇ તપાસ શરૂ થયા

પછી, પેહેલા ચૌદ દિવસમાં અગર કાંઈ કારણસર તપાસ પુરી ન થાએ તો, "ફાઇનલ રીપોર્ટ"નુ નક્કી કરેલુ ફારમ (નબર ૧૯નુ) ભરી, સબ ઇન્સ્પેકટરે ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ તરફ મોકલી, જાદે મજુરી પદર દિવસની યા એક મહિનાની માંગવી તપાસ કેવી રીતે કેટલી થઇ તે જોઇને, તે અમલદાર મજુરી આપશે તે હકીગત કેસ ડાએરીમાં દાખલ કરી, આગળ તપાસ જારી રાખવી ગુન્હો ન જડે, ને તે કામ તપાસ ઉપર રાખવાની જરૂર હોએ તો, દર મહિને મુદત વિત્યા અતે રીપોર્ટ કરી નવી મુદત માગવી છ માસ પુરા થતા તે મુદતમા આખર રીપોર્ટ કરી ગુન્હો પડત ગુન્હાની ફાઇલ ઉપર રાખવા પરવાનગી માંગવી પડ આવો હુકમ માજીસ્ટ્રેટ જેને તે કેસમા હકુમત છે, તે આપે તેથી તેવો રીપોર્ટ છેવટનો હોએ, તો ડીસ્ટ્રીકટ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ મારફતે ત્યાં મોકલવો જોઇએ તે માજીસ્ટ્રેટ વધુ તપાસ કરવા કહે, તો કરવી પડત ગુન્હે રાખવા કહે તો તેમ અમલ કરવો

જે કામમાં ગુન્હો શોધી કાઢી તોહોમતદારને પકડી ઇનસાફ ઉપર તુરત, યા પછી, માજીસ્ટ્રેટ તરફ 'ચાર્જ શીટ" સાથે મોકલવામા આવે, તે વખતે નં ૨૦નુ ફારમ-"ચાર્જ રીપોર્ટ" ભરીને મોકલવાની બાબત કલમ ૧૭૦મા ઉપર આવી ગઇ છે. તે પણ એક જાતનો આખર રીપોર્ટજ છે

પણ,—ગુન્હો ન મળે તો,—તપાસ અતે ગુન્હો બન્યો જણાય નહિ તો,—દ્વેષબુદ્ધિથી ખોટી ફરીઆદ જણાય તો,—ભૂલ ભરેલી સમજુતથી ફરીઆદ કરી હોએ તો,—તોહોમતદાર નાશી ગયો હોએ ને પકડાએ નહિ તો, અથવા ગુન્હાનો કાઇ પત્તોજ ન હોએ પણ ગુન્હો બન્યો છે એ ખરૂ હોએ તો,—એવા કામોમા જરૂર પ્રમાણે તપાસ કરી આખર હુકમ માંગવો પડે, યા ગુન્હો ન બન્યો હોએ તેમ જણાય તો, ગુન્હામાથી કમી કરવા કામ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવુ પડે છે તે વખતે જે "આખર રીપોર્ટ" ભરવાનો તે નબર ૧૯નુ ફારમ છે

સમરી હુકમ.—આ ઉપરથી તે માજીસ્ટ્રેટ (ફર્સ્ટ કલાસથી ઓછા દરજ્જાનો ન હોઇ શકે) પોતે નિવેડાનો એક હુકમ જેને

"સમરી" હુકમ કહે છે, તે સરકારે ઠરાવેલાં છાપેલાં ફારમમાં લખીને આપે છે અને આવા રીપોર્ટ કરનાર સબ-પોલીસ ઈન્સ્પેકટર તરફ મોકલે છે તે હુકમ ત્રણ પ્રકારના હોય છે. (अ)—એટલે ખરી; (ब)—એટલે દ્વેષબુદ્ધિથી કરેલી ખોટી, (क)—એટલે ખરી નહી, ને દ્વેષ-બુદ્ધિથી કરેલી ખોટી નહી,—એમ ત્રણ વર્ગના હુકમો પૈકી ગમે તે યોગ્ય જણાય તે આપે છે. હવે ફરીઆદ ખરી अ પ્રમાણેની ઠરે, તો પડત ગુન્હે રાખી તપાસ પ્રસંગે જારી રાખવી. ફરીઆદ ब પ્રમાણેની ઠરે—એટલે દ્વેષબુદ્ધિથી ખોટી,—તો સુપરીન્ટેન્ડેન્ટની મંજુરી લઈ ફરીઆદ કરનાર ઉપર, ઘણે ભાગે, કલમ ૧૮૨, યા ૨૧૧ પ્રમાણે—કોઇ બીજા ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ પાસે પોલીસે ફરીઆદ માંડવી પડે છે. પણ દરેક કામમા પરીણામમાં સાબીત થશે એવો પુરાવો હોય, તોજ આમ કરવુ પુરાવો કેટલીક વાર નથી હોતો, તો પછી તેવો રીપોર્ટ કરી સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને જાહેર કરી, તે વિશે જ્યારે કાંઈ કરવાનુ નથી

ગુન્હા રજીસ્ટરે શેરા મારવા, અને ब તથા क વર્ગની બાબતમાં "કમી"નો શેરો મારવો પડે છે

જે ગુન્હાના કામો ઇનસાફ સારૂ માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલાય છે, મતલબ જેનાં "ચાર્જ-શીટ" ભરાયા હોય, તેવા દરેક કામમા આ પ્રકારો પૈકી ગમે તે એક પ્રકારનો હુકમ મળે છે, તેની વિધિ ઉપર મુજબજ છે.

જે કામમાં આવા "ચાર્જ શીટ" ભર્યા નથી હોતા, મતલબ જેમાં ગુન્હો જડયો નથી યા તોહોમતદારો હાથ આવ્યા નથી, તેમાં જો ચાલતી ચોકશી દરમ્યાન પોલીસે કોઇને જામીન ઉપર રાખ્યો હોય, તો તે જામીનખત રદ કરવા, આવા રીપોર્ટમાં અરજ કરેથી, માજીસ્ટ્રેટ 'સમરી' હુકમ આપતા તેવુ જામીનખત રદ કરી શકે છે. આવા આખર રીપોર્ટો કલમ ૧૭૩ ને આધારે થવાનો કાયદો છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

અકસ્માત, આત્મઘાત તથા ખુનના કામમાં "ઇનકવેસ્ટ."

આ બાબત પોલીસને બહુ ઉપયોગની છે અને આવા આકસ્મીક મોત, આત્મઘાત, તથા ખુનના કામમાં 'ઈનકવેસ્ટ' ભરી તજવીજ કરવાની જુદીજ પદ્ધત છે, તે ક્રી પ્રો. કોડ. કલમ ૧૭૪ માં આપેલી છે. તે નીચે મુજબ છે

"(૧) જે અમલદારના હવાલામા કોઇ પોલીસ-થાણુ હોએ તે અમલદારને, અથવા તે કારણ સારૂ સ્થાનિક સરકારે નિમેલા બીજા દરેક પોલીસ-અમલદારને એવી ખબર મળે કે,—

(અ) કોઈ શખસે આત્મઘાત કર્યો છે, અથવા

(બ) કોઈ શખસને કોઇ બીજા શખસે અથવા કોઈ જાનવરે મારી નાંખ્યો છે, અથવા કોઈ શખસ સંચાથી અથવા અકસ્માતથી મરણ પામ્યો છે, અથવા

(ક) કોઈ શખસ એવી રીતે મરણ પામ્યો છે કે જે ઉપરથી બીજા શખસે ગુન્હો કર્યાનો વ્યાજબી શક ઉત્પન્ન થાએ છે,

એટલે તુરત તે અમલદારે પાસેમાં પાસેના જે માજીસ્ટ્રેટને "ઈન્કવેસ્ટ' ભરવાનો અધિકાર આપ્યો હોએ, તે માજીસ્ટ્રેટને તે બાબત ખબર આપવી, અને સ્થાનિક સરકારે કરેલી કાંઇ પણ કાનુનથી અથવા જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટના અથવા પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટના કોઇ પણ સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમથી બીજી રીતે ફરમાવ્યુ નહોએ તો જે જગાએ સદરહુ મરેલા શખસનું મુડદું હોએ તે જગાએ જવુ, અને ત્યાં પડોસમાંના બે અથવા વધારે આબરૂદાર રેહેવાશીઓની સમક્ષ તપાસ કરીને મોતના દેખાઇતાં કારણનો રીપોર્ટ તૈયાર કરવો, અને તેમાં તે મુડદાં ઉપર જે જખમ, ભાંગેલા અવયવ, ચગદાયાની તથા નુકસાનની બીજી નિશાનીઓ માલમ પડે તેનું વર્ણન કરવું, તથા શી રીતે અથવા કેવાં

(જો હોય તો) શસ્ત્રવડે અથવા હથીઆરવડે સદરહુ નિશાનીઓ કરેલી જણાય છે તે લખવુ.

(૨) તે રીપોર્ટ પર તે પોલીસ-અમલદારે તથા બીજા શખસોએ અથવા તેઓમાંના જેટલાનો વિચાર તેમાં લખ્યા પ્રમાણે હોએ તેટલાઓએ સહી કરવી, અને પછી તુરત તે રીપોર્ટ જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટની પાસે અથવા પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટની પાસે મોકલી દેવો

(૩) જ્યારે મોતના કારણ સંબંધી કાંઇ પણ શક હોય, અથવા જ્યારે બીજા કોઈ પણ કારણસર પોલીસ અમલદાર તેમ કરવુ યોગ્ય ધારતો હોય, ત્યારે આ બાબત સ્થાનિક સરકાર જે જે કાનુનો ફરમાવે તે તે કાનુનોને અનુસરીને, તે પોલીસ અમલદારે તે મુડદુ પાસેમા પાસેના સિવિલ સરજન પાસે તપાસાવા સારૂ અથવા આ બાબત સ્થાનિક સરકારે બીજા જે યોગ્ય વઘકાય શખસને નિમ્યો હોય, તે શખસ પાસે તપાસાવા સારૂ મોકલી દેવુ. પણ હવા તરફ જોતા તથા કેટલે દૂર તે મુડદું મોકલવુ છે તેનો વિચાર કરતાં એમ જણાય કે, સદરહુ તપાસ નિરૂપયોગી થઈ પડે એવી રીતે તે મુડદુ રસ્તે જતા જતાં સડી જવાનો ભય નથી તો તે પ્રમાણે મોકલવુ

(૪) મદ્રાસ ઇલાકામા તથા મુબઇ ઇલાકામાં આ કલમ પ્રમાણે તપાસ કરવાનો અધિકાર ગામના મુખીને છે, અને પછી તે મુખીએ પાસેમાં પાસેના જે માજીસ્ટ્રેટને 'ઇનકવેસ્ટ' ભરવાનો અધિકાર મળ્યો હોય તે માજીસ્ટ્રેટને તે તપાસના પરીણામનો રીપોર્ટ કરવો

(૫) હેઠળ લખેલા માજીસ્ટ્રેટોને ઇનકવેસ્ટ ભરવાનો અધિકાર આપ્યો છે, એટલે, હરકોઇ જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને, અથવા પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટ, તથા જે માજીસ્ટ્રેટને આ બાબત સ્થાનિક સરકારે અથવા જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટે વિશેષે કરીને અધિકાર આપેલો હોય, તે માજીસ્ટ્રેટ."

ઉપર પ્રમાણે કાયદો છે. એ કારણ સારૂ સાક્ષીઓ બોલાવવા બાબત તેમજ એવા સાક્ષીઓની સાચું બોલવાની ફરજ બાબત કાયદો અલગ, છે, તે આ છે.—

"(૧) કલમ ૧૭૪ મુજબ કામ ચલાવનારા પોલીસ અમલદારને સદરહુ તપાસ કરવા સારૂ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બે અથવા વત્તા માણસોને અને તે કામની હકીકતથી બીજુ જે માણસ વાકેફ જણાતું હોય તે માણસને, હુકમ લખીને બોલાવવાનો અખત્યાર છે એ પ્રમાણે બોલાવેલો દરેક માણસ હાજર થવાને અને સવાલોના જવાબ દેતાં કાંઈ ફોજદારી ગુન્હાનું તોહોમત પોતાની ઉપર આવી પડ, અથવા કાંઈ દડ અથવા ગુન્હેગારી આવી પડે એવા સવાલો શિવાય બીજા સઘળા સવાલોના ખરા જવાબ દેવાને બધાએલા છે, એમ સમજવુ" (કલમ ૧૭૫ અગ્ર ભાગ)

વિશેશ સમજુતી. (કલમ ૧૭૪-૧૭૫ બાબતમાં).— "ઇન્કવેસ્ટ" એટલે કોઈ અકસ્માત મરણ યા ખુનની બાબતમાં મુડદા ઉપર કાયદા પ્રમાણે ચોકશી તથા પુછપાછ, તપાસ—એ મોતના દેખીતા કારણ સબધી થાય છે, તેવા અધિકારવાળા અમલદારે કરેલી તપાસ.

કલમ ૧૭૪ પ્રમાણે આવી "ઇન્કવેસ્ટ" ભરવાનો અધિકાર મુબઈ ઇલાકામા તમામ વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને છે, પણ ઑનરરી માજીસ્ટ્રેટને ખાસ અખત્યાર આપ્યો ન હોય તો નહિ ગામડામા વીલેજ પોલીસ આકટ કલમ ૧૧ ને આધારે પોલીસ પટેલને પણ આવો અખત્યાર છે (જુઓ—આ ચોપડીનુ પાનુ ૨૪-૨૫).

આ કલમ પ્રમાણે જે જે વિધિ કરવાની તે નીચે પ્રમાણે છે— પોલીસ સ્ટેશન ઑફીસરને કોઈ અકસ્માત, અકુદરતી, મોત થયાની— યા,—આત્મઘાત થયાની,—યા ખુન થયાની ખબર મળે, કે તેણે તાબડતોબ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને આ વિશેમાં લખીત ખબર આપવી. અને પોતે જે જગાએ આવુ મોત થયુ હોય ત્યા બનતી ઝડપથી એકદમ જવુ. કેટલાક જીલ્લામા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટના સરકયુલર હુકમને આધારે આવી "ઇન્કવેસ્ટ" માજીસ્ટ્રેટોએ ભરવાનુ ઠર્યુ છે તેમ હોય તો પોલીસ અમલદારે 'ઇન્કવેસ્ટ' ન ભરતાં, માત્ર માજીસ્ટ્રેટને મદદ કરવી. પણ તેમ ન હોય તો પોલીસ અમલદારે પોતે ભરવી એ કારણસર, બે અથવા વધારે આબરૂદાર માણસો જે નજીકના રહીશ હોય, તેને પંચ

તરીકે બોલાવવા. કાયદા પ્રમાણે તેઓ આવવાને અને પંચ તરીકે કામ કરવા બંધાએલા છે,—એમ કલમ ૧૭૫ થી ઠર્યું છે. પંચ મળ્યા બાદ મુડદું જોવુ, ને તેને હેરવી ફેરવીને તપાસવુ. અને તે ઉપર પડલા ઘા, અને નિશાણી, ઘસારા,—તેની સ્થિતિ, લબાઇ, પહોળાઈ, ઉંડાઈ વગેરેની યોગ્ય તપાસ કરવી આગળ પાછળ જમીનની સ્થિતિ, તથા ત્યાં આગળ લોહી, શસ્ત્ર, યા કપડાં, યા બીજી ચીજો પડેલી હશે, યા મુકેલી કોઈ મળી આવે, તેની સંપૂર્ણ રીતે તપાસ કરવી. અને મોતનુ દેખીતુ કારણ શોધી કાઢવા પ્રયાસ કરવો. તેમજ વળી, મરનારને ઓળખાવવો. ગામડાના યા શહેરના લોકોને એકઠા કરી મુડદુ કોનુ છે, તે નક્કી કરવુ. ઓળખાય નહિ તો ઓળખવા બાબતમા કેટલીક હકીકત યાદ રાખવાની છે દેખાવ ઉપરથી સ્ત્રીની કે મરદની લાસ છે તે તો જણાશેજ. પહેરવાનાં કપડા, સુન્નત કરેલી હશે તો મુસલમાન વર્ગની મરદની, ડાબા જમણા નાક કાન વિંધેલા હશે તેથી, માથાના વાળની પદ્ધતિથી, કપડાથી, ગળામાં માળા યા બીજી ચીજોથી, છુંદણાના નિશાણુથી, હાથની હથેલીમા, પગમાં યા તળીઆમા, નિશાણી યા ડાઘ ઉપરથી,—ધર્મ બતાવનાર કોઇ નિશાણીરૂપે ડામ, ડાઘ વગેરેથી.—ચામડીના રંગ, ડાઘ તથા દેખાવ ઉપરથી,—વગેરે તમામ તપાસથી, જાત, ઘણી વાર નક્કી થવામા મદદ મળશે તેના શરીર ઉપરનાં કપડા દાગીના વગેરે ઓળખાણ નકી કરવા રાખી મુકવા. બની શકે તો લાશનો "ફોટો" લેવાડવો

ઉપર પ્રમાણે ઓળખાણ વિષે તજવીજ કર્યા બાદ, શરીરના ઘા, નિશાન, તથા શરીરના અવયવની કાંઈ એબ, બેઢંગાપણુ વગેરે જોઈ લઇને, તે પછી શી રીતે મોત થયુ હશે, તે વિષે જાણી શકે તેવા માણસોને બોલાવી પુછી તેની જુબાની લખી લેવી. આ પ્રમાણે બોલાવવામાં આવે તે શખસ આવવાને, તથા સાચી હકીકત કહેવાને સારૂ બંધાયલો છે, એમ ઠર્યું છે. (કલમ ૧૭૫) એ સર્વ થઈ રહ્યા બાદ મોતના કારણ વિષે વિચાર કરી પંચાતનામુ તૈયાર કરવુ. તે વાંચી સંભળાવી, તે અભીપ્રાય કબુલ હોય, તેટલા પંચોએ તે ઉપર સહી કરવી. ને પછી પોલીસ અમલદારે સહી કરવી. મોતનું કારણ સંતોશકારક રીતે શોધી કાઢયુ હોય, ને જરૂર ન જણાતી હોય, તો વૈદકીય તપાસ માટે મુડદું ન

મોકલતાં, લાસને અવલ મજલ પહોંચાડવા રજા આપવી કબી નધણી-આતુ હોય, તો રૂલ મુજબ પોલીસ અમલદારે તેવી લાસની વ્યવસ્થા કરવી.

મોતના કારણ વિષે નક્કી ન થઇ શકતુ હોય, યા વહેમ પડતુ કાંઇ લાગે, યા વૈદ્યકીય અભીપ્રાયોથી મોતના કારણ ઉપર વિશેષ અજવાળું પડશે એમ લાગે, યા બીજુ વાસ્તવિક કારણ હોય, તો લાસને સીવીલ સરજન યા સરકારે નિમેલા યોગ્ય વૈદ્યકીય અમલદાર તરફ મોતના કારણની તપાસ થવા "પોસ્ટ મોરટમ" એટલે શરીર ચીરી તપાસ થવા મોકલવી તે વખતે રીપોર્ટમા શા સારૂ "પોસ્ટ મોરટમ" કરાવવાની જરૂર છે તે કારણ, તથા થએલા પચનામાની નકલ, તથા તે કામની હકીકત,-—તથા મળી આવેલી ચીજો, તથા મરણોત્તર ફોર્મ, સરકારે યોજેલુ છે, તેમા હકીકત ભરીને મોકલવુ. મુડદુ કોઇ જવાબદાર કૉન્સ્ટેબલ યા હેડ કાન્સ્ટેબલ જે હોશીઆર હોય ને આગળ કોર્ટમા સાક્ષીમા ઠીક પડે તેવો હોય, તેના ચાર્જમા સોપીને મોકલવુ, ચારપાઇ યા ખાટલા ઉપર, ઝાડના પાદડા,—કોયલાની ભુકી,—ઘાસ વગેરે પાથરીને મુડદુ મોકલવુ. શરીર ઉપર હોય તે નિશાન જાય નહિ, ને વધારે થાય નહિ, તેમ તજવીજથી મોકલવુ સડી ગએલુ મુડદુ હોય, ને "પોસ્ટ મોરટમ" થઇ શકે તેમ ન હોય તો મોકલવુ નહિ તેમ હવા, ઉષ્ણતા, રસ્તાનો અંતર, એ વગેરે ઉપર વિચાર કરતાં "પોસ્ટ મોરટમ" થતા સુધીમાં સડી જશે, ને તેથી થઇ શકશે નહી, એમ લાગે તો ન મોકલવુ. યાદ રાખવુ કે શરીરના તમામ ભાગોમાં, ગર્ભાશયનો ભાગ સહુથી મોડો સડે છે. તેથી પેટમાં ગર્ભ હોવાનો વેહેમ હોય ને ગુન્હાની બાબત ને તે સાથે સબધ હોય, તો સેહેજ સડવા માડયુ હોય, તો એ વૈદ્યકીય રીતે તે ભાગની તપાસ થઈ શકે છે. મુડદું લઈ જનાર કૉન્સ્ટેબલને જે સ્થિતિમાં તેને મુડદુ સોંપ્યુ હોય, તેજ સ્થિતિમા દાકતરને સોંપી દઈ, તેમ કર્યાની પોહોંચ લેવી, ને પછી "પોસ્ટ મૅારટમ" થઈ હોએ, તેની **"નોટસ"** તથા સર્ટિફીકેટ દાકતર આપશે, યા મોકલશે. હકીકતમાં ખુન જણાય તો, આ કાન્સ્ટેબલને જુબાની આપવી પડશે, તેમાં આ બધુ કેહેવું પડે છે.

આ પ્રમાણે "ઇન્કવેસ્ટ" ચોકસી થઇ રહે પછી, તે કાગળો ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ યા સબ ડિવીઝનલ માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલવા પડે

છે, અને પોતાના ઉપરી ડિસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ યા આસીસ-ટન્ટની મારફતે મોકલવા પડે છે.

ખુનના કામમાં.—પ્રથમ તપાસ આજ રીતે ઇન્કવેસ્ટથી શરૂ થશે, ને તે આ કલમ ૧૭૪, ૧૭૫ પ્રમાણે થશે. એવા ખુનના કામમાં "ઇન્કવેસ્ટ" દરમ્યાન થએલી જુબાની વખતે સાચું બોલવાની સાક્ષી-ઓની ફરજ છે તે પુરી થઇ કે પછી, તપાસ જે ચાલે, તે ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડના ૧૪ મા બાબની બીજી કલમો પોલીસ ચોકશીને લગતી છે, તે પ્રમાણે ચાલવી જોઇએ તેથી ઇન્કવેસ્ટનો તબક્કો પુરો થયા પછી સાક્ષી સાચું બોલવા બંધાયો નથી, તે ધ્યાનમા રાખવુ

મુડદા ઉપર જે જખમ યા ઘા પડયા હોય, તે મરનારે પોતે કરેલા છે, કે બીજા કોઇએ, તે બાબુ કરી ડાકતરજ કહી શકે, કેમકે એ વૈદક શાસ્ત્રની બાબત છે મુડદું ઓળખાએ નહી, તો "ફોટો" લેવાડવો પડે છે

પંચાતનામાંનો નમુનો—એવા કામમા કલમ ૧૭૪ પ્રમાણે જે પંચાતનામુ થાએ, તેનો નમુનો નીચે મુજબ છે —(હકીકત મુજબ ફેરફાર થાએ છે)

પંચાતનામું.

હુમો નીચે લખેલા પંચો —

	નામ	ઉમ્મર	જાત	ધંધો.	રહેવાનુ ઠેકાણુ
૧		.		.	..
૨	.				..
૩	.		.	.	.
૪		.	..		...
૫.			.		.

એ રીતે ઉપર લખેલા પચોએ, તમો (હિયાં જે અમલદારની સાથે રહી લાસ જોઇ તપાસી હોએ, તેનો હુદ્દો) સાથે રહી, એક લાસ, શેહેર (હિયાં જગાનું નામ, મ્હોલો, વગેરે સ્થળની હકીકત) આગળ જોઇ. (કુવામાંથી, તળા-વમાથી વગેરે જો સમક્ષ કાઢવામાં આવી હોએ, તો જેમ હોએ તેમ લખવું). સદરહુ લાસનું માથું (દિશા વગેરે) તરફ છે, અને પગ (દિશા વગેરે) તરફ છે.

એ લાસને સારી પેઠે તપાસી, તથા હેરવી ફેરવીને જોઇ, તો તે (મરદ, યા સ્ત્રી વગેરે જેમે હોએ તેમ લખવું. યાદ રાખવું કે સ્ત્રીની લાસ હોએ, તો તપાસમા પંચમાં સ્ત્રી અવશ્ય જોઇએ) ની લાસ માલમ પડી છે, અને તે લાસ (અમુક સ્ત્રી યા મરદ, નામ વગેરે) ની છે, એમ હમારા સમક્ષ મરનારના સગા * * * એ ઓળખી છે એ લાસ તપાસતાં, તે ઉપર (હિયા નિશાન કાંઇ જબરજસ્તીના, જોર જુલમના, અથવા બીજા નીશાન હોએ કે બીજી તેવી કાઇ હકીકત હોય, ઘા હોએ, વગેરે, તે લખવું ઘા હોય તો તપસીલવાર, લબાઇ, પોહોળાઇ, સ્થળ વગેરે લખવું) નીશાન છે. (ન હોએ, તો "નથી" લખવુ) હિંયા બીજી કાઇ હકીકત, લાસ ઉપર કપડા, દાગીના, વગેરે હશે, તો તે લખવું; (અને કાંઇ વિશેષ હકીકત લખવા સરખી હોએ, તો લખવી) (લાસના નસકોરામાથી, મોહોમાથી પાણી, યા લોહી, ફીસોટ, વગેરે નીકળેલુ હોય, તો તે લખવુ)

હાલ હમારી રૂબરૂ લેવાયલી જુબાનીઓથી, તથા લાશના દેખાવ, તથા આસપાસની સ્થિતિ અને એકંદર હકીકત ઉપરથી હમારો મત એવો થાય છે કે, (હિયા જે મત થયો હોએ, એટલે મોતના કારણ સબધી દેખીતી રીતે મત થયો હોએ તે લખવો) અથવા શા કારણથી મોત થયુ છે, તે કહી શકાતું નથી, તેથી દાકતરી તપાસ થવી જોઇએ એમ હમારો અભિપ્રાય છે. (એમ લખાએ).

તારીખ માહે સને મુકામ .. ..

(હિયા પચોની સહીઓ)

* * *

* * *

મહારા રૂબરૂ. (સહી)

સબ પોલીસ ઇન્સ્પેકટર તાલુકે .. ...

નોટ.—મુડદુ જડે, તે જગાનું પચાતનામું, નિશાન, ઘસારા, ઘાસમા યા ધૂળમાં નિશાની વગેરેનું અલગ કરવું.

અકસ્માત મરણોમાં સાધારણ મરણો, ખુનથી, ઝેર ખાવાથી, ગળે ફાસો ખાવાથી, નદી યા તળાવ, યા કુવામા ડુબી જવાથી થાએ છે.

દાકતરી તપાસથી પુરી હકીકત જાણવાનું બને છે પણ કેટલાક સામાન્ય ચિન્હો અને નિશાનીઓ દરેક કામમા ખાસ હોએ છે, તે જાણવી જોઇએ.

ઝેર બાબતમાં.—સોમલથી હોએ, તો અગન, ગળામાં અતીશય બળતરા, લાલ ઉબાળાઓ, ઝાડો, ઉલટી, પેટમાં બેસુમાર અગન અને બેચેની હોએ વછ નાગમાં ઘણું કરી એજ નીશાન હોએ છે સ્ટ્રીકન્યામા—શરીરના સ્નાયુઓનું વખતાવખત અકડાઇ, ખેંચાઇ જવું, તાણ, આંકડી, દાંત બંધ થવા વગેરે હોએ છે.

ક્વચિત ઉલટી હોય. અફીણમાં,—સુસ્તી, ગુંગ અવસ્થા, અવયવોનું ઘંડા પડવું, નાક તથા મોહોંમાંથી ફીણ, ઉલટીમાં અફીણની ગંધ વગેરે હોએ છે.

ધંતુરામાં,—બીયાંનો ભુકો રોટલામાં ખવાડવાથી, ચલમમાં પાવાથી,—હાથથી કલ્પિત વસ્તુ હવામાં પકડતો હોએ, કાંતતો હોએ, તેમ લાગે છે

પાણીમાં ડુબવાથી મરણમાં,—મ્હોમાં તથા નસકોરામાંથી ફીણ, પેટમાં પાણી, રેતી, ઘાસ, તણખલાં હાથમાં પકડેલાં, યા નખ નીચે દબાવેલા, હાથ અને પગ કરચલી વળી ગએલી ચામડી સાથે, ભુરાસ પડતા, જીભ જડબાં વચ્ચે દબાએલી યા પછાડે દબાયલી, ઇંદ્રિ સંકોચાયલી,—વગેરે હોય, કપડાંની સ્થિતિ, પહેરવાની ઢબ, નજીકમા કપડાં પડેલાં, યા કાગળ વગેરે વખતે મળેથી કેટલીક સૂચક હકીકત મળે છે

ગળે ફાંસો ખાધાથી મરણમાં.—ઓરડીનું કદ, દીવાલ કેટલી દૂર, દોરડાંની લંબાઇ, ગાંઠ કેવા પ્રકારની,—હાથની સ્થિતિ,—જમીનથી પગની ઉંચાઇ, નજીકમા કાંઇ ખુરસી ટેબલ, સ્ટુલ વગેરે,—થુક શરીર તથા લુગડાં ઉપર નીકળી પડેલું તે,—સીધું કે મોઢાંના ખુણાઓમાથી નીકળ્યુ લાગે છે, ઓરડો અંદરથી સાંકળ વાસેલો, બંધ, કે શી રીતે, તે વગેરે તપાસવુ. તેથી કેટલીક અર્થસૂચક હકીકત મળી આવે છે.

સ.—પોલીસ અટકાયતમાં કોઇ શખસ હોય, ને મરી જાય તો શું થાય?

જ.—પંચાતનામાંનો અધિકાર હોય તેવા નજીકના માજીસ્ટ્રેટને ખબર આપવી. તેણે પંચાતનામુ કરવુ. (કલમ ૧૭૬.) મુડદુ દાટયુ હોય, ને તે કહડાવી જોવાની માજીસ્ટ્રેટને જરૂર લાગે તો એજ કલમથી તેને તેવી સત્તા છે મુંબઇ ઇલાકામાં સરકારે એવુ ઠરાવ્યુ છે કે, આ વિષે ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને રીપોર્ટ કરવો જોઇએ. વળી, સબઇન્સ્પેકટરે, ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટને તુરત ખબર આપવી જોઇએ. ને તેણે ત્યા જઇ તપાસ કરી પોતાનો રીપોર્ટ બનતી ઝડપથી ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલવો જોઇએ.

આવુ પોલીસની અટકાયતમાં મરણ થાય, ત્યારે હંમેશાં મુડદુ વૈદ્યકી અમલદાર પાસે તપાસાવવાની જરૂર છે એમ સમજવુ. ઇસ્પીતાલમાં કોઇ કેદી મરી જાય, ને આસીસ્ટન્ટ સરજનથી ઉતરતા દરજ્જાનો ન હોય, તેવો અમલદાર સરર્ટિફીકિટ આપે કે સ્વાભાવિક કુદરતી રીતે મોત થયું છે, તો પછી વધારે તપાસની જરૂર રહેતી નથી.

પ્રકરણ ૫ મું.

ચોકશી તથા ઇનસાફ કરવાની જગા.

હરેક ગુન્હાની ચોકશી અથવા ઇનસાફ જે કોર્ટની સ્થાનિક હકુમતમાં તે બન્યો હોય, તે કોર્ટે કરવો એવો સામાન્ય નિયમ છે (કલમ ૧૭૭). જે જીલ્લામાં કાંઇ કૃત્ય કર્યું હોય તેનું પરિણામ બીજા જીલ્લામાં થયુ હોય, તો તે સબબથી જે ગુન્હાનું તોહોમત આવે, તે બાબત ચોકશી બેમાંથી ગમે તે જીલ્લામાં થઇ શકે (કલમ ૧૭૯) મદદગારીનો ગુન્હો થયો હોય, ત્યારે તે બાબતની ચોકશી જે હદમાં મદદગારી થઇ હોય, અથવા જ્યાં મદદગારી જેમા કરી તે ગુન્હો થયો હોય, ત્યા બેમાંથી ગમે ત્યા થઇ શકે. ચોરી એક જીલ્લામા થાય, ને તેનો માલ રાખવાનો ગુન્હો બીજા જીલ્લામાં થયો હોય, તો ચોરીનો માલ રાખવા બાબતનું કામ બે જીલ્લામાંથી ગમે ત્યા ચાલી શકે (કલમ ૧૮૦) ઠગ હોવા બાબત, ડાકાઇટીની ટોળીમાં હોવા બાબત,—અથવા પહેરામાથી નાશી જવા બાબતની તપાસ (ગુન્હાની ચોકશી) જે કોર્ટની સ્થાનીક હદમા તોહોમતવાળો શખસ હોય, તે કરી શકે (કલમ ૧૮૧. ૧) સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ અને સાપરાધ વિશ્વાસઘાતના ગુન્હાનો ઇનસાફ, જે મિલકત સબંધી ગુન્હો હોય, તે મિલકતનો કોઇ પણ ભાગ જે કોર્ટની હકુમતમાં તોહોમતવાળાએ લીધો હોય, રાખ્યો હોય,—અથવા જે કોર્ટની હદમા તે ગુન્હો કર્યો હોય, ત્યાં ગમે ત્યાં થાય તેમજ ચોરીના ગુન્હાની તપાસ, જે કોર્ટની હકુમતમા ચોરી થઇ હોય, યા ચોરના કબજામાં હોય, યા ચોરેલી મિલકત જાણી રાખનારના કબજામાં હોય, તે કોર્ટની હકુમતમાં થાય. હરણ કરવા અથવા ફોસલાવવાના ગુન્હાની તપાસ, જ્યાં હરણ કર્યું તે કોર્ટની હદમાં યા તો, જ્યાં તેને લઇ ગયા હોય, યા સંતાડી યા અટકાવી રાખેલ હોય, તે હદમાં થઇ શકે (કલમ ૧૮૧ ૨, ૩, ૪). ગુન્હાનું સ્થળ નક્કી ન હોય, અથવા જુદા જુદા જીલ્લામાં ગુન્હો થયો હોય, ચાલુ રહે તેવો ગુન્હો થયો હોય,—અથવા ઘણાંક કૃત્ય મળીને ગુન્હો થયો હોય, તો આ ડીસ્ટ્રીકટો પૈકી ગમે તે હદમાં તે બાબતની ચોકસી થાય. (કલમ ૧૮૨). રેલ્વે, ટેલીગ્રાફ, પોસ્ટ ઓફીસ, અથવા હથીઆર, અથવા યુદ્ધ સામગ્રી સંબંધી ગુન્હાની બાબતમાં તેનો ઇનસાફ ઇલાકાના મુખ્ય શેહેરમાં કરવો જોઇએ, પછી તે ગુન્હો ત્યાં થયો હોય કે નહીં , પણ સઘળા શાહેદો ત્યાં માલમ પડવા જોઇએ. (કલમ ૧૮૪).

વધારે માહીતી સારૂ ક્રી. પ્રો. કોડની કલમો ૧૭૭ થી ૧૮૯ સુધી, તે બુક જોવી.

સ.—કેટલાક ગુન્હાના કામો ચલાવવાની બાબતમાં અમુક અમલદારની ફરીઆદ, યા સાંકશન વગર, તપાસ ચાલી શકતી નથી, તે કેવા ગુન્હાઓ ?

જ.—આ બાબત ક્રી.પ્રો.કો. કલમ ૧૯૫, ૧૯૬, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯ માં વિગતવાર આપી છે, તે સારૂ આકટ જોવો

પોલીસખાતાને સબંધે પીનલકોડ કલમ ૧૮૨ મુજબ ખોટી ખબર આપ્યાનુ કામ, કલમ ૨૧૧ (પીનલકોડ) મુજબ ખોટી ફરીઆદ કર્યાનુ કામ, પીનલકોડ કલમ ૧૯૩ મુજબ પ્રતિજ્ઞા ઉપર જુઠી સાક્ષી આપ્યાનુ કામ,—લાગતા વળગતા અમલદાર યા જે કોર્ટ આગળ કામ ચાલ્યુ હોય તેની ફરીઆદ, યા તેના સાકશન વગર ચાલી શકતુ નથી તેમજ કરાર તોડવા બાબત, આબરૂ લેવા બાબત, લગ્ન વિરૂદ્ધ ગુન્હા બાબતનાં કામો, તે ગુન્હાથી જે શખસને નુકસાન પોહોંચ્યું હોય તેની ફરીઆદ વગર કોર્ટ સાંભળશે નહી છીનાળાં યા પરણેલી સ્ત્રીને ફોસલાવી લઈ જવાના ગુન્હાની ફરીઆદ, તે સ્ત્રીના ધણીની ફરીઆદ વગર, અથવા તે ધણી તરફથી જે શખસની સંભાળમા સદરહુ સ્ત્રી તે ગુન્હા વખતે હોય, તેની ફરીઆદ વગર કોઈ કોર્ટ સાંભળી શકે નહી

માજીસ્ટ્રેટોને ફરીઆદ કરવા બાબત.

કોઇ માજીસ્ટ્રેટને હકુમત કયારે પ્રાપ્ત થાએ છે ને ફરીઆદ લેતી વખતે જુબાની વગેરે લેવાની બાબત કલમ ૧૯૦ થી ૨૦૫ સુધી છે તેમા પોલીસને જાણવા જેવુ ખાસ ન હોવાથી અત્રે આપવામાં આવ્યુ નથી. કોઇની ફરીઆદ ઉપરથી,—પોલીસ રિપોર્ટ ઉપરથી,—બીજા કોઇથી જાણવાથી અગર પોતેજ જાણ્યાથી યા શક ઉપરથી,—એમ ત્રણ રીતે કોઇ ગુન્હો સાંભળી શકે છે પેહેલા તથા બીજા પ્રકારનો અધિકાર બધા માજીસ્ટ્રેટને ઘણું કરી હોએ છે, ત્રીજા પ્રકારનો અધિકાર ઘણું કરી ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટનેજ અપાય છે.

કેટલાક પ્રસગે ફરીઆદના ખરાપણા વિષે શક જાએ, તો તેવો કારણસહ ઠરાવ લખી, પોલીસ—અમલદારને લખી તેની પ્રથમ ચોકશી કરાવાય છે. પોલીસ અખત્યારી, કે બીન અખત્યારી, ગમે તે ગુન્હાની તપાસ આ રીતે કલમ ૨૦૨ પ્રમાણે કરાવવા માજીસ્ટ્રેટ મુખત્યાર છે. આવો અખત્યાર, ૧ લા તથા ૨ જા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટનેજ આપવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે હુકમ આવેથી પોલીસે તપાસ કરવીજ જોઇએ.

પણ આવો અધિકાર વાપરી પોલીસ પાસે તપાસ કરાવવા જેમ બને તેમ ઓછુ મોકલવુ, એમ ઠર્યું છે

જુદી જુદી જાતના મુકરદમા ચલાવવાની રીત.

માજીસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં મુકરદમો ચલાવવાની જુદી જુદી પદ્ધતિઓ કાયદાથી નિર્માણ થએલી છે સમન્સ કેસોમાં જુદી, વારંટ કેસોમાં જુદી, સમરી કેસોમાં જુદી સેશન કોર્ટમા કમીટ થતા અવલ માજીસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં ચોકશી થાએ તેની રીત જુદી. અને શેસન કોર્ટમા ઈન્સાફની રીત જુદી આમ જુદા જુદા પ્રકારે કેસો ચલાવવા ઠર્યું છે

સમન્સ કેસો.—એટલે એવા કેસો કે જે ગુન્હા સારૂ છ મહિનાથી જાદે શિક્ષા થઈ શકતી નથી, તેમા પદ્ધતિ નીચે મુજબ છે —તોહોમતદાર કોર્ટ રૂબરૂ આવેથી તેને તોહોમતનો સારાશ સમજાવી પુછવામા આવે કે—તેને શિક્ષા કેમ ન કરવી તેનુ કારણુ બતાવવુ —રીતસર તોહોમતનામુ કરવાનું નહિ (ક ૨૪૨) કબુલ કરે તો તેના શબ્દ લખી લઈ સજા થાએ (ક ૨૪૩) નહિ કબુલ કરે તો ફરીઆદીનો પુરાવો લે, પછી તોહોમતદારનો જવાબ લઈ બચાવનો પુરાવો લે જરૂર પડે સમન્સ કાઢે (ક ૨૪૪). પછી છોડી મુકે યા સાબીતીનો ઠરાવ કરી શિક્ષા કરે (કલમ ૨૪૫) ફરીઆદી ગેરહાજર હોએ તો કામ કાઢી નાંખે (ક ૨૪૭) ફરીઆદી ફરીઆદ ખેંચી લે (ક ૨૪૮)

વારંટ કેસો.—એટલે જેમાં છ મહિનાથી જાદે સજા થાએ તેવા કેસામાં પદ્ધતિ —તોહોમતદાર કોર્ટમાં હાજર થયા બાદ ફરીઆદી તથા તેના સાક્ષીઓનો પુરાવો લે, જરૂર પ્રમાણે સમન્સથી બોલાવે. (ક. ૨૫૨) તોહોમતદારને ડીસચાર્જ કરે (છોડી દે), (કલમ ૨૫૩) તોહોમતનામુ,-યા તો તેનો જવાબ લઈ સ ભળાવે, અથવા પ્રથમ દર્શનિક પુરાવો હોએ ત્યારે થોડો પુરાવો નોંધ્યા પછી પણ ફરમાવે (ક. ૨૫૪) તેને તોહોમત વાંચી સ ભળાવી કબુલે, તો શિક્ષા કરે (ક ૨૫૫) ના કબુલ કરે, ને ઈનસાફ માંગે, તો ફરીઆદીના સાક્ષીને માંગે તો, તેની ઉલટ તપાસણી તોહોમતદાર કરી શકે. જો કાંઈ લખીતવાર બચાવ આપે તો લેવો. (ક. ૨૫૬). તોહોમતદારે બતાવેલા સાક્ષી બોલાવવા, યા ન જરૂર

હોએ, તેની ના પાડવી (ક. ૨૫૭) ગુન્હાની ના સાબીતી થાએ તો છોડી દે, યા સાબીત થાએ તો શિક્ષા કરે (ક ૨૫૮).

નોટ.—"ડીસચાર્જ" અને "એકવીટ" આ બે શબ્દો તોહોમતદારને છોડી દેતાં વપરાએ છે, તેનો અર્થ જાણવો જોઇએ. 'ડીસચાર્જ'–માં છોડી દે, તોપણ વિશેષ પુરાવો મળે તો ફરી કામ ચાલી શકે, "એકવીટ" હોએ તો નિર્દોષ ઠર્યો, ને ફરીથી તેજ બાબત તેના ઉપર કામ ચાલી શકે નહિ

સેશન્સ કેસની પદ્ધતિ.—માજીસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં પ્રથમ ચોકશી વિષે ક્રી પ્રો. કો. કલમો ૨૦૬ થી ૨૨૦ જોવી, સેશન કોર્ટમાં કામ ચાલવાની રીત કલમ ૨૬૮ થી ૩૦૯ જોવી. **સમરી ટ્રાયલ.**—એટલે સંક્ષેપ ચોકશી સારૂ કલમ ૨૬૦ થી ૨૬૫ જોવી

નજીવી તથા તસ્દી આપે તેવી ફરીઆદો.

કેટલાક ગુન્હાઓની ફરીઆદ માજીસ્ટ્રેટ પાસે થાએ છે. તેમાથી પ્રોસેસ નીકળ્યા પછી યા કામ ચાલ્યા પછી તોહોમતદારને છોડી મુકવામા આવે, તે વખતે જો માજીસ્ટ્રેટની આવી ખાતરી થાએ કે તોહોમત આણેલુ, તે નજીવુ અને માત્ર તસ્દી આપવા ખાતર હતુ, તો ફરીઆદીને દંડ કેમ ન કરવો, તે વિશે તેને કારણ બતાવવા કહી, તેની હકીગત સાંભળી, તેને, પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ કરવા માજીસ્ટ્રેટને સત્તા છે આવો દંડ 'સમન્સ' યા 'વારંટ' કેસ હોએ, તોપણ ઉપર પ્રમાણે કરી શકે છે. (કલમ ૨૫૦) અને તોહોમતદારને તેમાંથી નુકસાની યા બદલો અપાવવા હુકમ કરી શકે છે

મેલાપી તોહોમતદારને માફી આપી સાક્ષી લેવા બાબત.

આ કલમ ૩૩૭મી છે, ને તેનો પોલીસને ઘણો ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, તે કલમ નીચે મુજબ છે :—

(૧) જે ગુન્હાનો ઇન્સાફ સેશન કોર્ટથીજ અથવા હાઇ કોર્ટથીજ **થઈ શકે તેવા કોઈ પણ ગુન્હાની બાબતમાં જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ, પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ, ગુન્હાની ચોકશી કરનારો ૧લા વર્ગનો કોઈ પણ માજીસ્ટ્રેટ,**

અથવા જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટની મંજુરીયત લઇને બીજો કોઇ પણ માજીસ્ટ્રેટ, જે ગુન્હાની ચોકશી ચાલતી હોય તે ગુન્હામાં ફલાણો શખસ પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે સામેલ છે અથવા તે બાબત જાણીતો છે, એમ ધારવામા આવતું હોએ, તે શખસની સાહેદી લેવાના હેતુથી તેને, તે ગુન્હા સબધી તથા બીજો જે શખસ તે ગુન્હો કરવામાં મુખ્ય અથવા મદદગાર તરીકે સામીલ હોય, તે દરેક શખસ સબંધી જે જે કેફિયત તેના જાણ્યામાં હોય તે સઘળી કેફિયત પુરેપુરી તથા ખરેખરી તેણે જાહેર કરવી એવી શરતથી માફી આપવાનુ વચન આપવાને મુખત્યાર છે.

(૨) આ કલમ પ્રમાણે માફી આપવા માડી હોએ તે કબૂલ કરનાર દરેક શખસની તે મુકદ્દમામા શાહેદ દાખલ જુબાની લેવી

(૩) સદરહુ શખસને જો જામીન ઉપર છોડયો ન હોએ તો, પ્રસંગ પ્રમાણે સેશન કોર્ટ અથવા હાઈ કોર્ટ તે ઇન્સાફનુ કામ પુરૂ કરે ત્યાં સુધી તેને પેહેરામાં અટકાવી રાખવો

(૪) પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ શિવાય બીજો જે માજીસ્ટ્રેટ આ કલમ પ્રમાણે માફી આપવાનુ કહે તે માજીસ્ટ્રેટે તેમ કરવાના પોતાના કારણ દફતરમાં દાખલ કરવાં, અને જ્યારે કોઈ પણ માજીસ્ટ્રેટે એ પ્રમાણે માફી આપવાનુ કહ્યુ હોએ અને જે શખસને તે આપવાનુ કહ્યુ હોય, તે શખસની જુબાની લીધી હોય, ત્યારે તે મુકદ્દમાનો ઇન્સાફ તેણે જાતે કરવો નહી, પછી જે ગુન્હો સદરહુ શખસે કર્યાનુ જણાતુ હોએ તે ગુન્હાનો ઇન્સાફ કરવાનો અધિકાર તે માજીસ્ટ્રેટને હોય તોપણ

નોટ.—માફી આપનાર માજીસ્ટ્રેટ "કમીટ" તો કરી શકે.

વિશેષ સમજુતી.—આવા માફી આપેલા મેલાપી તોહોમતદારને "**કીંગ્સ એવીડન્સ**" અથવા "**એપ્રુવર**"—કહેવાએ છે આવા કામોમાં એક કરતાં વધારે તોહોમતદારો ગુન્હો કરનારા તરીકે હોએ છે. મુખ્ય બાબત તો એ છે કે તે ગુન્હો એવો હોવો જોઇએ કે જેનો ઇન્સાફ ફક્ત સેશન્સ કોર્ટજ કરી શકે. એવા ગુન્હામાં જો નજરે જોનાર સાક્ષીનો, યા બીજો સીધો, પુરાવો હોએ, તો કોઇને માફી અપાએ નહીં. પણ જ્યારે મજબુત પુરાવો ન હોએ, ને તેથી ગુન્હો કરનાર

શિક્ષામાંથી બચી જાએ તેમ હશે, તો પછી આ કલમને આધારે કોઈ સહતોહોમતદાર યા મેલાપીને માફી અપાવવા તજવીજ કરવી પડે છે. બને ત્યાં સુધી મુખ્ય ગુન્હેગારને માફી નહીજ આપવી જોઇએ; જેનો ગુન્હામાં થોડો ભાગ હોએ, પણ જે તમામ હકીગતનો જાણનાર હોએ, તેને માફી આપવી જોઈએ, વળી બનતાં સુધી એકજ મેલાપીને માફી મળે, પણ તેનાથી બધી હકીગત મળી ન શકે, તો એકાદ બીજાને પણ માફી આપી શકાશે કેસનો ગભીર પ્રકાર અને તોહોમતદારોની સખ્યા તથા તેઓનાં કૃત્યો ઉપર સર્વે આધાર રેહે છે

માફી આપે ત ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ, પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ, યા એ કામની ચોકશી કરી શકે તેવો ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ હોવો જોઇએ. પણ ડિસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટની મજુરીથી કોઈ પણ માજીસ્ટ્રેટ આપી શકે. પોલીસ અમલદાર માફી આપી શકે નહી તોહોમતદાર માફી માગે નહી. પણ માજીસ્ટ્રેટ આપે અને તોહોમતદાર તે કબુલ રાખે, અને તે કામની તમામ હકીગત પુરેપુરી અને સાચે સાચી કેહેવાની શરતેજ માફી અપાએ આવી માફી લખીતવાર ઠરાવ કરીને નોધવી જોઈએ તે પછી તેવો સહતોહોમતદાર પ્રથમથીજ જામીન ઉપર ન હોએ, ને જો કેદમાં હોએ, તો સેશન કોર્ટમાથી કામનો આખર નિકાલ થતાં સુધી તેને કેદમાંજ રેહેવુ પડે કાયદો આવો છે. એમ માજીસ્ટ્રેટ માફી આપતી વખતે તેને સમજાવી દઈને છેવટ તેને છોડી દેવામાં આવશે એમ કેહે, તો તે ગભરાશે નહી, ને બીજા તોહોમતદારોને તે બિહવડાવી ઉધુ ચતું સમજાવી ફેરવી નહી શકે. માટે આવી વખતે એવા પૂર્વોપાય કરી રાખવા પોલીસ અમલદારોએ હુશીઆરી રાખવી જોઇએ. શરમ ન રાખતાં ગુન્હા સંબંધી તમામ હકીગત ખરેખરી અને પુરેપુરી તે જાહેર કરે, તેમ યોગ્ય સમજુત તેને થવી જોઈએ

આવી સાક્ષી તે કામમાં પુરાવા તરીકે વાપરી શકાશે. પણ પુરાવાના આકટની કલમ ૧૩૩ તથા ૧૧૪ ઉપર આધાર રાખી તેની ખરાપણાની પુષ્ટીમાં બીજો સ્વતંત્ર પુરાવો જોઇએ. ગુન્હાના સ્વરૂપ ઉપર, અને તોહોમતદારની તેમાં સામેલગીરી એટલે હસ્તી,—એ બે બાબતોમાં પુષ્ટીકારક પુરાવો જોઇશે.

નોટ.—આવી રીતે માફી આપેલો સાક્ષી માફીની શરત તોડે, યા જુઠું બોલે યા પાછળથી ફરી જાએ તો માફી રદ જશે. ને તે વખતે નહી, પણ પાછળથી તેના ઉપર એજ ગુન્હા બદલ કામ ચાલી શકશે, અને તેની આપેલી જુબાની તેની વિરૂદ્ધ વાપરી શકાશે પણ કસમ ઉપર ખોટી જુબાની આપ્યાનુ કામ તેની ઉપર ચલાવવાનુ હોએ તો હાઇ કોર્ટની પરવાનગી જોઇએ (કલમ, ૩૩૭ થી ૩૩૯)

કોઇ તોહોમતદારની જુબાની કોર્ટમાં લેવા વિશે.

આ વિશેમા કલમ ૩૪૨ છે તોહોમતદારની જુબાની સવાલ જવાબના આકારમા કોર્ટે લેવી જોઇએ. એ જુબાની લેવાની કોર્ટની ફરજ છે, અને તેનું ધોરણ એ છે કે,--તેની વિરૂદ્ધ જે પુરાવો કોર્ટમાં નોધાયો હોએ,,તેનો ખુલાસો કરવાની તેને હમેશ તક આપવીજ જોઇએ, એવો ઇનસાફનો નિયમ છે. જવાબ આપવાની ના કહે, યા જુઠુ બોલે તો તેને કાયદાનું બંધન નથી, કેમકે તોહોમતદારને કસમ અપાઇ શકતા નથી; પણ એમ ના કેહેવા ઉપરથી, યા જુઠા જવાબ ઉપરથી, કોર્ટ પોતાને યોગ્ય લાગે, તે અનુમાન તેની વિરૂદ્ધમા ઉઠાવી શકશે. તોહોમતદારને પુછે, તે કોર્ટજ પુછે ફરીઆદી તેને પુછી ન શકે (કલમ ૩૪૨, ૩૬૪)

કયા ગુન્હાઓમાં માંડવાળ થઇ શકે.

કેટલાક ગુન્હાઓની કોર્ટમાં માડવાળ થઈ શકે છે તે તમામ ગુન્હાઓનુ લીસ્ટ કાયદાની કલમ ૩૪૫ મા આપેલુ છે, તે જોવુ પણ પોલીસને ખાસ જાણવાજોગ, માડવાળ થઈ શકે તેવા ગુન્હાઓ નીચે મુજબના છે —

ધર્મ સબંધી કોઇનુ દિલ દુખાવવાના ઇરાદાથી શબ્દો બોલવા .	કલમ --૨૯૮
વ્યથા કરવી . ..	કલમ — ૩૨૩, ૩૩૪.
કોઇ શખસને ગેરવાજબી અટકાવ કરવો, યા કેદ કરવી .	કલમ.—૩૪૧, ૩૪૨
હુમલો અથવા સાપરાધ બળ વાપરવું	કલમ.— ૩૫૨, ૩૫૫, ૩૫૮.
કાયદા વિરૂદ્ધ જબરાઇથી મજુરી કરાવવી .	કલમ.—૩૭૪
બિગાડ, કોઇ ખાનગી શખસને હાની હોય ત્યારે	કલમ —૪૨૬, ૪૨૭.
સાપરાધ પ્રવેશ તથા ઘરપ્રવેશ ...	કલમ —૪૪૭, ૪૪૮.

છિનાળું-પરણેલી સ્ત્રીને ફોસલાવી લઇ જવી વગેરે	કલમ.—૪૯૭, ૪૯૮.
આબરૂ લેવી તથા તે સારૂ છાપવુ વગેરે	કલમ.—૫૦૦, ૫૦૧, ૫૦૨.
સમાધાનીના ભંગ સારૂ તિરસ્કાર, સાપરાધ ધમકી . ..	કલમ —૫૦૪, ૫૦૬.
મહાવ્યથા (કોર્ટની પરવાનગી લઇને)	વ્યથા.—૩૨૪, ૩૩૫, ૩૩૭, ૩૩૮.

આ પ્રમાણે બીજા થોડાક ગુન્હાઓ છે, તે સારૂ આકટ જોવો. અત્રે જરૂરીજ આપેલા છે—માડી વાળવાથી તોહોમતદાર નિર્દોષ થયો—" એકવીટ " થયો, ગણાય છે.

કામ ચલાવવાનું મુલતવી રાખવાનો કોર્ટનો અધિકાર

આ બાબતમાં કલમ ૩૪૪ છે કોઇ શાહેદીની ગેરહાજરીને લીધે, અથવા બીજા કોઇ યોગ્ય કારણને લીધે, કોઇ પણ ચોકશી અથવા ઈન-સાફનુ કામ શરૂમાંજ યા વચમા મુલતવી રાખવાનુ જરૂર યા યોગ્ય લાગે તો કારણ બતાવી 'લખીત' હુકમ કરી યોગ્ય મુદત સુધી મુલતવી રાખી શકે, અને તોહોમતવાળો પહેરામાં હોય તો વારંટ કાઢી તેને અટકાયતમાં પાછો મોકલી શકે. તોહોમતવાળાએ કાંઈ ગુન્હો કર્યો છે એવો વહેમ આવે તેવો પુરતો પુરાવો મળ્યો હોય, ને તેને પાછો અટકાયતમાં મોકલવાથી વધારે પુરાવો મળે તેમ છે એમ દેખાય, તો તે વાજબી સબબ ગણાશે આ પ્રમાણે એકી વખતે પંદર દિવસ કરતા વધારે મુદત સુધી તેને પહેરામાં પાછો મોકલવો નહિ એ પ્રમાણે પંદર દિવસ ગમે તેટલી વખત આપી શકાય

" જજમેંટ " યાને ફેસલા વિશે.

ફોજદારી કોર્ટના ફેસલામાં શું નિયમ.—મુદ્દાનાં 'પૉઇન્ટો'—તે વિષે કોર્ટનો નિર્ણય,—તેનાં કારણો,—કાયદાની કલમ, તથા શિક્ષાનો ઠરાવ હોય તો તે,—છોડી મુકવાનો ઠરાવ હોય તો તેમ,—એટલું ફેસલામાં લખવુ જોઇએ. સદર ફેસલો ખુલ્લી કોર્ટમાં કહી યા વાંચી સંભળાવી, કોર્ટના અધ્યક્ષ તેના ઉપર તારીખ વગેરે લખી પોતાની સહી

કરવી. તોહોમતદારની સમક્ષ ફેસલો આપવો પડે. માત્ર દંડની શિક્ષા હોય, અને જે તોહોમતદારની હાજરી ચાલતે કામે કોર્ટે માફ કરી હોય, તો તેનો વકીલ હાજર હોય, તોપણ ચાલે

ફાંસીની શિક્ષા સેશન્સ કોર્ટ ફરમાવે ત્યારે તે હાઈ કોર્ટની મંજુરીની શરતે થઇ શકે કામ મંજુરી સારૂ હાઈ કોર્ટમાં જાય, ને કેદીને સૂચના મળે છે કે તેને અપીલ કરવી હોય, તો સાત દિવસની મુદ્દતમાં કરવી

ફટકાની શિક્ષા—ઓરતોને થઈ ન શકે, જે મરદોને મોત સમુદ્રપાર, શાસનિક દાસત્વની, અથવા પાચ વરસ કરતા વધારે મુદ્દતની કેદનો હુકમ થયો હોય, તેને ફટકાની શિક્ષા થઈ ન શકે, તેમજ પીસતાલીસ વરસ કરતા વધુ ઉમ્મરના મરદને પણ એ સજા ન થઈ શકે. (કલમ ૩૯૦ થી ૩૯૬)

અપીલોના હક બાબત પોલીસે જાણવાજોગ બાબતો

સેકન્ડ કલાસ તથા થર્ડ કલાસ માજીસ્ટ્રેટના ઠરાવ ઉપર અપીલ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને થાય, ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટના ઠરાવ ઉપર અપીલ સેશન્સ કોર્ટમાં થાય ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ ફક્ત ૫૦ રૂપીયા દંડ કરે, યા ફક્ત વધતામા વધતી એક મહિનાની કેદની સજા કરે, તો અપીલ થઈ શકે નહિ "સમરીટ્રાયલ" ની રીતે, જો ત્રણ મહીના કેદની ફક્ત સજા કરી હોય, યા ૨૦૦ રૂપીઆ દંડની ફક્ત સજા કરી હોય, તો અપીલ થઈ શકે નહિ—સેશન્સ જડ્જના ઠરાવ ઉપર અપીલ હાઈ કોર્ટમા થાય. વિશેષ હકીગત સારૂ આકટની કલમો ૪૦૪ થી ૪૩૧ સુધી જોવી.

'એકવીટલ' એટલે ચાર્જ ફરમાવી નિર્દોષ ઠરાવવામા આવે તે ઉપર ફકત સરકારજ અપીલ કરી શકે (કલમ ૪૧૭). પોલીસને એમ લાગે કે નિર્દોષ ઠર્યો હોએ તેવા કોઈ તોહોમતદાર વિરૂદ્ધ અપીલ કરવી છે, તો પોતાના ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટને પ્રથમ લખવુ તેઓ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને લખે. તે સરકારના "લીગલ રીમેમ્બ્રન્સર" ને લખે. વાજબી લાગે ને અપીલ કરવાની જરૂર લાગે તો તે હાઇકોર્ટમાં સરકારી વકીલને લખી અપીલ કરાવી શકે. સરકારે એવું ઠરાવ્યુ છે કે

ફરેક નિરદોષ ઠર્યાના ઠરાવ ઉપર અપીલ કરવાની નથી. ગેરવાજબી ઠરાવ હોએ, તો તે ઉપર હંમેશ અપીલ કરવી એમ નથી. પણ કાંઇ કાયદા સબંધી ગેરસમજુત, યા હકીગત સંબંધી ગેરસમજુત, યા ગેરવાજબી-પણુ, એવા પ્રકારનુ થયુ છે કે જેમાં પ્રજાહિતનો, સરકારી રાજ્યનીતિનો, સરકારી મોહોટી આવક ને નુકસાન વગેરેની બાબતને લીધે ખાસ અપીલ કરવાની તેવા કોઇ કારણુસર ખાસ જરૂર છે એમ હોએ, તોજ અપીલ "એકવીટલ" ઉપર કરવાની છે

વળી કોઇ કોર્ટના ઠરાવ ઉપર "રીવીઝન" કરાવવાની ઇચ્છા હોએ, યા કોઇને છોડી મુકયો એટલે "ડીસચાર્જ" કર્યો હોય તેને કમીટ કરાવવાનો હોય, યા તેના ઉપર કામ ચલાવવા કામના કાગળો તપાસાવવા હોએ, તો ક્રો. પ્રો. કોડ કલમ ૪૩૫, ૪૩૬, ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થઈ શકે. તે સારૂ આકટ જોવો

જે પોલીસ અમલદારે ચોકશી કરી હોએ, તે કામ ચલાવી ન શકે.

આ વિશે કલમ ૪૯૫ છે કે, તેમા એમ ઠર્યુ છે, પોલીસ ચોકશી જેણે કરી હોએ, એટલે તે કામમા પુરાવો એકઠો કરવામા કાંઈ પણ ભાગ લીધો હોએ, તેવો કોઈ પોલીસ અમલદાર "પ્રોસીકયુશન"નુ કામ ચલાવવા કોર્ટમાં ઉભો રહી શકે નહી કેસ "કોગ્નીઝેબલ" હોએ કે, "નોન-કોગ્નીઝેબલ" હોએ, તેથી કાંઈ આ નિયમમાં ફરક પડતો નથી

વૈદકી તથા બીજા પુરાવા બાબત વિશેષ નિયમો

કોઈ સીવીલ સરજનની યા વૈદકી સાહેબની જુબાની કોઈ માજી-સ્ટ્રેટે તોહોમતદાર સમક્ષ લઇ તે ઉપર કાયદામા ઠરાવેલુ સર્ટિફીકેટ લખી સહી કરી હોએ, તો તેને ફરીથી સાક્ષીમાં બોલાવ્યા વગર તે તોહોમતદારના કામમા સેશન્સ કોર્ટમાં દાખલ થઈ શકે છે. જરૂર પડે તો તેને બોલાવવો (કલમ ૫૦૯).

તેમજ કાંઇ પદાર્થ અથવા વસ્તુની તપાસ યા પૃથક્કરણ કરી સરકારના "કેમીકલ એનેલાઇઝરે" રીપોર્ટ કર્યો હોએ, તેવો રીપોર્ટ,

કોઈ ચોકશી યા ઇન્સાફના કામમા કાયદેસર રીતે પુરાવામા, તે અમલદારને બોલાવ્યા વગર, દાખલ થઇ શકે. (કલમ ૫૧૦)

નોટ.—ઝેરની બાબતમા, લોહીવાળા ઓજાર, હથીઆર, કપડાં, વગેરે બાબતમા પુછાવેલા આવા અભિપ્રાયોને આ ઠરાવ લાગુ પડે છે

સ —કોઇ શખસને અગાઉ ગુન્હો સાબીત થઇ શિક્ષા થઇ હોએ, તો તે કેવી રીતે સાબીત કરવો ?

જ —ચાર રીતે આવી સાબીતી આપી શકાય ૧ લુ,—શિક્ષા કરનાર કોર્ટનુ દફતર જેના તાબામા હોએ, તેની સહી સાથનો ઇન્તેખાબ યા દાખલો રજુ કરવો. અથવા, ૨ જુ,—જે જેલમા તેણે સજા ભોગવી હોએ, ત્યાના જેલરની સહી સાથેનુ સર્ટિફીકેટ રજુ કરવુ. અથવા, ૩ જુ,—જે વારંટની રૂએ તેણે શિક્ષા ભોગવી હોએ, તે અસલ વારંટ મગાવી રજુ કરવુ. અથવા, ૪ થુ,—"ફીગર ઇમ્પ્રેશન" લઈ, બ્યુરોમાં તેનુ કાર્ડ મળે અને તે શખસને સજા થઈ હતી એમ નિકળે તો, તે કાર્ડ રજુ કરવો

આમાં લખેલી પેહેલી, બીજી, તથા ત્રીજી રીતમાથી ગમે તે રીતે સાબીતી રજુ કરવામા આવે, ત્યારે ઓળખનો પુરાવો—એટલે શિક્ષામાં ગએલો જે શખસ હતો, તે આજ, તોહોમતદાર છે, એમ પુરાવો હંમેશ જોઇએ (કલમ ૫૧૧)

પોલીસે પકડેલી મિલકતની વ્યવસ્થા.

નધણીયાતી, યા શક ઉપરથી પોલીસ જે મિલકત પોતાના કબજામા લીધી હોએ, તે વિશે કોઇ માજીસ્ટ્રેટને રીપોર્ટથી જાહેર કરવુ જોઇએ માલીકને પાછી આપવા, અથવા તેવો કોઇ માલીક ન જણાય તો તે કયા રાખવી ને કયા રજુ કરવી તે વિશે તે હુકમ કરી શકશે માલીક હશે, તો યોગ્ય લાગે તે શરતે માજીસ્ટ્રેટ તેને તે આપી શકે છે, નહિ તો જાહેરનામા ૭ મહીનાની મુદતના પ્રસિદ્ધ કરી, તે દરમ્યાન જરૂર લાગે તો નાશ થતો અટકાવવા તે વેચી નાખે, અને મુદત વિતે ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ, યા સબડીવીઝન માજીસ્ટ્રેટ, યા કોઈ પહેલા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટનો હુકમ મેળવી વેચી નાખી, સરકાર ખાલસા કરી શકે (કલમ ૫૨૩, ૫૨૪, ૫૨૫).

પ્રથમ ગુન્હો કરનારને ખત ઉપર છોડવા બાબત, તથા ગુન્હેગારોના પત્તા જાહેર કરવાના હુકમ બાબત.

ચોરી, ઘરમાં ચોરી, સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ, ઠગાઈ, અથવા જે ગુન્હા બાબતમાં બહુ તો બે વરસની શિક્ષા થઈ શકે, તેવા કોઈ કામની સાબીતી અમુક શખસ ઉપર થાય, અને ગુન્હો પહેલવહેલોજ હોય, તો તેની પ્રથમ સારી વર્તણુક, ગુન્હાનુ નજીવુ રૂપ, તેની અવસ્થા વગેરે ઉપર વિચાર કરી તેને સારી ચાલથી ચાલવાના ખત, યા જામીન સાથે ખત, ઉપર છોડવો યોગ્ય લાગે તો ઘણામાં ઘણું એક વરસની મુદતનુ ખત, કોઈ ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ લઇ, તેને છોડી શકે. કોઇ બીજા, યા ત્રીજા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટને એમ કરવુ યોગ્ય લાગે તો અને સરકારે ખાસ તેવો અખત્યાર તેને ન આપ્યો હોય તો તેઉ પોતાનો તેવો મત લખી કામના કાગળો કોઈ ફર્સ્ટ કલાસ અથવા સબ ડીવીઝન માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલે, અને સાથે તોહોમતદારને મોકલે, યા જામીન ઉપર છોડે; અને તે યોગ્ય લાગે તેમ હુકમ કરે. (કલમ ૫૬૨)

નોટ.—હાલમાં આ કલમનો વધારે ઉપયોગ થવાની જરૂર છે, એમ સરકારે અભિપ્રાય આપ્યો છે, અને આ કલમ માત્ર નાની ઉમ્મરના નાદાન માણસોનેજ સારૂ માત્ર છે, એવું કાંઇ નથી, એમ મુંબઇ હાઇ કોર્ટના એક ફેસલાને આધારે સરકારે જાહેર કર્યું છે

અગાઉ ગુન્હો કર્યો હોય તેવા ગુન્હેગારે પતો જાહેર કરવા બાબતમાં.—કોઇ શખસ ઉપર પીનલ કોડ બાબ ૧૨ માં પ્રમાણે સિક્કા તથા સરકારી સ્ટાપ સંબંધી અથવા બાબ ૧૭ માં પ્રમાણે મિલકત સંબંધી, એવો ગુન્હો પ્રથમ સાબીત થયો હોય, કે જેમાં ૩ વરસ યા વધુ કેદની શિક્ષા થઇ શકતી હોય, અને તેવાજ પ્રકારના કોઈ ગુન્હાની ફરી સાબીતીનો ઠરાવ કોઈ હાઇ કોર્ટ, સેશન્સ કોર્ટ, પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ, જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ, પેટા તુકડી માજીસ્ટ્રેટ, અથવા ૧ લા વર્ગનો કોઈ માજીસ્ટ્રેટ જેને આ બાબત સરકારે ખાસ અખત્યાર આપેલો હોય તે કરે, ત્યારે સમુદ્ર પારની, યા કેદની, શિક્ષા કરતી વખતે સદરહુ કોઈ કોર્ટ એવો પણ હુકમ કરી શકે છે કે, સદરહુ શિક્ષા જે તારીખે પુરી થાય તે તારીખથી વત્તામાં વત્તી પાંચ વરસની મુદત સુધી, તે છુટયા

બાદ પોતાનું રહેવાનું ઠેકાણું તથા તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય, તો તે પોલીસને જાહેર કરે. (કલમ ૫૬૫). તેમાં ગફલત થાએ તો પીનલ કોડ કલમ ૧૭૬ પ્રમાણે તે શિક્ષાને પાત્ર થશે.

નોટ.—દરેક પોલીસ સ્ટેશને આવા હુકમ થએલા શખસોના કલમ ૫૬૫ પ્રમાણેના પત્રકો રાખવામા આવે છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

ઇન્ડીયન પીનલ કોડ. (હિન્દુસ્તાનનો ફોજદારી કાયદો).

વાખ્યાઓ.—પ્રથમ કેટલીક હંમેશ જરૂરની વાખ્યા જાણવી જોઇએ તે નીચે પ્રમાણે:—બ્રીટિશ ઇન્ડિયા—કલમ ૧૫, જડ્જ—કલમ ૧૯; સરકારી નોકર—કલમ ૨૧; જંગમ મિલકત—કલમ ૨૨; ગેરવાજબી લાભ—કલમ ૨૩, ગેરવાજબી હાની—કલમ ૨૩; બદ દયાનત—કલમ ૨૪; ખોટું બનાવવું—કલમ ૨૮; લેખ—કલમ ૨૯; કિંમતી દસ્તાવેજ—કલમ ૩૦; બુદ્ધિપૂર્વક—કલમ ૩૯; નુકસાન—કલમ ૪૪; શુદ્ધ બુદ્ધિ—કલમ ૫૨. વિશેષ કાયદો—સ્થાનિક કાયદો—કલમ ૪૧; કલમ ૪૨.

આ બધી વાખ્યાઓ પીનલ કોડમાંથી મોઢે કરવી જોઇએ.

શિક્ષાના પ્રકારો.—પીનલ કોડ પ્રમાણે ગુન્હેગારોને જે શિક્ષા થઇ શકે છે તે આ છે, ૧. મોત. ૨. સમુદ્ર પાર (કાળાં પાણી). ૩. શાસનિક દાસત્વ. ૪. કેદ, સાદી એટલે આસાન, અને સખ્ત મજુરી સાથે. ૫. મિલકત સરકાર જપ્ત થવી. ૬. દંડ. વળી,—કેદની શિક્ષામાં બીજો એક પ્રકાર છે, તે "એકાંત કેદ" છે. (ક. ૭૩). અને ફટકાની શિક્ષા પણ સને ૧૮૬૪ ના આકટ ૪ થો—તથા સુધારા વધારાના આકટ ૩ જા સને ૧૮૯૫ નો,—તથા સને ૧૯૦૦ ના ૫ માં પ્રમાણે થઇ શકે છે.

દંડની શિક્ષા બાબતમાં પોલીસે જાણવાજોગ એ કે,—દંડ વસુલ ન થયો હોએ તો, ઠરાવ થયાની તારીખથી ૭ વરસ સુધી વસુલ થઈ શકે. વધારે તપસીલ સારૂ કલમ ૭૦ જોવી.

વધારેલી શિક્ષા.—શિક્ષા તથા સરકારી સ્ટાંપ સંબંધે ગુન્હો,—યા મિલકત વિરૂદ્ધ ગુન્હો,—જેને માટે ત્રણ વરસ યા વધુ કેદની શિક્ષા થઇ શકે એવા કોઇ ગુન્હાનો તકસીરવાર કોઇ શખસ પ્રથમ ઠર્યો હોએ, અને તેના ઉપર તેવાજ કોઇ ગુન્હાનું કામ સાબીત થાએ, તો તે વખતે તેને જીવતા સુધી સમુદ્ર પારની અથવા દસ વરસ સુધીની કેદની શિક્ષા થઇ શકે છે (કલમ ૭૫) પોલીસને આ કલમ ઉપયોગની છે. પ્રથમ આવા કોઇ ગુન્હાની સાબીતી વડી સરકાર યા સ્થાનિક સરકારની હકુમત તળેની કોઇ દેશી રાજ્યની હદમા આવેલી કોર્ટે કરી હોએ, તોપણ આ કલમ પ્રમાણે અમલ થઇ શકે, એવો કાયદામા સુધારો થયો છે.

સાધારણ અપવાદો.

'સાધારણ અપવાદો' માં એવા કેટલાક કૃત્યો છે, કે જે ગુન્હાહીત કૃત્યો છતાં, અમુક સજોગોને લીધે તેને ગુન્હામા ગણાતા નથી કાયદાની ભુલથી નહી, પણ હકીગતની ભુલથી કરેલુ કાઇ કૃત્ય,-કલમ ૭૬. ઇન્સાફનુ કામ કરતા જડજે કરેલુ કૃત્ય, અને કોર્ટના હુકમ મુજબ કરેલું કૃત્ય—કલમ ૭૭-૭૮, કાયદાની ભુલથી નહી, પણ હકીગતની ભુલથી રજા સમજી પોતે શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરેલુ કાઇ કૃત્ય—૭૯. કાઇ કાયદેસર ઘટતી સભાળ છતા કામ કરતા ઇતિફાક—હાનિ અટકાવવા ગુન્હાના ઇરાદા વગર કરેલુ કૃત્ય—કલમ ૮૦-૮૧ એવા કૃત્યો ગુન્હામા ગણાતા નથી

નીચે લખેલા અપવાદો પોલીસને ખાસ જાણવા જેવા છે —

સાત વરસથી ઓછી ઉમરના બાળકે કરેલી કાઇ પણ વસ્તુ ગુન્હામાં ગણાય નહી (ક ૮૨)

સાત વરસથી વધારે ને બાર વરસથી ઓછી ઉમરનુ બાળક જેની અકલ તે વખતે પોતાની ચાલ કેવી છે તથા તેથી શુ પરિણામ થશે એ બાબત વિચાર કરી શકે તેટલી પુખ્ત થઇ નથી, તેણે કરેલી કાઇ વસ્તુ ગુન્હામા ગણાય નહી (કલમ ૮૩)

દીવાના શખસનું કામ.—જે શખસ કાઇ કામ કરતી વખતે દીવાનગીના સબબથી, હુ કેવી રીતનુ કામ કરૂ છુ, અથવા જે કામ હુ કરૂ છુ તે ખોટુ છે, અથવા કાયદાથી ઉલટુ છે એવુ જાણી શકતો નથી, તેનુ કરેલુ તેવુ કામ ગુન્હામા ગણાએ નહી (ક. ૮૪).

નોટ.—ફક્ત ગાંડો છે, તેટલો બચાવ બસ થશે નહીં; પણ તે કૃત્ય કરતી વખતે ગાંડપણના સબબથી, તેનામાં સમજશક્તિની તે વખતે ગેરહાજરી હતી, એમ સાબીત થવું જોઇએ; કેમકે ગાંડો માણસ છતાં, અમુક વખતે સમજશક્તિ ધરાવી શકે છે

મરજી વિરૂદ્ધ કેફમાં કીધેલું કામ—જે શખસ કાંઈ કામ કરતી વખતે, કેફના સબબથી, હુ કેવી રીતનુ કામ કરૂ છુ એ, અથવા હુ જે કામ કરૂ છુ તે ખોટુ છે અથવા કાયદાથી ઉલટુ છે, એવુ જાણી શકતો નથી, તેનુ તે કામ ગુન્હો સમજવો નહિ, પણ જે વસ્તુથી તેને કેફ ચહડી તે વસ્તુ તે ન જાણે તેમ, અથવા તેની ખુશી ન છતા તેને ખવાડી હોએ તોજ (કલમ ૮૫)

નોટ —રાજીખુશીથી યા જાણીને કેફ કરી હોએ, તો ગુન્હોજ છે અજાણ-પણામાં,—તે ન જાણે તેમ—યા તેની મરજી વિરૂદ્ધ—કેફ કરાવી હોએ, તોજ ગુન્હો નથી

કબૂલતથી કરેલાં કેટલાંક કૃત્ય—**ગુન્હામા ગણાએ નહી, તે વિશે કલમ ૮૭ થી ૯૧ જુઓ**

ધમકી યા ડરથી કરેલુ કૃત્ય.—ગુન્હામા ગણાય કે નહી, તે વિષે કાયદો નીચે પ્રમાણે છે,—

૭૪—"ખુન તથા રાજ્યવિરૂદ્ધ જે ગુન્હાઓને માટે મોતની શિક્ષા ઠરાવેલી છે, તે ગુન્હાઓ શિવાય, જે કાંઇ કોઈ શખસને કાંઈ ધમકીને લીધે કરવુ પડે, અને તે ધમકી એવી હોય કે જેથી, તે કામ કરતી વેળાએ, તે શખસના મનમા કારણસર એવી દેહેશત પેદા થાય, કે જો હુ એ કામ નહી કરીશ, તો મારૂ તાત્કાલિક મોત થશે, તો તે કામ ગુન્હો છે, એમ સમજવુ નહી, પણ તે કામ કરનાર શખસ પોતાની ખુશીથી, અથવા પોતાને તાત્કાલિક મોત કરતા કાંઇ ઓછી હાનીની કારણસર દેહેશતથી, એવી હાલતમાં પોતે આવ્યો હોય કે, તેથી તેની ઉપર તે દાવ થયો હોય, એમ થવુ ન જોઇએ

ખુલાસો ૧ લો —જે શખસ પોતાની ખુશીથી અથવા મારવાની ધમકીના સબબથી, આ માણસો ડાકાઇટ છે એમ જાણીને, તે ડાકાઇટોની ટોળીમા ભળે, અને પછી કાયદા મુજબ ગુન્હો હોય, એવી કાંઈ વસ્તુ તેના સોબતીઓના જોરથી તેને કરવી પડે, તો તેને આ અપવાદનો ફાયદો મળી શકતો નથી

ખુલાસો ૨ જો.—કોઈ શખસને ડાકાઈટોની એક ટોળી પકડે, અને તેને તુરત મારી નાંખવાની ધમકી દેખાડીને કાયદા મુજબ ગુન્હો હોય, એવી કાંઈ વસ્તુ તેની પાસે કરાવે; જેમકે કોઈ લુહાર પાસે તેનાં હથીઆર લેવડાવીને પોતે કોઇ ઘરમાં પેસીને તે લુટી લેવા સારૂ તે ઘરના બારણાં ઉઘડાવે, તો તેને આ અપવાદનો ફાયદો મળી શકે છે." (કલમ ૯૪).

નોટ.—ધમકી, જબરજસ્તી, યા ડર,—એ ક્યારે વાજબી બચાવ ગણાએ છે? ખુન, તથા રાજ્ય વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓમાં, જેમાં ફાંસીની શિક્ષા થઈ શકે, તેવા કોઈ કૃત્યને અંગે આવો બચાવ ચાલેજ નહી. પણ બીજા કામોમાં,—તાત્કાલિક મોતનો વાજબી ડર લાગે એવી ધમકી તે વખતે અપાઈ જણાએ, તો બચાવ થાએ, પણ તેમાં અપવાદ એટલો છે કે પોતાની રાજી ખુશીથી એવી સ્થિતિમાં આવેલો ન જોઇએ, અથવા મોત નહી, પણ કાંઈ તેથી ઓછી હાની થશે એવી બીકને લીધે, તેવી સ્થિતિમાં આવી પડેલો હોવો ન જોઈએ. એ રીતે હોએ, તોજ આવો બચાવ વાજબી ગણાશે, નહી તો કદી નહી.

જુજ હાનિનું કૃત્ય—કોઈ હાનિ કોઈ કૃત્યથી થશે, યા થાએ, તે એવી જુજવી હોએ કે, સાધારણ સમજ અને સ્વભાવનો કોઈ શખસ, તેવી બાબતમાં ફરીઆદ કરવી યોગ્ય ધારે નહી, તો તે હાનીના સબબથી તે વસ્તુ ગુન્હામાં ગણાએ નહી (કલમ ૯૫).

નજીવી,—કીંમત ન હોએ, તેવી ચીજની ચોરી, એ ગુન્હામાં ગણાશે નહી. કોઈની દાબડીમાંથી તપખીરની ચપટી ચોરવી, ટાંચણી, સાહીના ખડીઆમાંથી થોડી સાહી, નિર્જીવ પાંદડાં, ચીથરાં જેની કીમત બહુ જુજ હોએ, તે વગેરેની ચોરી ન ગણાય.

ખાનગી બચાવના હકો બાબત.

ખાનગી બચાવના હકો બે પ્રકારના હોએ છે. **શરીરનો**, તથા **મિલકતનો**. કોઇ પણ શખસને પોતાનું શરીર તેમજ બીજા કોઈનું, અને પોતાની તેમજ બીજા કોઈની સ્થાવર યા જંગમ મિલકતનો ખાનગી બચાવ કરવાનો હક છે.

શરીરના ખાનગી બચાવમાં મોત નિપજાવાય.—૧ લું.—જો બચાવનો હક અમલમાં ન લેવાય, તો અમુક પ્રકારના હુમલાથી પરીણામે મોત થશે, એવો વાજબી ભય હોય તો; ૨ જું,—ઉપર પ્રમાણેના પ્રકારનો હુમલો જેમાં મહાવ્યથા પરીણામે થશે, તેવો વાજબી ભય હોએ તો; ૩ જુ,—બળાત્કાર સંભોગ કરવાના ઈરાદાથી હુમલો; ૪ થું,—સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ મૈથુનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાના ઈરાદાથી હુમલો; ૫ મુ,—મનુષ્ય નયન યા હરણ કરવાના ઈરાદાથી હુમલો, ૬ ઠું,—કોઈ શખસને ગેરવાજબી કેદ કરવા સારૂ હુમલો, જેમાંથી એવો વાજબી ભય ઉપજે કે પોતાના છુટકારા સારૂ સરકારી અધિકારીઓને અરજ કરવાનુ બની નહી શકે. આ પ્રમાણેના પ્રકારનો કોઇ હુમલો હોય તો, મોત સુધી હાનિ અથવા બીજી કોઇ હાનિ, હુમલો કરનાર ઉપર થઇ શકે છે. (કલમ ૧૦૦)

ઉપર પ્રમાણેનો કોઈ હુમલો ન હોએ, તો પછી બીજા શરીર સબંધી કોઈ ગુન્હાની બાબતમા તેવો ગુન્હો કરનારને મોત શિવાએ બીજી કોઈ હાનિ, ખાનગી બચાવના હકમાં, કરી શકાએ (કલમ ૧૦૧).

આવો હક ક્યારે શરૂ કરાએ, ને ક્યારે બંધ કરવો.—ગુન્હો કરવાનુ પ્રયત્ન થતા અથવા ધમકી આપતાં, શરીરને ભય વાજબી રીતે ઉપજે કે,—આ હક શરૂ થાએ, અને જ્યાં સુધી તેવી બીક જારી રેહે, ત્યાં સુધી હક જારી રેહે. (કલમ ૧૦૨).

મિલકતના ખાનગી બચાવના હકમાં મોત ક્યારે નિપજાવાય.-૧ લુ—અપહરણ; ૨ જું,-રાતને વખતે ઘર ફોડવુ, ૩ જું,-કોઈ ઈમારત, તંબુ અથવા વહાણુ માણસના ઘર દાખલ, યા મિલકત રાખવાના, ઘર દાખલ વપરાતું હોય, તેમાં કોઈ ઉપર આગથી બિગાડ કરવો, ૪ થુ,—ચોરી, બીગાડ અથવા ગૃહપ્રવેશ,—તે એવી હાલતમાં થાય કે તેથી વાજબી એવો ભય ઉત્પન્ન થાય કે જો ખાનગી બચાવનો હક અમલમાં નહીં લે, તો પરીણામે મોત અથવા મહાવ્યથા થશે. આવા પ્રકારની કાંઇ હકીકત હોય ત્યારે મિલકતના ખાનગી બચાવવાના હકમાં મોત, યા બીજી કાંઈ હાની ગુન્હેગારને કરી શકાએ. (કલમ ૧૦૩). ઉપર બતાવેલા પ્રકાર ન હોય તો

તેમાં કોઇ ચોરી, અપહરણ, બીગાડ, અથવા સાપરાધ પ્રવેશના ગુન્હા સાારૂ યા યત્ન સારૂ, મોત નહી, પણ તેથી હલકી હાનિ ખાનગી બચાવના હકમાં થઈ શકે (કલમ ૧૦૪)

આવો હક ક્યારે શરૂ ને ક્યારે બંધ થાય.—૧ લુ,—જ્યારથી કોઈ મિલકતને જોખમનો વાજબી ભય ઉત્પન્ન થાય ત્યારથી બચાવનો હક શરૂ થાય. ૨ જુ—ચોરીથી મિલકતનો ખાનગી બચાવનો હક, મિલકત લઈ ગુન્હેગાર નાસી જાએ, અથવા સરકારી અધિકારીઓનો આસરો મળે, અથવા તે મિલકત પાછી હાથ લાગે, ત્યા સુધી જારી રહે છે. ૩ જુ,—અપહરણથી મિલકત બચાવવાનો હક, જ્યા સુધી ગુન્હેગાર કોઈ શખસને મોત, વ્યથા, ગેરવાજબી અટકાવ, એમાંથી કાંઈ કરે,—યા—કોશિસ કરે, અથવા જ્યા સુધી તાત્કાલિક મોતનો અથવા તાત્કાલિક વ્યથાનો અથવા શરીર સંબંધી તાત્કાલિક અટકાવનો ભય જારી રહે, ત્યાં સુધી જારી રહે છે. ૪ થુ,—સાપરાધ પ્રવેશ અથવા બિગાડથી મિલકતના ખાનગી બચાવનો હક, જ્યા સુધી ગુન્હેગાર સાપરાધ પ્રવેશ અથવા બિગાડ કરવામા જારી રહે ત્યા સુધી જારી રહે છે. ૫ મુ,—રાતને વખત ઘર ફોડવાથી મિલકતના ખાનગી બચાવનો હક, તે ઘર ફોડવાથી શરૂ થએલો ગૃહપ્રવેશ જ્યા સુધી જારી રહે, ત્યા સુધી જારી રહે છે (કલમ ૧૦૫)

નોટ.—કોઇ નાના બચ્ચાનુ કરેલું કૃત્ય,—ગાંડા માણસે, યા કેફ કરેલા માણસે કરેલું કૃત્ય, જો કે ગુન્હાહીત્ ન ગણાય તોપણ, એવા કૃત્યો સામે ખાનગી બચાવનો હક તો છેજ.

ખાનગી બચાવનો હક શામાં નથી—આ નીચે લખેલા કામમાં એવો હક નથી.

૧ લું—કોઈ સરકારી નોકરે હોદ્દાની રૂએ શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરેલુ કામ અથવા શરૂઆત, પછી તે કાયદા પ્રમાણે વાજબી હોય કે ન હોય, પણ જો તેથી મોત થવાની યા મહાવ્યથાની વાજબી ધાસ્તી ના ઉપજે તેમ હોય, તો ખાનગી બચાવ તે સામે થાય નહી, પણ જો તે શખસ સરકારી નોકર છે, એવી તેને માન્યતા યા ખબર હોય તો, ૨ જુ,—ઉપર પ્રમાણે કોઈ સરકારી નોકરના હુકમથી કરે છે, અથવા કોશિશ કરે છે, એમ

કોઈને ખબર યા માન્યતા હોય, યા તેવો હુકમ યા અખત્યાર દેખાડે તો —તેવાં કોઈ કૃત્ય સામે ખાનગી બચાવનો હક નથી, ૩ જુ,—સરકારી અધિકારીઓનો આસરો મેળવી શકાય તેટલો વખત હોય, તો કોઈ કૃત્ય વિરૂદ્ધ ખાનગી બચાવનો હક નથી, ૪ થુ,—કોઈ પણ કામમા બચાવના કારણસર કરવાની જરૂર જેટલી હાની શિવાય વધારે હાની કરવાનો ખાનગી બચાવનો હક નથી (કલમ ૯૯)

મદદગારી બાબત

સ —કોઇ શખસે મદદગારી કરી એમ કયારે સમજવું?

જ —કોઈ વસ્તુ સંબંધી નીચે લખ્યા પ્રમાણે જે માણસ કરે, તે માણસે તે વસ્તુ કરવામા મદદગારી કરી એમ સમજવુ —

પહેલુ —તે વસ્તુ કરવાને કોઈ શખસને ઉસ્કેરે, બીજુ.—તે કરવા સારૂ કોઈ શખસ સાથે મસલતમા સામેલ થાય, જો તે મસલત મુજબ, તથા તે વસ્તુ કરવા માટે કોઈ કામ અથવા કાયદા વિરૂદ્ધ કરવામા આવે તો, ત્રીજુ,—કોઈ કામ અથવા કાયદા વિરૂદ્ધ કસુર કરીને તે વસ્તુ કરવામા ઇરાદાપૂર્વક સાહ્ય કરે

નોટ —મુદ્દાની બાબતમા ઇરાદાપૂર્વક ખોટુ સમજાવી યા હકીકત છુપાવી (તેની કાયદેસર ફરજ વિરૂદ્ધ) કોઈ કૃત્ય કરાવે, અથવા કરાવવા કોશિશ કરે, તેણે તેમાં **ઉસ્કેરણી** કરી એમ સમજવુ તેમજ કોઈ કૃત્ય થતાં પહેલા, યા તે વખતે, તે કૃત્ય થવામા સવલતા મળે તેમ કોઈ કામ કરે તેણે તેમા સાહ્ય કરી સમજવુ (કલમ ૧૦૭)

વિશેષ સમજુતી.—ઉસ્કેરણી કરવામા જાતે હાજર રહેવુ જોઇએ, એમ કાંઈ જરૂરનુ નથી ત્રીજાની મારફતે, યા ટપાલમાં કાગળ મોકલી પણ ઉસ્કેરણી થઈ શકે

મદદગારીના ગુન્હામાં ત્રણ બાબતો છે—**ઉસ્કેરણી, મસલતમાં સામેલગીરી,** અને **ઇરાદાપૂર્વક સાહ્ય** કરવી. ત્રણમાંથી ગમે તે પ્રકારે મદદગારી થઈ શકે છે.

મસલતમાં સામેલગીરી યા ટોળીમાં હોવું.—બે અથવા વધારે માણસોનું એક સામાન્ય કામ સારૂ, યા હેતુ સારૂ, મંડળીરૂપ થવું, યા ટોળકી બનવી, તેને એકત્ર થવુ કહેવાય; અને જો કાયદા વિરૂદ્ધ કોઇ કૃત્ય સારૂ એવુ એકત્ર થવાનું બને, તો તેવુ એકત્ર ટોળીમાં થવુ તેને "કૉન્સ્પીરસી" કહેવાય. આટલુજ બસ નથી, પણ આવી "કૉન્સ્પીરસી" ની ટોળી તરફથી કાંઈ કૃત્ય યા ગેરકાયદે પગલુ તેના સામાન્ય કાયદા વિરૂદ્ધ હેતુના કામ સારૂ થાએ યા લેવાય, તો તે મદદગારી કહેવાએ. **ઇરાદાપૂર્વક સાહ્ય**—એટલે કોઈ કૃત્ય થવામાં સેહેલાઇ, સવડતા મળે, એવું કાંઈ ગેરકાયદે કૃત્ય કરવુ, યા કાયદેસર ફરજ છતાં ન કરવું.

સ.—'મદદગાર'—એટલે શું?

જ.—"જે શખસ કાંઇ ગુન્હો કરવામાં મદદગારી કરે અથવા જે કામ મદદગાર શખસના ઇરાદા અથવા જ્ઞાનથી ગુન્હો કરવા જો કાયદા પ્રમાણે કોઈ શક્તિમાન શખસે કર્યું હોય, તો ગુન્હો થાય, એવુ કોઈ કામ કરવામાં મદદગારી, તે શખસે ગુન્હામાં મદદગારી કરી એમ સમજવુ.

ખુલાસો ૧ લો.—કાંઈ કામની કાયદા વિરૂદ્ધ કસુર કરવામાં મદદગારી કરવી, તે ગુન્હો થઈ શકે છે. પછી તે કામ કરવાની અગર તે મદદગારની ફરજ નહી હોય, તો પણ.

ખુલાસો ૨ જો.—મદદગારીનો ગુન્હો થવામાં એવુ કાંઇ જરૂર નથી કે, મદદગારી કરેલુ કામ થવુ જોઇએ, અથવા જે અસર તે ગુન્હો થવામાં જરૂર છે, તે અસર પેદા થવી જોઇએ.

ખુલાસો ૩ જો.—એવુ કાંઈ જરૂર નથી કે, જે શખસને મદદગારી કરી હોય, તે શખસ કાંઇ ગુન્હો કરવાને કાયદા પ્રમાણે શક્તિમાન જોઇએ, અથવા તે શખસને કાંઇ પણ સાપરાધ ઇરાદો અથવા જ્ઞાન જોઇએ.

ખુલાસો ૪ થો.—કોઈ ગુન્હામાં મદદગારી કરવી એ ગુન્હો છે. માટે મદદગારીમાં મદદગારી કરવી, તે પણ ગુન્હો છે, એમ સમજવું.

ખુલાસો ૫ મો.—મસલતથી મદદગારીનો ગુન્હો કરવામાં એવું કાંઈ જરૂર નથી, કે જે શખસ ગુન્હો કરે, તે ગુન્હેગારે તે ગુન્હા બાબત

મનસુબો કરવો જોઇએ. જે મસલત મુજબ તે ગુન્હો કરવામાં આવે, તે મસલતમાં તે સામેલ થયો, તો બસ છે. (કલમ ૧૦૮).

મદદગારીના ગુન્હામાં સજા વગેરે.—જે ગુન્હાની મદદગારી કરી હોય, તે ગુન્હો તે પરિણામે થાય,—તો કાયદામાં બીજી ખાસ સજા ન ઠરાવી હોય તો, મુખ્ય ગુન્હાની જે શિક્ષા હોય, તેજ શિક્ષા "મદદગાર" ને થઇ શકે છે (કલમ ૧૦૯) સરકારી નોકરે રૂશ્વત લેવાનો ગુન્હો પી. કો. ક. ૧૬૧ પ્રમાણે કર્યો હોય, તો આપનારે મદદગારી કરી એમ ગણી શિક્ષાને પાત્ર છે

"મદદગારી" કરનાર શખસ મુખ્ય ગુન્હો કરતી વખતે ત્યાં હાજર હોય, તો તેને કલમ ૧૧૪ લાગે છે

જામીન બાબતમાં —મુખ્ય ગુન્હામાં જામીન લેવાય, તો મદદગારીમાં લેવાય; નહીં તો નહીં. વગર વારંટે મુખ્ય ગુન્હામાં પકડાય, તો મદદગારીમાં તેમજ થાય.

નોટ.—બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનની બહાર ગુન્હો થયો હોય, તોપણ મદદગારી જો બ્રીટીશ હિન્દુસ્તાનમાં થઇ હોય, તો તે મદદગારી બદલ શિક્ષા થઇ શકે. (કલમ ૧૦૮ अ) મદદગારી---એ મુખ્ય ગુન્હો છે. તેથી જે ગુન્હામાં મદદગારી કરી હોય, તે સાબીત ન થાય, તોપણ મદદગારી એ સ્વતત્ર રીતે ગુન્હો હોઇને શિક્ષા તે સારૂ થઇ શકે.

કોઇ પોલીસ અમલદાર ગુન્હો કબુલ કરાવવા કોઇને મારે યા જબરજસ્તી કરે, તે વખતે બીજો કોઇ પોલીસનો માણસ હાજર હોય ને બોલે નહીં ને મુંગોજ ત્યાં ઉભો રહે, તો તેણે તે કામમાં મુંગા રહી પસંદગી આપી, તેથી "મદદગારી" નો ગુન્હેગાર છે

રાજ્ય વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

રાજ્ય વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ પીનલ કોડમાં કલમ ૧૨૧–૧૩૦ સુધીમાં આપેલા છે. તેમાં હાલમાં કેટલાક વખતથી "બેદીલી ઉત્પન્ન કરવી" એ બાબતની કલમ ૧૨૪ अ છે તેનો ઉપયોગ બહુ કરવો પડે છે. તેમજ એક કોમની વિરૂદ્ધ બીજી કોમની દુશ્મનાઇ યા વૈરભાવ ઉત્પન્ન થાએ, તે બાબત કલમ ૧૫૩ अ છે. કલમ ૧૨૪ अના કામમાં પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકતી નથી. વારંટજ નિકળે છે. અને તે જામીન નહીં

લઇ શકાએ, તેવો ગુન્હો છે નામદાર સરકારના હુકમથી ફરીઆદ મંડાએ, તે વગર કોઈ કોર્ટને તે ગુન્હો સાભળવા અધિકાર નથી. (ક્રી. પ્રો કો. ક. ૧૯૬). સેશન્સ કોર્ટ, ચીફ પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ, ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ, અથવા કોઈ ૧ લા વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ જેને સરકારે આ ગુન્હો સાંભળવાને ખાસ અખત્યાર આપ્યા હોએ, તે શિવાએ બીજો કોઇ સાંભળી ન શકે.

કલમ ૧૫૩ અ નો ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી નથી, જામીન લેવાય નહી, માડી વળાય નહી, ને સરકારના હુકમ વગર કોઇ કોર્ટ સાભળે નહી પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ અથવા ૧લા વર્ગનો કોઈ પણ માજીસ્ટ્રેટ આ ગુન્હો સાંભળી શકે છે

લોકોની સમાધાની વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

સ.—કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી કોને કેહેવી ?

જ.—"જે પાચ અગર વધારે શખસોની એક મંડળી મળે, અને જે શખસો તે મંડળીમાં હોય, તેઓનો સામાન્ય હેતુ નીચે લખ્યા પ્રમાણે હોય, તો તે મંડળીને કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી કેહેવી

પેહેલો—હિન્દુસ્તાનની કાયદા કરનારી અથવા હકુમત કરનારી સરકારને અથવા કોઇ પ્રેસીડન્સીની સરકારને અથવા કોઈ લેફટેનન્ટ ગવર્નરને, અથવા પોતાના હોદ્દાનો કાંઈ કાયદેસર અખત્યાર અમલમાં લાવતા કોઇ સરકારી નોકરને, સાપરાધ બળ કરીને, અથવા બળ દેખાડીને ડરાવવો, અથવા

બીજો—કોઇ કાયદો કે કોઈ કાયદેસર હુકમ બજવતા હરકત કરવી અથવા,

ત્રીજો—કોઇ બિગાડ, અથવા સાપરાધ પ્રવેશ અથવા બીજો ગુન્હો કરવો, અથવા

ચોથો.—કોઇ શખસની ઉપર સાપરાધ બળ કરીને અથયા તેને સાપરાધ બળ દેખાડીને, કાંઈ મિલકતનો કબજો લેવો અથવા મેળવવો; અથવા, કોઈ શખસનો આવવા જવાનો હક, અથવા પાણી વાપરવાનો

હક અથવા બીજો જે નિરાકાર વસ્તુ સબંધી હક તે શખ્સના કબજામા કે ભોગવટામાં હોય, તે તેની પાસેથી લઈ લેવો, અથવા કાંઈ હક કે ધારેલો હક અમલમાં લાવવો અથવા,

પાંચમો—સાપરાધ બળ કરીને અથવા સાપરાધ બળ દેખાડીને, જે કામ કરવાની જે શખ્સની કાયદા પ્રમાણે ફરજ નહી હોય તે કામ તે શખ્સ પાસે કરાવવુ અથવા જે કરવાનો તેનો કાયદા પ્રમાણે હક હોએ, તે કરવામા તેની પાસે કસુર કરાવવી

ખુલાસો—જે મંડળી પ્રથમ મળતી વખતે કાયદા વિરૂદ્ધ ન હોએ, તે પાછળથી કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી થઈ શકે (કલમ ૧૪૧)

કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીનો અંગભુત.—જે હકીગતોને લીધે કોઈ મંડળી કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી થતી હોએ તે હકીગતો જાણ્યા છતાં, જે માણસ ઈરાદાથી તે મંડળીમાં સામેલ થાએ, અથવા તેમા જારી રેહે, તે માણસને કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીનો અંગભુત સમજવો (કલમ ૧૪૨)

વિશેષ સમજુતી.—"કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી"ની બાબતમા મુખ્ય ત્રણ બાબતો છે ૧ લુ,—પાચ માણસો અથવા તેથી વધારે સંખ્યા, તે મંડળીમા જોઈએ, ૨ જુ,—તે મંડળીનો કાંઈ સામાન્ય હેતુ જોઈએ,—પેહેલાથી નક્કી કર્યો હોએ, યા પછીથી, ૩ જુ,—તે સામાન્ય હેતુ કલમમા બતાવ્યા પ્રમાણેની પાચ બાબતો પકી એક કોઈ પણ બાબતમા જોઈએ એ પ્રમાણે જો હોએ, તો તે મંડળીને "કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી" કેહેવાએ

અમુક હકીગતોને લીધે ઉપર કહેલી પાચ અગર જાદે માણસોની મંડળી ગેરકાયદાની મંડળી છે એવી માહીતી છતા,—અથવા એવી માહીતી અને ખબર છતાં એવી મંડળીમાં ઈરાદાપૂર્વક સામેલ થાએ, અથવા એવી માહીતી મળવા છતા ઈરાદાપૂર્વક તેમા સામેલ રહે, તો તેવા દરેક શખ્સને "કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીનો અંગભુત" કેહેવો

નોટ.—કાયદા વિરૂદ્ધ કોઇ મંડળીને વિખેરી નાંખવાની સત્તા પોલીસસ્ટેશન અમલદારને છે, તે બાબત ક્રી. પ્રો. કો. ક. ૧૨૭ નીચે આ ચોપડીમા આગળ હકીકત આપી છે, તે સારૂ પાનું ૭૫, ૭૬ જોવું.

સ.—હંગામો કોને કહેવો?

જ.—કોઈ કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીનો સામાન્ય હેતુ પાર પાડવામાં તે કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી અથવા તેનો કોઇ અંગભુત બળ અથવા જુલમ વાપરે, તો તે મંડળીના દરેક અંગભુતે હંગામાનો ગુન્હો કર્યો, એમ સમજવુ (કલમ ૧૪૬).

વિશેષ સમજુતી.—જ્યાં સુધી પાંચ અગર જાદે માણુસની કોઈ મંડળી અમુક ગુન્હો કરવાના સામાન્ય હેતુથી ભેગી મળી છે, ત્યાં સુધી કલમ ૧૪૧ પ્રમાણે તે કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળી છે, ને તેમાં એવુ જાણી સામેલ રહેનાર કલમ ૧૪૨ પ્રમાણે તેનો અંગભુત છે, અને તેવા દરેક અંગભુતને કલમ ૧૪૩ પ્રમાણે છ મહિના સુધી ગમે તે પ્રકારની કેદ, અથવા દંડ, અથવા એ બંને શિક્ષા થઈ શકશે.

એવી મંડળીએ પોતાનો સામાન્ય ગુન્હાહીત્ હેતુ પાર પાડવા ખાતર જ્યાં કે બળ, યા જુલમ વાપર્યુ, કે તુરતજ હંગામાનો ગુન્હો થયો, મતલબ ગુન્હાનો પ્રકાર વધ્યો, અને કાયદામા હંગામાને સારૂ બે વરસ સુધી કેદ, યા દંડની, યા બેહુ શિક્ષા થઈ શકે છે (કલમ ૧૪૭). આ ગુન્હાઓમાં,—એક હકીગત ખાસ યાદ રાખવાની એ છે કે,—એવી કાયદા વિરૂદ્ધ મંડળીના કોઇ શખ્સે એવો સામાન્ય હેતુ પાર પાડવા ખાતર કાંઇ પણ ગુન્હો એ કામસર કર્યો હોએ, અથવા તેવો ગુન્હો એ હેતુસર થશે એવો સંભવ હશે, એમ મંડળીના બીજાને જાણીતું હોએ, ત્યારે તે મંડળીના દરેક આસામીની તે અંગે જવાબદારી છે, પછી ગુન્હો એકજ આસામીએ કર્યો હોએ, તોપણ. (કલમ ૧૪૯).

આ શિવાએ આ ગુન્હાના વધેલા પ્રકારો બાબત બીજી કલમો છે, તે સારૂ કાયદો જોવો

બખેડો ક્યારે કહેવાએ.—બે અથવા વધારે શખસો કોઇ જાહેર જગોમાં મારામારી કરીને લોકોની સુલેહમાં ગડબડ કરે, ત્યારે તેઓએ "બખેડો" કર્યો, એમ સમજવું. (કલમ ૧૫૯).

જામીન વગેરે બાબતમાં રીત.—ગેરકાયદે મંડળીના અંગભુત થવાનો ગુન્હો—કલમ ૧૪૩ માં,—વગર વારંટે પોલીસ પકડી શકે. જામીન લઈ શકાએ. કોઈ પણ માજીસ્ટ્રેટ સાંભળી શકે. હંગામો—કલમ

૧૪૭ ના કામમાં,—એજ પ્રમાણે પકડાએ, તથા જામીન લેવાય, તથા સંભળાએ. બખેડાની—કલમ ૧૬૦ માં,—પોલીસ વગર વારંટે પકડી ન શકે, સમન્સ કેસ છે. જામીન લેવાય.

નોટ.—પીનલ કોડમા ઘણી જગાએ ગુન્હાઓની વ્યાખ્યાઓની કલમ જુદી છે, અને તેની શિક્ષાની કલમ જુદી છે. હંમેશ શિક્ષાની કલમજ લખવી, યા ટાંકવી પડે છે.

લોકોની સમાધાની વિરૂદ્ધના ગુન્હાઓ પીનલ કોડમાં બાબ ૮માં, કલમ ૧૪૧ થી ૧૬૦ સુધી છે.

હંગામો અને બખેડા વચ્ચે ફરક—માણુસોની સખ્યા હંગામાના ગુન્હામાં પાચ યા જાદે, ગેરકાયદે મડળી, અને સામાન્ય તેના હેતુ સારૂ કોઇ અંગભુતે બળ અથવા જુલમ વાપરવું, એ છે બખેડામાં—માણુસો બે અથવા જાદે જોઇએ; જગ્યા જાહેર જોઇએ, અને જાહેર સુલેહમાં ગડબડ થવી જોઇએ.

સરકારી નોકરોના, યા તેઓ સંબંધી ગુન્હાઓ.

આ બાબતમાં પોલીસને ખાસ જાણવા જોગજ આ ચોપડીમાં આપેલુ છે, તે નીચે પ્રમાણે.—લાચ રૂશવત—કાયદેસર મેહેનતણા શિવાએ કાંઇ રોકડ યા બીજો અવેજ કોઇ સરકારી નોકર પોતાના હોદ્દાનુ કામ બજાવતાં, કોઇ શખસ ઉપર તે કામમાં કાંઈ મહેરબાની બતાવવા, અથવા ઇતરાજી બતાવવા યા ન બતાવવા વગેરે સારૂ લે, તેને રૂશવત ગણી છે, ને તે બાબતમાં લેનારને સજા ઠરી છે આ વિષે કલમ ૧૬૧ તથા ૧૬૫ સુધી બધી જોવી. લાંચ આપનાર મદદગાર તરીકે રૂશવતના કામમાં ગુન્હેગાર ગણાએ છે, ને તે પણ શિક્ષાને પાત્ર છે. તે છતાં, લેનાર ઉપર કામ એકલા ઉપર ઇલાયદુ ચાલે, ત્યારે આપનારને, તેનો મેલાપી છતાં, સાક્ષીદાર તરીકે તપાસી શકાએ છે. પુરાવાના આકટની કલમ ૧૩૩ તથા ૧૧૪ પ્રમાણે આવા મેલાપીની જુબાનીને પુષ્ટિકારક બીજા પુરાવાની જરૂર છે, એમ સાધારણ નિયમ છે, પણ લાંચ રૂશવતનાં કામોમાં મેલાપીને પુષ્ટિકારક પુરાવાથી ખરો બતાવવોજ જોઇએ, એમ નથી; તેના એકલાના કહેવા ઉપર પણ વજન રાખી શકાએ, અથવા સહેજસાજ પુષ્ટિ હોએ, તોએ ચાલે. આ વિષે આ ચોપડીના

પુરાવાના આક્ટના પ્રકરણમાં કલમ ૧૩૩ નીચે હકીકત આપેલી છે, તે જોવાથી વિશેષ સમજણ પડી શકશે

સરકારી નોકરોના કાયદેસર અખત્યારનો તિરસ્કાર.

પોલીસને જાણવાજોગ ખાસ બાબતો સંક્ષેપમાં નીચે પ્રમાણે છે — દરેક કલમ નીચે જામીન લેવાએ કે નહી, ને સમન નીકળે કે વારંટ તે લખી જણાવ્યુ છે કલમો ૧૭૨ થી ૧૯૦ સુધીની આ બાબતને લગતી છે, **તેમાં વગર વારંટે પોલીસ કોઇ કામમાં પકડી શકે નહીં.** ફરીઆદજ માંડવી જોઇએ

કલમ	સારાંશ હકીકત.
૧૭૨	કોઇ સરકારી નોકરનો સમન યા હુકમ ન પોહોચે, તે ઇરાદાથી નાસી જવુ યા સતાવુ (સમન) (જામીન લેવાય)
૧૭૩	સમન્સ યા બીજો હુકમ પહોચતો ઇરાદાથી અટકાવવો, અથવા જાહેર થતો અટકાવવો (સમન) (જામીન લેવાય)
૧૭૪	કોઇ સરકારી નોકર તરફથી સમન્સ યા હુકમ થવા છતા, તે મુજબ ઇરાદાથી ગેરહાજર થવું (સમન) (જામીન લેવાય)
૧૭૬	કોઇ સરકારી નોકરને કાયદેસર રીતે ખબર આપવા ફરજ છતા તેણે ન આપવી તે (સમન). (જામીન લેવાય)
૧૭૭	ઇરાદાપૂર્વક ખોટી ખબર ઉપર પ્રમાણે હોય, ત્યારે આપે તો (સમન). (જામીન લેવાય)
૧૮૨	કોઇ સરકારી નોકર પાસે તેનો કાયદેસર અખત્યાર અમલમાં આણે તે સારૂ, અને બીજા શખસને નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી ખોટી ખબર આપવી તે. (સમન). (જામીન લેવાય).
૧૮૬.	સરકારી કામમાં, કોઇ સરકારી નોકરને અડચણ કરવી વગેરે. (સમન). (જામીન લેવાય).

૧૮૭. કાયદાથી ફરજ છતાં, સરકારી નોકરને મદદ નહીં કરવી તે.
(સમન). (જામીન લેવાય).
૧૮૮. કોઇ સરકારી નોકરે કાયદા મુજબ કરેલો હુકમ નહીં માનવો તે.
(સમન) (જામીન લેવાય).

કલમ ૧૮૨ પ્રમાણે ખોટી ખબર આપવી તે.—"કોઈ સરકારી નોકરથી પોતાના સરકારી હોદ્દાનો કાયદેસર અખત્યાર વાપરતાં કોઇ શખ્સને નુકસાન અથવા દુ ખ થાએ, અથવા સાચેસાચી હકીકત તે સરકારી નોકરના જાણ્યામા આવી હોય, તો જે વસ્તુ તે સરકારી નોકરે ન કરવી જોઇએ અથવા જે વસ્તુ કરવામા તેણે કસુર ન કરવી જોઇએ તે વસ્તુ તે કરે, અથવા તે કરવામા કસુર કરે, એવા ઇરાદાથી, અથવા તે એમ કરશે એવો સંભવ છે એવુ જાણ્યા છતા; જે માણસ તે સરકારી નોકરને પોતે જે ખબરને ખોટી જાણતો હોએ અથવા ખોટી માનતો હોએ, એવી કાંઈ ખબર આપે, તે માણસને ૭ મહિનાની મુદત સુધીની બેમાંથી ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા એક હજાર રૂપીઆ સુધીના દંડની, અથવા એ બંનેની શિક્ષા કરવામા આવશે."

વિશેષ સમજુતી—આ કલમ ૧૮૨ પોલીસને અતી ઉપયોગની છે કોઇ ફોજદારી કામના સંબંધે પ્રથમ ૧૫૪ પ્રમાણે પોલીસ સ્ટેશન અમલદાર પાસે ફરીઆદ આવે, તે ઉપરથી ક્રી. પ્રો. કોડ ના ૧૪ માં બાબ પ્રમાણે પોલીસ તપાસ કરે, ને ગુન્હો બનેલો ન જણાય તો, કલમ ૧૭૩ અન્વયે "ફાઈનલ રીપોર્ટ" કરી માજીસ્ટ્રેટ પાસે મોકલે છે. ત્યાથી વર્ગ **બ** પ્રમાણે સમરી હુકમ મળે તો તેવા કામમા ફરીઆદી ઉપર ફરીઆદ કરવા બાબતમા આ કલમનો ઉપયોગ થાય છે તેમજ બીજા કેટલાક ઉપસ્થિત થતાં કામોમા કલમ ૧૮૨ નો ઉપયોગ થાય છે. તેથી એ કલમનો ખરો અર્થ પોલીસના મોટા દરજ્જાના અમલદારોએ સમજવો જરૂરનો છે. મુખ્ય બાબતો આ છે:—

૧ લુ—તોહોમતદારે જેને ખબર આપી, તે સરકારી નોકર હતો;
૨ જુ—તોહોમતદારે જે ખબર આપી તે જુઠી હતી,
૩ જું—તોહોમતદારે એવી ખબર આપી ત્યારે તે ખબર જુઠી છે, એમ તે જાણતો હતો, અગર એમ માનતો હતો.

૪ થું—એમ ખબર આપવામાં તોહોમતદારનો ઇરાદો એવો હતો કે—મજકુર સરકારી નોકર એવુ કાંઈ કરે, યા ન કરે કે જે તેવી ખબર વગર તેમ નહી કરતે; અથવા તેવી ખબર એવા ઇરાદાથી આપી કે તેનો કાયદેસર અધિકાર બીજા કોઈ શખસને નુકસાન કરવામાં અથવા ત્રાસ આપવામાં વાપરે.

આટલા મુદ્દા આ કલમ ૧૮૨ ના કામમા જરૂરના છે

આ જગ્યાએ એના જેવીજ દેખાતી, પણ જુદા પ્રકારની, એવા રીતે વપરાતી કલમ ૨૧૧ પીનલ કોડની છે, તે ઉપર પણ અત્રેજ વિચાર કરવો સુગમતા ભરેલુ છે, તે આ છે —જો "કોઈ માણસ કોઈ શખસને નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી તે શખસની ઉપર કાંઇ ફોજદારી કરે અથવા કરાવે, અથવા કોઈ શખસની ઉપર કાંઇ ગુનોહ કર્યાનુ ખોટુ તોહોમત મુકે, અને તે એવુ જાણીને કે તે શખસની ઉપર તે ફોજદારી કરવા અથવા તે તોહોમત મુકવાનુ કાંઈ વાજબી અથવા કાયદા મુજબ કારણ નથી, તો તે માણસને બે વરસની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા દંડની, અથવા એ બંનેની શિક્ષા કરવામાં આવશે. અને અગર તે ફોજદારી કરે તે એવા કોઈ ગુન્હાના ખોટા તોહોમત પરથી કરે કે તે ગુન્હાને માટે મોતની અથવા જીવતા સુધી સમુદ્ર પારની, અથવા સાત વર્ષ કે તેથી વધારે મુદતની કેદની શિક્ષા થઈ શકતી હોય, તો તે માણસને સાત વર્ષની મુદત સુધીની બેમાના ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવામા આવશે, અને વળી તે દંડને પણ લાયક થશે."

વિશેષ સમજુતી.—આ કલમ સંભાળપૂર્વક વાંચવાથી જણાશે કે, તેમાં બે ભાગ છે. ૧ લુ,—**નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કોઇ શખસ ઉપર ફોજદારી પગલાં ભરવાં;** અને ૨ જુ,—**કોઇ શખસની ઉપર કાંઇ ગુન્હો કર્યાનું ખોટું તોહોમત મુકવું.**—હવે દરેક ભાગ છુટો લઈ વિચાર કરીએ,—તો પહેલો પ્રશ્ન એવો ઉઠે છે કે, ફોજદારી પગલાં ભરવાં, એટલે શું? ખુલાસો એટલોજ છે કે,—પોલીસ આગળ ફોજદારી પગલાં ભરવાનાં તે કલમ ૧૫૪ ક્રી. પ્રો. કોડ પ્રમાણે—એટલે

ફરીઆદ કોઈ પોલીસ અખત્યારના ગુન્હા સબંધે કરીને, અને માજીસ્ટ્રેટ આગળ ફોજદારી પગલાં ભરવાનાં તે કલમ ૧૯૦-૨૦૦ ક્રી પ્રો. કોડ પ્રમાણે, એટલે ત્યા ફરીઆદ કરીને યા તે કલમો પ્રમાણે બીજી વ્યવસ્થા થઈ હોએ તે રીતે.

બીજો પ્રશ્ન એવો ઉઠે છે કે,—ગુન્હાનુ તોહોમત મુકવુ, એટલે શું? ખુલાસો એટલોજ છે કે,—પોલીસ આગળ કલમ ૧૫૫ ક્રી. પ્રો. કોડ પ્રમાણે "નૉન-કૉગ્નીઝેબલ ગુન્હાની ફરીઆદ કરીને, અને માજીસ્ટ્રેટ આગળ કલમ ૧૯૦-૨૦૦ ક્રી પ્રો કોડ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થઇને.

આટલુ પ્રથમ સમજ્યા બાદ, આ કલમના મુખ્ય મુદ્દા કયા છે, તે જોઇએ, તો પુરાવાને અંગે મુદ્દાની બાબતો આટલી સાબીત કરવાની છે —

૧ —નુકસાન કરવાના ઈરાદાથી તેમ કરવુ જોઇએ,

૨ —તે ખોટુ હોવુ જોઇએ,

૩ —તે વ્યાજબી અને કાયદા મુજબ કારણુ વગર,— કરેલુ હોવુ જોઇએ. એટલે,—દ્વેષબુદ્ધિથી કરેલુ,—એટલે વાજબી અને યોગ્ય કારણુ વગર

આ બાબતમાં જુદી જુદી હાઇ કોર્ટોના અનેક ફેસલાઓ થએલા છે, અને બહુ કલમો—૧૮૨ તથા ૨૧૧—ના અર્થ સમજાવવા તજવીજ થએલી છે. તેમાં ખાસ પોલીસને જાણવા જોગ બે ફેસલા, આપણી મુંબઈ હાઇ કોર્ટના છે પ્રથમ ફેસલો—સરકાર—વિરૂદ્ધ—જીજીભાઇ ગોવિદનો—ઇન્ડિયન લૉ રિપોર્ટસ વાલ્યુમ. ૨૨ પાનુ ૫૯૬ મે છે. તેમા હકીગત એવી હતી કે—અનોપ તળસીઆ અને બે બીજાઓ ઉપર જીજીભાઈ ગોવિદ નામના શખસે ભરૂચના ડિસ્ટ્રીકટ પોલીસ ઇન્સ્પેકટરની રૂબરૂ ચોરીની ફરીઆદ કરીને ફોજદારી શરૂ કરી,—એટલે માંડી. તેમાં પોલીસે તપાસ કરી. બે શખસોને પકડવામાં આવ્યા, ને એક જડતી લેવાઈ. તપાસની અંતે પોલીસને ખાતરી થઈ કે કેસ ખોટો છે, તેથી કાયદા મુજબ માજીસ્ટ્રેટને કલમ ૧૭૩ પ્રમાણેનો આખર નિકાલનો રીપોર્ટ મોકલ્યો; અને તેણે તે કામ ગુન્હામાંથી કમી થવા હુકમ કર્યો, અને ફરીયાદ દ્વેષબુદ્ધિથી ખોટી,—એમ ઠરાવ્યુ. તે પછી જીજીભાઈ (અસલ

ફરીઆદ કરનાર) ઉપર કલમ ૨૧૧ પ્રમાણે કામ ચલાવવામાં આવ્યું, અને તેને મી. સી. ફોસેટ-સેશન્સ જડ્જ સાહેબે,-તકસીરવાર ઠરાવી શિક્ષા કરી. અપીલ ઉપર એ કામ મુબઇ હાઈ કોર્ટમાં ગયુ, ત્યાં તમામ એ બાબત ઉપરના અગત્યના ફેસલાઓ તકરાર દરમ્યાનમાં રજુ કરવામાં આવ્યા તેમાં ન્યાયમૂર્ત્તિ મી. રાનડેએ ઠરાવ્યુ કે,—કોઈ શખસ કોઈ કૉગ્નીઝેબલ ગુન્હાની ફરીઆદ પોલીસ આગળ કરીને (ખોટુ તોહોમત મુકીને) ફોજદારી કાયદાને ગતીમા મુકે, તો તેણે કલમ ૨૧૧ ના પહેલા ભાગ પ્રમાણે **ફોજદારી પગલાં** ભર્યા, એમ ગણવુ

આ પછી બીજો અગત્યનો ફેસલો, મુબઇ હાઈ કોર્ટમા,—સરકાર-વિરૂદ્ધ—રામકૃષ્ણ યશવંત આદરકર "બૉમ્બે લૉ રીપોર્ટર" વાલ્યુમ ૯ મુ, પાનુ ૩૩ મે છે. તેમાં ન્યાયમૂર્ત્તિ મી બૅટીએ ઠરાવ્યુ છે કે,—કલમ ૧૮૨ એવા કામોમાં લાગુ પડે છે કે, જેમાં અમલદારોને કાંઈ ખબર આપવામાં આવી હોએ,—તે એવા ઈરાદાથી યા એવુ જાણવા છતાં કે,-તે અમલદારે કરવુ ન જોઇએ, યા કરવા ચુકવુ ન જોઇએ, તેવુ કાઇ કૃત્ય, તેવી ખબરને લીધે તે કરશે, યા કરવામા ચુકશે. અથવા પોતાનો કાયદેસર અધિકાર બીજા કોઇને ઈજા થાએ યા ત્રાસ થાએ તેમ વાપરશે. આ ગુન્હો, કલમ ૨૧૧ પીનલ કોડમા વર્ણવેલા ગુન્હાથી તદન જુદોજ ગુન્હો છે, તે તો બીજા કોઈ શખસ ઉપર ફોજદારી કોર્ટોને ગતીમાં મુકવાના યત્નના સંબધમાં છે કલમ ૨૧૧ મા જે કૃત્યને શિક્ષાને પાત્ર ગણ્યુ છે, તે એવુ છે કે જેનાં પરિણામો બહુ ગભીર થાએ, અને તેથી એવુ કૃત્ય કરનાર કોઈ શખસની ઉપર ગભીર વિચાર કરવા જેવુ હોએ છે તેથી, એવા કામોમા ફરીઆદ તર્ફે આટલુ સાબીત કરવુ બસ છે કે,—જે પગલુ લેવામાં આવ્યુ, તેને માટે કાંઈ વાજબી અથવા કાયદેસર પાયો ન હતો, અને તોહોમતદારને આ પ્રમાણે ખબર હતી. પણ કલમ ૧૮૨ ના કોઈ કૃત્ય સારૂ આથી કાંઈક વધારે પૂરાવાની જરૂર છે. એ કલમમાં ગુન્હાનો સમાસ કરવામાં,—ફરીઆદ તર્ફે એમ સાબીત થવુ જરૂરનુ છે કે,—એવી ખબર આપવાને કાંઈ વાજબી અને સંભવિત કારણ ન હતું એટલુજ નહી, પણ તે આપેલી ખબર ખોટી હતી,—એવુ તે ચોકસ જાણતો હતો, યા માનતો હતો.— * * *

ઉપર પ્રમાણે આ બેહુ કલમોનો અર્થ ઠરેલો છે તેથી ખોટી ખબર બાબતની ફરીઆદ માંડતાં કેટલાક પુરાવા સબંધે વિચાર કરવાની જરૂર રહે છે આ બધી બાબતોનો એકંદર વિચાર કરતાં એક નિયમ ચોકસ ઠરી શકે છે કે—કોઈ માણુસનુ નામ દઈને તેના ઉપર કોઈ શખસ તરફથી ફોજદારી માડવામા આવે, યા ખોટુ તોહોમત મુકવામાં આવે,—તો ૨૧૧ કલમના પેહેલા ભાગ પ્રમાણે ફરીઆદ માંડવી, અને તોહોમત ગંભીર પ્રકારનુ હોય, તો કલમ ૨૧૧ મુજબજ માડવી જોઈએ. બીજી હરેક બાબતોમા, અને ખાસ કરીને, ગંભીર પ્રકારના ગુન્હાની બાબત જેમા ન હોએ, તેમા,—અને અમુક શખસ, યા અમુક વ્યક્તિનુ નામ તોહોમતદાર તરીકે, યા ગુન્હામા સામેલ છે, એમ કહી દેવામા આવ્યુ ન હોએ, તો કલમ ૧૮૨ પ્રમાણે ફરીઆદ માંડવી યોગ્ય છે તે સાથે વળી, એ બાબતની સાબીતી અર્થે પુરાવો કેવો અને કેટલો છે, તે જોવો, ને તે ઉપર વિચાર રાખવો ઉપર કહ્યુ છે તેમ, કલમ ૨૧૧ ના કામમા, ફોજદારી માડવા યા તોહોમત લાવવા વાજબી અને કાયદેસર કારણની, યા તેવા આધારની, ગેરહાજરી હતી,—એટલે તેવુ કાંઇ હતુ નહિ, એટલુજ બતાવવાની જરૂર છે પણ ૧૮૨ ના કામમાં, તો તોહોમતદાર જાણતો હતો યા માનતો હતો કે—એવી ખબર જુઠી યા ખોટી છે,—એમ ચોકસ બતાવવુ પડે છે. આ બધી હકીકત ઉપર વિચાર કરીને ૧૮૨ યા ૨૧૧ નો પહેલો ભાગ, જે યોગ્ય લાગે તેનો ઉપયોગ કરવો દરેક કામ તેના ચોકસ સંજોગો, કામની હકીગત, ગુન્હાનો યા ખબર આપી હોય તેનો પ્રકાર, મળી શકતો પુરાવો,—એ બાબતો ઉપર આધાર રાખે છે પોલીસ અમલદારે તમામ હકીકતનો વિચાર કરી અમુક નિર્ણય ઉપર, પોતાની અક્કલ અને વિવેકબુદ્ધિથી ઉપરના કાયદાનું વિવેચન ધ્યાનમા રાખી, આવવાનુ ઉચ્ચિત છે.

ક્રી. પ્રો. કોડ કલમ ૧૭૩ પ્રમાણેનો ફાઈનલ યા આખર રીપોર્ટ મોકલ્યા બાદ, માજીસ્ટ્રેટ પોતાની મરજીથી ફરીઆદીને બોલાવી પોતાનો મુદ્દો સાબીત કરી આપવાની તક આપી શકે, યા ફરીઆદી તેવી અરજ કરે તોપણુ તેવી તક આપે, તે છતાં પણ, સાબીત ન કરી શકે,—યા "આખર રીપોર્ટ" ઉપરજ આધાર રાખી માજીસ્ટ્રેટ ચોકસ નિર્ણય

ઉપર આવી પોતે "સમરી હુકમ" ब વર્ગનો જો આપે, તો પછી પોલીસે ફરીઆદી ઉપર કામ ચલાવવાનું રહે છે. બધાંજ કામોમાં પુરાવો સારો હોય એમ ભાગ્યેજ બને છે. તેથી જેમાં પુરાવો સારો છે અને પરિણામે સાબીતી થશે એમ લાગતુ હોએ, તે કામમાંજ ફરીઆદ માંડવી યોગ્ય છે. બાકીના કામોમાં પુરાવો ન હોય, યા સાબીત થવાની આશા ન હોય, તો એવાં કામોમાં પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ હજુર તે મતલબનો રીપોર્ટ કરી જાહેર કરી દેવુ જોઇએ છે કે, પોતાના ઉપર કશી જવાબદારી ન રહે. પોલીસ તરફથી આ રીતે ब વર્ગની સમરી ઉપરથી, યા બીજા કામોમા પોલીસને ખોટી ખબર કાંઇ આપી હોએ, તેવા કામોમાં,—જે અમલદારને તે ફરીયાદ અગર ખોટી ખબર આપી હોએ, તેની ફરીયાદથી કોર્ટમાં કામ ચાલી શકે છે, અથવા તેની મંજુરીથી તેના તાબાનો નોકર ફરીઆદ કરે, અથવા તેમના ઉપરીના હુકમથી ફરીયાદ માંડી શકાએ. (ક્રી. પ્રો. કોડ કલમ ૧૯૫).

કલમ ૨૧૧ માં, જ્યારે માજીસ્ટ્રેટ કોર્ટને સંબંધ તે ગુન્હો બન્યો હોય,—મતલબ ફરીયાદ ત્યાં કરી હોય તેથી, યા કામ ત્યાં ચાલ્યુ હોય તેથી,—માજીસ્ટ્રેટ કોર્ટમાં તે કામનો સંબંધ હોય, ત્યારે—તે કોર્ટના સાંકશન વગર, યા ફરીયાદ વગર, યા તેની ઉપરી કોર્ટના હુકમ વગર, ફરીયાદ ચાલી શકતી નથી　કલમ ૧૯૫ ક્રી. પ્રો. કોડ(બ) રકમ.

કોર્ટ સાંકશન આપે તે કલમ ૧૯૫ (ક્રી પ્રો. કોડ) પ્રમાણે આપે છે　ખોટી ફરીયાદનું કામ તેના ઉપર કેમ ન ચલાવવુ, તેની કારણ-દર્શક નોટીસ પ્રથમ નીકળે, ને પછી પ્રથમ દર્શનીક પુરાવો કામ ચલાવવા જોગ લાગે, તોજ કોર્ટ સાંકશન આપે. આવી નોટીસ સામાવાળાની અરજથી નીકળે. પોતેજ નોટીસ કાઢયા વગર, કામ ચલાવવાની ઇચ્છા રાખે, તો ક્રી. પ્રો. કો. કલમ ૪૭૬ પ્રમાણે અમલ કરે, અને તે કોર્ટની પોતાનીજ ફરીયાદ તરીકે ગણાએ.

જામીન વગેરે બાબતમાં.—કલમ ૧૮૨ તથા ૨૧૧,—બેઉ પોલીસ અખત્યાર બહારના ગુન્હાઓ છે. બેહુ જામીન લેવા લાયક છે; કલમ ૧૮૨ માં પહેલો 'સમન્સ' નીકળે. કલમ ૨૧૧ માં,—પહેલો 'વારંટ' નીકળે.

પ્રકરણ ૭મું.

ખોટો પૂરાવો તથા ઇન્સાફ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

સ.—ખોટો પુરાવો આપવો, એટલે શું?

જ.—"કાંઈ સોગંદથી અથવા કાયદાના ખાસ ઠરાવથી સાચું બોલવાને જે માણુસ કાયદા મુજબ બંધાએલો હોય, અથવા કાંઇ પણ બાબત સંબંધી કાંઈ એકરાર કરવાને કાયદાથી બંધાએલો હોય, તે માણુસ એવી કાંઈ વાત કહે કે ખોટી હોય, ને તે ખોટી છે એમ તે જાણતો કે માનતો હોય, અથવા ખરી છે એમ તે ન માનતો હોય, તો તે માણુસે ખોટી શાહેદી આપી એમ સમજવું.

ખુલાસો ૧ લો.—કાંઈ વાત મોહોડેથી કહી હોય, અથવા કોઈ બીજી રીતે કહી હોય, તોપણ તેને આ કલમના અર્થ પ્રમાણેની વાત સમજવી.

ખુલાસો ૨ જો.—શાહેદી આપનાર શખસ પોતાના માનવા બાબત જે ખોટી વાત કહે, તેને પણ આ કલમના અર્થ પ્રમાણેની વાત સમજવી, અને જેમ જે વસ્તુ કોઇ શખસ જાણતો ન હોય, ને તે કહે કે હું જાણુ છુ, તેથી તે શખસ ખોટી શાહેદી આપ્યાનો ગુન્હેગાર થાય, તેમજ જે વસ્તુ તે માનતો નહી હોય તે વિશે તે એમ કહે કે હુ એ માનુ છુ, તો તેથી પણ તે શખસ ખોટી શાહેદી આપ્યાનો ગુન્હેગાર થઈ શકે છે" (પીનલ કોડ કલમ ૧૯૧).

નોટ.—શિક્ષાની કલમ ૧૯૩ છે. આ તો માત્ર વ્યાખ્યાની કલમ છે.

સ.—ખોટો પુરાવો બનાવવો, તે શું?

જ.—"જે કોઈ માણુસ કોઈ બીના બનાવે, અથવા કાંઇ ચોપડી કે દફતર મધ્યે કાંઇ ખોટી રકમ લખે, અથવા કાંઈ લેખ કરે, અને તેમાં કાંઈ ખોટી વાત લખે, એવા ઇરાદાથી કે કાંઇ ઇન્સાફી મુકરદમામાં અથવા કોઈ સરકારી નોકરની આગળ તેના સરકારી ઓદ્ધાથી કાયદા મુજબ ચાલતા મુકરદમામાં અથવા કોઇ લવાદની આગળ, તે બીના,

ખોટી રકમ, અથવા ખોટી વાત, પુરાવામાં રજુ થાએ, તથા તે રજુ થનારી બીના અથવા ખોટી રકમ, અથવા ખોટી વાતથી તે મુકરદમામાં પુરાવા ઉપરથી જે શખસ કાંઇ અભીપ્રાય બાંધનાર હોય, તે શખસના મનમાં તે મુકરદમાના ફેસલાને લગતી કાંઈ જરૂરની બાબત સંબંધી ખોટો અભીપ્રાય આવે, તો તે માણુસે ખોટો પુરાવો બનાવ્યો એમ સમજવુ.

વિશેશ સમજુતી.—ખોટો પુરાવો આપવો, એ ગુન્હામાં અગત્યના મુદ્દાઓ જે સાબીત કરવાના તે આ છે —

૧ લુ —કાયદા પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા યા કસમના બંધનથી, સાચું બોલવા તે બંધાયો હતો,

૨ જુ —અગર, કોઈ ખાસ કાયદા અનુસાર, તે સાચુ બોલવા બંધાયો હતો,

૩ જુ.—કહેલી યા જાહેર કરેલી હકીગત જુઠી છે, એમ સાબીત થવુ જોઇએ;

૪ થું.—તે હકીગત જુઠી છે એમ તે જાણતો હતો, અગર માનતો હતો, અગર સાચી માનતો ન હતો, અને ઇરાદા-પૂર્વક તેમ છતાં બોલેલો હતો

ઇરાદાપૂર્વક બોલેલો—એ બાબત અગત્યની છે એવો ઇરાદો આગળ પાછળની હકીગતથી પુરવાર થઇ શકશે

પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે તે સાચું બોલવા બંધાએલો હતો, યા તેમ નહી તો કોઈ કાયદાના બંધનને લીધે સાચું કહેવાની તેની ફરજ હતી, એમ સાબીત કરવુ પડે પ્રતિજ્ઞા કાયદાપૂર્વક અને અખત્યારવાળા અમલદારે આપી હતી, અને તેની જુબાની તેને કોર્ટ સમક્ષ વાચી બતાવેલી હતી, એમ સાબીતી જોઇએ. તે હકીગત ખરી નથી, અને જુઠી છે, એમ તેની માહીતી યા માન્યતા જોઇએ. અગત્યની બાબતમાં યા મુદ્દાની બાબતમાં જુઠુ બોલ્યો, એમ સાબીત કરવાની કાંઇ જરૂર નથી. હકીગત જુઠી છે, એમ પણ સાબીત થવુ જોઇએ. તોહોમતદારને કસમ અપાતા નથી, તેથી તે સાચું બોલવા બંધાએલો નથી. તેથી તેના ઉપર આ કલમ પ્રમાણે કામ ચાલી શકે નહીં. વળી કલમ ૧૬૧ ક્રી. પ્રો.

કોડ પ્રમાણે કોઈ સાક્ષીની જુબાની પોલીસ અમલદાર આગળ થઈ હોય, તેને આ કલમ લાગુ નથી, કેમકે પોલીસ આગળ સાચુ કહેવુ, એવુ સાક્ષીને કાયદાથી બંધન નથી. તેમ કસમ ત્યાં અપાઇ શકતા નથી

પણ યાદ રાખવુ કે—કલમ ૧૭૪ ક્રી પ્રો કોડ પ્રમાણેની ચોકસી દરમ્યાન કોડની કલમ ૧૭૫ પ્રમાણે બોલાવેલા સાક્ષીઓ એવી તપાસ વખતે સાચુ બોલવા કાયદાથી બંધાએલા છે, તેથી ત્યા ઈરાદાપૂર્વક જુઠુ બોલે તો આ કલમ લાગુ પડે. શિક્ષા કલમ ૧૯૩ પ્રમાણે થાય

ખોટો પુરાવો બનાવવો—આમા સાબીત કરવાના મુદ્દા નીચે પ્રમાણે છે —

૧ લુ.—તોહોમતદારે કાઈ બીના, યા હકીકત, યા સંજોગ હસ્તીમાં આણ્યો ,

૨ જુ.—તે એવા ઈરાદાથી કે એ બીના, હકીકત યા સંજોગ પુરાવા તરીકે કોઇ ઈનસાફી કામમા પુરાવામા રજુ થાય ,

૩ જુ —એવામા દાખલ થઈને, પુરાવા ઉપરથી જે શખસ અભીપ્રાય બાંધનાર હોય, તે શખસના મનમા તે મુકરદમાના ફેસલાને લગતી કાઇ જરૂરી બાબત સંબંધી ખોટો અભીપ્રાય આવે

યાદ રાખવુ કે—ગુનહાનો મોટો મુદ્દો એમ છે કે, કોર્ટને આડે રસ્તે દોરવી ઇનસાફ ઉંધા વાળવાનો ઇરાદો હતો અને તેવા ઈરાદાથી કાઈ બીના યા હકીકત હસ્તીમા આણી એટલોજ છે. ઈનસાફ આથી ખરેખર ઉંધો વળ્યો, એમ બતાવી આપવાની કાઇ જરૂર નથી

આ કલમ ૧૯૨ નીચે આપેલાં દૃષ્ટાંતો બહુ સ્પષ્ટ છે, તેથી કલમના હેતુ અને ઉદ્દેશ સમજાશે. કોઈ શખસ બીજા કોઈના ઘરમા યા પેટીમા ચોરેલો માલ મુકે, યા ખાડો ખોદી દાટે. એવા ઈરાદાથી કે, તેની જડતીમાં ચોરેલો માલ જડે, ને શિક્ષામા જાય,—એ વગેરેનો આ કલમમાં સમાસ થાય. શિક્ષાની કલમ ૧૯૩ છે.

વિરોધી જુબાનીઓ.—એક સાક્ષીએ એક જુબાની આપ્યા બાદ બીજે વખતે બીજી કોઈ જુબાની આપી હોય, અને એકથી બીજી વિરૂદ્ધ હોય, તો ફક્ત તેટલાજ ઉપરથી તેને સજા થઈ શકતી નથી. પણ

તે મુદ્દાની બાબતમાં એટલી તો એક એકથી ઉલટી છે, કે કોઈ રીતે તે એનું સમાધાનપણું હોઇજ શકે નહિં,—એમ સાબીત કરવુ પડે.

સાંકશન વિગેરે બાબતમાં.—કોર્ટે આપેલી કોઈ સાક્ષી ખોટી છે, એમ બતાવી પ્રતિજ્ઞા ઉપર કે કાયદાના બંધન છતાં, ઈરાદાપૂર્વક ખોટી જુબાની આપ્યાનુ કામ કોઈ શખ્સ ઉપર ચલાવવાનુ હોય, ત્યારે તે કોર્ટનુ સાંકશન, કામ ચલાવવા બાબતમા ક્રી. પ્રો. કો. કલમ ૧૯૫ પ્રમાણે જોઇએ, અથવા તેજ કોડની કલમ ૪૭૬ મુજબ તે કોર્ટે ફરીઆદ કરેલી હોવી જોઇએ. એવુ સાંકશન આપતાં પહેલાં, નોટીસ કાઢી તોહોમતદારને તે વિરૂદ્ધ કારણ બતાવવાની તક મળવી જોઇએ

જામીન વગેરે બાબતમાં.—કલમ ૧૯૩ ના કામ બદલમાં,—પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો નથી, જામીન લેવાય; પ્રથમ વારંટ નીકળે.

બનાવટી પુરાવાની બાબતમાં શિક્ષાની કલમ ૧૯૩ જ છે

નોટ.—પ્રતિજ્ઞા ઉપર ખોટી જુબાની આપ્યા બાબતમાં બીજા ભારે પ્રકારો સારૂ આકટમાં કલમો જેવી.

જાણવાજોગ :—

બીજી કેટલીક કલમો ઈનસાફ વિરૂદ્ધ ગુન્હાના પ્રકરણમાં જાણવાજોગ છે, તે નીચે પ્રમાણે —

કલમ ૨૦૧—ગુન્હેગારોને બચાવવાના ઈરાદાથી, પુરાવો ઉડાવવો યા ખોટી ખબર આપવી,—તે છે. આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લઈ શકાય, પ્રથમ 'વારંટ' નીકળે.

કલમ ૨૦૨—ગુન્હાની ખબર આપવાની કાયદાથી ફરજ છતાં ખબર આપવામાં ઈરાદાપૂર્વક કસુર કરવી.—

કલમ ૨૦૩–ગુન્હો થયો હોય, તે સંબંધી ખોટી ખબર આપવી તે.–

આ બેઉ કલમો ૨૦૨-૨૦૩ પોલીસને ઉપયોગી છે. હાલમાં પોલીસ અમલદારોમાં મોહોટે ભાગે એવી માન્યતા ફેલાઈ છે કે, ક્રી. પ્રો. કો. કલમ ૧૬૧ પ્રમાણે કોઈ સાક્ષીને પોલીસ ચોકશી દરમિયાન પૂછવામાં આવે, ને તે હકીકત ખોટી કહે, તો પછી **પોલીસ નાઇલાજ છે.** લોકો પણ સામાન્ય રીતે એમજ માને છે, કે પોલીસ આગળ ગમે તેમ જુઠું

બોલી શકાએ છે, ને પોલીસનો કાંઇ ઈલાજ નથી. પણ એ બધી માન્યતા ભુલ ભરેલી છે. જુના કાયદામાં સાચું બોલવાની ફરજ હતી, તે કાયદો જ્યારે સુધારી તેવી ફરજ દૂર કરી, ત્યારે કાયદા બાંધનારી સભાએ એવો ખુલાસો કર્યો હતો, કે પોલીસના હાથમા કલમ ૨૦૨ તથા ૨૦૩ એ પ્રમાણેના ઈલાજો, જુઠુ બોલનાર ઉપર છેજ કલમ ૨૦૨ માં તો ખાસ હકીકત એવી છે કે ખબર આપવાને બંધાએલો એવો કોઈ શખસ ખબર આપવામા ઈરાદાપૂર્વક કસુર, કરે તોજ—ગુન્હો ગણાએ. ક્રી પ્રો. કોડ કલમ પ્રમાણે જે વર્ગના લોકો ખબર આપવા બંધાએલા છે, યા બીજા કાયદાથી બંધાયા છે, તેઓનો સમાસ તેમાં થઈ શકે પણ કલમ ૨૦૩ તો સામાન્ય કલમ છે. તેમાં લખ્યા પ્રમાણે સાબીતી કરવા સરખો પુરાવો હોએ, તો એ કલમ પ્રમાણે પોલીસ આગળ જુઠું બોલનારને શિક્ષા થઈ શકે છે. તેમાં સાબીત કરવાના મુખ્ય મુદ્દા આ પ્રમાણે છે.—૧.—ગુન્હો ખરેખર બનેલો છે, ૨—સાક્ષી જાણતો હતો, યા તેને માનવાનુ કારણ હતુ કે ગુન્હો બનેલો છે, ૩—તે ગુન્હાને લગતી હકીગત, બાબતો,—થોડી યા બધી તેને ખબર હતી. ૪.—તે છતા તે વિશે પોલીસે પુછતાં, માહીતી સંબંધી ઇનકાર કર્યો, યા ખોટી અને ઉડાઉ હકીકત, યા અપૂર્ણ હકીગત બતાવી, ૫.—સાક્ષીદાર પોતે જાણતો હતો કે પોતાને ખબર છે, તે ન કહેતાં, ખોટુજ કહ્યુ છે.

ઉપર પ્રમાણે પુરાવો હોએ, તો સાક્ષીદાર પોલીસ આગળ જુઠું બોલ્યો, તેથી આ કલમમા તેનો સમાસ થઈ શકશે. માત્ર તેવી બાબતો મળવી જોઇએ. ઉદાહરણ તરીકે,—કોઈ ખેતરમા બે પાર્ટીઓ વચ્ચે ખુનખાર લડાઈ થઇ, ને કુહાડીઓ ઉછળી, પરિણામે એક બે માણુસ મરણ ગયા. જોડેના ખેતરમાં આગળ પાછળ માણસો ઉભેલાં છે, ને તેઓ આ સર્વે જુએ છે રસ્તેથી જનાર ગાડાવાળા યા વાટે જનાર કેટલાક આસામીઓ આ બધુ જુએ છે નજીકમાં એક છાપરૂ છે, તેમાં રહેતા ત્રણ ચાર આસામીઓ પણ જુએ છે, તે છતાં, પોલીસ ચોકશી વખતે, એ બધા યા થોડા ઇનકાર કરે, ને કહે કે હમો ત્યાં ખેતરમાં યા રસ્તે હાજર ન હતાં, ને હમે તો ગામમાંથી બહાર ન જતાં પોતપોતાના ઘરમાં હતા, તેથી શું બન્યું તે જાણતા નથી, તો તેઓ ત્યાં

નજીકમા હતા, ને હકીગત જોઈ શકયા હતા, તેથી જાણકાર હતા, એટલું છતાં ઇનિકાર ગયા, એમ પુરાવો મેળવવામાં આવે, તો કલમ ૨૦૩ પ્રમાણે એવા જુઠું કહેનાર બધા શિક્ષામાં જશે

જામીન વગેરે બાબત.—પોલીસ અખત્યાર બહાર. જામીન લેવાય; કલમ ૨૦૨ માં "સમન્સ" ને કલમ ૨૦૩ માં 'વારંટ' નીકળે.

કલમ ૨૧૧.—**નુકશાન કરવાના ઇરાદાથી ગુન્હાનું ખોટુ તોહોમત મુકે.—તે છે; તે સારૂ કલમ ૧૮૨ નીચે આ ચોપડીમાં હકીકત લબાણથી દર્શાવેલી છે.**

કલમ ૨૨૪.—**કાયદા મુજબ પકડતાં, કોઇ શખસ સામે થાય, યા કાયદાસર કેદમાંથી નાસી જાય,—તેને માટે છે, (પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય)**

કલમ ૨૨૫. अ—**સરકારી નોકર કોઇને પકડવામા ગફલત કરે, નાસી જવા દે, તો; (પોલીસ અખત્યાર બહારનો—જામીન લેવાય)**

કલમ ૨૨૫. ब.—**કાયદાસર પકડવામા સામા થવું, કાયદાસર કેદ યા અટકાયતમાથી નાસી જવું, વગેરે, જેનો સમાસ બીજી કોઇ કલમમા ન થતો હોય, તે બાબત માટે છે. પોલીસને હમેશા આ કલમ જરૂરી છે. (પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય)**

કલમ ૨૧૨.—ગુન્હેગારોને છુપાવે, આસરો આપે, તેને માટે છે;

કલમ ૨૧૬.—**કેદમાંથી નાઠેલાને—　એજન—　　એજન—**

કલમ ૨૧૬ अ.—**અપહરણ અને ડાકાઇટી કરનારને આસરો આપે, તેને સારૂ છે.**

જામીન બાબતમાં.—કલમ ૨૧૨ તથા ૨૧૬ તથા ૨૧૬ अ **પોલીસ અખત્યારી છે　જામીન લેવાય.**

પ્રકરણ ૮ મું.

સિક્કા તથા સરકારી સ્ટાંપ સંબંધી ગુન્હાઓ.

પીનલ કોડમાં આ સિક્કા વિરૂદ્ધ ગુન્હાનુ **પ્રકરણ ૧૨ મું છે,** અને પોલીસને તે બહુ અગત્યનુ છે; અને તેથી એમાં સમજુતી બહુ લંબાણથી આપેલી છે. આ ૧૨ માં બાબ પ્રમાણે જે ગુન્હા બદલ ત્રણ વરસ કેદની યા જાદે શિક્ષા થઈ શકે, એવા કોઇ પણ ગુન્હાનો તકસીરવાર ઠરેલ શખસને, ફરીથી એજ બાબ પ્રમાણેના કોઈ એવાજ ગુન્હા સારૂ તકસીર

વાર ઠરાવવામાં આવે, ત્યારે તેને પીનલ કોડ કલમ ૭૫ પ્રમાણે **વધારેલી શિક્ષા** કરવામાં આવે છે, તે વિશે આગળ કલમ ૭૫ નિચે આપેલુ છે, તે અત્રે યાદ રાખવી જોઇએ છે.

સિકકાની વ્યાખ્યા.—"સિક્કો એટલે જે ધાતુ ચાલુ સમયે નાણાં દાખલ વપરાતી હોએ, તથા જે પર છાપ મારીને નાણાં દાખલ વાપરવા માટે તેહને કોઈ સંસ્થાનના અથવા ઉપરી સરકારના હુકમથી, બહાર પાડી હોએ, તે ધાતુ." (કલમ ૨૩૦).

રાણીનો સિકકો.—જે સિક્કા ઉપર છાપ મારીને તેને રાણીના હુકમથી, અથવા હિંદુસ્તાનની સરકારના, અથવા કોઈ પણ પ્રેસીડન્સીની સરકારના, અથવા રાણીના રાજ્ય માંહેલી કોઈ પણ સરકારના, હુકમથી નાણાં દાખલ વપરાવા માટે બહાર પાડયો હોય, તે સિક્કો, તે રાણીનો સિક્કો (કલમ ૨૩૦).

કઇ કઇ **ચીજો સિકકો છે, અને કઇ કઇ નથી**—ફરકા—બાદી રૂપીઓ એ સિક્કો ગણાય, એમ કાયદાથી ઠર્યું છે. કોરીઓ ને સિક્કો ગણવો નહી ત્રાબાનો છાપ વગરનો કડકો સિક્કો નથી બીલ્લાઓ અને ચાદ સિક્કા નથી જે સિક્કાને કંપનીનો રૂપીઓ કેહેવામા આવે છે, તે રાણીનો સિક્કોછે. (કલમ ૨૩૦ નાં દષ્ટાંતો).

નોટ—ખોટુ બનાવવુ, એની વાખ્યા કલમ ૨૮ મા આપી છે, તે પ્રમાણે,—"જે શખસ એક વસ્તુ બીજી વસ્તુના સરખી કરે, એવા ઈરાદાથી કે તે સરખાંપણાથી ફરેબ કરવો, અથવા એવુ જાણીને કે તેથી ફરેબ થશે એવો સંભવ છે, તે શખસે તે વસ્તુ ખોટી બનાવી એમ સમજવુ."

તેના ખુલાસામાં બતાવ્યુ છે કે નકલ બરાબર થવી જોઈએ, એમ જરૂરનું નથી. તેમજ,—બનાવટ કરે તે વસ્તુનુ એવુ સરખાપણુ હોએ કે ફરેબ થાએ, તો બનાવટ કરનારનો ઇરાદો ફરેબ કરવાનો હતો એવુ અનુમાન, વિરૂદ્ધ પૂરાવાની ગેરહાજરીમા, કરવામા આવશે

શિક્ષાની કલમો.—જે માણસ સિક્કો ખોટો બનાવે, અથવા જાણીજોઈને ખોટો બનાવવાનો કાંઈ પણ ભાગ કરે તેને ૭ વર્ષ સુધીની

ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા, તથા દંડ થશે. (કલમ ૨૩૧). અને રાણીનો સિક્કો બનાવે, તો જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, અથવા દસ વર્ષની મુદત સુધીની કેદની શિક્ષા, ઉપરાંત દંડ પણ થશે (કલમ ૨૩૨).

બીજી કલમો જાણવાજોગ સંક્ષેપમાં નીચે આપેલી છે —

કલમ.	હકીગત
૨૩૩.	સિક્કા બનાવવાનાં હથીઆર બનાવવા અથવા વેચવાં તે વિશે.
૨૩૪.	રાણીનો સિક્કો ખોટો બનાવવા સારૂ હથીઆર અથવા સામાન પાસે રાખવો.
૨૩૫.	સિક્કો ખોટો બનાવવાનાં કારણસર હથીઆર યા સામાન પાસે રાખવો. યા રાણીનો સિક્કો ખોટો બનાવવા સારૂ એ પ્રમાણે કરવું તે
૨૩૬.	બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનની માંહે રહીને, બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનની બહાર કાંઇ ખોટો સિક્કો બનાવવામાં મદદગારી કરવી
૨૩૭, ૨૩૮	ખોટા સિક્કો યા રાણીનો સિક્કો (ખોટો) આ દેશમાં લાવવો, અથવા આ દેશમાંથી બહાર લઇ જવો.
૨૩૯, ૨૪૦.	કોઇ સિકકો, યા રાણીનો સિકકો ખોટો છે, એમ જાણીને રાખ્યો હોય તે બીજાને દગલબાજીથી આપવો
૨૪૨, ૨૪૩	કોઇ સિકકો, અથવા રાણીનો સિકકો કોઇ શખસની પાસે આવતી વખતે એમ જાણ્યું હોએ કે આ સિકકો ખોટો છે, તે છતાં પાસે રાખવો.

આ ગુન્હાઓ મુખ્ય છે, અને ઘણાખરા બને છે. બીજી કલમો માટે કાયદો જોવો. સરકારી સ્ટાપ સંબંધી ગુન્હાઓની કલમો ૨૫૫ થી તે ૨૬૩અ સુધી છે. પોલીસને તે કલમોનુ ક્વચીતજ કામ પડે છે, તેથી જરૂર પડે, કાયદો જોવો.

ખોટા સિક્કાઓની બાબતમાં વિશેશ સમજુતી.—ખોટા સિક્કા પાડવાના ગુન્હાઓ ચાલુ જમાનામાં વધી પડયા છે, અને પ્રથમ જ્યારે અમુક જાત, જેવાકે બીજાપુર તાલુકાના છપરબંદ લોકોજ, આવા ગુન્હાઓમાં ઘણા ચાલાક તથા પ્રવીણ હતા, ત્યારે હાલ કેટલાંક વરસોથી કાઠીઆવાડ તથા ગુજરાતના કેટલાક સોનીઓ, લુવારો, તથા બીજા રખડતા પરદેશી, પઠાણો, તથા સાધુ, ફકીર વગેરે લોકો આવા ગુન્હાઓ કરતા જણાયા છે. તેથી પોલીસે આ બાબનમાં કેટલીક ખાસ હકીગત જાણવી તથા યાદ રાખવી જોઇએ છે. આ ચોપડી લખનારને પોતાની

લાંબી નોકરી દરમ્યાન ખોટા સિક્કાના ગુન્હા સબધી બાબતનો અસાધારણ અનુભવ મળેલો હોવાથી, તથા નામદાર સરકારે એ બાબત ખાસ તપાસ કેટલાક નામાંકિત યુરોપીયન અમલદારો પાસે કરાવેલી, તે સંબંધમાં, કર્ત્તાએ ખાસ અભ્યાસ કરેલો હોવાથી, આ બાબતમા અનુભવથી સિદ્ધ—એવી કેટલીક અતિ ઉપયોગી સૂચના તે આપી શકે તેમ છે. તેથી હાલ ચાલતી રીતોનુ પુરતુ જ્ઞાન મળી શકશે, અને કામમાં બહુ મદદ મળી શકશે.

ખોટા સિક્કા બનાવવાની બાબતમા, ગુન્હેગારો ઘણુ કરી રૂપીઆ વધારે બનાવે છે બેઆની, પાવલી અને અડધા કવચીતજ બનાવે છે, કેમકે તેમાં વધારે લાભ નથી, ને મેહેનત તો તેટલીજ છે. પણ આવા નાના સિક્કાઓ પણ કોઈવાર બને છે ખરા.

ખોટા સિક્કા બનાવવાની બે રીતો.—આ ખોટા સિક્કા બનાવવામા બે રીતનો ઉપયોગ થાએ છે. એક તો—બીબુ યા "**મોલ્ડ**" થી બનાવે છે , બીજુ,—"ડાઈ"—યાને છાપથી બનાવે છે બીબા યા 'મોલ્ડ'ની રીત સેહેલી અને ખાત્રીપૂર્વક છે, જ્યારે "ડાઈ" ની રીત મુશ્કેલી ભરેલી છે, અને ધારેલુ પરિણામ લાવતા અપૂર્ણતા રહી જાએ તેવી છે બીબાં યા' મોલ્ડ' મોટે ભાગે મટોડી, યા કવચિત રેતીના બનાવવામા આવે છે ગોપીચંદ અથવા બાલાપુ, અથવા ચીકણી મટોડીના ગાંગડાનો ભુકો કરી ચાળી સાફ વસ્ત્ર ગાળ કરી, પછી તેમા થોડું પાણી મેળવી, રેતી હોએ તો સેહેજ ગાળેલો સરસ યા ગુંદર મેળવીને—તેનો જરૂરજોગ ઘાડો લોચો પ્રથમ માફકસર ઘટ બનાવે. તે પછી તેના બે ચકતા યાને "**ડીસ્ક**" બનાવે છે. તે પછી એક ચોખ્ખોસાફ અક્ષરો વાળો તથા છાપ સરસ રીતે ઉઠેલી હોએ, તેવો રૂપીઓ લઇને તેને કોપરેલ યા મીઠુ તેલ, યા એરંડીયુ સેહેજ લગાડીને, તે બે ચકતાંની વચમા મુકે પછી તે સિક્કાની આગળ પાછળ તેમજ ઉપર તળે ધીમે ધીમે દબાવીને એક નાની ઘડીઆળ જેટલુ ઉંડુ કામ બનાવે. પછી તેને ફેરવી ફેરવી જરૂરજોગ ડાબતાં ડાબતાં, ઓઠું પોતાને ફાવટ આવે, તેવુ તૈયાર કરી તેમાં નિશાન ખસરીને, તેને કોર.આગળથી એવી રીતે કાપીને બે અડધીયાં બનાવે કે બરાબર જોઇતી ચોકસાઇથી ગોઠવાય. પછી પેલો રૂપીઓ તેમાંથી કાહાડી

લે, અને તેમાં એક એવી ઝીણી ઘીસી પાડે કે તેમાંથી જે ધાતુ ઓગાળીને રૂપીઓ બનાવવો હોએ, તેનો રસ બરાબર રેડી શકાએ. પછી તે ઓઠાંને અંગારા યા ગરમ રાખમાં અમુક વખત રાખી મુકી સખત પાકું બનાવે, અથવા ઉપર ખૂબ ચીથરાં વીટાળી તેને સળગાવીને પકવે, ને તે પછી ચપુની અણીથી તેને સાફસુફ કરી નાખે. એ રીતે એ કામના અનુભવી અને ચાલાક માણસને હાથે બહુ થોડા વખતમા આવું ઓઠુ તૈયાર થઈ શકે છે. પછી છાણુમા તે ઓઠાંને એવી રીતે ગોઠવે કે રસ રેડવાની બનાવેલી ઘીસી ઉપરની બાજુ તરફ ગોઠવાઈ રહે તે પછી તાંબુ, કાસુ, કલાઈ, સીસું, અને જસત, એટલી ધાતુમાથી ફાવટ આવે તેમ મેળવણી કરી તેનો ગાળીને ઉનો રસ બનાવે, અને પછી કડછીથી, યા પળીથી, યા ચમચાથી, યા સીપોડીથી પેલા રસમાંથી જોઈતો જોઇતો રસ પેલી ઘીસી વાટે સંભાળથી રેડે. એ કામના વાકિફગાર શખસોને અનુભવથી એવી હથોટી આવી જાએ છે કે એક સિક્કો પાડવામાં આટલોજ રસ જોઇએ, એમ સેહેજ જાણી શકે છે, અનેરેડતાં બરાબર તેમાં ઉતરી જાએ, એમજ રેડી શકે છે થોડી વાર રહેવા દીધા પછી તે સિક્કો બંધાઈ જાએ છે, તે કાઢી લેતાં, તેના ઉપર ઝીણી રેતરડી, ચપુ કાનસ વગેરેથી કાપા વગેરેમાં સુધારા કરી લેવામા આવે છે ને સાફસુફ કર્યા પછી, એ રીતે રૂપીઆનો સિક્કો તૈયાર થઈ શકે છે. ધાતુની મેળવણી બાબતમાં, એવી ખૂબી અનુભવથી આવે છે કે રૂપાના જેવોજ દેખાવ તથા ખખડાવતા તે બોદો ન બોલે, પણ તેનો રણકો, ખરા રૂપીઆ જેવોજ થાય છે. આવા એક "મોલ્ડ" યાને બીબાં ઉપરથી દસવીસ રૂપીઆ સાધારણ રીતે પાડી શકે છે વખતે સો રૂપીઆ સુધી પાડી શકે, અને બીબું સારૂં મજબુત બન્યું હોએ તો,—અને કામ બનાવનાર માણસ અનુભવી અને એ કામનો હુશીઆર કરવઇયો હોએ તો તેથી વધારે રૂપીઆ પાડતા પણ બગડે નહીં, ને ભાંગે પણ નહીં પણ જરૂર હોય ત્યારે નવું તૈયાર કરતાં કાંઈ ખરચ પડતો નથી, ને ઝાઝી મેહેનત પણ નથી. અનુભવવાળા કરનારને માત્ર નાનાં છોકરાંની રમત જેવું આ છે, અને તે છતાં તેનો ઉપયોગ આટલો બધા તેઓને લાભકારક છે.

આ રીત સામાન્ય છે. પણ આવાં ઓઠા બનાવવાની જુદી જુદી ફાવે તેવી રીત, ગુન્હેગારો પોતાની તીવ્ર મગજશક્તિથી ઉપજાવીને, ઓઠાં જુદી જુદી રીતે બનાવી શકે છે.

બીજી રીત—'ડાઇ' યાને છાપથી બનાવવાની છે—પોતાને ફાવટ આવે તેમ લોઢાના, યા ત્રાંબાના, યા સીસાના કડકા ઉપર અને કવચીત સખત લાકડાના ચકતાં ઉપર ખરો સિક્કો દાબીને ઉતારી લે, ને પછી ઝીણા ટાકણાથી કોતરી કાઢે છે ને તેના ઉપરથી પણ 'ડાઈ' બનાવી ધાતુના કડકા લીસા બનાવીને ઘા મારી યા ઠોકઠાક કરી, ખોટા રૂપીઆ બનાવી કહાડે છે આ રીતથી બનાવતા જોઇતો ઘાટ આવતો નથી, અને તેમા કોરમાં, યા, આકામા અપુર્ણતા રહી જાએ છે, તે બહુ કોશીસ છતા, જોઇતી સફાઈથી હાથે સુધારી શકાતી નથી કાનસ, ચપુ વગેરેથી સુધારી લેવાની હમેશ જરૂર રેહે છે આવા પ્રકારે બનાવેલા રૂપીઆ વેહેલા પકડાઈ જાએ છે વળી એ રીત મુસ્કેલી અને મેહેનત ભરેલી છે, અને તે છતા, તેને અંગે હંમેશ અપુર્ણતા રહેલી છે. લુહાર, સોની વગેરે જેઓ આવા 'ડાઈ' યા છાપા બનાવવામાં હોંશીઆર હોએ છે, તેઓ આ રીત પોતાની હસ્તકૃત હોઇને પસંદ કરે છે. 'ડાઈ' બે જાતની થાએ છે, ચીતરીને ખોદાય, ને દાબીને પછી છાપ પડી રેહે, તે ખોદાય

ખોટા સિક્કામાં શું ઓજાર તથા સામાન મળી આવે છે—ખોટા સિક્કા પાડનારની અથવા પાડવાની જગાની જડતી લેતાં જે ચીજો મળી આવે છે, તે આ મુજબ છે—કાતરો, કાત, ચપુઓ, ચીપીઆઓ, ચીમટાઓ, કડછી, પળી, ચમચા, માટીનો વાડકો, કટોરો યા તેવું વાસણ, ઝીણી ઘસવાની રેતરડીઓ, કાનસો, નાના મોટા સોયાઓ, સોયો, નળીઓ, અળસીનુ તેલ યા કોપરેલ યા એરંડીયુ, ગુંદર, સરસ, સુરમાની ધાતુ, કાંસું, તાંબું, જસત, કલાઈ, સીસું વગેરે, ધાતુના કડકા યા પતરાંઓ, કોયલાનો વાટેલો ઝીણો ભુકો, ચાળેલી રાખ, ઘસવાની પથરી, યા પથર, ચામડાંની નાની ધમણ, ભુંગળીઓ, કસોટીનો પથર, પારો, ગંધક, સુરોખાર, ઝીણી રેતી, ઘસવાનું મીઠું, ચીથરાં, ખીલા, અણી તથા ઝીણી ધાર કાહાડી ઘસેલા, માટી, રેતી, ગોપીચંદન, ચામડું વગેરે.

ખોટા સિક્કા ચલાવવાની રીત, પકડવાની રીત, જડતી વગેરે બાબત.—ખોટા સિક્કા બનાવવાને નિરાંતની જરૂર હોવાથી હંમેશ એકાંત જગા, એકાંત ઘર, જોંહાં ઝાઝો પગરવ ન હોએ,—તેજ પસંદ કરવામાં આવે છે. પણ બીજા દેખીતા ધંધા સાથે આ કામ પણ કોઈ કરતો હોએ, ત્યારે એકાંત જગાની જરૂર નથી. ભટકતા લોકો જે આવો ધંધા કરનાર હોએ છે, તેઓ ભાડે ઘર લાંબો વખત રાખી રહે, અથવા નદી, તળાવ યા પાણી નજીક હોએ, તેવી જગા પસંદ કરી કોઈ ભાંગેલુ બીસ્માર ખંડેર, દેહેરૂ, છાપરી યા ઉજડ ધર્મશાળા, યા છેવટ પીપળા યા વડ યા લીમડાનુ મોહોટુ છાયાવાળું ઝાડ નીચે જગા પસંદ કરે છે સિક્કા બનાવનાર અહી રહે છે, યા અમુક કામ કરે છે, એવી બાતમી પોલીસને કવચીતજ મળી શકે છે. પણ સિક્કા બનાવ્યા બાદ તેને ચલાવવા પડે, તે દરમ્યાનમાં,—ચલાવવાનાં કૃત્ય અને ક્રમમાં પકડાઈ જાએછે. સિક્કા બનાવવાનુ કામ કરનારને પોતાની મેહેનત અને જોખમનો યોગ્ય ફાયદો મેળવવામાં ભરોસાના માણસોની વધારે જરૂર રહે છે, તેથી પોતાના મળતીયા, યા સગા,—ખાસ કરી ઓરતો ને બચ્ચાંઓ, નાના છોકરાઓ, સાથે રાખે છે. તેઓ એ વિદ્યામા બહુ કુશળ અને ચાલાક હોય છે. પોતાના ગામની નજીક આવા લોકો ફાવતા નથી, તેથી દૂર પ્રદેશ હંમેશ પસંદ કરે છે રૂપીઓ વટાવવાને બહાને ગામડીઆ અને બીન કેળવણીના અભણ ઓછી અક્કલના ગમારોને પસંદ કરી. તેઓ પાસે પરચુરણ લઈ, પ્રથમ ખરો રૂપીઓ બતાવી, પછીથી ચાલાકીથી ખોટો બનાવટી રૂપીઓ સેરવી દે છે, યા ચપળતાથી બદલી નાખે છે. જે તે શખ્સ લઈ ખરો સમજી, ગામડાના આવા લોકો, મરદ તથા ઓરતો ચાલ્યાં જાય છે. વળી બજારમાં સોદો લેવા જતાં અવારનવાર દુકાનો ઉપર જઇ હોંશીઆરીથી ભીડાભીડમાં રૂપીઆ ચલાવી દે છે. રૂપરંગમાં તથા ખખડાવતાં ખરા રૂપીઆના રણકાનો આભાસ હોવાથી, અભણ અને બીનવાકેફગાર દુકાનદારો, તેમજ ફેરીઆ તથા રસ્તા ઉપર બેસી વેચનારાઓ સેહેજ છેતરાઇ જાય છે. એ રીતે વેપાર ચલાવતાં કબી કોઈ ઓરત, યા છોકરો પકડાઈ જાય, યા વહેમ આવવાથી રૂપીઆની વધારે તજવીજ થાય, તો તેઓની સાથના બજારમાં ફરતાં માણસો હોય, તેની શોધ કરવી

જોઇએ. તે પછી તેઓથી પુછપાછ કરતા તેઓના ઘર તે બતાવે નહિં, તો બીજી યોગ્ય પુછપાછમાં છેવટ ઘર જડે છે. ને ત્યાં એકદમ જડતી લેવાથી, તેમજ, એવા શક યા વહેમવાળાને તથા તેના મળી આવેલા સોબતીના અંગની જડતી લેવાથી ખોટા રૂપીઆ બીજા પણ મળી શકશે. અને ઘરોમાં ખોટા સિક્કા પાડવાનાં સાધનો ઉપર બતાવેલાં છે, તે ઘણુ કરી જડશે. આજ રીતે ઘણા ગુન્હા આવા પ્રકારના પકડાએલા છે. વળી મેળાઓમાં, જાત્રામાં આવા બનાવ બનવાની બહુ સારી તકો હોય છે, અને સોદો લઈ, તે પાછો કોઈ બાહને આપી, રૂપીઆની આપ લે વખતે, ચાલાકીથી ખોટા રૂપીઆ ચલાવી દે છે. ધર્મશાળા તથા દેવસ્થાનોમા તથા એવી જગાએ ઉતરેલા પરદેશીઓને હંમેશ તપાસતાં, તથા તેઓનુ ગુજરાન અને આજીવિકાના સાધનો ઉપર, તથા તેઓની હીલચાલ ઉપર અગર ઘટતી નજર રાખવામા આવે, તો કેટલીકવાર વાજબી શક ઉપજે છે. ફક્ત ભીખ માગવાનુ માત્ર બહાનુ તરીકે સાધન બતાવતા હોએ, તેવા લોકો ટપાલ મારફતે પોતાને દેશ 'મની ઓરડરો' મોકલતા પકડાયાના દાખલાઓ બન્યા છે. અને તેવાઓની યા તેમની રહેવાની જગોની જડતી લેતા, પોલીસ છેતરાઈ જાય છે. ગોપીચંદન યા માટીનો ભુકો, યા ચંદનના નાના મણુકા, યા માટી યા ચંદનનો તાજ મહાલ આકૃતિનુ દેહેરાસર,–સીગાસન,–યા દેવના તેમાંથી બનાવેલાં બાવલાં દેખાય છે. તે અમારા ઈષ્ટ દેવ છે, એમ બતાવીને તેની ગલાલ, અબીલ ચંદનફુલ વગેરેથી હંમેશ પુજા કરેલી દેખાડે છે. પણ, તે વિશેની બારીક તપાસમાં આ બધુ માત્ર બીબાં બનાવવાની માટી હોવાનો અનુભવ મળ્યો છે, માત્ર છેતરવા સારૂ અને વ્હેમ દૂર થવા સારૂ અનેક યુક્તિઓ રચાય છે. માટીનો ભુકો યા રેતી વગેરે જડે તો, તે મહાત્માની જડી બુટી છે,–કોઈ પવિત્ર તીર્થની મટોડી છે, ઔષધ છે,–વગેરે જવાબો તૈયાર રાખી મુકે છે. તેથી અનુભવ વગરના પોલીસ અમલદારો છેતરાઈ જાય છે. જડતી લેતાં સાવચેતીથી આ બધુ બારીકાઈથી જોવુ, અને તપાસવુ. ને ઉપલક ઉડાઉ જવાબથી સંતોષ ન પકડતાં, તપાસમાં ઉંડા કાળજીપૂર્વક ઉતરવું. પોલા વાંસ, પોલી લાકડી, ગેંડી વગેરે ખાસ બારીકાઈથી તપાસતાં આવી માટી, યા સીક્કા જડી આવે છે. શરીરની જડતી લેતાં મોહોંમાં ખાડામાં

સીક્કા રાખતાં, ગુદામાં રાખતાં, ઓરતો પોતાની છુપી જગામાં રાખતાં, ચોટલામાં, જટામા, તથા ફડકાવાળાં કપડામાં રાખતાં, પણ માલમ પડ્યાં છે. ઘરની ઝડતી લેતા, ઘરમાં રહેનારાઓને પહેલાં દૂર કરી, પુરતી નીગેહબાનીથી છુટા રાખવા, કેમકે એવા ખોટા સીક્કાના ઓઠાં વગેરે તૈયાર હોય, ત્યારે અંદર અંદર તેઓ બહારથી દેખાવની લડાલડી કરી, તેને ભાંગી તોડી નાંખે છે, ને તેઓ મુદ્દાની ચીજો હાથ આવે નહી, તેમ હરેક બની શકતી તજવીજ કરે છે

જુદા જુદા અમલદારો તથા દુકાનદારોની પુછપાછમા, આવા લોકો પોતાની હસ્તી તથા ધંધા બને તેમ છુપાવવા ખાતર, તેમજ પાછળ પકડવાનાં સાધનો ન રહે, તે સારૂ પોતાનાં નામ, રહેવાની જગો, પોતાની સાથેના માણસોની બાબતો,—તથા નિર્વાહના માર્ગ હેરફેર બતાવે છે એકજ ટોળીના, સમુહના, અને ઘણીવાર સગાંઓ છતા,—જાણે એક બીજાને ઓળખતાજ નથી—એમ બતાવે છે. તેથી આવી હકીકતની તપાસ રાખતા, કાંઈ આ પ્રમાણેનુ જણાય તો,—વિશેષ ધ્યાન અને બારીકાઈથી તપાસની જરૂર છે, એમ સમજવુ વળી,—જરા પણ વ્હેમ યા સંશય આવે કે, ઉઘાડા પડી જવાનો, યા—ફસાઈ જવાનો વખત આવેલો છે, યા એવી કાંઈ ચકચાળ જોવામા આવે કે—આવા ભટકતા ગુન્હા કરનાર નાઠાજ છે, એમ સમજો જુદે જુદે વાટે તથા રસ્તેથી, અમુક અંતરે મળવુ, એમ નિશ્ચય ઠેરવી, બનતી ઝડપથી જવાનાજ. દેશના અજાણ્યા તેથી, નિશાનીઓનો ઉપયોગ કરે છે, તે એવી રીતે કે રસ્તામાં વળવાની જગો આવે ત્યાં ઝાડમા ખીલો યા કોઈ કોતરકામ, યા કાંઈ લુગડાનુ ઇધાણુ, યા પત્થરનો ઢગલો, યા એવુ કાંઈ નકકી કરેલુ નિશાન કરી જાયછે કે, પાછળ આવનાર શખસને તે સંજ્ઞાથી સમજ પડે છે કે આ રસ્તે જવું. એમ આખે રસ્તે નિશાનો જોતો જોતો જાએ છે, ને છેવટ કોઈ નિર્ભય જગે પાછા આવી મળે છે, અને પોતાનો ધંધો શરૂ કરે છે.

ફકીર, સાધુઓ વગેરે ઉપર આ કારણથી વિશેષ નજર રાખવા સરખું છે; ને થોડો અનુભવ અને યોગ્ય તર્કશક્તિની ખીલવણી સાથે આ હકીગત સુઝતી આવે છે.

ખરા ખોટા સિક્કાની પારખ.—બનાવટી સિક્કા જ્યારે કદરૂપા અપૂર્ણ બનાવટવાળા, બેઠા, બોદા અવાજવાળા, યા કોઈ રીતે કૃત્રિમ રૂપ સૂચક હોય છે, ત્યારે તે બનાવટી છે, એમ જાણવાને વાર લાગતી નથી, તેમ બહુ અક્કલની જરૂર પડતી નથી પણ બહુ હોંશિઆરીથી કરેલા બનાવટી સિક્કામાં એવો તો ઉસ્તાદી હાથ રહેલો હોય છે કે તે દોષરહિત, અને આબેહુબ રૂપ, રંગ ને અવાજમાં, જાણે ખરા સિક્કા જેવાજ હોય છે. તેથી તે બનાવટી છે એમ જાણવામાં ખાસ માહીતી, ગુણદોષ બાબતની હોય, તોજ ચોકસ નિર્ણય થઈ શકે છે, તેથી આ પુસ્તક કર્ત્તા પોતાના અનુભવ તથા ખાસ અભ્યાસ ઉપરાંત એ બાબતમાં મોટા યુરોપિયન પોલીસ અમલદારોનાં અનુભવ સિદ્ધ પુસ્તકો ઉપરથી, નિચેની સૂચનાઓ રજુ કરે છે, અને તેથી ખાસ જ્ઞાન એ બાબતનુ યથાસ્થિત મળશે.

ખરા સિક્કાનું વર્ણન	ખોટા બનાવટી સિક્કાનું વર્ણન.
૧ કિનારની જાડાઇ, બધેબધ જાહા જુઓ, ત્યાથી સરખીજ.	કિનારની જાડાઇ સઘળે સરખી નહીં, પણ ઓછી વત્તી
૨. રગ, ચળકતો રૂપેરી સફેત, તાજા જેવો, રૂપાનો સિક્કો છે, એમ દેખાતો, અને વપરાયલો છતા ઓળખાઇ આવે તેવો, ખરો સિક્કો દાટેલો હોય યા બીજી રીતે ડાઘવાળો હોએ, તો રગનો પ્રકાર જયા રહ્યો હોય, ત્યા ઉપર પ્રમાણે.	રગ કાળાસપર, ભુરાશ પડતો, અસ્વચ્છ મિશ્રીત, રાખોડી રંગે, થડા પડી ગએલો, અને ખરા સિક્કાના રૂપાના ચળકાટ રહીત, ઝાંખો, ફીક્કો
૩. ગોળ કોર ઉપરના દાતા એક સરખા અને હારદોર, કાપા યા દાંતા ગણી જોતા ૧૫૦, દાતા સરખે અતરે, બરાબર સાફ કાપેલા, વચ્ચે જગા બધે બધ એક સરખી, ઉંડાઇ સરખીજ.	બેડોળ, વાંકા, ત્રાસા, નમતા, દાંતાની સખ્યા ઓછાવત્તી, વચેની જગા સરખે અતરે નહીં, પુરાઇ ગએલી, સરખી ઉંડાઇ નહીં, હારદોર નહી, દાતામાં કેટલાક વાકાચુંકા, ભાગેલા, ખોડવાળા વગેરે.
૪. વગાડતાં અવાજ સાફ, ઉંચો રણકો કરતો હંમેશ મુજબ.	વગાડતા રણકો સાફ નહી, સહેજ બોદો યા તીવ્ર, જેથી માંહે હલકી ધાતુનું મિશ્રણનો ભાસ આવે.
૫. ખરો સિક્કો વાળતાં વળી ન જાએ.	ખોટો સિક્કો વાળે યા જોરથી દાબે, તો વાકો થાએ, વળી જાએ

ખરા સિક્કાનું વર્ણન.	ખોટા બનાવટી સિક્કાનું વર્ણન.
૬. બેઉ બાજુ ઉપર છાપ, આગળ તથા પાછળથી સ્પષ્ટ તરી આવેલી, સરખી અને સ્પષ્ટ ઉપડેલી, અક્ષરો સાફ અને બરાબર ઉપડેલા, જાડાઇ સરખી, સિક્કાની કોરની અંદરની બાજુના મણકા સરખા, અને સરખે અંતરે, મોતીઓ એક સરખા કદ અને દેખાવનાં. સને ૧૮૭૬ ના તથા તે સુધીના સિક્કા ઉપર ઈંગ્રેજી અક્ષરે "વિકટોરીઆ ક્વીન" શબ્દ હોએ, તે પછીના વરસોના સિક્કામા "વિક્ટોરીઆ એમપ્રેસ" શબ્દ હોએ; સને ૧૯૦૩ પછી "એડવર્ડ ૭ મો, કીંગ એન્ડ એમ્પરર" શબ્દો હોએ; સને ૧૯૧૪ થી "જોર્જ ધી ફીફ્થ, કીંગ એમ્પરર" શબ્દો હોએ.	ખોટા બનાવટી સિક્કામાં છાપ સરખી સ્પષ્ટ ઉપડેલી ન હોએ, અક્ષરો સાફ સફાઇદાર ન હોએ, સરખા બધેથી ન હોએ, કાઇ વાંકાચુકા હોએ, જાડા પાતળા, ઝાંખા હોએ, મણકા નાનામોટા, છુંદાયલા સમાંતરે ન હોએ, ખોડખાંપણવાળા હોએ, બરાબર ઉપડેલ બધેબધથી ન હોએ, 'ડાઇ' ઉપરથી સિકકો પાડયો હોએ, તો વખતે ઈંગ્રેજી અક્ષર "એન" ઉંધો, પડેલો જણાય, આકૃતિમાં કાંઇક ન્યુનતા, બેડોળપણુ હોએ.
૭. વજન તોળતાં સરખુજ હોએ. ઘસાયલો સિકકો હોએ તોએ લગભગ તેજ હોએ. આ સારૂ તેજ વરસના બીજા સિક્કા સાથે સોનીના ખરા કાંટામાં તોળી જોવું.	વજન વધારે ઓછુ હોએ
૮. ખરા સિક્કાની ધરતી યા જમીનની સપાટી સાફસુફ, સરખી, અને દોષરહિત હંમેશ હોએ, ને સ્પષ્ટ રીતે લીસી હોએ.	ખોટા બનાવટી શિક્કાની જમીન યા સપાટી (જે ઉપર છાપ મારવામાં આવે છે તે જમીન) ને દુરબીન યા મોટું દેખાડનાર કાચ—"મેગ્નીફાઈંગ ગ્લાસ" થી સંભાળપૂર્વક તપાસતાં,-બહુ ઝીણાં બારીક કાંણાં કાંણાં દેખાશે, જાણે ઉપર ઝીણી ફોલ્લીઓ હોએ, તેમ દેખાશે, કાંઇ પદાર્થ વળગી રહેલો, ઝીણા મસા જેવું, અથવા બારીક તડ, ફાટ, ચીર, બારીક ઢેકા વગેરે દેખાશે. એક સરખી સાફ તદન નહીંજ હોએ. આમ હોએ તો બનાવટી સિક્કાની અકસીર નીશાની છે.

ખરા સિક્કાનું વર્ણન.	ખોટા બનાવટી સિક્કાનું વર્ણન.
૯. સીક્કાની કોર ઉપર હાથ ફેરવતાં, લીસી અને એક સરખી લાગશે.	હાથ ફેરવતાં કાંઇક જગાએ તુટીનાટી યા ખડબચડી, અને આંગળાંને ખુંચતી લાગશે. તેથી બનાવટી છે, એમ જણાશે.
૧૦ એજ વરસના બે સિક્કા વચ્ચે, સિક્કાને મુકવો કીનાર ત્રણે સિક્કાની એક સરખી એક નીચે એક રહે તેમ મુકવી. બધેથી સરખીજ લાગશે દાંતાઓમાં પણ કાંઇ ફરક નહીં લાગે	એ પ્રમાણે ત્રણ સિક્કા જોડે તપાસતાં, કિનારમા, તથા દાંતામા ફેરફાર જણાશે.
૧૧. ખરો સિકકો અંગુઠા તથા હાથની પહેલી આંગળી વચ્ચે પકડી, પાછલી બાજુ (રીવર્સ બાજુ)ની છાપના મધ્ય બિંદુમાંથી એક કલ્પીત લીટી દોરીને, પછી સિક્કાને ચકર ફેરવવો, તો બીજી બાજુનું માથુ બરાબર યોગ્ય જગે ઓળખી મુકેલું જણાશે.	બનાવટી સિક્કામાં આમ ઘણી વખતે બનતું નથી ઓહુ. યા 'ડાઇ' બરાબર ધ્યાન રાખી ન ગોઠવ્યાથી ફેરફાર થઇ ગયો જણાશે.

ઉપર અગીઆર પ્રકારે તપાસણી કરવાથી 'બનાવટી' સિક્કો પકડાઈ આવશે ખરી ખાતરીની તપાસ તો ટંકશાળમાંજ થાએ છે, જ્યાં તેની "સ્પેસીફીક ગ્રાવીટી" તથા "એસેઇ" વિગેરે બાબતની તપાસ, એ કામના ખાસ કુશળ અમલદારો કરી શકે છે

નોટ.—ચલણી નોટોની બનાવટ વિશેમાં.—'ફોટોગ્રાફી'ની રીતથી ખોટી નોટો ચલણી નોટો જેવી બનાવવામાં આવે છે, અથવા કાગળ ઉપર તમામ લખાણ "ટ્રેઈસીગ" કરી બરાબર ઉતારી લેવામાં આવે છે. ખોટી નોટની બાબતમાં રંગના ફેરફારથી પણ નોટ પકડી શકવાનુ કોઈવાર અશકય છે. પણ એક સેહેલો અને સરસ રસ્તો એ છે કે જે કાગળ ઉપર તે નોટ બનાવી હોએ, તે સરકારી છાપનો "ગવરમેંટ" પેપર—લીટીવાળો છે કે કેમ? સાદો કાગળ હશે તો તુરતજ માલમ પડી જશે, ને ખોટી નોટ છે, એમ ઘણે ભાગે પકડાઈ જશે.

નોટ.—ખોટા સિક્કા સંબંધી ઉપરની માહિતીનો ઘણો આધાર, મહેરબાન એમ કેનેડી સાહેબ ઇન્સ્પેકટર-જનરલ ઓફ પોલીસ, મુંબઈ ઇલાકો, એમની ચોપડી **"ક્રીમીનલ કલાસીસ ઇન ધી બૉમ્બે પ્રેસીડન્સી,"** તથા મહેરબાન એફ. એમ વીન્સેટ સાહેબ (સી. આઇ ડી ખાતુ) સીમલા, ઈંડીઆ, એમની ખાસ શોધગોતની કરેલી નોટો ઉપરથી, તથા મદ્રાસ પોલીસ ગેઝીટ સને ૧૯૦૬ માં આપેલી સૂચના ઉપર, રાખી, તે સાથે ગ્રંથ-કર્તાએ પોતાના ખાસ અભ્યાસ તથા અનુભવ ઉપરથી, આ હકીગત આપેલી છે, તેથી તે પોલીસ અમલદારોને ખાસ ઉપયોગી પડે તેવી છે

જામીન વગેરે બાબતમાં.—સિક્કા સંબંધી તમામ કલમો ૨૩૧ થી તે ૨૫૪ સુધીમાં, દરેકમાં પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે, એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હાઓ છે જામીન ન લેવા

સ્ટાપ સબંધી ગુન્હાઓ —કલમ ૨૫૫ થી તે ૨૬૩ અ સુધીમા પોલીસથી વગર વારંટે પકડી શકાય છે

કાટલાં તથા માપ સંબંધી ગુન્હા.

ક્રી. પ્રો કોડ કલમ ૧૫૩ને આધારે કોઈ પોલીસ સ્ટેશન અમલદારને પોતાની હદમાં ખોટા કાટલાં યા માપ પકડવા સારૂ કોઈ જગામાં પેસવાનો અધીકાર છે, તે હકીગત આગળ આવી ગઈ છે એ સબંધી ગુન્હાઓ સંક્ષેપમાં આ છે.—

કલમ.	હકીગત.
૨૬૪	તોળવાનું ખોટુ યત્ર દગલબાજીથી વાપરવું તે. (પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય. સમન્સ નિકળે)
૨૬૫	ખોટું કાટલુ અથવા માપ દગલબાજીથી વાપરવું. (પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય. સમન્સ નિકળે).
૨૬૬.	ખોટા કાટલાં અથવા માપ પાસે રાખવા. (પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય. સમન્સ નિકળે).
૨૬૭.	ખોટાં કાટલા અથવા માપ બનાવવાં અથવા વેચવા. (પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય. સમન્સ નિકળે).

લોકોની તંદુરસ્તી, સલામતી, અનુકુળતા, લજ્જા, નીતિ વગેરે વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

આ બાબતમાં કલમ ૨૬૮–૨૯૪ अ સુધી ગુન્હાઓ વર્ણવેલા છે, પણ પોલીસને જાણવા જોગ આટલાજ છે —

કલમ ૨૭૨ મા—વેચવાને ઈરાદે ખાવાની અગર પીવાની વસ્તુમા કાંઈ ભેળ કરવી, જેથી કાંઇ અવગુણ થાએ, તેને આ કલમ લાગુ છે, અને અવગુણકારક તેવી કાંઇ વસ્તુ વેચે તેને કલમ ૨૭૩ લાગુ છે આ ગુન્હા પોલીસ અખત્યારી નથી જામીન લેવાય સમન્સ નિકળે છે સાર્વજનિક ઝરા અથવા જળાશયનુ પાણી મેલુ કરે, યા બિગાડે તેને કલમ ૨૭૭ લાગુ છે આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લઇ શકાએ

સરીઆમ રસ્તા ઉપર બેફીકરાઇથી હાંકવું અથવા સ્વારી કરવી—આ કલમ પોલીસને હંમેશ ઉપયોગી છે તે આ છે - —"કોઈ સરીઆમ રસ્તા ઉપર જે શખસ કાંઈ ગાડી એવી બેફિકરાઇ અથવા ગફલત ભરેલી રીતે હાંકે અથવા સ્વારી કરે કે તેથી માણસની જીંદગી જોખમમા આવે, અથવા કોઈ બીજા શખસને વ્યથા અથવા નુકસાન થશે એવો સંભવ દેખાએ, તે શખસને છ મહીનાની મુદતની બેમાના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા એક હજાર રૂપીઆ સુધીના દંડની, અથવા એ બન્નેની શિક્ષા કરવામા આવશે" (કલમ ૨૭૯)

નોટ.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લઇ શકાય.

કલમ ૨૭૯ ઉપર સમજુતી.—પુરાવાના મુદ્દાઓ આ છે — ૧ લુ,—તોહોમતદાર પોતે ગાડી હાકતો હતો, યા ઘોડા ઉપર ચઢીને જતો હતો, ૨ જુ,—આ પ્રમાણે તે બેફીકરાઇથી અને ઉદ્ધતપણાથી કરતો હતો એટલે—ઘોડો યા ગાડી અસાધારણ ઝડપથી, પુર વેગમા જતી હતી, અથવા એટલી વધારે ઝડપથી જતી હતી કે—એ રસ્તામા જે લોક હતા, તેની, અથવા હોવાનો સંભવ હોએ, તેઓની, સલામતી ઉપર ધ્યાન નહી રાખતાં, અને સલામતીમાં ખલેલ પહોંચે એટલી ઝડપ હતી, ૩ જુ,—બુમ પાડવાની, યા ચેતવણી આપવાની બાબતમા સામાન્ય નિયમો ઉપર

ધ્યાન અપાયુ ન હતું, ૪થુ,—જે જગાએ તે હાંકતો હતો, યા ઘોડા ઉપર જતો હતો, તે સરીઆમ રસ્તો હતો, ૫મુ,—કોઇ માણુસની જીન્દગીને જોખમ થયુ, યા—થવાનો સંભવ હતો.

ગાડી યા ઘોડો ખરેખર જે હાંકતો હોએ, તેને શિક્ષા થઈ શકે, માલીક પોતે હાંકતો ન હોય, તો તેને શિક્ષા થઇ ન શકે વળી રસ્તામાં અમુક શખસો હતા, અને તેઓને ઇજા થવા સરખું હતુ એમ સાબીતી ન હોએ તો હરકત નહી. તે રસ્તો બીજા લોકો વાપરે,—ત્યાંથી જાએ,—એવો સંભવ હતો,—એટલુ સાબીત કરવુ બસ છે, એવુ કવીન એમ્પ્રેસ—વિરૂદ્ધ હોરમસજી નવરોજજી લોર્ડનો કેસ, ઇન્ડીયન લૉ રીપોર્ટ ૧૯ વાલ્યુમ, પાને ૭૧૫મા છે, તેથી ઠર્યુ છે

આજુબાજુના દુકાનદારો, રસ્તે જનાર લોકો, પેહેરાવાળા સિપાઇઓ વગેરેની જુબાનીથી આ મુદ્દા સાબીત કરી શકાશે.

બીભત્સ પુસ્તકો, ગાયનો વગેરે બાબતમાં.

કોઇ બીભત્સ પુસ્તક, કાગળ, ચોપાનીઉ, ચિત્ર, તસ્વીર, પ્રતિમા અથવા આકાર વેચે અથવા વેંહેચે, અથવા સર્વે લોક જોએ, તેમ દેખાડે તેને શિક્ષાની કલમ ૨૯૨ છે કોઇ દેવસ્થાન, મૂર્ત્તિ, રથ ઉપર યા ધર્મ સંબંધી બાબતમાં વપરાતી કોઇ પ્રતિમાને આ કલમ લાગુ નથી

ઉપલી કલમમાં લખેલી ચીજ (જેને સારૂ શિક્ષા ઠરી છે) પોતાના કબજામા રાખે તેને કલમ ૨૯૩ પ્રમાણે સજા થાએ.

કોઈ જાહેર જગોમાં અથવા તેની પાસે જે માણુસ કાંઈ બીભત્સ ગીત અથવા લાવણી અથવા શબ્દો ગાઇ યા બોલીને બીજાઓને દુખ આપે તેને સારૂ શિક્ષાની કલમ ૨૯૩ છે

નોટ.—આ કલમો ૨૯૨, ૨૯૩, ૨૯૪. પોલીસ અખત્યારી છે; જામીન લેવાય.

સોરતીની ઑફીસ રાખવી.—તેને સારૂ કલમ ૨૯૪ અ છે. પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લઈ શકાએ, સમન્સ નીકળે. સરકારની મંજુરી વગર કામ ચાલી શકે નહીં.

ધર્મ સંબંધી ગુન્હાઓ વિષે.

ધર્મ સંબંધી ગુન્હામાં કલમ. ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭ પોલીસ અખત્યારી છે. તે આ છે.—

૨૯૫ કોઇ જાતીના ધર્મને અપમાન કરવાના ઇરાદાથી કોઈ પુજાના ઠેકાણાને અપમાન કરવુ અથવા ભ્રષ્ટ કરવુ. (જામીન લેવાય, પોલીસ અખત્યારી છે).

૨૯૬ કોઇ તેવી સંબંધી મંડળીને અડચણ કરવી (જામીન લેવાય, પોલીસ અખત્યારી છે).

૨૯૭ કબરસ્તાન વગેરેમા દીલ દુખવવાના ઈરાદાથી વગર રજાએ જવુ (જામીન લેવાય, પોલીસ અખત્યારી છે), ધર્મ સંબંધી

૨૯૮. —કોઈ શખસનુ દીલ દુખવવાને ઈરાદે કાંઈ શબ્દબોલવા. (પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય સમન્સ નિકળે).

પ્રકરણ ૯ મું.

માણસના શરીર સંબંધી ગુન્હાઓ.

માણસના શરીર વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓની બાબત પોલીસને બહુજ અગત્યની છે. પ્રથમ વિચાર મનુષ્યવધની બાબતમાં કરવાનો છે. કોઈ એક માણસનુ બીજા કોઈ માણસને હાથે મરવુ, એનુ નામ સામાન્ય ભાષામા **મનુષ્યવધ** છે આવા મનુષ્યવધમાં જે મરણોનો "**સામાન્ય અપવાદો**"માં સમાસ થાએ છે, તેવાં મરણો, સદોષ, એટલે ગુન્હામાં ગણાતા નથી, ને તેને સારૂ સજા થતી નથી બે માણસો પોતે રાજીખુશીથી જોખમની કબુલાત કરીને તલવારથી લડે છે, અને તેમા રીતસર ખેલતાં, એકને હાથે બીજો મરે, તો તે મનુષ્યવધ તો છેજ. પણ સદોષ નથી, એટલે "સામાન્ય અપવાદો" ને આધારે ગુન્હામા ગણાય નહીં. પણ જે મનુષ્ય વધ **સદોષ** ગણાય છે, એટલે જેમાં ગુન્હો ગણીને તેને સારૂ કાયદાએ શિક્ષા ફરમાવી છે, તેવાં **શિક્ષણીય મનુષ્યવધની** બાબતનોજ આપણે હમણાં વિચાર કરીએ છીએ.

સ.—મનુષ્યવધ કેટલા પ્રકારનાં છે, અને ક્યાં ક્યાં, તે કહો.

જ.—ત્રણ પ્રકારના છે, ૧ **સાદાં એટલે અપરાધ રહીત મનુષ્યવધ,** જેનો કોઈ સામાન્ય અપવાદમા સમાસ થવાથી ગુન્હામાં ગણાતાં નથી, ને તેથી કોઇને શિક્ષા થઈ શકતી નથી, ૨ **શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,** જે કે ગુન્હામાં ગણાએ છે, અને કાયદાએ તે સારૂ શિક્ષા ઠરાવી છે આવાં શિક્ષણીય મનુષ્યવધની બાબત કલમ ૨૯૯, ૩૦૨, ૩૦૪ માં બતાવી છે,— તેનો સમાસ થાએ છે, ૩ —**ગફલતથી મોત યા મનુષ્યવધ**—જે બાબત કલમ ૩૦૪ અ મા બતાવી છે

સ —શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કોને કહેવું તે બતાવો

જ —"મોત આણવાના ઇરાદાથી, અથવા જેથી મોત થવાનો સંભવ હોય એવુ કાઇ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી, કાંઈ કામ કરીને અથવા ફલાણુ કામ કરેથી મોત થશે એવો સભવ છે, એમ જાણ્યા છતાં તે કામ કરીને, જે માણુસ મોત આણે, તે માણસે શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો ગુન્હો કર્યો એમ સમજવુ

ખુલાસો ૧ લો -જે શખસને કાંઈ ગગ, વ્યાધિ કે શરીરની અશક્તતા થઈ હોય એવા કોઇ શખસને જે માણસ શરીરનુ નુકસાન કરે અને તેથી કરીને પેલા શખસનુ મોત વેહેલુ થાએ, તો તે માણસે તે શખસનુ મોત આણ્યુ એમ સમજવુ

ખુલાસો ૨ જો—જે ઠેકાણે કાંઈ શરીરના નુકસાનથી મોત થાય તે ઠેકાણે જે શખસે તે શરીરનુ નુકસાન કર્યુ હોય તેણે તે મોત આણ્યુ એમ સમજવુ, પછી અગર બરાબર ઇલાજ કરેથી તથા હોંશીયાર હકીમની દવા કરેથી તે મોત થતુ બચી શકત એમ હોય તોપણ

ખુલાસો ૩ જો—માના પેટ માહેલા બચ્ચાનુ મોત આણવુ, તે મનુષ્યવધનો ગુન્હો નથી પણ કોઈ જીવતા બચ્ચાંનો કાંઈ ભાગ બહાર નિકળ્યો હોય પછી તે બચ્ચાનો શ્વાસોશ્વાસ ન લેવાયો હોય અથવા તે પુરેપુરૂ જન્મ્યુ ન હોય, તોપણ તે જીવતાં બચ્ચાનુ મોત આણવુ, તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો ગુન્હો થઈ શકે" (પીનલ કોડ. કલમ ૨૯૯.)

નોટ.—આ બાબતમાં આગળ સમજુતી આપવામાં આવશે.

સ.—શિક્ષણીય મનુષ્યવધને ખુન ક્યારે ગણાયછે?—

જ.—કોઈ પણ શિક્ષણીય મનુષ્યવધને ખુનના ગુન્હા તરીકે ગણવાને નીચે મુજબની હકીકતની જરૂર છે —

"નીચે બાતલ કરેલી બાબતો મુકી દઈને બીજી સર્વ બાબતોમા શિક્ષણીય મનુષ્યવધને ખુન સમજવુ, પણ ક્યારે કે જે જે કામથી મોત થાય, તે કામ મોત આણવાના ઈરાદાથી કર્યુ હોય તો, અથવા —

૨ જી —કોઈ શખસને જેથી તે શખસનુ મોત થવાનો સંભવ તકસીરવાર માણુસ જાણુતો હોય એવુ કાઈ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઈરાદાથી તે કામ કર્યુ હોય તો, અથવા—

૩ જી —કોઈ શખસને કાઈ શરીરનુ નુકશાન કરવાના ઈરાદાથી તે કામ કર્યુ હોય, અને તે ઈરાદો કરેલુ શરીરનુ નુકશાન એવી રીતનુ હોય કે ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ પ્રમાણે મોત કરવાને તે સમર્થ હોય તો, અથવા—

૪ થી —તે કામ એવુ તુરત ભયકર છે કે તેથી સોવસા મોત અથવા જેથી મોત થવાનો સભવ છે એવુ શરીરનુ નુકસાન થશેજ એમ તે કામ કરનાર શખસ જાણતો હોય, અને મોત આણવાના અથવા ઉપલા પ્રકારના નુકસાનના જોખમમા પડવાના કાઈ કારણ વિના તે શખસ કામ કરે, તો—

અપવાદ ૧ લો —ભારે તથા આકસ્મિક ક્રોધ ઉત્પન્ન થવાથી જેની પોતાનો જીવ વશ રાખવાની શક્તિ ગઈ છે, એવી અવસ્થામા છતા કોઈ માણુસ તે ક્રોધ ઉત્પન્ન કરનાર શખસનુ મોત આણે, અથવા ભૂલથી કે ઈતિફાકન કોઈ બીજા શખસનુ મોત આણે, તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખૂન નથી

ઉપલા અપવાદને નીચેની શરતો લાગુ પડે છે —

પહેલી—કોઈ શખસને મારી નાંખવા અથવા કાઈ હાની કરવા સારૂ બાહાના દાખલ તે ક્રોધ ગુન્હેગારે માંગી આણેલો અથવા બુદ્ધિપૂર્વક ઉત્પન્ન કરેલો ન હોવો જોઈએ.

બીજી—કાયદા મુજબ અથવા સરકારી નોકરીનો અખત્યાર અમલમાં લાવતાં કોઈ સરકારી નોકરે કરેલી કાંઇ વસ્તુથી તે ક્રોધ ઉત્પન્ન થએલો ન હોવો જોઈએ.

ત્રીજી—ખાનગી બચાવનો હક કાયદા મુજબ અમલમાં લાવતાં કરેલી કાંઈ વસ્તુથી તે ક્રોધ ઉત્પન્ન થએલો ન હોવો જોઈએ

ખુલાસો—તે ક્રોધ એવો ભારે તથા આકસ્મિક હતો, કે તેથી તે ગુન્હો ખુન થઈ શકે નહી, એ હકીકતની બાબત છે.

અપવાદ બીજો—કોઈ માણુસ શુદ્ધ બુદ્ધિએ શરીર અથવા મિલકતના ખાનગી બચાવનો હક અમલમાં લાવતાં કાયદાએ તેહને આપેલા અખત્યારની હદની બહાર જાએ, અને આગળ વિચાર કર્યાં વિના તથા તે બચાવ કરવામા જરૂર કરતા વધારે હાનિ કરવાના ઈરાદા વગર જે શખસની સામાં તે બચાવવાનો હક અમલમા લાવતો હોય તે શખસનુ મોત આણે, તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી

અપવાદ ૩ જો—કોઈ માણુસ સરકારી નોકર હોય, અથવા સરકારી ઈનસાફનો વધારો કરવાને કામ કરનારા કોઈ સરકારી નોકરને સાહાય કરતો હોય, તે માણુસ કાયદાએ તેને આપેલા અખત્યારની હદની બહાર જાય, અને સરકારી નોકર દાખલ પોતાની ફરજ બરાબર રીતે બજાવવાને સારૂ પોતે જે કામને શુદ્ધ બુદ્ધિએ કાયદેસર તથા જરૂર માનતો હોય, એવુ કાંઈ કામ કરવાથી તે મોત આણે, પણ જે શખસનું મોત થાય, તે શખશની ઉપર તેહનો કાંઈ દ્વેશ ભાવ ન હોય. તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી.

અપવાદ ૪ થો—આગળ વિચાર કર્યાં વિના, એકાએક ઝગડો થઇને ઘણો ક્રોધ ચડયો હોય તેવામા, એકાએક મારામારી થઇને શિક્ષણીય મનુષ્યવધ થાએ, ને તે ગુન્હો કરનારે કાંઇ ગેરવાજબી ફાયદો લીધો ન હોએ, અને તે ઘાતકી રીતે અથવા નવાઇની રીતે ચાલ્યો ન હોએ, તો તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી.

ખુલાસો.—એવી બાબતોમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન કરનાર કોણુ અથવા પેહેલો હુમલો કરનાર કોણુ, એ વાત કાંઇ જરૂરની નથી.

અપવાદ ૫ મો —જે શખસનું મોત થયુ હોએ, તે શખસ અરાડ વર્ષથી વધારે ઉંમરનો છતાં, તેણે પોતાની રજામ દીથી પોતાનુ મોત થવા દીધુ હોએ, અથવા મોતનું જોખમ માથે લીધુ હોએ, તો તે ઠેકાણે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખુન નથી (પી. કો. ક ૩૦૦)

કલમ ૨૯૯ તથા ૩૦૦ ઉપર સમજુતી.—કલમ ૨૯૯ જે શિક્ષણીય મનુષ્યવધની વાખ્યા છે, તેથી એમ સમજવુ કે, **શિક્ષણીય—એટલે—શિક્ષા કરવા લાયક** એટલે **સદોષ** એવુ હરેક મનુષ્યવધનો તેમા સમાસ થાએ છે તેમાં કહેલુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ એક સામાન્ય શબ્દ છે સેહેલા અને સમજાએ તેવા શબ્દમાં કહીએ, તો કલમ ૨૯૯ મા લખેલુ **શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,** એ, એક ઝાડરૂપે છે તેના બે ડાળા છે, તેમા એક મોટુ ડાળુ, અને બીજુ ન્હાનુ ડાળુ. **મોટું ડાળું—તે ખુન** (૩૦૦મી કલમ), **નાનું ડાળું—તે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,** જેની શિક્ષા કલમ ૩૦૪માં લખી છે, તે છે એજ વાત બીજી રીતે વર્ણવીએ, તો નીચે પ્રમાણે સમજવુ —

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ (કલમ ૨૯૯).

ખુન (કલમ ૩૦૦).	**શિક્ષણીય મનુષ્યવધ.**
(જેની શિક્ષા ક. ૩૦૨ માં છે, તે)	**(જેની શિક્ષા ક. ૩૦૪ માં છે, તે.)**

આ ઉપરથી એમ સાફ સમજાશે કે દરેક **ખુન,** એ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—તો છેજ. પણ દરેક **શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—એ ખુન—નથી.** અર્થાત્—**ખુનનો ગુન્હો**—એ શિક્ષણીય મનુષ્યવધનુ **ભારે ઉગ્ર સ્વરૂપ** છે.

આટલુ જાણ્યા પછી **ઉગ્ર સ્વરૂપ** કેવા પ્રકારનુ, તે જાણવુ જોઇએ. **તેથી** કલમ ૨૯૯ તથા કલમ ૩૦૦ની સરખામણી આ નીચે કરવામાં આવે છે.—

કલમ ૨૯૯. શિક્ષણીય મનુષ્યવધનું સામાન્ય સ્વરૂપ.	કલમ ૩૦૦. શિક્ષણીય મનુષ્યવધનું ઉગ્ર સ્વરૂપ.
જે કૃત્યથી મોત નિપજ્યુ તે કૃત્ય,—	જે કૃત્યથી મોત નિપજ્યુ, તે કૃત્ય,—
(अ) મોત આણવાના ઇરાદાથી કર્યું હોએ,	(૧). મોત આણવાના ઈરાદાથી કર્યું હોએ,
(ब) મોત થવાનો સંભવ હોએ, એવું કાઇ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કર્યું હોએ;	(૨). જે શખસને તે નુકસાન કરવામાં આવે, તેનુ મોત થવા સંભવ છે, એવું તકસીર માણસ જાણતો હોએ, તેવું કાઇ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કર્યું હોએ, (૩). કોઇ શખસને કાંઇ શરીરનું નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી, અને તે ઇરાદો કરેલો શરીરનું નુકસાન એવી રીતનું હોએ કે ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ પ્રમાણે મોત કરવાને તે સમર્થ હોએ, એવું કૃત્ય કર્યું હોએ ત્યારે,
(क). તે કૃત્યથી મોત થવા સંભવ છે, એવું જાણવા છતાં કર્યું હોએ,	(૪) તે કામ એવું તુરત ભયંકર છે કે જેથી સોવસા મોત, અથવા જેથી મોત થવાનો સભવ છે, એવું શરીરનું નુકસાન થશેજ, એમ તે કરનાર શખસ જાણતો હોએ, ને એવું કૃત્ય કર્યું હોએ ત્યારે

ઉપલાં કોષ્ટકમાં બેહુ કલમોની સરખામણી કીધી છે, તેથી શુ સમજાએ છે? એ ઉગ્ર સ્વરૂપ (ખુન) અને સામાન્ય સ્વરૂપ (શિક્ષણીય મનુષ્યવધ) વચ્ચે જે તફાવત છે, તે ઉપલા કોષ્ટકમાં મોટા કાળા અક્ષરથી બતાવેલો છે. સારાંશ એટલોજ છે કે,—

૧ લું.—જ્યાં ખુન **નિપજાવવાના ઇરાદાથીજ** કાંઇ કૃત્ય કર્યું હોય, ને તેથી મોત નિપજે તો—**ખુનજ** છે.

૨ જુ.—મોત નિપજવાનો માત્ર સંભવ હોએ એવુ કાંઇ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કાંઈ કૃત્ય કર્યું હોએ, અને મોત નિપજે, તો ખુન નથી. પણ તેથી ઉતરતા દરજ્જાનુ—શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ગણાએ,

પણ જે શખસને તેવુ નુકસાન કરવામા આવે, તેનું **મોત થવા સંભવ છે એવું તકસીરવાર માણસ જાણતો હોએ,** તેવુ કાઇ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી કૃત્ય કર્યું હોએ, ને તેથી મોત નીપજ્યુ,—તો **ખુન** છે

તેમજ,—કોઈ શખસને કાંઈ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઇરાદાથી, અને તે ઇરાદો કરેલો શરીરનુ નુકસાન એવી રીતનુ હોએ કે **ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ પ્રમાણે મોત કરવાને સમર્થ હોએ,**—ને મોત નીપજ્યુ,—તો **ખુન** છે.

નોટ—દાખલા તરીકે—કોઇ શખસ બીજા કોઇને જોરથી એક સપાટો મારે છે. આવા શરીરના નુકસાનના ઇરાદાથી મારેલા સપાટાથી કોઇવાર મોત થવા સંભવ છે, પણ સાધારણ રીતે મોત નીપજતું નથી. એમ માત્ર સપાટો મારવાથી મોત નીપજે, તોપણ તે કૃત્ય ખુન નથી, પણ માત્ર તેથી ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ છે.

પણ—કોઇ શખસના શરીરના બાંધામાં કાઇ આસીયત જેમકે સુજેલી, મોહોટી થએલી તલ્લી, નાજુક અને નાતવાન શરીરનો બાંધો,—અતી કાચી ઉમરને લીધે, એક સપાટો પણ તે ખમી શકે તેવુ તેનુ શરીર નથી, એવું તોહોમતદાર જાણતો હોએ, તે છતાં તેને તેવો જોરથી સપાટો મારે, ને તેથી તે શખસનું મોત નીપજે, તો તે **ખુન** છે.

તેમજ,—કોઈ શખસ મુક્કીથી, યા લાકડીથી કોઇ બીજા શખસના શરીરના નાજુક ભાગ ઉપર કોઈને એક સપાટો મારે, તેથી જો કે મોત થવા સંભવ છે, તોપણ ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ ઉપર વિચાર કરતાં તેવા સપાટાથી સાધારણ નિયમે મોત નિપજતું નથી. પણ જે સપાટો મારવામાં આવ્યો, તે તરવારથી મારવામા આવે ને નાજુક ભાગ ઉપર મારવામા આવે, તો ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ ઉપર વિચાર કરતા તેવા શસ્ત્રથી નાજુક ભાગ ઉપર સપાટો મારવામા આવે તો મોત નિપજાવવા બસ છે, તેથી એવાં શસ્ત્રથી એવી જગાએ સપાટો મારે અને તેથી મોત થાએ, તો તે ખુન છે.

૩ જુ —આ ત્રીજા પ્રકારમા, સવાલ એટલોજ છે અમુક કૃત્ય કેવા **જ્ઞાનથી અથવા સમજણથી** કર્યુ? સરીઆમ રસ્તા ઉપર જોસથી ઘોડો દોડાવવો,— સરીઆમ રસ્તા નજીક કોઇ નિશાન ઉપર બદુક ફોડવી—એ દાખલા આમા લેવા આવા કૃત્યથી માણસ જાતની જીદગીને કેટલે દરજ્જે જોખમ છે, તેટલોજ સવાલ છે જો તે એમ જાણતો હોય કે પરિણામે મોત થવા સભવ છે, તો ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ થશે પણ તે કૃત્ય કરનાર એમ જાણતો હોય કે તેનુ આવુ કૃત્ય એટલુતો **તુરત ભયંકર છે, કે જેથી સો વસા મોત થશે**,—યા, **ઘણું કરીને મોત થયા વગર રેહેજ નહીં**,—એમ જાણતો હોય, ને તે કૃત્યથી મોત નિપજે, તો **ખુન** છે

વધારે સ્પષ્ટ શબ્દમાં સમજુતી.—ઉપરની તમામ બાબતની ટુંકમાં સાદી અને સરળ ભાષામા સમજુતી આટલીજ છે કે,—**દરેક મનુષ્યવધમાં** —

૧ લુ.—**મોત નિપજાવવાના ઇરાદાથી** કરેલાં કૃત્યો **ખુન** છે.

૨.—**ઘણું કરી મોત નિપજશે એમ જાણી એવી ઇજા** કરવાના ઈરાદાથી કરેલાં કૃત્યો **ખુન** છે.

૩જું.—**ચાલતા સૃષ્ટિક્રમ પ્રમાણે મોત આણવા બસ છે, તેવી ઇજા** કરવાના ઇરાદાથી કરેલા કૃત્યો **ખુન** છે.

૪થુ.—**મોટે ભાગે સભવ છે, યા સો વસા મોત નિપજશે** એવાં **જ્ઞાન યા ભાનથી** કરેલા કૃત્યો **ખુન** છે

૫મુ.—મોત નિપજવા સભવ છે, એવી ઇજા કરવાના ઇરાદાથી કરેલાં કૃત્યો—**ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ** છે

૬ઠ્ઠુ.—મોત નિપજવા સભવ છે, એવા જ્ઞાન યા ભાનથી કરેલા કૃત્યો—**ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ** છે

ટુકમાં બોલીએ તો,—જ્યાહાં મોત નિપજાવવાનો **ઇરાદો** છે, અને મોત નિપજે—તો તે કૃત્ય—**ખુનજ** છે જ્યાહાં ઘણુ કરી મોત નિપજે એવી ઇજા કરવાના ઇરાદાથી કોઈ કરેલા કૃત્યથી મોત નિપજે તો **ખુનજ** છે મોટે ભાગે યા સો વસા મોત થશે, એવો જ્ઞાન યા ભાનથી કરેલા કોઇ કૃત્યથી મોત નિપજે, તો તે **ખુનજ** છે

જે કૃત્ય એવી ઇજા કરવાના ઇરાદાથી કર્યું હોએ કે પરિણામે મોત થવાનો માત્ર સભવ હોએ, અને મોત નિપજે તો તે **ખુન** નથી. પણ તેથી ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ છે તેમજ જે કૃત્ય એવા જ્ઞાન યા ભાનથી કર્યું હોએ કે તેથી પરિણામે મોત નિપજવાનો સભવ છે, અને મોત નિપજે તો તે ખુન નથી, પણ તેથી ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્ય વધ છે

કલમ ૩૦૦ માં લખેલા અપવાદો ઉપર વિવેચન.— આપણે ઉપરની સમજુતીથી જાણ્યુ કે કોઈ મનુષ્ય બીજાને મારી નાખે, તો અમુક નરમ પ્રકારના સજોગોમા, તે માત્ર શિક્ષણીય મનુષ્યવધ (ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનુ) થાએ પણ તેમાં ગભીર સજોગોનો પ્રકાર હોએ, તો તે ખુનમાં ગણાએ. એજ કારણથી આપણે કહીએ છીએ કે ખુન—એ ઉગ્ર સ્વરૂપ છે, અને તેથી ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, એ નરમ સ્વરૂપ છે. ખુન હોએ, તો શિક્ષા કલમ ૩૦૨ પ્રમાણે થાએ. ઉતરતા દરજ્જાનું શિક્ષણીય મનુષ્યવધ હોએ તો શિક્ષા કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે થાએ.

ખુનના ઉગ્ર સ્વરૂપમાં,—એટલે કલમ ૩૦૦મા બતાવેલી વ્યાખ્યામાં અમુક શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો સમાસ થાએ, તો તે ખુન છે, એમ આપણે કહ્યુ પણ આ સામાન્ય નિયમને પાંચ જુદા જુદા અપવાદો છે. અને તે કલમ ૩૦૦ની વ્યાખ્યા નીચે, એટલે ખુનની વ્યાખ્યા નીચે આ ચોપડીને પાને ૧૫૭-૧૫૮ મેં બતાવેલા છે. એ અપવાદો વિશે વિચાર કરવાનો રહ્યો, તે હવે કરીએ છીએ. સંક્ષેપતમા કહીએ,—તો એ અપવાદો નીચે પ્રમાણેના છે —

અપવાદ ૧ લો —જ્યારે તથા એકાએક આકસ્મિક ક્રોધ ઉપજે, ને તેથી મન ઉપર કાબુ રહી ન શકે, ને તેથી કરેલુ ખુન.

અપવાદ ૨ જો —શરીર યા મિલકતનો ખાનગી બચાવનો હક શુદ્ધ-બુદ્ધિથી બજાવતા, કાયદાની હદની બહાર જઇ પ્રથમ ઇરાદા શિવાએ, અને જરૂર જોગથી વધારે ઇજા કરવાનો ઇરાદો ન છતાં, ખુન કર્યું હોએ તો.

અપવાદ ૩ જો.—કોઇ સરકારી નોકર પોતાની નોકરીનો અખત્યાર અમલમાં લાવતાં, તે અખત્યારની બહાર જઇ શુદ્ધ બુદ્ધિથી કામ કરતાં દ્વેષભાવ વગર, ખુન કરે તો

અપવાદ ૪ થો.—પ્રથમ વિચાર કર્યા વગર એકાએક ઝગડો થાએ, ને એકાએક ક્રોધ ચઢે તેના આવેશમાં કરેલું ખુન

અપવાદ ૫ મો.—અઢાર વરસ કરતાં મોટી ઉમરના શખસે કબુલાત આપી મોતનો ભય અને જોખમ માથે લીધુ હોએ, ને ખુન થાય તો.

આ પાંચે બાબતો અપવાદ રૂપે ગણવાની છે તેથી એમ ઠરે છે કે કોઇ પણ શિક્ષણીય મનુષ્યવધમા ભારે સંજોગો હોઇને તે ઉગ્ર પ્રકારનુ એટલે કલમ ૩૦૦ પ્રમાણેનુ **ખુન** ગણાએ તેમ હોય તો પણ,—એ પ્રમાણે **ખુન** છતાં,—આ પાચ અપવાદો પૈકી એક પણ **અપવાદ** તે ખુનને લાગુ પડતો હોય, તો ખુન છતા પણ તે ઉગ્ર સ્થિતિમાથી પાછુ ઉતારીને, તેને નરમ પ્રકારનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધજ ગણવુ પડે, ને તેની શિક્ષા કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે થાએ, ૩૦૨ પ્રમાણે નહી એટલે એમ સમજવુ કે તમામ સજોગો વચ્ચે ખુનનો ગુન્હો છતાં,—તે બાબતનો સમાસ ઉપર બતાવેલા પાંચ પૈકી કોઇ અપવાદમાં થતો હોએ, તો તે ખુન નથી, પણ માત્ર કમલ ૩૦૪ પ્રમાણે શિક્ષા કરવા જોગ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, ગણવુ.

દાખલા તરીકે,—કોઇ બ્રાહ્મણે પોતાની બાયડીને કોઈ કોળી સાથે છીનાળુ કરતા, તે કૃત્યમાંજ નજરેનજર જોઇ તેથી તે બ્રાહ્મણે પોતાની પાસે બંદુક હતી, તે કોળી ઉપર તાકીને ફોડી, એવા પુખ્ત ઈરાદાથી કે તેને, ત્યાં ને ત્યાંજ, તાત્કાળ મારી નાખવો અને તેથી તે કોળી, ગોળી છાતીમાં વાગવાથી મરી ગયો ઈરાદાપૂર્વક આ કૃત્ય ખુન હોવાથી તેનો સમાસ કલમ ૩૦૦ માં થાએ છે, અને પ્રથમ નજરે જોતાં ખુન છે. પણ આમાં એક **અપવાદ** લાગુ પડે છે, તે એ કે,—પોતાની ઓરતને નીચ જાતના માણસ સાથે જારકર્મ કરવાના કૃત્યમા તેણે નજરેનજર જોવાથી, પોતાના ગુસ્સાની લાગણીમાં, પોતાના મન ઉપરનો કાબુ રહી ન શકયો અર્થાત્,--ભારે અને એકાએક આકસ્મિક અસહ્ય ક્રોધ તેને ત્યાજ ઉપજ્યો, અને તેથી તેણે ખુન કર્યુ તેથી **અપવાદ ૧ લો** લાગુ પડી, તેને તેનો લાભ મળે તેથી ખુન છતા પણ, આ અપવાદને લીધે તેના ગુન્હાનો પ્રકાર ઓછો થઈને, માત્ર શિક્ષણીય મનુષ્યવધના ગુન્હા સારૂ તેને કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે શિક્ષા થશે ૩૦૨ પ્રમાણે નહી થાએ

કલમ ૩૦૪ ઉપર વિવેચન.

કલમ ૩૦૪ આ પ્રમાણે છે:—"ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાનો શિક્ષણીય મનુષ્યવધ જે માણસ કરે, તે માણસને, અગર જે કામથી મોત થયુ હોએ તે કામ તેણે મોત આણવાના ઈરાદાથી કર્યુ, અથવા જેથી મોત થવાનો સભવ હોએ એવુ કાંઈ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઈરાદાથી કર્યુ હોએ તો, જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, અથવા દસ વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દડને પણ લાયક થશે, અને અગર તે કામથી મોત થવાનો સભવ છે એમ જાણીને, પણ મોત આણવાના અથવા જેથી મોત થવાનો સભવ હોએ એવુ કાંઈ શરીરનુ નુકસાન કરવાના ઈરાદા વગર, તે કામ તેણે કર્યુ હોએ, તો તે માણસને દસ વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા દડની, અથવા એ બનેની શિક્ષા કરવામાં આવશે."

કલમ ૩૦૪ ઉપર વિશેષ સમજુતી.—આ કલમ ૩૦૪ માત્ર શિક્ષાનીજ કલમ છે. એમાં કોઈ ગુન્હાની વાખ્યા નથી. જેમ ૩૦૨ કલમમાં ખુનની માત્ર શિક્ષાજ લખી છે, તેમ આ કલમમા ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાના શિક્ષણીય મનુષ્યવધની શિક્ષાજ લખી છે. ગુન્હાના સ્વરૂપ બાબતમા તો કલમ ૨૯૯ તથા ૩૦૦, એજ જોવાની છે

પણ આ કલમ ૩૦૪ માં જાણુવાજોગ બાબત એ છે કે,—તેમાં **બે વિભાગ પાડેલા છે.** પ્રથમ ભાગમા બતાવેલા પ્રકારનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ હોએ, તો શિક્ષા થઈ શકે, તે જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, અથવા દસ વર્ષની મુદ્દત સુધી ગમે તેટલી કેદ, તથા તે ઉપરના વળી દંડ પણ થશે બીજા ભાગમા,—બતાવેલા પ્રકારનુ શિક્ષણીય વધ હોએ, તો શિક્ષા દસ વર્ષની મુદ્દત સુધીની કેદ ગમે તેટલી, અથવા ફક્ત દંડનીજ અથવા એ બન્ને શિક્ષા થઈ શકે છે

એ બે પ્રકાર કયા કયા?—૨૯૯ કલમની વાખ્યામાં પેહેલી બે રકમો अ તથા ब આ ચોપડીને પાને ૧૬૦મા આપેલા કોષ્ટકમાં બતાવેલી છે, તેમ, એટલે મોત આણુવાના ઇરાદાથી કરેલુ કોઇ કૃત્ય, અને મોત નિપજવા સંભવ છે, એવી ઇજા કરવાના ઇરાદાથી કરેલુ કોઇ કૃત્યમા,—જ્યારે ખુનથી ઉતરતા દરજ્જાના શિક્ષણીય મનુષ્યવધના ગુન્હામાં ગણુવા સરખી હકીગત હોએ ત્યારે કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે જે શિક્ષા થાએ, તે એ કલમના પ્રથમ ભાગ પ્રમાણે થાએ, અને તેજ કોષ્ટકમાં કલમ ૨૯૯ ની રકમ क પ્રમાણેનું—એટલે મોત નિપજવા સભવ છે એવા જ્ઞાનથી યા ભાનથી કાઇ કૃત્ય કર્યું હોએ, ને જ્યારે તેને શિક્ષણીય મનુષ્યવધનો ઉતરતા દરજ્જાનો ગુન્હો ગણુવા જેવી હકીગત હોએ, ત્યારે તેમાં શિક્ષા કલમ ૩૦૪ પ્રમાણે થાએ, તે એ કલમના પાછલા ભાગ પ્રમાણે થાએ.

કલમ ૩૦૨ ખુનની શિક્ષા.—જે માણુસ ખુન કરે, તેને મોતની, અથવા જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની, શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દંડને પણ લાયક થશે.

ગફલતથી મોત બાબતમાં

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—પછી તે ખુન હોએ યા ઉતરતા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ હોએ,—તે બધામા ઇરાદો યા **જ્ઞાનની** હાજરીની અવશ્ય જરૂર હોએ છે. પણ જે કૃત્યમાં એ પ્રમાણે ઇરાદો અને જ્ઞાન કાંઇ ન હોએ, તેવાં પણ મનુષ્યવધ થાએ છે. તે **ગફલતથી મોત** કલમ ૩૦૪

અ માં લખ્યા પ્રમાણેના હોએ છે. તે કલમ આ છે —"શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કરતાં ઉતરતા દરજ્જાનુ હર કાંઈ અવિચારનુ અથવા ગફલતી ભરેલુ કામ કરીને કોઈ માણસ કોઈનુ મોત લાવે, તો તેને ઘણામા ઘણાં બે વરસ સુધી બેમાનાં ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવી, અથવા દંડ કરવો, અથવા એ બેહુ શિક્ષા કરવી"

કલમ ૩૦૪ અ; ગફલતથી મોત બાબત સમજુતી.—જે કૃત્ય કરવામા આવે, તેમાં કરનારનો ઇરાદો, અને જ્ઞાન અથવા ભાન, એ બેહુ બાબતની હસ્તીજ ન હોએ—**ગેરહાજર હોએ,**—અને તોહોમતદારના કોઇ **અવિચારના અથવા ગફલતના પરીણામે** કોઈનુ મોત નિપજે,— તેવા ગફલતથી થએલા મોતને આ કલમ લાગુ પડે છે. પણ એટલુ તો જરૂરનુ છે કે, જે મોત નિપજે તે તોહોમતદારના પોતાના અવિચાર અથવા ગફલતના કૃત્યનુ **સીધુંજ પરીણામ** હોવુ જોઇએ, એટલે—તેના અવિચારી અને ગફલત ઉપરથીજ ઉપસ્થિત થતુ, નજીકનુ અને તેને લગતુજ કાર્યસાધક પરીણામ એ હોવુ જોઇએ વચમાં બીજા કોઈની ગફલત નડવી ન જોઇએ

દાખલા તરીકે,—કોઈ રેલ્વે ઉપર એન્જીન ડ્રાઈવરે સીસોટી નહીં વગાડી, અને એન્જીન ચલાવ્યુ. અને લાઇન ઉપર એક છોકરો કામ કરતો હતો, તે કચરાઈ મરી ગયો, બે દોસ્તો જંગલમાં જોડે શિકાર કરવા બહાર ગયા, ને છુટા પડયા ને શિકાર કરવા લાગ્યા તેવામા એક જંગલી જાનવર જેવુ કાંઈ ઝાહાડીમા જોઈ, શિકાર છે કે કાંઈ બીજુ છે, તેની ખાત્રી કરવાની રાહ ન જોતા બંદુક ફોડી, ને તે પોતાના સોબતીને વાગવાથી, તે મરણ પામ્યો, કોઇ ઓચ્છવની ધામધૂમની તૈયારી જોવામા એક શખસનું ધ્યાન પુરૂ લાગી રહેલુ હતુ, ને પોતાની ગાડી હાંકતો હાંકતો રસ્તાની એક બાજુ ઉપર ઘણા લોકો ઉભા હતા તે તરફ બેફિકરાઇથી હાકી ગયો, ને તેમ કરતા એક છોકરૂ છુદી નાંખ્યુ, કોઈ બોટના કંટ્રાકટદારે સલામત નહી એવી બોટ વાપરવા દીધી, અને સલામતીમા ખામી હોવાથી નદી ઓળગતાં, તે બોટ ડુબી અને તે માહેના કેટલાંક માણસો પાણીમાં ડુબી મુઆં, કોઈ માણસ નાનું છોકરૂં ઉંચકીને જતો હતો, ને તેને કોઈએ માર્યો, તેવામાં ઝપાટો ચુકીને છોકરાંના માથામા વાગ્યો ને તે

મરી ગયુ. આ બધા દાખલામાં ઇરાદો, કે જ્ઞાન યા ભાન, તદન ગેરહાજર છે, અને જે મોત થાએ છે, તે કરનારની ગફલત અને અવિચારનુ તાત્કાળીક સિધુ પરીણામ છે તેથી તે બધાં ખુનનો સમાસ—**ગફલતથી મોત કલમ ૩૦૪ અ** માં થાએ છે

નોટ—ચહડતા દરજ્જાના પોલીસ અમલદારો સારૂ વિશેષ બારીક સમજુતી અને વિવેચન, આ પછી પાને ૧૭૦મેં આપ્યું છે, તે જોવાથી બહુ ઉપયોગી પડશે.

મનુષ્યવધ બાબતમાં કાગ્નીઝેબલ ગુન્હા વિગેરેનું ટીપણુ—શિક્ષણીય મનુષ્યવધ વગેરે ગુન્હામાં પોલીસ અખત્યારી, જામીન લેવાય કે નહીં, વગેરે—તપસીલ આ પ્રમાણે છે —

કલમ ૩૦૨ ના ગુન્હો ખુન—પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાય નહી

કલમ ૩૦૪ ના ગુન્હા શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાય નહી

કલમ ૩૦૪ અ ના ગુન્હા ગફલતથી મોત—પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લઈ શકાએ.

બીજી જાણુવાજોગ કલમો નીચે પ્રમાણે છે—કાગ્નીઝેબલ હોય તો કલમ આગળ "**કો,**" જામીન લેવાય તેમ હોય તો "**જા,**" ન લેવાય તેમ હોય, તો—"**જા. ન.**" એમ બતાવ્યુ છે

કલમ.	**હકીકત**
૩૦૩	**જન્મ ટીપના ગુન્હેગારે કરેલા ખુનની શિક્ષાની કલમ છે. તેને શિક્ષા મોતની કરવામાં આવશે. (કો. જા. ન)**
૩૦૧ (વાખ્યા છે.)	**જે શાખસનું મોત આણવા ધાર્યું હોય, તેથી જુદાજ શાખસનું મોત થાય તો જે શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ખરો માણસ મરતે ને થતે, તેજ ગુન્હો તેણે કર્યો એમ સમજવું.**

૩૦૫. કોઇ બાળક યા દીવાનાને આત્મઘાત કરવામાં મદદ કરવી તે બાબત- (કો. જા ન.)

૩૦૬. આત્મઘાતમાં મદદગારી. (કો જા ન)

૩૦૭. ખુનની કોશિસ. (કો જા ન.)

૩૦૮ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ કરવાની કોશિસ. (કો. જા.)

૩૦૯ આત્મઘાતની કોશિસ. (કો જા.)

૩૧૦ ઠગ કોને કહેવો તે (વાખ્યા)

૩૧૧. ઠગની શિક્ષા. (કો જા. ન)

૩૧૨ ગર્ભપાત કરવો. કોઇ બીજા શખસે, અગર ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ પોતે. (કાગ્નીઝેબલ નથી) (જામીન લેવાય)

૩૧૩ સ્ત્રીની રજામદી સિવાય ગર્ભપાત કરવો (કાગ્નીઝેબલ નથી.) જા. ન

૩૧૪. ગર્ભપાત કરવાના ઇરાદાથી કાઇ કરેલા કામથી મોત (કાગ્ની-ઝેબલ નથી) જા ન

૩૧૫ કોઇ બચ્ચુ જીવતુ જન્મતા અટકાવવા, યા જન્મ્યા પછી મરી જાય તે કૃત્ય (કાગનીઝેબલ નથી) જા ન.

૩૧૬ જે કામ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ ગણાતું હોય એવા કામથી કોઇ નહી જન્મેલા બચ્ચાનુ મોત આણવુ (કાગ્નીઝેબલ નથી) જા ન

૩૧૭ કોઇ ૧૨ વરસથી ઓછી ઉમરના બચ્ચાને તેના માબાપે, અથવા જે શખસના હવાલામા તે હોય, તે શખસે ખુલ્લુ મુકવું, યા તજી દેવુ (કો જા.)

૩૧૮ મુડદુ છાની રીતે વગે કરી દઇ જન્મ છુપાવવો. (કો. જા)

ઉપરની કલમની કેટલીક સમજુતી.—કલમ ૩૦૭ તથા ૩૦૮ આ ખાસ કોશિસની કલમો છે બાકી કોઈ પણ ગુન્હાની કોશિસની સામાન્ય કલમ ૫૧૧ છે, પણ આ તો બધી ખાસ કલમો છે. ખુનના ગુન્હા સારૂ જે કાંઈ બનવુ જોઈએ, ત બધા સંજોગ સંપૂર્ણ બને, પણ માત્ર છેવટનુ પરિણામ એટલે મોત ન થાય—તેવા કામને કલમ ૩૦૭ લાગુ છે તેજ રીતે કલમ ૩૦૮ મા વિચાર કરવો

કલમ ૩૦૯—આત્મઘાતની કોશિસ.—પોલીસને આ ગુન્હા સાથે ઘણું કામ પડ છે આત્મઘાત કરવામાં હંમેશ મરનારનો કાંઈ હેતુ હોય છે, ને કાંઇ કારણુ પછી ખરૂ કે કલ્પિત—પણ હોય તો ખરૂજ . દેવુ, અસહ્ય માંદગી, વેદના, ભુખ, દુ ખ, નાઉમેદ, નાસીપાસી, કઈ પ્રકા-

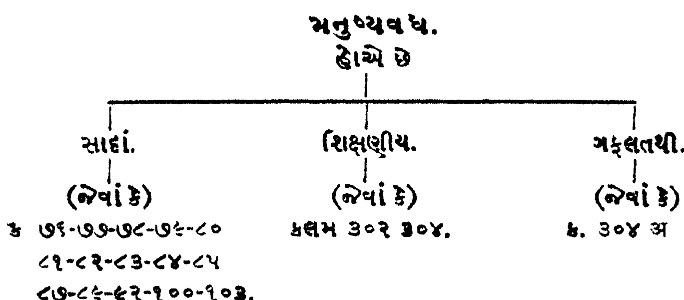
રની ધાસ્તી, બીક, કેટલીક વાર કલ્પનાથી ઉપજાવેલા ધાર્મિક નિમિત્તો,—એમ અનેક કારણો હોય છે. આગળ પાછળની હકીકત, સગાં, પડોશીથી પુછપાછ, દોસ્તોથી પુછપાછ, કાગળ વગેરે,—થી આવા કામમાં બહુ અજવાળુ પડે છે જેણે મરવાની કોશિસ કીધી તે જીવતો રહે, તોજ ગુન્હાની શિક્ષા તેને થઈ શકે, તેથી તે પોતે પણ પુછતા કાંઈ અજવાળું પડે તેવી હકીકત કહેશેજ, તેથી તપાસમા સુગમતા પડશે

કલમ ૩૧૦—૩૧૧.—ઠગના ગુન્હા હાલમા થતા નથી

કલમ ૩૧૭.—કોઇ છોકરાની જીંદગીને ખરેખર નુકસાન થયુ, એમ બતાવવુ જરૂરનુ નથી પણ એવી રીતે ખુલ્લુ મુકેલુ યા તજી દીધેલુ હતુ કે,—કાંઈ નુકસાનનુ જોખમ, અથવા કાંઈ શારીરિક હાની જરૂર થવા સરખુ હતુ,— એટલુજ હોય,—તો બસ છે તેને તદન તજી દેવાનો ઇરાદો હતો, એજ ગુન્હાનુ ખરૂ સ્વરૂપ છે

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, ખુન, વગેરે બાબતમાં ચહડતા દરજાના પોલીસ અમલદારો સારૂ વિવેચન.

મનુષ્યવધ ત્રણ પ્રકારનાં થાય છે, તે આ રીતે છે:—

સાદાંમાં—કોઇ જવાબદાર નહી, તેથી દોષરહિત ગણાય છે; ને તેની શિક્ષા હોતી નથી. શિક્ષણીયમાં બે પ્રકાર હોએ છે;—ખુન, તથા તેથી

ઉતરતા દરજ્જાનુ, અને ગફલતથી—એટલે કલમ ૩૦૪ અ પ્રમાણે. હરેક "કૃત્ય" એમા કાયદા વિરૂદ્ધ કસુર એટલે "ઇલ્લીગલ ઓમીશન" કલમ ૩૨ પ્રમાણે સમાય છે

ઇરાદો.—એટલે કાંઈ ઇચ્છેલુ પરિણામ બનવાની આશા,—એમ અર્થ થાએ છે, અને અમુક કૃત્ય કરતી વખતે, તાત્કાળીકનો,—તેજ વખતે શુ ઇરાદો હતો,—એવો અર્થ છે ઇરાદો અને જ્ઞાન (નોલેજ) એ બેહુ બાબતો મન માહેલી સ્થિતિની બાબત છે, અને તે કામના સંજોગ તથા આગળ પાછળના બનાવ અને હકીગતથીજ પુરવાર કરવાની હોએ છે.

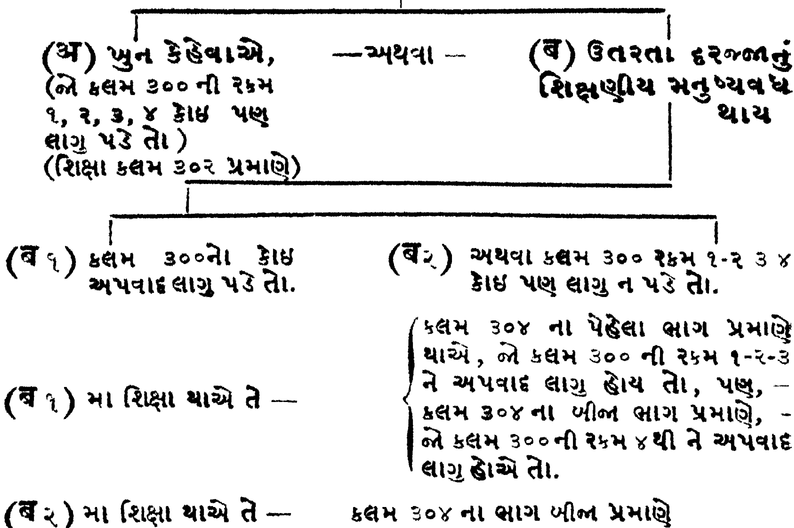
ખુન અને ઉતરતા દરજ્જાના શિક્ષણીય મનુષ્યવધ.—આ બાબતમા આ પ્રકરણમા પાને ૧૬૦ મુકાબલો બતાવેલો છે, તે ઉપરથી હકીગત જણાઈ, એ બે વચ્ચે કેવો તફાવત છે. તે જણાશે "શિક્ષણીય મનુષ્યવધ" નો પ્રકાર એવો હોએ કે તેનો સમાસ કલમ ૩૦૦ મા બતાવેલી રકમ ૧ લી, યા ૨ જી, યા ૩ જી, યા ૪ થીમા થતો હોએ, તો તે મનુષ્યવધની ગણતી "ખુન" મા થશે તેમ ગણતી થાએ પછી, વળી અપવાદ ૧, યા ૨, યા ૩, યા ૪, યા ૫ મા સમાસ થાએ, તો ખુન છતા, તે દરજ્જામાથી ઉતરી પાછુ "શિક્ષણીય મનુષ્યવધ" થયુ એટલે—

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—જો

કલમ ૩૦૦ની રકમ ૧, ૨, ૩, ૪ કોઇમાં સમાય તો—ખુન.
કલમ ૩૦૦ ના અપવાદ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫ માં પણ સમાય તો = **શિક્ષણીય મનુષ્યવધ**

શિક્ષણીય મનુષ્યવધ, એ ત્રણ **પદ્ધીનાં**,—યા દરજ્જાનાં છે. **૧ લું**,—સર્વેથી ઉચા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ—એટલે ખુન, જેની સજા કલમ ૩૦૨ પ્રમાણે થાય છે. **૨ જું**,—વચલા દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—જેની સજા કલમ ૩૦૪ ના અગ્ર ભાગ પ્રમાણે સખત થાએ છે, **૩ જું**,—નાના દરજ્જાનુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધ,—જેની સજા કલમ ૩૦૪ ના પશ્ચાત ભાગ પ્રમાણે હલકી થાએ છે.

આ નિચે કોષ્ટક આપેલુ છે, તેથી એ ત્રણે પ્રકાર, તથા તેની શિક્ષાની કલમ વગેરેની સમજણ પડશે·—

ઉપરના કોષ્ટકની સમજુતી.— ઉપલાં કોષ્ટક ઉપરથી તુરત સમજ પડશે કે ખુનની વાખ્યા કલમ ૩૦૦ માં જે ચાર "**કલૉઝીસ**" યા ને રકમો કાયદામાં આપેલી છે. તેમાથી ગમે તે એકમાં સમાસ થાએ તેવી હકીકત હોએ, તો ગુન્હો બન્યો તે ખુન સમજવુ, ને તેને શિક્ષા કલમ ૩૦૨ પ્રમાણે થાએ. સદરહુ "કલૉઝીસ" પૈકી કોઈમાં સમાસ થતો હોએ ને તેથી ખુનમાં ગણવા સરખું હોએ, પણ તે સાથે ખુનની કલમમાં જે છેલ્લે પાચ અપવાદો લખ્યા છે, તેમાંનો કોઈ લાગુ પડતો હોએ, તો તે પાછુ શિક્ષણીય મનુષ્યવધમા ઉતરી ગયુ તેમા કલમ ૩૦૦ ની રકમ (કલૉઝ) ૧, યા ૨, યા ૩ પ્રમાણે હકીકત હોય ને વળી પાછી અપવાદ પ્રમાણે હોએ, તો શિક્ષા થાએ તે કલમ ૩૦૪ ના પેહેલા ભાગ પ્રમાણે થાએ. "કલૉઝ" ૪ થા પ્રમાણે ખુન છતાં, તેને કોઇ ખુનના અપવાદ લાગુ પડે તો શિક્ષા થવાની તે કલમ ૩૦૪ ના પાછલા ભાગ પ્રમાણે થાએ.

કલમ ૩૦૦ નો કોઇ "ક્લૉઝ" લાગુ નજ પડતો હોએ તો, પછી તેને જે શિક્ષા થવાની, તે કલમ ૩૦૪ ના પાછલા ભાગ પ્રમાણે થાએ

ખુનના ગુન્હાની સાબીતી તથા તપાસ વિશે સૂચનાઓ.

હવે ખુનના કામોમા તપાસ કેવી રીતે કરવી તથા પુરાવો કરવાની કેવી રીત છે, તે ઉપર વિચાર કરીએ

દરેક ગુન્હો પછી તે ખુન હોએ કે બીજો કોઈ હોય, તેમા સાબીતીની બાબતમાં બે મોટા પ્રકાર છે એક તો એ કે ગુન્હો બન્યો તે—એટલે જેને **"કોરપસ ડીલીકટાઇ"** યાને, ગુન્હાનુ સ્વરૂપ કેહેવાય છે, તેની પ્રથમ સાબીતી જોઇએ આ સાબીત પહેલુજ થવુ જોઈએ, કેમકે અગર ગુન્હો બન્યોજ નથી, તો પછી શિક્ષા કોઇને કરવાની રેહેતીજ નથી એ પ્રમાણે "કોરપસ ડીલીકટાઈ" યાને ગુન્હાનુ સ્વરૂપ સાબીત કર્યાં પછી—બીજી બાબત સાબીત કરવાની તે **"આઇડેનટીટી"**—યાને—ગુન્હેગાર કોણ, તે દરેક ગુન્હામા આ બે બાબતો સાબીત થયા વગર શિક્ષા થઇ શકે નહી

ખુનના ગુન્હામા ઉપર પ્રમાણે ગુન્હાનુ સ્વરૂપ સાબીત કરવામા—ત્રણ બાબતો મુખ્ય સાબીત કરવી જરૂરની છે પેહેલી કે,—જે માણસનુ ખુન થયુ કેહેવામા આવે છે, તેનુ મોત, બીજી કે,—પ્રોસીક્યુશન કેહે છે, તે પ્રકારે યા સાધનથી તેનુ મોત થયુ છે, ત્રીજી કે,—તેનુ મોત નિપજાવવામા પ્રોસીક્યુશન કહે છે તેવો ભાગ તોહોમતદારે લીધો છે, એટલે—જે કૃત્ય તોહોમતદારે કર્યુ અને મોત નિપજાવ્યુ,—એમ જે પ્રોસીક્યુશન તરફથી કેહેવામા આવે છે, તેમ તેણે કર્યુ છે.

ગુન્હાના સ્વરૂપની સાબીતીમાં,—મરનારનુ મુડદુ પ્રથમ દરજજે જરૂરનુ છે. જો મુડદુ જડે નહી, તો સાબીતી નજ થાએ તેવુ કાંઈ નથી પણ મુડદાંની ગેરહાજરીમા આજુબાજુની હકીગતનો પુરાવો બહુ પુરતો અને ખાતરી લાયક જોઇએ કે કોઈનુ મરણ થયુ, અને તે જે માણસનું કેહેવામાં આવે છે, તેનુજ મરણ થયું, એમા શક રહે નહી. કેટલીક બાબતોમાં આ સાબીત થવુ મુશ્કેલ નથી; અને મુડદા વગર,

અગર ખુનનો ગુન્હો કદી સાબીત નજ થાએ એમ માની બેસીએ, તો હોશીઆર ગુન્હેગારો જેઓ કોઈ પ્રકારે મુડદાંનો નાશ કરી હાથમાં ન આવે, યા ઓળખાએ નહી એમ કરી મુકે, તેને તો કદી શિક્ષાજ ન થઈ શકે. તો પણ મુડદાંની ગેરહાજરીમાં, ખુનની સાબીતી કરવી બહુ મુસ્કેલ છે. અને ઘણુ ખરૂ ભયંકરજ છે એ એક ગંભીર પ્રકારનુ સહાસ છે એમ સમજી, બહુ ખાત્રી લાયક અને માન્યતા ઉપજાવનારી હકીગત ને અભાવે, આવુ સાહસ ખેડવાથી દૂર રેહેવુ, એજ સલાહકારક છે જોખમ વગરની કોઈ ચીજ, પોલીસ કામગીરીમા નથી પણ જેમ જોખમ વધારે ખેડવાનુ હોએ, તેમ તેને અંગે સંભાળ અને વિચારની વધુ જરૂર છે અને તેથી પૂખ્ત વિચાર કરીને હરેક કામ કરવુ

હવે **મુડદું જડયું,**—એમ સમજીએ, તો આગળ શુ? પ્રથમ તો ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૧૭૪ પ્રમાણેની ચોકશી કરવાની ફરજ સમજવી માજીસ્ટ્રેટને તુર્ત ખબર આપી, પોલીસ અમલદારે જ્યા મુડદું હોએ. ત્યાં જાતે જઈ, સ્થાનિક ચોકશી કરવી. અને કલમ ૧૭૪ નીચે આ ચોપડીને પાને ૯૮ મા "આઈડનટીટી" યા ને મુડદુ ઓળખાવવા બાબતમા જે જે વ્યવસ્થા અને તજવીજ બતાવી છે, તે પગલા તુરત લેવા —મુડદું ઓળખાયા બાદ, ગુન્હાની જગાની તજવીજ કરવાની રેહેશે —જ્યા મુડદું પડેલુ જડયુ, ત્યાજ ગુન્હો થયો, કે બીજી કોઈ જગાએ ખુન થયુ,—ને તેને ત્યાથી ખસેડેલો લાગે છે,—તેની તજવીજ કરવાની રેહેશે આ સારૂ આજુ બાજુ પડેલુ લોહી તથા તેના ભોય ઉપર પડેલા છાંટા વગેરેની તપાસની જરૂર છે, તે કરવી મુડદુ પડયુ હોએ, ત્યાથી કેટલેક અંતર સુધી ચોગરદમ જગાની બહુ બારીક અને સંભાળપૂર્વક તપાસ કરવી છાટા યા લોહીના ડાઘ, યા કાંઈ કપડા જડે તો, ગુન્હાની જગો નક્કી કરવાના અનુમાનમાં મદદગાર થઈ પડશે. મુડદાં ઉપરના કપડા, તેની પહેરવાની ઢબ વિગેરેથી પણ—કેટલાંક અનુમાન નિકળી શકશે. આજુબાજુ પગલાની પણ ઘણી બારીક તપાસ કરવી. તેથી ગુન્હાની તપાસના કામમા બહુ મદદ મળશે.

મુડદાંની સ્થિતિથી, તેના ઉપરના લોહીના સુકઈ જવાથી યા વહેતુ હોવાથી—ભયંકર અને કારી જખમો હોય તો તેમાંથી સ્વભાવિક નિકળવુ જોઇએ તેટલુ લોહી જમીન ઉપર કે લુગડાં ઉપર છે કે નથી, તે બાબતની

તપાસથી કેટલો વખત અગાઉ મરણ થએલુ હોવુ જોઇએ, ને ત્યાંજ મરણ થયુ હશે કે બીજી કોઈ જગાએ, તેની વાજબી કલ્પના થઇ શકશે

પચાતનામુ,—લીધેલો પુરાવો,—જગાની સ્થાનિક તપાસ, મુડદાંની ઓળખ, ડાકટરને ત્યા મુડદું મોકલ્યુ હોએ, તો તેની તપાસ તથા પરિણામ,—એ વિગેરેથી તથા નજીકમા જડેલા કાંઈ શસ્ત્ર, ઓજાર, યા મરણના સાધનો—વિગેરેથી ખુનના ગુન્હાનુ સ્વરૂપ—એટલે—"**કોરપસ ડીલીકટાઇ**"ની સાબીતી થઈ શકશે

હવે બીજી બાબત અગત્યની રહી તે એ કે,—**આ ખુન કોણે કરેલુ હોવું જોઇએ?** ઘણે ભાગે ખુન જ્યારે ઈરાદાપૂર્વક અને પ્રથમ નક્કી વિચાર કરીને કરેલુ હોએ, ત્યારે નજરે જોનાર સાક્ષી ભાગ્યેજ હોએ, છે. ખુન કરનાર શખસ યા શખસો પોતાને ફાવટ આવે તેવો વખત, તેવી જગા, અને તેવી સધી,—પસદ કરીને પછીજ પોતાનુ ધારેલુ કૃત્ય કરે છે તે છતા, પણ નહી ધારેલા સજોગમા કોઈ નજરે જોએ છે,—એમ બની શકે પણ તકરાર દરમ્યાન, યા મારામારી દરમ્યાન, યા તાત્કાળીકના ગુસ્સાના આવેશમા, યા એવી કોઈ રીતે, ખુન થયુ હોએ, તો નજરે જોનાર જડી શકે છે

પ્રથમ તપાસમા એ ધ્યાનમા રાખવુ કે, ખુનનો ગુન્હો એ "**ઇન ડીવીજ્યુઅલ**" ગુન્હો છે એટલે માણસ વિરૂદ્ધ માણસનો એ ગુન્હો છે ઘણે મોહોટે ભાગે તે ધધાદારી ગુન્હેગારનુ કૃત્ય નથી હોતુ, એવા ધધાદારી ખુન કરનાર કવચિતજ હોય છે તેથી જો એક માણસે બીજા માણસને માર્યાં, તો,—તેમા કાંઈ હેતુ હોવો જોઇએ, હેતુ વગર ખુન હોએજ નહી. અનુભવ ઉપરથી જણાયુ છે કે, આ નીચેના હેતુ હોએ છે –

૧—જમીન સંબધી, યા તેની ઉપજ સબંધી કાંઇ તકરાર

૨—દાગીના, પૈસા, વગેરેનો લોભ.

૩.—કોઇ ઓરતની કાંઇ તકરાર, યા બાયડીની બાબતમા, તથા તેને લીધે.

૪—ધધાદારી ખુન કરનારે કરેલુ

૫.—ધર્મ સંબંધી કાંઇ માન્યતા, વહેમ, યા ધર્મગુરૂની ઉશ્કેરણીથી, યા ગાંડાઇમાં.

૬.—ભારે ગુન્હાનો પુરાવો ઉડાવવા સારૂ કરેલું ખુન.

ગમે તે ખુન દાખલા તરીકે લઈએ, તોપણ એમ જણાશે કે ઉપર છ પ્રકાર યા હેતુ બતાવ્યા છે, તેમાં તેનો સમાવેશ જરૂર થશેજ થશે. આ હાલના જમાનામા ખુનની બાબતમા મુખ્ય હેતુ ઓરત સંબંધી હોએ છે, તેથી ઉતરતે દરજ્જે,—દાગીના યા પૈસાનો લોભ હોએ છે, તેથી ઉતરતે,—જમીન સબધી તકરાર હોએ છે, ઘણેજ મોહોટે ભાગે આટલીજ બાબતો હેતુ તરીકે હોએ છે બીજી બતાવેલી ત્રણ બાબતો કવચિતજ હોએ છે.

આ હેતુની બાબત ધ્યાનમા રાખી તપાસ શરૂ કરવી, મરનારની ઉંમર, તેની ચાલચલગત, તેને વિશે કાંઈ બદચાલની અફવા, તેના દોસ્તદારો, તેને ઘેર આવનાર જનારા, તેની વાઢાપણાની, જુવાનીની, રંડાએલી, કુંવારી. વગેરે સ્થિતિની તપાસ કરવી ગામમા તથા આજુબાજુ તપાસ કરતા આવી હકીગતો મળતા મુસ્કેલી પડતી નથી ગામના પટેલ, ચોકીયાતો, લોકોથી અને ખાસ કરીને ગામના હજામોથી, આવી હકીકતોની બાતમી મળી શકે છે હકીકત મેળવવામા હજામનો ઉપયોગ બહુ સારો થઈ શકે છે, એમ જેને અનુભવ છે, તેઓ જાણે છે તેઓ ઘેરેઘેરના ફરનારા છે, અને સારા તથા નઠારા સર્વમાં કામ કરનારા છે, સ્વભાવે ભડભડીયા હોય છે તેથી તેઓથી હકીગત સારી મળે છે

દાગીના, યા પૈસાના લોભથી ખુન થયુ જણાએ તો—મરનાર પાસે શું હતુ, તેના ઘરમા કે આંગ ઉપર હતુ—છેલ્લો મરનારને જીવતો કયાં કોની સોબતમાં કોણે જોએલો, તે વખતે તેની પાસે દાગીના, પૈસા શુ શુ જોએલા, મુવા પછી તે સલામત છે કે ઉપડી ગયુ છે, —કોઈ કાહાડી ગયુ છે,—તે જોવુ. કયાં વેચાયુ છે, કે ગીરો મુકાયુ છે,–કોણે તેમ કર્યુ છે,–તે વગેરેની તપાસ કરી, જો દાગીના યા રકમ મળી આવે તો તેથી તપાસમાં બહુ મદદ મળે છે તે કૃત્ય કરનાર શખસને કેવી સગવડ હતી, ને કોણે આમ કર્યુ હોવુ જોઈએ, તેની તપાસ કરવી.

જમીન સંબંધી તકરાર હોએ,—તો તે બાબતમાં પણ તેના સગાંઓથી, પાડોશીથી, ઓળખનારાઓથી, નોકર ચાકરો અને ખેડુતોથી,—ગામના પટેલ, તલાટી, મતાદારો, એવા લોકોથી ખબર પડી શકશે.

નજરે જોનાર હોએ, તોપણ બીક યા દેહેશતથી બહાર પડતા નથી. મરનારની સ્થિતિ તેવી માહરી સ્થિતિ થશે—એમ કેટલીવાર ડર રહે છે. નકામા વેર બાંધવુ, નજરે ચહડવુ,—નકામા કોર્ટોમા ધક્કા ખાવા,—રોજગારથી રઝળવુ,—એમ અનેક કારણોથી લોકો બહાર પડતા નથી, અને કાને હાથ મુકે છે આપણા દેશમા પોલીસને લોકો તરફથી ઘટતી મદદ તો નથીજ મળતી પણ,—તેથી ઉલટુ,—મુસ્કેલીઓ નડ તેવા પ્રકારો હંમેશ બન્યા કરે છે તોહોમતદારો તથા તેઓના માણસો હરેક બનતા પ્રયત્નથી કોઇ બહાર વાત કેહે નહી, તેમ પ્રયત્ન કરતા રેહે છે, લાલચ, ધમકી,—વગેરેનો છુટથી ઉપયોગ કરે છે, તેથી ગુન્હો શોધવામા અને પુરાવામાં બહુ મુસ્કેલી નડે છે તેનો ઉપાય, ઘટતી સમજશકિતથી અને દિલાસા સાથે લોકોને મદદ કરવા સમજાવવા, એજ છે કોઈ વખતે, આવા ભારે ગુન્હામાં, તોહોમતદારોની તરફેણમા કોઈ પોલીસના માણસોને તથા પોલીસ પટેલને લાગણી રાખતા જોવામા આવે, ત્યારે તપાસ કરનાર પોલીસ અમલદારને અતિશય વધારે મુસ્કેલીનુ કામ આવી પડે છે એવી વિરૂદ્ધ લાગણી, સમય સૂચકતા અને દીર્ઘ દ્દષ્ટિથી દૂર કરી શકાશે.

મેલાપીની જુબાનીના ઉપયોગ.—એક હકીગત યાદ રાખવાની છે કે, ખૂનના કામમા જ્યા એક કરતા વધારે તોહોમતદારો હોય, ત્યારે સામેલગીરી હોઈ શકે—યા સામેલગીરી છે અને જણાય—તેવા કોઇ મેલાપીને તેના ગુન્હાની માફી આપતા, તે પોતાનુ દીલખોલી સાચેસાચ હકીગત પુરેપુરી કહે, તો તેથી પુરાવો શોધવામા અને મેળવવામા બહુ સવળતા મળી શકે છે આ માફી કોણ આપે—કવી રીતે અપાએ,—તે બાબતમા ક્રી પ્રો કોડની કલમ ૩૩૭ નીચે આ ચોપડીમાં પાને ૧૦૭, ૧૦૮ માં હકીગત આપેલી છે, તે વાચી, તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો

ખુનના ગુન્હામાં ભાડુતી માણસો,—પૈસાની લાલચે માત્ર—બીજા કાંઈ પણ સંબંધ વગર, બહુ થોડા માણસો આરોપી તરીકે જોખમ ખેડશે. બહુ મોટે ભાગે, મુખ્ય ખુન કરનારાના દોસ્તો, સગા સંબંધીઓ, તેના ભરોસાદાર નોકરો, વિગેરેજ હોએ **આવા ઘોર કૃત્યમાં સામેલગીરી કોની હોએ?** જેને કાંઈ સીધો યા આડકતરી રીતે લાભ હોએ તેનીજ - અથવા,—જેના ઉપર મુખ્ય ગુન્હેગારની જબરી સત્તા હોએ,—વસીલો

હોએ.—અથવા કોઈ પ્રકારનો કાબુ હોએ, તેવાજ માણસોની સામેલગીરી હોએ. આવી સામેલગીરી કોની હશે, તે વિશે બારીક તપાસ કરી, તેઓ સાથે વાતચિત કરતાં,—મળતાં હળતાં,—તેઓને યોગ્ય દિલાસો દેતાં,—ખાવાપીવાની અથવા દારૂ વગેરે નિશાની તેઓની આદત ઉપર વિચાર કરી, બાતમી મળી શકે તે સારૂ જરૂર પ્રમાણે પૈસા બગાડીને ખંતથી મંડયા રેહેવાથી, ઘણીવાર એમ જણાશે કે, મેહેનત અફળ ગઈ નથી.

ખુનના પુરાવામાં ચોકસાઇ રાખવાની અવશ્ય જરૂર.—સાબીતીને અંગે, મુડદુ મોકલ્યુ તેજ સ્થિતિમા તેજ મુડદુ દાકતરને સપુરત કર્યું, એવી લઈ જનાર પોલીસની જુબાની ઉપરાત, કપડા, શસ્ત્ર, ઓજાર વગેરે હરેક ચીજો કયાથી કોના કબજામાથી મળી આવી, તેનો હરેક પ્રકારના સંશયરહિત પુરાવાની ખાસ આવસ્યકતા હંમેશ સમજવી. જે કાંઈ કોર્ટ સમક્ષ રજુ કરવામા આવે, તે હરેક પ્રકારે સંશયરહિત, વહેમ ન આવે. તેવુજ જોઇએ નહી તો શકનો લાભ કેદીનેજ મળશે

ખુનના ગુન્હાની કબુલત.—કેટલીક વાર તોહોમતવાળો ખુન કર્યાનુ કબુલ કરે છે. તેવે પ્રસગે ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૧૬૪ પ્રમાણે કબુલત લખાવી લેવાડવા, બનતા સુધી. ઉચામા ઉચા દરજ્જાના માજીસ્ટ્રેટ પાસે કેદીને મોકલવો એ બાબત ક્રી. પ્રો કોડ કલમ ૧૬૪મા હકીગત આપેલી છે. તે આ ચોપડીમા જોવી પાછળથી આવા કબુલતો પોલીસે જબરજસ્તીથી યા લાલચથી કરાવી લીધી છે, એમ તોહોમતદાર કોર્ટોમા કહે છે. તેથી કબુલત લેવડાવવામા પાછા ન પડવુ, પણ ઘણુ ખરૂ તોહોમતદાર આગળ કબુલ કરશે નહી એમ સમજી, તે કબુલતને કશી અગત્યની ન ગણુતા, તે ઉપરથી મળી આવે, તે પુરાવો રજુ કરવાનીજ માત્ર અગત્ય સમજવી કોઇ વાર સેશન કોર્ટમા પણ તોહોમતદાર ગુન્હો કબુલ કરે છે ને "પ્લી ઑફ ગીલ્ટી"—નોધાવે છે તોપણ હાલ કોર્ટોનો નિયમ સામાન્ય એવો ઠર્યો છે કે, તે ઉપરથીજ સજા કરવી યોગ્ય ધારવામાં આવતુ નથી, જો કે તેમ કરવા કાયદાથી હરકત નથી અને તેની પુરી "ટ્રાયલ" ચાલે છે, તે ધ્યાનમાં રાખવુ.

"ડાઇંગ ડેકલેરેશન."—મરતી વખતની જુબાની.—છેલ્લે, એક વાત યાદ રાખવી કે, કાંઇ ખબર ઉપરથી પોલીસ અમલદાર જાએ,

ને માણુસ જીવતો હોએ, તો તેને ત્યાંજ તુરત હકીગત પુછી, બનતી ઝડપથી ઇસ્પીતાલમાં દવા સારૂ મોકલવો , ને મરી જાએ તેમ લાગે તો, યા દાકતરની સલાહ લઈ, તેમ લાગે તો–કોઇ માજીસ્ટ્રેટને બોલાવી તેની પાસે બનતી ત્વરાથી તુરતાતુરત તેની મરતી વખતની જુબાની લેવાડી લેવી. તોહોમતદાર જણાયો હોએ, તો તેને ત્યાંજ હાજર રાખી અને ઓળખાવી લઇને, જુબાની લેવાડવી , તે ન જણાયો હોએ, તો એમ ને એમ હકીગત લખાવી લેવી માજીસ્ટ્રેટ લખે, તો પ્રતિજ્ઞા ઉપર મરનારની જુબાની લખા શકશે તે વખતસર ન આવી શકે તો દાકતરે તેને પુછ્યુ હશે, તે, અગર છેવટ પોલીસ આગળ કહ્યુ હશે, તે પણ ઉપયોગી પડશે પુરાવાના આકટની કલમ ૩૨ મી આ ચોપડીમા આગળ આપી છે, તે વાચવી તેથી પુરાવામાં શુ ઉપયોગી કેવી રીતે પડશે, તે જણાશે આવી મરતી વખતની જુબાની ક્રી પ્રો કોડની કલમ ૧૬૨ ની ૭કમ (૨) પ્રમાણે પોલીસ આગળ છતા, **પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે,** એમ ખાસ ઠર્યુ છે અલબત, પછીથી તે માણસનુ મોત થાએ. તોજ આ જુબાની કામની છે કબી લખીતવાર જુબાની ન હોએ, તો મુખ-જુબાની પણ ચાલશે, પણ લખીતવાર હોએ ને તેના શબ્દસહ લખી લીધી હોએ, તો બહુ ઠીક તે વધારે ખાત્રીલાયક ગણી શકાશે

આશા છે કે,–ઉપરનુ ટુક વિવેચન ખુનના ગુન્હાના કામમા તપાસ સારૂ તથા પુરાવા સારૂ બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે

વ્યથા, મહાવ્યથા, વગેરે ગુન્હાઓ.

વ્યથાની વાખ્યા.—જે માણુસ કોઇ શખસને કાંઇ શરીરનુ દુ:ખ, રોગ, અથવા અશક્તતા કરે, તેણે વ્યથા કરી એમ સમજવુ. (વ્યાખ્યા કલમ ૩૧૯. શિક્ષાની કલમ ૩૨૩ છે)

મહાવ્યથાની વાખ્યા.—નીચે લખેલા પ્રકારની વ્યથાનેજ "મહા વ્યથા" એવું નામ આપેલું છે:—

પેહેલો—પુરૂષત્વનો નાશ.

બીજો.—બેમાંની કોઇ પણ આંખની જોવાની શક્તિ જાથુ જવી.

ત્રીજો.—બેમાંના કોઇ પણ કાનની સાંભળવાની શકિત જાથુ જવી

ચોથો.—કોઇ અવયવ અથવા સાંધો જવો

પાંચમો —કોઇ અવયવ અથવા સાંધાની શકિતનો નાશ થવો, અથવા તેની જાથુ ક્ષીણતા થવી.

છઠ્ઠો.—ડોકાની અથવા ચેહેરાની જાથુ બદશિકલ થવી.

સાતમો.—કાઇ હાડકાંનું અથવા દાંતનુ ભાંગવું, અથવા ખસી જવું

આઠમો —જે વ્યથાથી જીંદગી જોખમમાં આવે, અથવા જેથી વીસ દિવસની મુદ્દત સુધી, વ્યથા થએલાં માણસને શરીરનું ભારે દુ ખ ખમવું પડે, અથવા તે પોતાનો હમેશનો ધધો કરવાને અશક્ત રહે, એવી કોઇ પણ વ્યથા

બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી,—એટલે.—કોઈ શખસને વ્યથા કરવાના ઇરાદાએ, અથવા પોતાથી કોઈ શખસને વ્યથા થવાનો સભવ છે, એવુ જાણ્યા છતા, કાઇ કામ કરે, અને તે કામથી કોઈ શખસને વ્યથા કરે, તો—બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરી, એમ સમજવુ (કલમ ૩૨૧) આવી રીતે વ્યથા કરેલી અગર મહાવ્યથા હોએ,—તો બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરી, એમ સમજવુ (વાખ્યા કલમ ૩૨૨) અને તેની શિક્ષાની કલમ ૩૨૫ છે

જુદા જુદા પ્રકારની વ્યથા, મહાવ્યથા, વગેરે દેખાડનાર લીસ્ટ, આ નીચે આપ્યુ છે --

નોટ.—(જેમા જામીન લઈ શકાય, તેમા કલમ નીચે "જા" અક્ષર લખ્યો છે, અને જામીન લેવાય નહી. તેવા ગુન્હામા "જા ન" એમ અક્ષરો લખ્યા છે)

૩૨૩ જા	બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા પોલીસ અખત્યારી નથી	
૩૨૪ જા.	ભયકર શસ્ત્ર અથવા સાધન વડે બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી	વગર વાંરંટે પ્રકડી શકાય.
૩૨૫ જા	બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૨૬ જા. ન.	ભયકર શસ્ત્ર અથવા સાધનવડે બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૨૭ જા. ન.	જબરાઇથી કાઇ મિલકત અથવા કિંમતી દસ્તાવેજ કહડાવવા સારૂ અથવા કાઇ ગુન્હો કરવો સહેલ થાએ એવું કાયદા વિરૂદ્ધ કામ કરાવવા સારૂ બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરવી.	એજ.

૩૨૮ જા. ન.	વ્યથા કરવાના ઇરાદાથી બેહોશ કરે એવી કાંઇ વસ્તુ ખવડાવવી.	વગર વોરંટે પકડી શકાય
૩૨૯ જા ન	જબરદસ્તીથી કાઇ મિલકત અથવા કિંમતી દસ્તાવેજ કઢાવવા, અથવા કાઇ ગુન્હો કરવો સેહેલ થાએ એવુ કાયદા વિરૂદ્ધ કામ કરાવવા સારૂ બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૦ જા	જબરદસ્તીથી કબુલાત કરાવવા અથવા કાંઇ ખબર મેળવવા કે મિલકત પાછી અપાવવા સારૂ બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૩૧ જા ન	જબરદસ્તીથી કબુલાત કરાવવા અથવા કાઇ ખબર મેળવવા કે મિલ્કત પાછી અપાવવા સારૂ બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૩૨ જા	કોઇ સરકારી નોકરને ડરાવીને તેનો અમલ કરતો બધ રાખવાને બુદ્ધિપૂવક વ્યથા કરવી	એજ
૩૩૩ જા ન.	કોઇ સરકારી નોકરને ડરાવીને તેનો અમલ કરતો બધ રાખવાને બુદ્ધિપૂર્વક મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૫ જા ન	ભારે તથા આકસ્મિક ક્રોધ ઉત્પન્ન કરવાનો ઇરાદો કરનાર શિવાએ બીજાને વ્યથા કરવાનો ઇરાદો નહી છતા મહાવ્યથા કરવી	એજ
૩૩૬ જા	જે કામથી માણસની જીદગી જોખમમા આવે, અથવા બીજાઓના શરીરની સલામતી જોખમમા આવે તે કામ કરવુ.	એજ.
૩૩૭ જા	માણસની જીદગી વગેરે જોખમમા આવે એવુ કામ કરીને મહાવ્યથા કરવી	એજ.
૩૩૮ જા.	માણસની જીદગી વગેરે જોખમમા આવે એવું કામ કરીને મહાવ્યથા કરવી.	એજ.

પોલીસને સામાન્ય ઉપયોગી કલમો.—૩૨૪ મી કલમ ભયંકર શસ્ત્ર અથવા સાધન વડે બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા, એ પોલીસ અખત્યારી છે સાદી વ્યથા, અખત્યારી નથી. ભયકર શસ્ત્ર યા સાધનમાં,—બદુક, તલવાર, છરી, ચપ્પુ, અથવા જાડી ડાગ, યા કડીયાળી ડાંગ, અથવા અગ્ની યા તપાવેલો કાંઇ પદાર્થ, અથવા કાંઇ ઝેર યા કાટ ચહડે તેવી વસ્તુ, અથવા શરીરને નુકસાન કરે તેવી કાંઇ

ખાવાની વસ્તુ, એ વિગેરેનો સમાસ થઇ શકે. એવી કરેલી કોઇ બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા હોએ, તો આ કલમ લાગે. તે પોલીસ અખત્યારીછે.

કલમ ૩૨૫ પ્રમાણે મહાવ્યથા બાબતમાં—આઠ જુદા જુદા પ્રકારો બતાવ્યા છે. પ્રકાર છઠ્ઠામાં—બદરિફલ નાથુકની એટલે કાયમની થવી જરૂરની છે પ્રકાર આઠમામા,—કોઇ શરીરના તાલકા ઉપર, લમણા ઉપર, તલ્લી ઉપર, અથવા એવી કોઇ જગાએ વ્યથા થએલી હોએ કે જેથી જીદગી જોખમમાં આવે, તેનો સમાસ થાય છે, તેમજ બરાબર વીસ દિવસ યા વધારે ઇસ્પીટાલમાં હોય, અને શરીરને ભારે દુ:ખ તે દરમ્યાન વેઠવું પડે, તેમ હોય, અથવા તેટલો વખત તે પોતાનો ધંધો રોજગાર કરવા અશક્ત રહે, તેમ હોવું જોઇએ

આ બધા કામોમાં દાક્તરના અભીપ્રાય ઉપરજ આધાર રહે છે કોઇ થએલી વ્યથાથી ઇસ્પીટાલમાં કોઇને મોકલવામાં આવે, ત્યારે દાક્તરને પુછી તે વ્યથા કેવા પ્રકારની છે, તેની ખાતરી પોલીસ અમલદારે કરતા રહેવું એ અવશ્ય જરૂરનુ છે. કલમ ૩૩૦ મા—પોલીસને જાણવાજોગ બાબત એ છે કે, ગુન્હો કબુલ કરાવવા અથવા કાંઇ મિલકત કઢાવવા યા ચોરીનો માલ કઢાવવા, કોઇને માર મારે તો, તે પોલીસ અમલદાર સજાને પાત્ર છે. તેના દૃષ્ટાંતો એજ કલમ નીચે કાયદામાં છે, તે જોવાં. તેવાં કૃત્યથી મહાવ્યથા થાએ તો કલમ ૩૩૧ લાગુ પડે.

કલમ ૩૩૨ —માં સરકારી નોકરને પોતાની ફરજ કરતો ડરાવવા યા અટકાવવા, બુદ્ધિપૂર્વક વ્યથા કરે, તેને આ કલમ લાગુ છે.

કલમ ૩૩૮.—જીદગી જોખમાય, યા બીજાઓની શરીરની સલામતી જોખમાય એવું કાંઇ કૃત્ય કોઇ શખસ બેદરકારીથી અથવા ગફલતથી કરે, ને કોઇને મહાવ્યથા કરે તો, તેને આ કલમ લાગુ છે

ગેરવાજબી અટકાવ તથા ગેરવાજબી કેદ બાબત.

ગેરવાજબી અટકાવ.—"કોઈ શખસનો જેણી મેર જવાનો હક હોય, તેણી મેર જતો તે શખસ અટકે, તેવી રીતે જે માણસ તે શખસને બુદ્ધિપૂર્વક હરકત કરે, તે માણસે તે શખસને ગેરવ્યાજબી અટકાવ કર્યો એમ સમજવુ.

અપવાદ.—જમીન અથવા પાણી ઉપર જવા આવવાનો કાંઇ ખાનગી રસ્તો હોય, અને તે રસ્તો બંધ કરવાનો મારો કાયદા મુજબ હક છે, એમ જે શખસ શુદ્ધ બુદ્ધિએ માનતો હોય, તે શખસે તે રસ્તો બંધ કરવો, એ આ કલમના અર્થ પ્રમાણે ગુન્હો નથી." (વાખ્યા કલમ ૩૩૯. શિક્ષાની કલમ ૩૪૧).

નોટ.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લઇ શકાએ છે

ગેરવ્યાજબી કેદ કોને કેહેવાય તે.—કોઇ શખસ મુકરર કરેલી ચોતરફી હદની બહાર જતો અટકે એવી રીતે જે માણસ તે શખસને "ગેરવાજબી અટકાવ કરે તે માણસે તે શખસને ગેરવાજબી કેદ કર્યો, એમ સમજવુ" (વાખ્યા કલમ ૩૪૦. શિક્ષાની કલમ ૩૪૨ છે)

નોટ — આ કલમ પોલીસને બહુ અગત્યની છે. કોઇ તુરગ યા બધ જગામાં અટકાવે, તોજ ગેરવાજબી કેદ થાએ,—એમ નથી કોઇ શખસને બહાર બેસાડી રાખવો, એ પણ અમુક હદ પછી, ગેરકાયદે છે શક ઉપરથી કોઇને લાવી બેસાડવો ને પછી જવા ન દેવો એ ગેરકાયદે છે. તેના મનમા એવી દેહશત ઉપજે કે તેને ત્યાથી રજા વગર જવાની છુટ નથી, ને જશે તો તેને પકડવામા આવશે,—એમ તેના દીલમા ડર હોએ, તો તે ગેરવાજબી કેદજ છે યાદ રાખવુ કે,—સાક્ષીઓને પોતાની છાવણીમાં રાતે સુવાડી રાખવા, સાથે પોલીસ મોકલી કોઇ સાથે તેઓ વાત ન કરે તેવો બદોબસ્ત રાખવો વગેરે—ગેરકાયદે કેદજ છે, જેને 'નજર કેદ' એમ કહે છે તે ગેરકાયદે કેદજ છે આ ચોપડીને પાને ૪૨, ૪૩ મે આપેલી સમજુતી જુઓ કોઇ શખસ છાપરા ઉપર ચહડેલો છે, ને બીજો શખસ ત્યાથી ઉતરવાની સીડી ઉપાડી લે છે, ને તેને ઉતરતો અટકાવે છે, તો તે પણ ગેરકાયદે કેદજ છે આ કલમમાં કામ કરવામાં દ્વેષબુદ્ધિ હતી તેમ સાબીતીની જરૂર નથી

નોટ.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લઇ શકાએ છે

કલમ ૩૪૩ થી ૩૪૮ સુધીના ગુન્હાઓ "ગેરકાયદે કેદ" ના જુદા જુદા ગભીર પ્રકારો છે જરૂર પડે તો, કાયદાની ચોપડી જોવી.

સાપરાધ બળ તથા હુમલા બાબત

કલમ ૩૪૯ મા "બળ"ની વાખ્યા છે. કલમ ૩૫૦ માં "સાપરાધ બળ" ની --કલમ ૩૫૧ માં હુમલાની,—વાખ્યા છે. કલમ ૩૫૨ માં એ બેહુની શિક્ષા છે. પોલીસ કામમાં આ કલમો જરૂરની નથી.

કલમ ૩૫૩ માં,—કોઇ સરકારી નોકરને ડરાવી તેનું કામ કરતો બંધ રાખવા માર મારવો, બળ વાપરવું, એ બાબત છે. તે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો છે. જામીન લેવાઇ શકે. આ કલમ કેટલીક વખતે પોલીસને કામની છે.

કલમ ૩૫૪ મા,—કોઇ સ્ત્રીની લાજ લેવાના ઇરાદાથી તેની ઉપર હુમલો તથા સાપરાધ બળની બાબત છે તે પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાઇ શકે.
બીજી કલમો પોલીસના કામમાં ઉપયોગી નથી

મનુષ્યહરણ, મનુષ્યનયન, ગુલામી તથા વેઠ બાબત

મનુષ્યહરણ બે પ્રકારનાં છે.—૧ લુ —બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાંથી બહાર ; ૨ જુ —કાયદસર વાલીના હવાલામાંથી

બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનમાંથી મનુષ્યહરણ કોને કહેવું?— "જે માણસ કોઇ શખશને તે શખસની રજામદી શિવાએ અથવા તે શખસની વતી રજામદી આપવાનો જેનો કાયદા મુજબ અખત્યાર હોએ એવા કોઈ શખસની રજામદી શિવાય, બ્રિટિશ ઈંડીઆની હદની બહાર લઇ જાએ, તે માણસે બ્રિટિશ ઈંડીઆમાંથી તે શખસનુ હરણ કર્યું એમ સમજવુ (કલમ ૩૬૦)

કાયદેસર વાલીના હવાલામાંથી મનુષ્યહરણ એટલે શું?—ચોદ વરસથી ઓછી ઉમરના કોઈ છોકરાને, અથવા સોળ વરસથી ઓછી ઉમરની કોઇ છોકરીને, અથવા કોઈ દીવાના શખસને, તે બાળક અથવા દીવાના શખસના કાયદેસર વાલીના હવાલામાથી, તે વાલીની રજામદી શિવાય, જે માણસ લઇ જાએ, અથવા ફોસલાવીને તેડી જાએ, તેણે તે બાળક, અથવા તે શખ્સનુ, કાયદેસર વાલીના હવાલામાથી હરણ કર્યું એમ સમજવુ

ખુલાસો —આ કલમ મધ્યે 'કાયદેસર વાલી' એ શબ્દો લખ્યા છે, તે શબ્દો મધ્યે તે બાળક, અથવા તે બીજા શખસને રાખવાનુ અથવા તેની સભાળ કરવાનુ કામ કાયદા મુજબ જે શખસને સોપ્યુ હોએ, એવા કોઇ પણ શખસનો સમાવેશ થાએ છે

અપવાદ.—કોઇ શખસ શુદ્ધ બુદ્ધિએ એમ માનતો હોએ કે, લગ્નસબધ વિના ઉત્પન્ન થએલાં ફલાણા બચ્ચાનો હુ બાપ છું અથવા શુદ્ધ બુદ્ધિએ એમ માનતો હોએ કે તે બચ્ચાને કાયદેસર હવાલામા રાખવાનો મારો હક છે, અગર તે શખસ કોઇ અનીતિના અથવા કોઇ કાયદા વિરૂદ્ધ કારણસર એવું નકરે, તો તેના કામને આ કલમ લાગુ પડતી નથી. (કલમ ૩૬૧. શિક્ષાની કલમ ૩૬૩ છે. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન નહીં લેવાએ).

મનુષ્યહરણના ગુન્હા બાબત સુચના.—આ ગુન્હો પોલીસને બહુ ઉપયોગી છે. હાલમા આવા ગુન્હાઓ બહુ બને છે બ્રીટીશ હિંદુસ્તાનની બહાર મનુષ્યહરણની બાબતમા, ઉમ્મરનો કાંઈ સવાલ નથી, તેમાં ગમે તેટલી હોય, પરંતુ, કાયદેસર વાલીના હવાલામાથીમનુષ્યહરણ થાય, ત્યારે છોકરો હોય તો ૧૪ વરસથી ઓછો, ને છોકરી હોય, તો ૧૬ વરસથી ઓછી ઉમ્મર જોઇએ પરણેલા હોય કે કુવારા,—તેથી કાંઈ ફરક પડતો નથી ઉમ્મર બાબતમા જન્માક્ષર યા તેવો લેખી ભરોસાદાર પુરાવો જોઈએ તેમ જો ન હોય, તો દાકતરની તપાસથી પુરાવો કરવો શરીર તપાસી, દાત તપાસી, વગેરે ચિકિત્સાથી દાકતર ઉમ્મર કહી શકશે અમુક વરસની અવધે, અમુક દાત ઉગે છે, એમ વદકશાસ્ત્રનો નિયમ છે પરણેલી છોકરીનો કાયદેસર વાલી તેનો ધણી છે, પણ આ કલમનો ખુલાસો કલમ નીચે છે, તે વાચવાથી જણાશે કે "કાયદેસર વાલી" એમાં તે બાળક જેની દેખરેખ અને સભાળ તથા કબજામા વાજબી રીતે હોય, તેવાનો પણ સમાસ થાય છે આ કામમાં, ઇરાદો, અથવા દ્વેષબુદ્ધિ, અથવા હેતુ વગેરે સાબીત કરવાની જરૂરજ નથી તે બાળકની કબુલત, એ કાંઈ કામની બાબત નથી અમુક વખત સુધી રાખી મુકવુ,—એ કાંઈ જરૂરી બાબત નથી વખત ગમે તેટલો ઓછો હોય, તો એ બસ છે વાલીનુ રક્ષણ છોકરૂ છોડે, ત્યારે ફોસલાવનાર યા નસાડનાર ત્યા હાજર હોવો જોઇએ, એવુ પણ જરૂરનુ નથી ઘરથી દૂર બાળક રમતો હોય, ફરવા ગયો હોય, છોકરી બજારમા, મેળામા એમ ગમે ત્યા ફરતી હોય, તોપણ તેના વાલીની સભાળમાજ છે, એમ સમજવુ

બીજા પ્રકારોમાં.—કલમ ૩૬૫ મા છાની રીતે ગેરવાજબી કેદ કરવા હરણ, યા નયન,–કલમ ૩૬૬ માં કોઇ સ્ત્રીના જુલમથી લગ્ન કરાવવા હરણ યા નયન, વગેરે પ્રકારો છે.

મનુષ્યનયન.—કોઇ શખસને કોઇ જગેથી જવાને જે માણસ બળથી જરૂર પાડે, અથવા કાઇ ફરેબી ઇલાજોથી લલચાવે, તે માણસે તે શખસનું નયન કર્યું એમ સમજવું (કલમ ૩૬૨)

કલમ ૩૬૯ મા કોઇ ૧૦ વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરના બચ્ચાંને, શરીર ઉપરથી જગમ મિલકત લઇ જવાને, નયન યા હરણ કરી લઇ જવાની બાબત છે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો છે જામીન ન લેવાય.

કલમ ૩૭૧ ગુલામ વેચવાનો ધંધો કરે તેને લાગુ છે. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાતો નથી.

કલમ ૩૭૨-૩૭૩—જારકર્મને સારૂ કોઇ બાળકને વેચવું, અથવા ખરીદવું, તે બાબત છે. પોલીસ અખત્યારી ગુન્હા છે. જામીન ન લેવાય

કલમ ૩૭૪—કાયદા વિરૂદ્ધ જબરાઇથી મજુરી, યા વેઠ કરાવવા બાબતની છે. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય

બલાત્કાર સંભોગ અને સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ.

સ.—"બલાત્કાર સંભોગ"—એટલે શું, તેની વ્યાખ્યા આપો.

જ —"નીચે બાતલ કરેલી બાબત શિવાય બીજી સઘળી બાબતમા, જે પુરૂષ નીચે બ્યાન કરેલી પાચ હાલતોમાની કોઈ પણ હાલતમા કોઈ સ્ત્રીની સાથે સગ કરે, તેણે બલાત્કારસભોગ કર્યો એમ સમજવુ

પહેલી—તે સ્ત્રીની મરજી નહી છતાં

બીજી—તે સ્ત્રીની રજામદી વગર

ત્રીજી—તે સ્ત્રીને મોતનો અથવા વ્યથાનો ભય ઉત્પન્ન કરીને તેની રજામંદી લીધી હોય તો તે રજામદી છતા પણ.

ચોથી—તે પુરૂષ એમ જાણતો હોય કે હુ એ સ્ત્રીનો વર નથી, અને તે સ્ત્રી જે બીજા પુરૂષની સાથે કાયદા મુજબ પરણેલી છે, અથવા પોતાને પરણેલી માને છે, તે પુરૂષ હું છુ એમ માનીને તેણે પોતાની રજામદી આપી છે, તો તે રજામદી છતાં પણ.

પાંચમી—તે સ્ત્રી બાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરની હોય તો, પછી તેહની રજામદી હોએ કે નહી તોપણ.

ખુલાસો—બળાત્કારસભોગના ગુન્હામા જે સગ થવો જરૂર છે, તેમા પ્રવેશ થયો તો બસ છે.

અપવાદ—કોઇ પુરૂષ પોતાની વહુની સાથે સગ કરે, અને તે સ્ત્રી બાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરની નહી હોય, તો તે બળાત્કાર સંભોગ નહી ગણાય."   (કલમ ૩૭૫. **શિક્ષાની કલમ ૩૭૬ મી છે**).

સ.—સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હો એટલે શું?

જ.—"જે માણુસ બુદ્ધિપૂર્વક કોઈ પુરૂષ, સ્ત્રી, અથવા જાનવર સાથે સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ મૈથુન કરે, તે માણસને જીવતાં સુધી સમુદ્રપારની અથવા દશ વરસની મુદત સુધીની એમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની, શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દડને પણ લાયક થશે.

ખુલાસો—"આ કલમમા બ્યાન કરેલા ગુન્હામાં જે મૈથુન થવુ જરૂર છે, તેમાં પ્રવેશ થયો તો બસ છે" (કલમ ૩૭૭)

બળાત્કાર સંભોગના ગુન્હા વિશે સમજુતી.—આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી છે જામીન લેવાય નહી પણ જો કોઇ શખસે પોતાની ઓરત સાથે સભોગ કર્યો હોએ, તો પોલીસ અખત્યારી નથી અને તેમા અખત્યારવાળો માજીસ્ટ્રેટ વારટ કહાડશે, ને તેમા જામીન લેવા લાયક છે પોતાની ઓરત સાથે સંભોગ કર્યો હોએ, ત્યારે ક્રી. પ્રો કોડની કલમ ૫૬૧ પ્રમાણે ચીફ પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ અથવા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ શિવાય બીજા કોઇ માજીસ્ટ્રેટને કામ ચલાવવા યા ઇન્સાફ સારૂ "કમીટ" કરવા સત્તા નથી અને કોઇ કારણસર ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ યા ચીફ પ્રેસીડેન્સી માજીસ્ટ્રેટ આવા કામમાં પોલીસ પાસે તપાસ કરાવવાની જરૂર ધારે ત્યારે તેવી તપાસ ફકત પોલીસ ઇન્સપેકટર અથવા તેનાથી ઉપરના રેંકવાળા પોલીસ અમલદારોજ કરી શકે તેથી ઉતરતા દરજ્જાના કોઇ એવી તપાસ કરી ન શકે તેમ તેમા કાંઇ ભાગ પણ ના લઇ શકે, એમ કાયદો છે.

આ ગુન્હામા મુખ્ય બાબતો કઇ કઇ છે, તે કલમથી ચોખી સમજણ પડે છે. પુરાવાનો મુખ્ય આધાર તે ઓરત ઉપર રાખવો પડે છે, તેમજ વૈદકીય પરીક્ષા **જે થઇ હોએ, તેના પરીણામ ઉપર આધાર રહે છે, નહાની ઉમરની છોકરી હોએ તેના સબંધમા થએલા આવા ગુન્હાની સાબીતી વધારે સેહેલી છે. મોટી ઉમરની ઓરતોની બાબતમા સાબીતીને અગે, તેની સારી યા માઠી બદચાલ વગેરે જાણવાની જરૂર રહે છે. બદચાલની ઓરત હોએ, તોપણ તેને કાયદાનું રક્ષણ તો છેજ; પણ તેના બોલવા ઉપર કેટલો ભરોસો રહે છે, તથા તેણે પૈસા ઓછાવત્તાની તકરારમાં ફરીયાદ કરી છે કે શી રીતે, યા ઘણીવાર બને છે તેમ—તેના ધણીએ યા પાડોશીએ આવું કૃત્ય જોઇ લીધાથી પોતાની આબરૂ ટકાવી રાખવાની ખાતર ફરીઆદ કરવી પડે છે કે કેમ, તે બધા સવાલો રહે છે.**

વળી તેની છાતી ઉપર, તેમજ તેના શરીર ઉપર જોરનાં નિશાન, નખો વિગેરેના નિશાનો, તથા જે બીછાના ઉપર તેવું કૃત્ય થયુ કેહેવામાં આવતું હોએ તે બીછાનું, ચાદર, ઓરતનાં પહેરેલાં કપડાં વગેરેની વૈદકીય તપાસની જરૂર રહે છે. જેને ઈંગ્રેજી વૈદકી શાસ્ત્રમાં "સ્પરમેટોઝા" કહે છે, તે સુક્ષ્મદર્શકયંત્રથી કાઢા કાઢાં જડે છે, તે ઉપર બહુ આધાર છે; ઓરતનો કોઇ ખરાબ ચેપીરોગ

એવાં કૃત્ય પછી મરદને લાગેલો જણાય,—યા તો મરદનો રોગ, ઓરતને લાગેલો જણાય, એમ તપાસમા કહાચ જણાય છે. મરદની ગુહ્યેંદ્રી ઉપર ઘસારા વગેરેના નિશાનોને સારૂ વૈદ્યકીય તપાસ જરૂરની છે આડોશીપાડોશી યા કોઇએ નજરે દીઠાનો પુરાવો હોય તો તે, નહીં તો પછી દરવાજા બધ હતા, ઓરત બુમ પાડતી હતી, વગેરે પુરાવો જોવાની જરૂર છે

સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓમાં.—જ્યા કોઇ જાનવર સાથે તેવું કૃત્ય કર્યાનું તોહોમત હોએ, ત્યારે મરદની ગુહ્યેદ્રી ઉપર કાઇ તે જાનવરના ઝીણા બાલ મળવા સભવ છે

પ્રકરણ ૧૦ મું.

મિલકત વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓ. (પીનલ કોડમાં-બાબ ૧૭ મો).

આ ગુન્હાઓ બાબતમા સામાન્ય રીતે પોલીસને હમેશ તપાસ કરવી પડે છે આ વિશે યાદ રાખવુ કે આ મિલકત વિરૂદ્ધ ગુન્હાઓની બાબતમા કલમ ૭૫ પ્રમાણે **વધારાની શિક્ષા** થઈ શકે છે તેની તપસીલ બાબતમા આ ચોપડીનુ પાનુ ૧૧૬ જોવુ વારવાર બનતો ગુન્હો “ચોરી” નો છે. જેની વ્યાખ્યા નિચે પ્રમાણે છે —

ચોરીના ગુન્હાની વાખ્યા —“જે માણસ કોઈ શખસના કબજામાંથી તે શખસની રજામદી સિવાય કાંઈ જગમ મિલકત બદ દયાનતથી લેવાનો ઇરાદો કરીને તે પ્રમાણે લેવા સારૂ તે મિલકતને ખસેડ, તે માણસે ચોરી કરી સમજવુ.

ખુલાસો ૧ લો—કાંઈ વસ્તુ જ્યા સુધી જમીનમાં ચોંટેલી હોએ ત્યા સુધી તે જગમ મિલકત નથી માટે તેની ચોરી થઈ શકે નહી, પણ જમીનથી તે જુદી પાડવામાં આવે, કે પછી તેની ચોરી થઈ શકે.

ખુલાસો ૨ જો—જે કામથી જુદુ પાડવુ થાએ તે કામથી જે ખસેડવુ થાએ, તે ખસેડવુ ચોરી થઈ શકે.

ખુલાસો ૩ જો—કોઈ શખસ ખરેખર કાઇ વસ્તુ ખસેડે ત્યારે, અને તેમજ તેનુ ચલણ થવામાં અટકાવ કરનારી કાઇ અડચણ દુર કરે અથવા તે વસ્તુને કાંઇ બીજી વસ્તુથી જુદી પાડે, ત્યારે પણ તે શખસે તે વસ્તુ ખસેડી એમ સમજવુ.

ખુલાસો ૪થો.—કોઈ પણ શખસ કાંઈ પણ ઉપાયથી કોઇ જાનવરને ગતિમાન કરે, તો તેણે તે જાનવરને ખસેડયુ, તથા તે જાનવરને ગતિ થયાથી, તે જાનવરે જે જે વસ્તુ ખસેડી હોએ, તે તે વસ્તુ ખસેડી, એમ સમજવુ.

ખુલાસો ૫ મો.—ઉપલા લક્ષણમા રજામંદી લખી છે તે સાફ રજામંદી હોય કે અર્થાત્ સમજાએ એવી રજામંદી હોએ, અને તે કબજેદાર શખસ, અથવા તે કારણસર જેહને સાફ કે અર્થાત સમજાએ એવો અખત્યાર હોય, તેવો કોઈ પણ શખસ આપી શકે. (વાખ્યાની કલમ ૩૭૮. શિક્ષાની કલમ ૩૭૯)

ચોરીના ગુન્હાની બાબતમાં કાયદાની સમજુતી.—વાખ્યા નિચે ૧૬ દષ્ટાંતો આપેલાં છે, તે વાંચવાથી કલમનો પુરેપુરો અર્થ સમજાઈ શકાશે આ ગુન્હામા સાબીત કરવાના મુખ્ય તત્વો પાચ છે ૧ લુ,—**લેવા સારૂ ખસેડવું;** ૨ જુ,—**બદ દ્યાનત;** ૩ જુ,—**જંગમ મિલકત;** ૪ થુ,—**પારકાના કબજામાંથી;** ૫ મુ—**તેની રજામંદી શિવાએ.** આ ગુન્હો ફક્ત જંગમ મિલ્કત સંબંધનો છે, તેથી સ્થાવર મિલકતની ચોરી થઇ શકતી નથી હવે **લેવું અથવા ખસેડવું**—એ ઉપરથી એમ સમજવુ કે, લઇ જવાના ઇરાદાથી જરા પણ ખસેડવુ, એ "લેવુજ" છે. અર્થ આવો છે કે—'ખસેડવુ'—એટલે એવી રીતે કરવુ યા ખસેડવુ, કે પ્રથમ જે જગ્યાએ તે ચીજ હતી, તે જગા ઉપર તે ચીજનો કોઈ પણ હોઈ શકે નહી, તેથી તેના માલીકને ન મળે તેમ ખસેડલી હોએ, યા ત્યાંથી કેટલેક દૂર લઈ જવી,—એવો કાંઈ સાકડો અર્થ નથી. કોઈ ભામટો કોઈના ખીસામાથી પાકીટ અગર એક ઇંચ પણ કાઢે,—આખું ન ખસેડી શકે,—પેટીમાંથી લુગડા વગેરે બહાર ત્યાજ કાઢી, કીમત વગરનાંને પડતા મુકે અને લઈ ન જાએ તો,—અથવા થોડો ભાગ બહાર કાઢેલો લટકે ને થોડો અંદર હોએ તો,—લઈ જવાના ઇરાદાથી આવુ કરેલુ કૃત્ય ગુન્હા ભરેલુજ છે. પછી બીજી હકીગત ઉપરથી ચોરી યા ચોરીની કોશીસમા ગણાએ,—એ જુદી બાબત છે. વળી, કોઈ જડતી લેતાં, આ પ્રમાણે કપડા યા ચીજ ત્યાં પડેલી જડે,—યા ફેંકી દીધલી, યા તજેલી જડે, તો તે બધી ચીજો

પંચનામુ કરી પોલીસે કબજે લેવી જોઇએ. ખુલાસો ૩ જો તથા ૪ થો આ કલમ નીચે છે, તેથી જણાશે કે ખસેડવાનુ કૃત્ય ઘણી રીતે બની શકે છે. વળી દૃષ્ટાંત (ब) અને (क) પણ વાંચવાં.

બદ દાનત.—ની વાખ્યા પીનલ કોડ કલમ ૨૪માં આપેલી છે. કોઇને ગેરવાજબી લાભ, યા ગેરવાજબી હાની થાએ, એવા ઇરાદાથી જે કૃત્ય થાએ, તે બદ દાનતથી કર્યું કહેવાએ

મિલકત જંગમ હોવી જોઇએ, સ્થાવર કદી નહી તેની વાખ્યા પીનલ કોડ કલમ ૨૨ મા છે વળી ચોરીની વાખ્યાની નીચે આપેલા ખુલાસાથી જણાશે કે ઝાડ જમીનમાં દાટેલુ હોએ, તેને કાપી છુટુ પાડ, યા પત્થરની ખાણમાંથી પત્થર કાપી છુટો પાડે, યા જમીનમાંથી માટી ખોદી કાઢે, તો તેવી છુટી પાડેલી ચીજની ચોરી થઈ શકે, ને તે જંગમ મિલ્કતમા ગણી શકાએ

કબજામાંથી.—ચોરાએલી ચીજ કોઈના કબજામાં તો હોવીજ જોઇએ, એ જરૂરનુ છે વળી, પીનલ કોડ કલમ ૨૭ પ્રમાણે કોઈની ઓરતના, યા કારકુનના, યા નોકરના, કબજામા તેના ધણી યા માલીક સારૂ કોઈ મિલકત હોએ, તો કબજો ધણીનોજ ગણવો વળી જેના કબજામા, તે ચીજ હોય, તેઓનો માલીક તેજ હોવો જોઇએ એવુ કાંઇ જરૂરનુ નથી ચોરીના કામમા કબજાનો માત્ર સવાલ છે, માલકીનો સવાલ નથી ઘર બંધ હોએ, તેમ તેનો માલીક બહાર ગામ ગયો હોએ, તોએ ઘરમાંનો બધો માલ તેનાજ કબજામાં ગણાએ. વળી ગાડીઘોડા, ભેસ, ગાય, જાનવરો, બકરા, મરઘા વગેરે લંબાણે ફરતા ચરતાં હોએ, તોએ કબજો તો તેના માલીકનો ગણવો. ટુકમાં કાંઈ ચીજ ફરી ન લેવાના ઇરાદાથી તજી ન દીધી હોએ, યા ફેંકી દીધી ન હોએ, તે તેના માલીકના કબજામાજ ગણવી જોઇએ મીઠુ જે અગરમાં પાકે, અને બંધ પાણીમાં પાકતી માછલીઓ વગેરે માલકીની ચીજો ગણાય છે. જંગલી યા રખડતાં જાનવરો, કોઈના પાળેલાં ન હોએ, તો કોઇના કબજામાં ન ગણાય.

રજામંદી શિવાએ.—જેના કબજામાં મિલકત હોએ, તેની રજામંદી, એવો અર્થ છે, પછી તેવી રજા સ્પષ્ટ શબ્દોથી હોએ, યા ગર્ભિત રીતે પણ હોએ.

નોટ.—નહી જેવી કીમતની ચીજની ચોરી ગુન્હામા ન ગણવી. (કલમ ૯૫). કોઈ મુએલા બળદને દાટેલો હોએ, ને તે કોઈ ખોદી કાઢી લઈ જાએ,—માણુસનુ શરીર (મુએલુ કે જીવતુ),—એવાની ચોરી થઈ શકતી નથી; પણ કોઈ મુડદુ કોઈ શિખવવાની ઈસ્પીતાલમાં યા વૈદકની સ્કુલમા શરીરજ્ઞાન શિખવવા સારૂ ખાસ રાખ્યુ હોએ, તો તે લઇ જવુ,—એ ચોરીજ છે. માંગનારે તેના દેણુદારની મિલકત તેની રજા શિવાએ, યા કાયદાના અપાવ્યા શિવાએ લેવી, તે પણ ચોરીજ છે કોઈ તકરારી ઝાડ યા એકત્ર માલકીની બાબતમા, શુદ્ધ બુદ્ધિએ કોઈ ભાગીઓ કાઈ લઈ જાએ, તો ખાસ વિરોધી હકીગતની ગેરહાજરીમાં,—ચોરી નથી વળી, ભુખે મરવાથી, દુકાળથી, યા જરૂર પડવાથી ચોરી કરી, એ કાયદો કબુલ રાખતો નથી

ચોરીનાં જુદા જુદા સ્વરૂપ—ચોરીના કાયદામાં જુદા જુદા પ્રકારો છે રેહેવાના ઘરમા અથવા તંબુ અથવા વહાણ જે માણસના રેહેવામાં આવતુ હોએ, ત્યા ચોરી,—તે સખ્ત પ્રકારની ચોરી કલમ ૩૮૦ પ્રમાણેની છે શેઠના કબજા માહેલી મિલકત ચાકરે અથવા મહેતાએ ચોરવી—એ પણ ગંભીર પ્રકારની ચોરી કલમ ૩૮૧ પ્રમાણેની છે ચોરી કરવા સારૂ મોત યા વ્યથા કરવાની તેયારી કરીને ચોરી,—તે ગંભીર પ્રકારની ચોરી કલમ ૩૮૨ મુજબની છે

જામીન વગેરે બાબતમાં,—આ ગુન્હા બધા પોલીસ અખત્યારી છે, ને જામીન ન લેવાય

ચોરીની શોધ, અને તપાસમાં, પોલીસને જરૂરી સૂચનાઓ

ચોરીની પ્રથમ ફરીઆદ ક્રી. પ્રો. કોડ કલમ ૧૫૪ પ્રમાણે લખી લઇ, કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે જાહેર રીપોર્ટ અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટ તરફ મોકલી, તાત્કાળીક ગુન્હાવાળી જગોએ જઈ, પ્રથમ સ્થાનીક તપાસ શરૂ કરવી. કેટલીકવાર ખબર ઉપરથી તુરત તે ગુન્હાવાળી જગોએ જવા પછી, આ કામ ત્યાં પણ થાએ છે. ગુન્હો બન્યો છે કે કેમ? તેની ખાત્રી કરવી. જગાની તપાસથી ગુન્હો કેવી રીતે બન્યો તે જોતાં,—ફરીઆદીની હકીગતથી, તેના ઘરના માણુસોથી પુછપરછ વગેરે બાબતોથી, ખાત્રી ઘણે અંગે થઈ શકે છે કે ગુન્હો ખરેખર બન્યો છે કે કેમ. ગુન્હો શી રીતે

બન્યો, માલ ક્યા કેવી રીતે હતો, વગેરે જોયા બાદ તે જગોએ તથા આજુ-બાજુ પગલાં, સગડ વગેરે બહુ બારીકાઇથી જોવાં   જરૂર પડતાં મસાલ વગેરેની મદદ લઇને જોવા   પ્રથમથીજ સાવચેતી રાખવી જરૂરની છે કે ગુન્હાવાળી જગો ઉપર પગલાં વગેરેનો નાશ ન થાએ, યા વધારે લોકોની આવજાવથી નવાં ન પડે, ને ફેરફાર થવા ન પામે   જે જગોએથી ચોરી થઇ લાગે, ત્યા આજુબાજુ જગો તપાસતા ચોર કયે રસ્તે આવ્યા ને કયે રસ્તે ગયા ને કટલા હશે, તેનો ક્યાસ તુરત આવશે   ચોરી થએલી જગાએ, યા ઘરમા યા નજીકમા, ચોર પોતાના કાંઇ કપડા, જોડા, તાળા ભાંગવાના ઓજારો, બળેલી દીવાસળી, મીણબત્તીના કડકા યા તે સળગાવ્યાના ટપકા વગેરે નાંખી ગયા હોએ, તેની તપાસ કરવી, કે જે તપાસમાં મદદગાર થઇ પડશે   કાઇ લુગડા, ભાંગેલી પેટી, તાળા, નકામા કાગળો, રસ્તામાં યા ખેતરમા નાખી ગયા હોય, તો તેની તપાસ કરી રીતસર પચાતનામુ કરી હાથ કરવા   હવે કોણ ચોર હશે, એ સવાલની બાબતમા,—એટલુ યાદ રાખવુ કે ચોર ત્રણ પ્રકારના હોએ   **૧ લા.—ત્યાં નજીકના શકદાર,** વગર સાધનના, યા ગુન્હા કરનારાઓ હોએ તે . **૨ જા.—બહારથી આવેલા,** યા કોઇ ભટકતી ટોળીના , **૩ જા.—ઘરના નોકરો,** યા પાડોશીઓ, યા ઘરનાં માણસો, જેમા રાખેલી રાંડ વગેરેનો સમાસ થાએ છે   શકદારથી પુછપરછ,—મોહોલામા યા પર મોહોલામા ચાલતી વાતો યા ગપોથી,—એવા શકદાર અમુક હશે એમ જેને ખાનગી બાતમી મળી શકે, તેઓને તપાસ કરવા કહેવા યા ઉત્તેજન આપવાથી,—રાડ હશે તો પુછપાછથી,—ફરીઆદી કોઇ ઉપર શક બતાવે તો, તે શું સબબથી, વગેરેની તપાસ કરેથી,—આ બાબતોથી તપાસ ચલાવવી   કોણ ઘરમા આવતુ જતુ,—અમુક જગાએ અમુક દાગીના યા માલ મુકતા હતા, તે કોણ જાણતુ,—ચોરવાની કેવી તક યા સંધી કોને શી રીતે હતી,—તેની તપાસ અક્કલથી કરવી ચોરી ઘણું કરી જાણકાર માણસથી, યા તેની મદદથી બનવા સભવ છે ; અને દરેક કામની બનેલી ખાસ હકીગતથી જણાઇ રહે છે, કે શક કયાં હોઇ શકે. કોઇ ભટકતા લોકો, યા ટોળી નજીકમાં આવેલી કે કેમ, તેઓ કાંઇ બાહાને માહીતી મેળવી ગએલા કે કેમ, તેની તપાસ કરવી. ચોરીનો માલ રાખનારા મશહુર શખસો રેહેતા હોએ, યા, તેવા જાણ્યા

હોએ, તેઓ ઉપર યોગ્ય નજર રાખી, તેની હીલચાલ તપાસતા રેહેવું. વખતસર, ચોરાએલા માલનું તપસીલવાર પત્રક નજીકના યા મોટા શેહેરોમા પોલીસ અમલદારો તરફ મોકલવુ. આગળ પાછળની હકીગતથી જ્યાંહાં માલ વેચવાની સવડ હોએ, ત્યાં જરૂર મોકલવાં. આ જમાનામાં રેલવે વગેરે સાધનોથી તેવી રીતની સવડ ચોરોને ઘણી હોઈ શકે છે. તેથી કાંઈ તેવા દેખીતા સન્જોગ યા શક હોએ, તો તારથી ખબર આપવા—શેહેર હોએ તો સોનીથી,–ચોકશીથી, બજારો વગેરેમા ખાનગી કપડાથી પોલીસના માણસોથી, બાતમીદારોથી અને એવા વાકેફગારથી ખબર કાહડતા રહેવુ. જરૂર પ્રમાણે, વ્યાજબી શક ઉપરથી જડતી વગેરે લેવી ને લેવાડવી. દારૂના પીઠામા, જુગારખાનામા, વેશ્યાઓના મોહોલામા વગેરે જગામા યોગ્ય તપાસ રખાવવી. કોઈની સ્થિતિ, યા કપડા લતા, યા બીજા પૈસા ઉડાવવાની બાબતમાં વેહેમ પડતું લાગે, તો આમ ધૂમ પૈસા વાપરવા તેની સ્થીતિ પ્રથમ ન હતી, ને હવે શાથી સુધરી, તેની યોગ્ય તજવીજ કરવી આ વગેરે હકીગત તપાસતા ગુન્હો મળવાનો સંભવ છે તપાસમા ઉપલકપણુ, યા ઢીલાપણુ કરી ન રાખવુ વિચારપૂર્વક, હકીગતો મળે ને જોવામા આવે, તેથી કલ્પના દોડાવી, મક્કમપણુ, ચીવટપણુ રાખીને તપાસ કરવી ને કરાવવી, ને એજ રસ્તે ઇશ્વરઇચ્છા હશે, તો ગુન્હેગાર જડશે કેટલીકવાર, ગુન્હો થયા બાદ, બીજો ગુન્હો હિમત રાખી તેજ ચોર કરે છે, ને પકડાઈ જાય છે તેથી એવા ઘટતા બંદોબસ્ત અને પૂર્વોપાય કરીજ રાખવા કે, ચોરીના કૃત્યમાજ ચોર સપડાઈ જાએ.

ગુન્હો બને, તો તે ઉડાવી નાંખવો નહી તે નોધવો ને તેની તપાસ કરી, ફરીઆદ ખરી છે કે ખોટી તે શોધી કાહાડવા, ને ખરી હશે, તો ગુન્હેગારોને ગોતી કાહાડવા હરેક બનતો યત્ન કરવો. ઉરાડી દેવા, યા ઢાંકી દેવા, તજવીજ થશે, તો ગુન્હેગારોની હિમત વધશે, અને પોલીસની લાચારી, લોકોમા, ને ખાસકરી ગુન્હેગારોમા જાહેર થશે છેવટે,—જેમ શરીરના કોઈ સડેલા અવયવો સારૂ શરૂથી યોગ્ય ઉપચાર ન કરી બેદરકારી અને તિરસ્કાર દેખાડવાથી, છેવટ આખું શરીર સડી જવા સભવ છે, તેમ ગુન્હારૂપી સડો વૃદ્ધિ પામશે, ને પરીણામે લોકોને-તેમજ પોલીસને ચોરો અતીશય ત્રાસ આપશે, ને ઉપદ્રવ વધશે, એમ સમજવુ.

ઉપલી ટુકી સુચનાઓ ઉપર ધ્યાન આપી કામ લેવાથી, પોલીસના કર્તવ્યને મદદ મળવા સરખુ છે

જબરાઇથી કહ્યડાવવાનો ગુન્હો—કલમ ૩૮૩ માં વાખ્યા છે, ને શિક્ષા ૩૮૪ માં છે આ ગુન્હો પોલીસ અખત્યારી નથી. જામીન લેવાય, તેવો છે છતા, તેની વાખ્યા જાણવી જોઈએ, કેમકે તે ઉપયોગી પડશે **વાખ્યા**—"જે માણસ ઇરાદાથી કોઈ શખ્સને પોતાને અથવા બીજા કોઈને નુકસાન કરવાનો ભય ઉત્પન્ન કરે, અને તેમ કરીને તે ભય પામેલો શખ્સ કાંઈ મિલકત, અથવા કિમતી દસ્તાવેજ અથવા સહી કે મોહોર કરેલી જે વસ્તુનો કાંઈ કિમતી દસ્તાવેજ બનાવી શકાએ, એવી કાંઈ વસ્તુ કોઈ શખ્સને આપે એમ બદધ્યાનતથી કરે, તો તે માણસે" જબરાઇથી કહ્યડાવવાનો ગુન્હો "કર્યો એમ સમજવું'

"ચોરી" તથા "જબરાઈથી કહડાવવુ"—એ બે ગુન્હા વચ્ચે તફાવત.—ચોરીમા "રજામદીની" ગેરહાજરી હોય, જબરાઇથી કહડાવવામાં—રજામંદીથી—પોતે માલ કાહાડી આપ્યો હોએ, પણ ધાસ્તીને લીધે પરિણામે રજામદી ઉપજે છે

સ.—અપહરણ એટલે શું, તે કહો

જ—કાયદામાં અપહરણની વાખ્યા નીચે પ્રમાણે છે --(કલમ ૩૯૦-શિક્ષાની કલમ ૩૯૨)

સર્વે અપહરણમા અગર તો ચોરી અથવા જબરાઈથી કહડાવવાનુ હોય છે

ચોરી ક્યારે અપહરણ થાએ છે:—અગર કાંઈ ચોરી કરવા સારૂ અથવા ચોરી કરવામાં અથવા ચોરીથી મળેલી મિલકત લઇ જવામાં અથવા લઈ જવાની કોશિસ કરવામાં, તે ગુન્હેગાર તે મતલબસર, બુદ્ધિપૂર્વક કોઈ શખ્સનુ મોત આણે, અથવા તેને વ્યથા કે ગેરવ્યાજબી અટકાવ કરવાની કોશીસ કરે, અથવા તાત્કાલિક મોત, તાત્કાલિક વ્યથા, કે તાત્કાલિક ગેરવ્યાજબી અટકાવ કરવાનો ભય ઉત્પન્ન કરે, અથવા ભય ઉત્પન્ન કરવાની કોશિસ કરે, તો તે ચોરી અપહરણ થાય છે, એમ સમજવુ.

જબરાઇથી કહડાવવું તે કયારે અપહરણ થાએ છે:—અગર જબરાઇથી કહડાવવાનો ગુન્હો કરતી વખતે તે ગુન્હો કરનાર ભય પમાડેલા શખસની આગળ હાજર હોય, અને તાત્કાલિક મોત અથવા તાત્કાલિક વ્યથા, અથવા તાત્કાલિક ગેરવ્યાજબી અટકાવ તે શખસને અથવા કોઈ બીજા શખસને કરવાનો ભય તે શખસને ઉત્પન્ન કરીને, તે જબરાઇથી કઢાવવાનો ગુન્હો કરે, અને એ પ્રમાણે ભય ઉત્પન્ન કરીને તે ભય પમાડેલા શખસનુ મન એવુ કરે કે તે શખસ તેજ વખતે અને તેજ ઠેકાણે જબરાઇથી કહડાવેલી વસ્તુ આપી દે, તો તે જબરાઇથી કહડાવવુ અપહરણ થાએ છે એમ સમજવુ

ખુલાસો.—અગર તે ગુન્હો કરનાર એટલો નજદીક હોય, કે તેથી તે બીજા શખસને તાત્કાલિક મોતનો, અથવા તાત્કાલિક ગેરવ્યાજબી અટકાવનો ભય ઉત્પન્ન થાએ, તો તે હાજર છે એમ સમજવુ

અપહરણના ગુન્હાના સ્વરૂપની સમજુતી.—
નીચેના કોષ્ટકથી થશે:—

"ચોરી" કયારે અપહરણ થાય.	"જબરાઇથી કઢાવવું" કયારે અપહરણ થાય.
૧ ચોરી કરવા સારૂ, યા કરવામા યા તેથી મળેલી મિલકત લઇ જવામા, અથવા તેવી કોશિસમા, તે મતલબસર થવું જોઇએ	૧ જબરાઇથી કઢાવવાનો ગુન્હો કરતી વખતે તે ગુન્હો કરનાર ભય પમાડેલા શખસની આગળ હાજર હોવો જોઇએ.
૨. બુદ્ધિપૂર્વક મોત કોઇનુ આણે, અથવા વ્યથા કે ગેરવ્યાજબી અટકાવ કરે	૨ અને તાત્કાલિક મોત, અથવા તાત્કાલિક વ્યથા, અથવા તાત્કાલિક ગેરવ્યાજબી અટકાવ તે શખસને અથવા કોઇ બીજા શખસને, કરવાનો ભય તે શખસને થવો જોઇએ, ને જબરાઇથી કઢાવવાનો ગુન્હો કરે.
૩ અથવા મોત, વ્યથા કે, ગેરવ્યાજબી અટકાવની કોશિસ થવી જોઇએ.	૩. એ રીતે ભય ઉત્પન્ન કરીને તે ભય પમાડેલા શખસનુ મન એવું કરે કે—તેજ વખતે અને તેજ ઠેકાણે તે શખસ, જબરાઇથી કઢાવેલી વસ્તુ આપી દે.
૪ અથવા તાત્કાલિક મોત, તાત્કાલિક વ્યથા, કે તાત્કાલિક ગેરવ્યાજબી અટકાવનો ભય ઉત્પન્ન થવો જોઇએ.	
૫ અથવા એવો ભય ઉત્પન્ન થવાની કોશિસ થવી જોઇએ.	

જામીન વગેરે બાબતમાં,-શિક્ષાની કલમ ૩૯૨, પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન ન લેવાય.

અપહરણની બાબતમાં વિશેષ સમજુતી.—સૂર્ય અસ્ત થયા પછી તે સૂર્ય ઉદય થતાં સુધીમા કરેલા અપહરણની શિક્ષા કલમ ૩૯૨ માંજ છે પુરાવાને અગે જે હકીગતો હશે, તે, યા ઉપર બતાવેલા મુદ્દા સાબીત કરી તોહોમતદારની ઓળખ-"આઇડેનટીટી"—તથા માલની ઓળખનો પૂરાવો રજુ કરવો. રસ્તા લુટ કરતાં પેહેલા તોહોમતદારો પોતે ખાત્રી કરી લે છે, કે તેઓ કૃત્ય કરતાં પકડાઇ નહીં જાએ કેટલાક ગુન્હેગારો હોંશીઆર હોએ છે, તે પોતાના ઉપર યા ગામ ઉપર શક ન આવે, માટે પારકી હદમા લુટ કરે છે આ ગુન્હામાં ઘણુ ખરૂ બે, ત્રણ, યા જાદે ગુન્હેગારો હોએ છે વખત તથા જગા, તથા રસ્તે પોલીસની ફેરણી છે કે કેમ, તે વિશે પ્રથમ ખાત્રી કરે છે.

તપાસની બાબતમા, પગલા કેટલાં, કયાથી આવ્યાં. કયા ગયાં,-લુટ પેહેલાં તુરત, યા પછી, તે જગો નજીક કોઇ માણસો જોવામા આવેલા કે કેમ,—કેવા, કઇ જાત જેવા હતા, કઇ ભાષા બોલતા,- અદર અંદર કાઇ બોલતા હતા કે કેમ, યા વાતચીત કરેલી કે કેમ,—કઇ બાજુ નાઠા,-ગાડાવાળાની કાઇ સામેલગીરી છે કે કેમ, તેની તપાસ કરવી. તેના મોહ તથા ચેહેરાની ઓળખ શી રીતે થઇ, તે, જેમકે—રાત અજવાળી હતી, દીવો વગેરે હતું,—યા નજીક આવેલા, વગેરે

લુટ કરવામાં પાંચ શખસ યા જાદે હોએ, તો "ડાકાઇટી"- 'ડાકાઇટી' એ લુટના ગુન્હાનો મોટો પ્રકાર છે 'ડાકાઇટી'ની વાખ્યા કલમ ૩૯૧ માં આપી છે, કે—"અગર પાચ અથવા વધારે શખસો એકઠા મળીને અપહરણ કરતા અથવા કરવાની કોશિસ કરતા હોએ તે, તથા જે શખસ હાજર હોય, અને તે અપહરણ અથવા કોશિસ કરવામા સાહ્ય કરતા હોએ તે, એ બને મળીને તેઓની સખ્યા પાંચ અથવા, વધારે થાએ, તો એ પ્રમાણે હરણ કરનાર, કોશિસ કરનાર, અથવા સાહ્ય કરનાર હરએક શખ્સે 'ડાકાઇટી' કરી એમ સમજવુ." (શિક્ષાની કલમ ૩૯૫,) (પોલીસ અખત્યારી છે જામીન ન લેવા)

એ પ્રમાણે પાંચ અગર જાદે માણસો, સાથે ડાકાઇટી કરતાં દરમ્યાન, તેઓ પેકી ગમે તે કોઇ ખુન કરે, તો તે બધા, "ખુન સાથ ડાકાઇટી"ના ગુન્હેગાર છે (કલમ ૩૯૬) (પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન ન લેવા).

બીજી જાણવાજોગ કલમો.—કલમ ૪૦૦ ડાકાઇટીની ટોળીમા હોવાની શિક્ષાની છે કલમ ૪૦૧—ચોરોની ભટકતી ટોળીમાં હોવાની શિક્ષાની છે. કલમ ૪૦૨-ડાકાઇટી સારૂ એકઠા થવાની શિક્ષાની છે.

મિલકતના સાપરાધ ખોટા ઉપયોગ બાબત.

સ —બદધ્યાનતથી મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ કોને કહેવો ?

જ.—જે માણુસ બદધ્યાનતથી કાંઈ પણ જગમ મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ કરે, અથવા તે પોતાને કામે લગાડે, તે માણુસને બે વર્ષની મુદત સુધીની બેમાના ગમે તે પ્રકારની કેદની, અથવા દંડની, અથવા એ બન્નેની શિક્ષા થઈ શકે છે. (કલમ ૪૦૩.—પોલીસ અખત્યારી નહી જામીન લેવાય)

નોટ.—વિશેષ માહીતી સારૂ કલમ ૪૦૩ તથા તે નીચેના ખુલાસા વાંચવા

સાપરાધ વિશ્વાસઘાત.

સ —"સાપરાધ વિશ્વાસઘાત" એટલે શું ?

જ —કાયદામા વાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપેલી છે (વાખ્યાની કલમ ૪૦૫ શિક્ષાની કલમ ૪૦૬) "જે માણુસને કોઈ પણ રીતે કાંઈ મિલકત અથવા મિલકત પરનો અખત્યાર સોપ્યો હોએ, તે માણુસ અગર બદધ્યાનતથી તે મિલકતનો ખોટો ઉપયોગ કરે, અથવા તે પોતાને કામે લગાડે, અથવા તે સોપણ શી રીતે બજાવવી એ વિશે કાયદાએ કાંઈ હુકમ ફરમાવ્યો હોએ, તે હુકમ તોડીને, અથવા તે સોપણ બજાવવા વિષે તેણે સાફ અથવા અર્થાત્ સમજાય એવો કાંઈ કાયદેસર કરાર કર્યો હોએ, તે કરાર તોડીને બદધ્યાનતથી તે મિલકત વાપરે અથવા તેનો વગ કરે, અથવા જાણીજોઇને બીજા કોઇને તેમ કરવા દે, તે માણુસે "સાપરાધ વિશ્વાસઘાત કર્યો, એમ સમજવુ "

નોટ.—પોલીસ અખત્યારી જામીન ન લેવાય.

"સાપરાધ વિશ્વાસઘાત" ની સમજુતી—સ્થાવર મિલકત સંબંધે આ ગુન્હો થતો નથી. માત્ર જગમ મિલકતનોજ સાપરાધ વિશ્વાસઘાત થઇ શકે. પ્રથમ દરજ્જે—ભરોસાથી સોંપણુ—સાબીત કરવી; ને પછી,—તે મિલકત અને અખત્યારનો ખોટો ઉપયોગ—યા ને પોતાના કામમા લગાડયું, યા કાયદા વિરૂદ્ધ

કાંઇ વ્યવસ્થા કરી, યા બીજા કોઇને તેમ કરવા દીધું,—એમ સાબીત કરવું. મુખ્ય મુદ્દા નીચે પ્રમાણે છે:—૧ લું,—અમુક મિલકત અમુક કામ સારૂ અમુક શરતે સોંપેલી; ૨ જું,—અમુક રીતે તે સોંપણનો અમલ કરવા તે બંધાયલો હતો, તે કોઇ કાયદાથી, યા ઉઘાડા યા ગર્ભિત કરારથી, યા કોઇ શરતોથી; ૩ જું,—તેથી વિરૂદ્ધ તેનો ઉપયોગ થયો, યા જાણી બુજીને કોઇને તેમ કરવા દીધું; ૪ થુ,—આવો ઉપયોગ બદધ્યાનતથી થયો, અને મિલકતનો પોતાના કામમા ઉપયોગ કર્યો, ખાઇ ગયો.

વિશ્વાસઘાતના બીજા પ્રકારો— મેહેતા ચાકરે, વખારવાળાએ, સરાફે આડતીઆ, વગેરે એ કરેલો સાપરાધ વિશ્વાસઘાત—વિશેમા કલમો ૪૦૭, ૪૦૮, ૪૦૯, કાયદામાં જુઓ.

ચોરીની મિલકત બાબત.

સ.—"ચોરીની મિલકત" કોને કેવી, તેની વ્યાખ્યા આપો.

જ.—"જે મિલકતનો કબજો ચોરી, અથવા જબરાઈના કઢાવવાથી, અથવા અપહરણથી, એકની પાસેથી બીજાની પાસે ગયો હોએ, તે મિલકત, તથા જે મિલકતનો સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ થયો હોએ, અથવા જે બાબત સાપરાધ વિશ્વાસઘાત થયો હોએ, તે મિલકતનુ નામ "ચોરીની મિલકત" પાડયુ છે. પછી એકની પાસેથી બીજાની પાસે જવુ, અથવા તે સાપરાધ ખોટો ઉપયોગ, અગર વિશ્વાસઘાત, બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનમાં, અગર બહાર થયાં હોએ તોપણ, પણ અગર તે મિલકત જે શખસનો તેના કબજામાં લેવાનો કાયદા મુજબ હક હોએ તેવા કોઈ શખસના કબજામા પાછળથી આવે, તો પછી તે ચોરીની મિલકત સમજવી નહી" (કલમ ૪૧૦).

નોટ.—ચોરીની મિલકત બદધ્યાનતથી રાખવી એ ગુન્હો છે. તેની શિક્ષા કલમ ૪૧૧ માં છે; અને ચોરીની મિલકત સંતાડવામા મદદ કરવી, યા વગે કરવી તે ગુન્હો કલમ ૪૧૪ મુજબ શિક્ષાપાત્ર છે. બેહુ ગુન્હાઓ પોલીસ અખત્યારી છે, ને બેહુમા જામીન ન લેવાય.

ચોરીની મિલકત બદધાનતથી રાખવા, વગે કરવા, સંબંધે સમજુતી—ચોરીથી, જબરાઇથી કઢાવવાથી, અપહરણથી, સાપરાધ ખોટા ઉપયોગથી, અને સાપરાધ વિશ્વાસઘાત—એ પાંચ પૈકી ગમે તે ગુન્હાના સંબંધે તે મિલ્કત હોએ,—તેને "ચોરીની મિલકત" કહે છે.

કલમ ૪૧૧ યા ૪૧૪ ને સંબંધે જે મુખ્ય મુદ્દા સાબીત કરવાના તે આ છે —૧ લુ,–તે મિલકત કલમ ૪૧૦ ના અર્થ પ્રમાણેની છે, ૨ જુ,— આવી કાંઈ મિલકત તોહોમતદારે રાખી, યા સંતાડી યા વગે કરી, જેમ હોએ તેમ, ૩ જુ,—આ પ્રમાણે તોહોમતદારે **બદદ્યાનતથી** કર્યું, અને એમ જાણ્યા છતા અથવા માનવાનુ કારણ છતા, કે તે મિલકત ચોરીની છે

બદદ્યાનતથી રાખી,–ચોરીની મિલ્કત છે એવુ જાણ્યા છતાં, અથવા માનવાનુ કારણ છતાં,–રાખી, એમ અવશ્ય સાબીત કરવુ પડે, નહી તો, મિલકત ચોરીની છતા પણ આવા પુરાવાની ગેરહાજરીમા તોહોમતદાર જરૂર છુટી જશે બદદ્યાનતનો પુરાવો હકીગતથી સાબીત થાએ, જેમકે,—તેની વ્યાજબી કીમત કરતા બહુ ઓછી કીમત આપી, રાતે યા જંગલમા એકલાં છાની રીતે કોઇ ન જાણે તેમ, લીધી, હીસાબની ચોપડી તોહોમતદાર રાખતો હોવા છતા, આ બાબત કાંઈ દાખલો નહી, યા વહેમ પડતી છેકછાક વગેરે—પોલીસે પુછતા પ્રથમ ના કહી, જડતીમા સતાડલી જડી, જો કે પહેલા તે બાબતમા ઈનકાર કરતો હતો,–વગેરે.

ચોરીનો માલ રાખનારા, એજ ચોરોના મોટા સ્થંભરૂપ છે માલ રાખનાર જેમ વધારે, તેમ ગુન્હા વધે ચોર પોતે તે વિશે કહે ને બતાવે,– ચોરીની ભાગલાગની તકરારમા ફાટફુટ થઈ વાત બહાર પડે,–માંગનાર, લેણદાર, દેણદાર, રાખેલી રાંડ, નોકર ગુમાસ્તા યા પડોશી ખબર આપે, અને કેટલીકવાર શક ઉપરથી જડતીમા—ચોરીનો માલ મળે છે–ચોરી જતાં, વેચતા, ગાળતા, વગે કરતા, દાટતા—એમ પકડાએ, યા દાગીના પોતે પ્રસંગે પહેર્યા હોએ, યા રાડને પહેરાવ્યાં હોએ, તો પકડાઈ જાએ છે.

ઠગાઈ બાબત.

ઠગાઈનો ગુન્હો કલમ ૪૧૭ પ્રમાણેનો પોલીસ અખત્યારી નથી, પણ કલમ ૪૧૯ તથા ૪૨૦ મુજબની ઠગાઇ હોએ, તો પોલીસ અખત્યારી ગુન્હો છે. ઠગાઈની વ્યાખ્યા કલમ ૪૧૫ માં આ રીતે છે —

જ —"જે માણસ, કોઇ શખસ સાથે ફરેબ કરીને, દગલબાજીથી અથવા બદદ્યાનતથી એવું કરે કે જેની સાથ ફરેબ કર્યો હોએ તે શખસ કોઇ શખસને કાંઇ મિલકત આપે, અથવા કોઇ શખસની પાસે કાંઇ મિલકત રહેવા દેવાની રજામંદી

આપે, અથવા ફરેબ નહી કર્યો હોએ તો જે વસ્તુ તે શખસ કરે નહીં અથવા કરવામાં કસુર કરે નહી, એવી કાંઇ વસ્તુ તે ફરેબ દીધેલા શખસને કરવાને અથવા તે કરવામાં કસુર કરવાને ઇરાદાથી લલચાવે, અને તે કામ અથવા કસુર એવી હોએ, કે તેથી તે શખસને શરીર, મન, આબરૂ, કે મિલકતની તરફની કાંઇ નુકસાની કે હાની થાએ, અથવા થશે, એવો સંભવ હોએ, તો તે માણસે "ઠગાઇ" કરી એમ સમજવું

ખુલાસો.—કોઇ હકીગતને બદદાનતથી છુપાવવી, તે પણ આ કલમના અર્થ પ્રમાણે નો ફરેબ છે, એમ સમજવું."

વેષ લઇને ઠગાઇ—પોતે કોઇ બીજો શખસ હોવાનો ઢોંગ કરીને, અથવા જાણીબુજીને એક શખસને ઠેકાણે બીજો શખસ મુકીને, અથવા પોતે અથવા કાઇ બીજો શખસ ખરેખર જે હોએ, તેથી જુદોજ શખસ છે, એવુ બતાવીને, અગર કોઈ માણસ ઠગાઈ કરે, તો તેણે વેશ લઇને ઠગાઈ કરી, એમ સમજવુ. (વાખ્યા કલમ ૪૧૬ શિક્ષા કલમ ૪૧૯)

ઠગાઈ કરીને મિલકત અપાવવી.—"કોઇ માણસ ઠગાઇ કરે, અને તેથી કરીને બદધ્યાનતથી એમ કરે કે તે ફરેબ દીધેલો શખસ કોઇ મિલકત કોઇ શખસને આપે, અથવા કોઇ કિમ્મતી દસ્તાવેજ અથવા સહી કે મોહોર કરેલી કાંઇ વસ્તુ જેનો કિમ્મતી દસ્તાવેજ બની શકે, તે આખી કે થોડી ઘણી બનાવે ફેરવે કે તેનો નાશ કરે, તો તે માણસને ૭ વર્ષની મુદત સુધીની બેમાંના ગમે તે પ્રકારની કેદની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને વળી તે દડને પણ લાયક થશે (કલમ ૪૨૦).

નોટ.—કલમ ૪૧૯-૪૨૦ પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાએ

બિગાડના ગુન્હાઓ.

બિગાડના ગુન્હાઓમા ફક્ત અગ્નિ વડે બિગાડ કલમ ૪૩૫, ૪૩૬ (આગ લગાડવી)નો પોલીસને ઉપયોગ પડે છે વાખ્યા કલમ ૪૨૬ માં છે. જરૂર પડે કાયદો જોવો.

સાપરાધ પ્રવેશ, ઘર પ્રવેશ, ઘર ફોડી વગેરે ગુન્હાઓ.

આ બાબતના ગુન્હાઓ પોલીસને બહુ જરૂરી અને હંમેશ ઉપયોગના છે.

સ—"સાપરાધ પ્રવેશ" એટલે શું?

જ.—"જે શખ્સના કબજામાં કાંઈ મિલકત હોએ તે શખ્સને ધમકી દેવાના, તેનો તિરસ્કાર કરવાના. અથવા તેને દુખ આપવાના

ઈરાદાથી, તે મિલકત મધે કે તે ઉપર જે માણસ પ્રવેશ કરે, અથવા તે મિલકત મધ્યે કે તે ઉપર કાયદા મુજબ પ્રવેશ કર્યા પછી તેવા કોઈ શખસને ધમકી દેવાના, તેનો તિરસ્કાર કરવાના અથવા તેને દુઃખ આપવાના ઇરાદાથી, અથવા કાંઈ ગુન્હો કરવાના ઈરાદાથી જે માણસ કાયદા વિરૂદ્ધ ત્યાં રહે, તે માણસે સાપરાધ પ્રવેશ કર્યો એમ સમજવું" (કલમ ૪૪૧ વાખ્યા છે. શિક્ષાની કલમ ૪૪૭ છે)

સ.—"ગૃહપ્રવેશની" વ્યાખ્યા કહો

જ.—"કાંઈ ઈમારત, તબુ, તથા વાહાણુ જે માણસને રહેવાના ઠેકાણા દાખલ વપરાતુ હોય, તેમા, અથવા કાંઈ ઈમારત પૂજનસ્થાન અથવા માલ રાખવાના ઠેકાણા દાખલ વપરાતી હોય તેમાં, પેસીને, અથવા તે મધ્યે રહીને જે માણસ સાપરાધ પ્રવેશ કરે, તેણે "ગૃહ-પ્રવેશ" કર્યો એમ સમજવુ.

ખુલાસો—પેસવામાં તે સાપરાધ પ્રવેશ કરનારના શરીરના કાંઈ પણ ભાગનો પ્રવેશ થાય, તો ગૃહપ્રવેશ કરવામા તેટલો પ્રવેશ બસ છે" (કલમ ૪૪૨ શિક્ષાની કલમ ૪૪૮)

સ.—"ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ" ની વ્યાખ્યા કહો

જ.—"કોઈ માણસ ગૃહપ્રવેશ કરે, અને તેણે આગળથી એવી તદબીર કરી હોય કે જે ઈમારત, તબુ અથવા વહાણ તે પ્રવેશનુ સ્થાન હોય તે મધ્યે તે પ્રવેશ કરનારને જતો બધ કરવાનો અથવા તે મધ્યેથી તેને બહાર કાઢી મુકવાનો જેનો હક હોય, એવા કોઈ શખસથી તે ગૃહપ્રવેશ છાનો રહે, તો તે માણસે "ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ" કર્યો એમ સમજવુ" (કલમ ૪૪૩ શિક્ષાની કલમ ૪૫૩ છે).

નોટ.—કેદની શિક્ષા થઈ શકતી હોય, એવો કોઈ ગુન્હો કરવા સારૂ "ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ" અથવા "ઘર ફોડવુ"—તેને કલમ ૪૫૪ લાગુ પડે છે.

સ.—"રાતે ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ" એટલે શું?

જ.—સૂર્યનો અસ્ત થયા પછી, અને સૂર્યના ઉદય થતા પહેલા જે માણસ ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ કરે, તેણે "રાતે ગુપ્ત ગૃહપ્રવેશ" કર્યો એમ કહેવાય. (કલમ ૪૪૪. શિક્ષાની કલમ ૪૫૬).

સ.—" ઘર ફોડવું " કોને કહેવાય?

જ.—" કોઈ શખ્સ ગૃહપ્રવેશ કરે, તે અગર તે ઘર મધ્યે અથવા તેહના કોઈ પણ ભાગ મધ્યે પોતાનો પ્રવેશ નીચે બ્યાન કરેલા ૭ પ્રકારોમાના કોઈ પણ પ્રકારે કરે, અથવા ત્યાં કાંઈ ગુન્હો કરવાના કારણુસર તે ઘર મધ્યે અથવા તેના કોઈ પણ ભાગ મધ્યે ગયા પછી, અથવા તે મધ્યે કાંઈ ગુન્હો કરી રહ્યા પછી, અગર તે શખ્સ તે ઘર મધ્યેથી અથવા તેના કોઈ પણ ભાગ મધ્યેથી તે ૭ પ્રકારોમાંના કોઇ પણ પ્રકારે બહાર નિકળે, તો તે શખસે "ઘર ફોડવાનો ગુન્હો" કર્યો એમ સમજવુ તે પ્રકારોની વિગત --

પહેલો—તે ગૃહપ્રવેશ કરવા સારૂ પોતેજ જે રસ્તો કર્યો હોય, અથવા તે ગૃહપ્રવેશ મધ્યે મદદગારી કરનારા કોઈ માણસે જે રસ્તો કર્યો હોય, એવે કોઈ રસ્તે થઇને અગર તે માહે પેસે, અથવા બહાર નિકળે, તો,

બીજો—પોતે અથવા તે ગુન્હામા મદદગારી કરનાર કોઈ માણસ એ શિવાય બીજા કોઈ શખસે માણસને પેસવા માટે કર્યો નહી હોએ, એવે કોઈ રસ્તે થઇને અગર તે માહે પેસે અથવા બહાર નિકળે, અથવા કોઇ ભીત અથવા ઇમારત પર સીડીથી અથવા બીજી રીતે ચઢી જઇને જે રસ્તો હાથ લાગે એવે રસ્તે થઇને અગર માંહે પેસે અથવા બહાર નિકળે, તો

ત્રીજો—તે ગૃહપ્રવેશ કરવા માટે, તે ઘર મધ્યે રહેનારા માણસે જે સાધન વડ કાઇ રસ્તો ઉઘાડવાનો ઇરાદો રાખ્યો નહી હોએ એવાં કાઇ સાધન વડ પોતે, અથવા તે ગૃહપ્રવેશમાં મદદગારી કરનારા કોઈ શખ્શે જે રસ્તો ઉઘાડયો હોએ એવે કોઇ રસ્તે થઇને અગર તે માંહે પેસે અથવા બહાર નિકળે, તો.

ચોથો—તે ગૃહપ્રવેશ કરવા માટે, અથવા કાંઈ ગૃહપ્રવેશ કર્યાં પછી તે ઘરમાંથી બહાર નિકળવા માટે, અગર તે કાંઈ કળ ઉઘાડીને માંહે જાએ, અથવા બહાર નિકળેતો.

પાંચમો.—સાપરાધ બળ વાપરીને, અથવા હુમલો કરીને, અથવા કોઈ શખ્સને હુમલાનો ડર દેખાડીને, અગર તે માહે જાએ, અથવા બહાર નિકળે, તો

છઠ્ઠો —જે રસ્તેથી કોઈ એ પ્રમાણે આવે જાએ નહી એટલા માટે તે બધ કરેલો છે એમ તે જાણતો હોય, તથા જે રસ્તાને પોતેજ અથવા તે ગૃહપ્રવેશમાં મદદગારી કરનાર કોઇએ ઉઘાડેલો છે, એમ તે જાણતો હોય, એવે કોઈ રસ્તે થઇને અગર તે માહે જાએ, અથવા બહાર નિકળે, તો

ખુલાસો —કાઇ ઉપગૃહ અથવા ઇમારત કોઈ ઘરની સાથેજ ઉપભોગમા આવતી હોએ,—અને તે ઉપગૃહ તથા ઘર એઓની વચ્ચે બીજે કેથા ન જતા એકમાંથી બીજામાં જવાનો રસ્તો હોએ, તો તે ઉપગૃહને તે ઘરનો આ કલમના અર્થ પ્રમાણેનો ભાગ સમજવો (કલમ ૪૪૫ વાખ્યા)

સ —" રાતે ઘર ફોડવું " કોને કહેવાએ છે ?

જ.—ઉપર પ્રમાણેની રીતે સૂર્ય અસ્ત થયા પછી, ને તે પાછો ઉગે, તે દરમ્યાન "ઘર ફોડવાનો" ગુન્હો થાએ તો, "રાતે ઘર ફોડવાનો ગુન્હો" થયો એમ સમજવુ (શિક્ષાની કલમ ૪૫૬)

ઘર ફોડવું વગેરે ગુન્હાઓ ઉપર સમજુતી.—સાપરાધ પ્રવેશના ગુન્હામા આખુ શરીર દાખલ થવુ જોઇએ, અને કોઈ બીજાના કબજામા જે મિલકત હોએ તે ઉપર અથવા તે માહે પ્રવેશ કરવો,—અને તે એવા ઇરાદાથી કે,—તે કબજેદાર શખ્સને ધમકી દેવી,—તેનો તિરસ્કાર કરવો,—અથવા તેને દુ ખ આપવુ,—અથવા કાંઇ ગુન્હો કરવો **ગૃહપ્રવેશમાં,**—શરીરનો કોઈ પણ ભાગ દાખલ થાએ, તો બસ છે. **ઘર ફોડીમાં,**—કોઈ ઘર યા તેના કોઈ ભાગમા, જે છ રસ્તા કલમ ૪૪૫ ની વાખ્યામાં બતાવેલા છે, તે પૈકી ગમે તે રીતે, ગુન્હેગાર ગુન્હો કરવા માંહે પેસે યા ગુન્હો કરીને બહાર નિકળે,—તો બસ છે દીવાલ ઉપરથી ચઢીને ઘરમાં ઉતરવુ—એ પણ ઘર ફોડીજ છે

ઘર ફોડીની તપાસ વિગેરે બાબત ઉપર સૂચનાઓ—ઘર ફોડીનો ગુન્હો બહુ સાધારણ રીતે બને છે, અને પોલીસ અમલદારોને તેવા ગુન્હાની તપાસ હંમેશ કરવાની આવે છે. સાંકળ, આગળા, ભુગળ

ઉઘાડીને ગુન્હેગારો બહારથી ભાગ્યેજ પેસી શકે છે તેથી અમુક ઘરમાં પેસવા સારૂ "ખાતર" પાડવુ જરૂરનુ હોએ છે ઘણું કરી પાછલી દીવાલમા, અથવા જ્યા વસ્તીવાળો ભાગ ન હોએ, ને ઉજડ જગા હોએ, ત્યાં ગમે તે જગાએથી ખાતર પાડવામાં આવે છે. બારણા નજીક યા બારી નજીક પાડવાના બનાવ વધારે બને છે ત્યા માત્ર હાથ જાએ તેટલુજ ખાતર પાડવુ પડે, ને હાથ માંહે ઘાલીને સાંકળ વગેરે ઉઘાડી નાખવાનું બની શકે છે, ને પછી અદર જવા માર્ગ થઈ શકે છે. કોઇ વાર, ગુન્હેગાર મોહોટુ ખાતર પાડી, તેમાંથી પોતાનુ આખુ શરીર દાખલ કરી દે છે, ને માહે પેસે છે. પછી ગુન્હો કરીને પાછા નિકળતાં કોઈ બારી યા બારણુ ઉઘાડી તે રસ્તે, અંદરથી બહાર નિકળી જાએ છે. ગુન્હો કરવાની ટેવવાળા ગુન્હેગારો જેવા કે વાઘરીઓ, કોળીઓ વગેરેની ખાતર પાડવાની પ્રથમ અમુક પદ્ધત હતી. હાલમા પઠાણો, મુસલમાનો, વાઘેરો, ચારણો અને બીજી અનેક જાત ગુન્હાઓ કરે છે અને ખાતર પાડવાની બાબતમા અમુક પદ્ધત હવે રહી નથી ખાતરીઉ, ગણેશીઓ, ગીરમીટ અને એવા બીજા ઓજારોથી ખાતર પાડવામાં આવે છે. લાંબા ખીલાઓ, નાહની નરાજો, વાંકા વાળેલા અને બીજી બાજુ અણીયાળા, એવાં અનેક તરેહના ઓજારોનો ઉપયોગ કરી, બગલીયા, યા મોટાં ખાતર પાડી ગુન્હેગાર પોતાની પ્રવિણુતા બતાવે છે.

ઘર ફોડી ગુન્હાની ખબર મળતાં, ત્યા જઇ શી રીતે ઘર ફોડયું, તેની ઘણીજ બારીકાઇથી તપાસ કરવી. પડલી ધુળ યા માટી ઉપર પગલાંની તપાસ સભાળપૂર્વક કરવી અમુક રીતે ખાતર પાડવાની સવડ કઈ તરફથી કેવી રીતે મળી તે જોવુ મોટુ ખાતર પાડયુ હોય ને તેમાંથી ગુન્હેગાર પેઠો એમ કહેવામાં આવે તો, તેમાંથી કોઇને પેસાડી જોઈ કેટલીક ખાત્રી કરવી. હાથ ઘાલી સાંકળ ઉઘાડી શકાએ, એવુ "બગલીઉ" ખાતર પાડયુ હોએ, તો હાથ ઘલાવી લાંબામાં લાંબો હાથ ત્યાં પોહોચે છે કે કેમ, સાકળ ઉઘડી શકે છે કે કેમ, તેની ખાત્રી કરવી. જે બારણું, બારી વગેરે ઉઘાડયુ ને અદર રસ્તો કર્યો કેહેવામાં આવતુ હોએ, તે રસ્તો થઇ શકે તેમ છે કે કેમ, તે વિષેની બારણું બંધ કરાવી, ઉઘાડવા કોશિસ કરી ખાત્રી કરવી. ખાતર જોવાથી કયું ઓજાર વાપરેલું, તે સમજાશે.

આ રીતે થવાથી કાંઈ બનાવટી હકીગત હશે તો જણાઇ આવશે ખરૂ હશે, તો તે પણ ખાત્રી થઈ શકશે ખાતરનુ પંચાતનામુ કરી લેવુ

ચોરી અંદર થઈ હશે, તો ઘર ઉજડ હતુ કે માંહે કોઈ હતું, તેઓ ક્યાં સુતાં હતાં, પેટી પેટારા વગેરે ક્યાં કેવી રીતે ભાગવામા આવ્યા, ને ચોરો કયે રસ્તે થઇને ગયા જણાય છે, તે વિશે તજવીજ કરવી અદર ગુન્હો કરતા, પેસતાં યા નાસતી વખતે, કોઇએ જોયા, યા ઓળખ્યા હોએ, તો તેની તપાસ કરવી પુછપાછમા હકીગત હશે તે જણાશે

આવી ગુન્હાવાળી જગ્યાની તપાસ દરમ્યાન, કોઈ બહુ આતુરતાથી યા કાળજીથી તપાસ ઉપર ધ્યાન રાખતો હોય એમ જણાય, તો તેવો શખસ કદાચ ગુન્હો કરવામા સામેલ હોએ, એમ માનવાનુ કારણ મળે છે તેથી તેની હીલચાલ વગેરે ઉપર ઘટતી નિગાહ રાખવી પડે છે

ગુન્હો બન્યો તે જગાએ ગુન્હો થતા પહેલાં કોઈ ખાસ રીતે આવેલા ગએલા હોએ, ને ઘરની ઇમારત, સગવડ વગેરે બાબતમા માહીતી મેળવવા સારૂ આવેલા જણાએ, તો તે બાબત અગત્યની સમજવી, ભીખ માગવાને બહાને, કાંઇ ચીજ વેચવાને બહાને, ઘંટી ટાંકવાને બહાને, ખાડવાને બહાને, એમ કોઇ આવી ગયુ હોએ, ને તે બાબતની તપાસ કરતા કાંઇ વહેમ જેવુ લાગે, તો વધારે તપાસ જારી રાખવી. ખાતરના ગુન્હામાં, ચોરીના વગેરે ગુન્હાઓમા, વાકેફગાર માણસો વગર, યા તેવાની મદદ યા સૂચના વગર ગુન્હા બનાવવા મુશ્કેલ છે માટે એ ઉપર વિચારપૂર્વક તપાસ થવાની જરૂર રહે છે આ શિવાએ બીજી બાબતો, ચોરીના ગુન્હામા તપાસને સબધે આપી છે, તે ઉપર વિચાર રાખી પોલીસ ચોકશી જારી રાખતા મદદ મળશે. કેદની શિક્ષા થઇ શકે તેવો ગુન્હો કરવા ઘર ફોડયુ હોએ, તો કલમ ૪૫૭ લાગુ કરવી પડ છે, તે યાદ રાખવુ.

જામીન વગેરે બાબતમાં,—કલમ ૪૫૪, ૪૫૬, ૪૫૭ પોલીસ અખત્યારી છે જામીન ન લેવાય

કલમ ૪૪૭, ૪૪૮. પોલીસ અખત્યારી છે. જામીન લેવાય.

રાતે ઘર ફોડવાનો ગુન્હો કરી ચોરી કરી હોએ, ત્યારે કલમો ૪૫૭, ૩૮૦ મુકાએ. દિવસે તેમ કર્યુ હોય, તો—કલમ ૪૫૪, ૩૮૦. મુકાએ.

ખોટો લેખ બનાવવો વગેરે બાબતમાં કલમ. ૪૬૩, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૭૦ જોવી

લગ્ન સંબંધી ગુન્હામાં.—"બીગમી"—એટલે વર અથવા વહુની હયાતીમા ફરી લગ્ન કરવુ. તે સારૂ કલમ ૪૯૪,—છિનાળુ કલમ ૪૯૭,—પરણેલી સ્ત્રીને ફોસલાવી લઇ જવી, કલમ ૪૯૮ જોવી

આબરૂ લેવા બાબતના ગુન્હામાં.—કલમ ૪૯૯–૫૦૦ જોવી.

તિરસ્કાર સારૂ.—કલમ ૫૦૪ જોવી

નોટ —આ તથા બીજા ગુન્હાઓની બાબતમાં પોલીસને પોતાના નિત્યના કર્ત્તવ્યમાં જરૂર ન હોવાથી, તે વિશે જરૂર પ્રમાણે કાયદો જોવો.

ગુન્હો કરવાની કોશિસ.—એને સારૂ ખાસ કલમ ન હોએ, ત્યારે ત્યાં કલમ ૫૧૧ મુકવી જે ગુન્હાની કલમ હોએ, એટલે જે ગુન્હો કરવાની કોશીસ કરી હોએ, તે ગુન્હાની કલમ સાથે કલમ ૫૧૧ લખવી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

પુરાવાનો કાયદો.—

પુરાવાનો કાયદો સમજવો મુશ્કેલ છે, અને તે સેહેલાઇથી સમજી શકાએ, તે સારૂ, કર્ત્તાએ ઇંગ્રેજીમા એક મ્હોટી ચોપડી છપાવેલી છે. અંગ્રેજી ભાષાનુ સારૂ જ્ઞાન હોએ. તેવા પોલીસ અમલદારે તે ચોપડી મેળવવી જોઇએ પણ જેઓને ઇંગ્રેજીનુ જ્ઞાન નથી, તેઓને સારૂ, સમજાએ તેવી સેહેલાઇ ભરેલી યોજના કરી, સામન્ય રીતે જરૂરી બાબતો, આ પ્રકરણમા સંક્ષિપ્ત રીતે આપી છે.

પુરાવાનો કાયદો.—એટલે કોઈ પણ ઇનસાફી કામને અંગે, જે હકીગતોની સાબીતી આપીને અથવા હસ્તીનો પુરાવો આપીને, કાંઈ હક યા જવાબદારીનો યોગ્ય નિર્ણય કરવાનુ સેહેલુ થાએ, તે સારૂ જે રૂલો યા, નિયમો કર્યા છે, તે. એવા ઠરેલા નિયમ પ્રમાણે, જે હકીગતોનો પુરાવો આપી શકાય છે, તે બે પ્રકારની છે. **મુદ્દાની હકીકત, અને લગતી હકીકત.** હવે—મુદ્દાની હકીકત કોહોને કેહેવી તે સમજવુ જોઇએ. કોઈ કામને અંગે, કોઈ હક યા જવાબદારી છે કે નથી, અને છે તો,

કેટલી, કેવા પ્રકારની તે જાણી શકાએ એવી જે હકીગત એકલી યા, બીજી હકીગતોને સંબંધ હોએ, તેને,—મુદ્દાની હકીગત કેહેવી. દાખલા તરીકે,—अ નામના કોઇ શખશે ब નામના કોઇ શખસનુ ખુન કર્યુ,—એમ તોહોમત આવેલુ છે આ મુકદ્દમામા મુદ્દાની જે હકીગત છે, તે આ પ્રમાણે —अ એ ब નુ મરણ નિપજાવ્યુ, अ નો ઈરાદો ब નુ મરણ નિપજાવવાનો હતો, अ ને ब ના કૃત્યથી ભારે અને તુર્ત આકસ્મિક ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો હતો, અથવા તો,—अ એ જે કૃત્ય કર્યુ અને જેથી ब નું મોત નિપજ્યુ, તે વખતે દિવાનાપણાના સબબથી પોતે કેવુ કૃત્ય કરે છે તે સમજી શકે, તેમ ન હતુ આ પ્રમાણે દરેક ફોજદારી ગુન્હાના કૃત્યમાં અમુક શખસની જવાબદારી છે યા નથી, તેનો વિચાર કરવામા મુખ્ય જરૂરી બાબતો,—તે **મુદ્દાની હકીગત** કેહેવાએ એવી મુદ્દાની હકીગતની હસ્તી યા ગેરહાજરી બતાવનારી બીજી જે જે હકીગતો બની હોએ, તેને—**લગતી હકીગત** કેહેવાએ દુનિયાના કાર્યક્રમ પ્રમાણે અમુક કૃત્ય યા અમુક ગુન્હો બને, ત્યારે તે પેહેલા, તે વખતે, અને તે પછી, તે ગુન્હા સબધે અનેક હકીગતો બને છે પણ અગર એવી સર્વે બાબતોનો પુરાવો લવામા આવે, તો હરએક કામમા વિના કારણે અતી લંબાણ થઈ કામનો નિકાલ આવતા બહુ વખત લાગે તેથી કાયદાએ અમુક હદ ઠરાવી છે, અને જે હકીગત એવી લગતી હોએ કે નજીકનો સબધ ધરાવતી હોએ, ને દૂરની ન હોએ, તેટલીજ હકીગતને માત્ર લગતી ગણીને, તે પુરાવામા ગ્રાહ્ય એટલે લઈ શકાએ, એમ ઠરાવ્યુ છે.

મુદ્દાની હકીકત દૃષ્ટાતમા ઉપર બતાવેલી છે તેમ મુખ્ય, તથા તે સાથે જેને લગતી હકીકત કાયદાએ ગણેલી છે, તેનો પુરાવો કાયદાથી આપી શકાય, એમ ઠર્યુ છે આ રીતે હરેક કામની તપાસને ચોકસ હદ કાયદાએ કરી દીધી છે

લગતી હકીકત.—હવે આપણે "લગતી હકીકત" કઈ કઈ નજીકની ગણીને પુરાવામા ગ્રાહ્ય યા લેવાય, એમ કાયદાથી ઠર્યુ છે, તે જોઈએ. આ નીચે કોષ્ટક આપ્યુ છે, તેથી કલમવાર તે બાબત સમજાશે.

કલમ	બાબત
૬	જે હકીગત મુદ્દાની હકીગત સાથે એટલો નિકટ સંબંધ ધરાવતી હોએ કે, તે એકજ બનાવનું અંગ હોએ, એટલે એક બીજા સાથે એવી ગુંથાએલી હોએ કે,—એકનો વિચાર કરતાં, તે સાથે બીજીઓનો વિચાર કરવોજ પડે—દ્દષ્ટાંતને સારૂ કલમ (૬) જુઓ.
૭.	જે હકીગતો એવી છે કે—મુદ્દાની હકીગતનો પ્રસંગ કિવા કારણ, કિવા ફળ હોએ, અથવા અમુક સંજોગોમાં તે મુદ્દાની હકીગત બની એમ દેખાડતી હોએ, અથવા તેને લીધે, તેમ બનવાની તક ઉત્પન્ન થઇ હોએ, તેવી હકીગત દ્દષ્ટાંતો સારૂ કલમ (૭) જુઓ
૮	જે હકીગત એવી હોય કે,—કોઇ મુદ્દાની હકીગતનો હેતુ, તૈયારી, તથા તે સબંધે પ્રથમની કિવા પાછળની વર્તણુંકનો પુરાવો દેખાડતી હોએ, તેવી; દ્દષ્ટાતો સારૂ કલમ (૮) જુઓ.
૯.	જે હકીગત એવી હોય કે,—કોઇ મુદ્દાની હકીગતના ખુલાસા સારૂ જરૂરની હોય, અથવા પ્રસ્તાવના રૂપે હોએ, અથવા મુદ્દાની હકીગતો માંથી નિકળતું કોઇ અનુમાન ખરૂ છે કે ખોટું છે એમ બતાવતી હોએ,—યા જેથી કોઇ શખસ યા ચીજની ઓળખ સાબીત થતી હોએ,—યા—મુદ્દાની હકીગત અમુક જગાએ અમુક વખતે બની એમ બતાવતી હોએ,—યા બેહુ બાજુનો સબંધ બતાવતી હોએ, તેવી હકીગત, દ્દષ્ટાંત સારૂ કલમ (૯) જુઓ
૧૦.	જે હકીગત એવી હોય કે અમુક ગુન્હો કરવાને કોઇએ સપ યા મસલત કરી છે, અને તેવી મસલત યા સપના સામાન્ય હેતુ સંબંધે કોઇએકે કાઇ કહ્યું હોય, યા કર્યું હોએ, તેવી હકીગત. દ્દષ્ટાંત સારૂ કલમ (૧૦) જુઓ
૧૧	જે હકીગત બીજી રીતે લગતી ન હોએ, પણ,—મુદ્દાની કિવા લગતી હકીગતથી તદ્દત ઉલટી યા વિરૂદ્ધ હોએ, યા તેવી હકીગત બન્યા યા નહી બન્યાનો ઘણો યા ઓછો સભવ, યા અશકયપણુ, બતાવતી હોએ તેવી દ્દષ્ટાત સારૂ કલમ (૧૦) જુઓ.
૧૨	કોઇ નુકસાનના દાવામા જે હકીગત ઉપરથી કોર્ટ નુકસાનીની રકમ મુકરર કરી શકે, તેવી હકીગત. (દિવાની કોર્ટની બાબત છે).
૧૩.	હક યાને રીવાજ બતાવી આપતી હોએ તેવી. (દિવાની બાબત છે).
૧૪.	કાઇ મુદ્દાની હકીગતને સંબંધે,—કાંઇ મનની સ્થિતિ—જેમકે ઇરાદો, જ્ઞાન, ભાન, શુદ્ધબુદ્ધિ, ગફલત, બેરીકરાઇ, દુષ્ટભાવ, એવું કાંઇ બતાવી આપે, યા,—શરીરની કિંવા શરીરના સુખ દુ:ખની કોઇ સ્થિતિ દેખાડી આપતી હોએ તેવી હકીગત-દ્દષ્ટાંત સારૂ કલમ (૧૪) જુઓ.

૧૫. **કોઇ કૃત્ય થયું, તે અકસ્માતથી થયું કે ઇરાદાપૂર્વક થયું, એ દેખાડી આપનાર હકીગત. દૃષ્ટાંત સારૂ કલમ (૧૫) જુઓ**

૧૬. **કામ કરવાના કાર્યક્રમ યા ઠરેલી પદ્ધત સાબીત કરે, તેવી હકીગત– દૃષ્ટાંત સારૂ કલમ (૧૬) જુઓ**

નોટ.—ઉપર પ્રમાણેની જુદી જુદી હકીગતને નજીકની લગતી હકીગત ગણી છે, ને તેવી હકીગત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય ગણવામાં આવી છે. કલમ ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૪. એ કલમો વારંવાર ઉપયોગમાં આવે છે

આવી લગતી હકીગત ઉપરાંત બીજી કેટલીક બાબતો ગ્રાહ્ય ગણી છે તે નીચે આપેલી હકીગતથી જણાશે

કલમ ૧૭મા અંગીકાર એટલે—"**ઍડમીશન**" ની બાબત છે. ઘણે દરજ્જે એ દિવાની કામોને લગતી છે.

કબુલત. (કલમ ૨૪થી ૩૦).

પોલીસને ઘણી અગત્યની બાબત "**કબુલત**"ની છે તે પુરાવામાં લેવાય, એમ ઠરાવ્યુ છે, પણ અમુક બાબતો અને સંજોગો હોએ, તોજ; "કબુલત" બાબતમા જાણવાજોગ નીચે પ્રમાણે છે.

કલમ. ૨૪ લાલચ, બીક, વચન, થી કબુલત.—કાંઈ લાલચથી, બીકથી અથવા વચનથી તોહોમતદારે કરેલી કબુલત,—અગર તેવી લાલચ, બીક, યા વચન કોઈ તે કામને અંગે અધિકારવાળા માણસ તરફથી આપેલુ હોએ, અને તેથી તે તોહોમત બાબતમા તેની એવી કબુલત કીધાથી કાઇ સંસાર વિષય સંબંધે કાઇ ફાયદો થશે, અથવા કાંઈ ગેરફાયદો દૂર કરી શકાશે, યા કાંઈ નુકસાન દૂર કરી શકાશે, એવી સમજુત હોએ તો એવી કબુલત ગ્રાહ્ય નથી. કોરટને આવો કાઇ પ્રકાર લાગે, તો તે કબુલત વિચારમા લેશે નહી

તે કામને અંગે અધીકારવાળો માણસ કોને કેવો? કસોટી આટલીજ કે,—તે માણસને તે કામમાં વચમા પડવાની કાંઇ સત્તા હતી કે કેમ,—અને તેને કાંઇ હિત અથવા સબધ અથવા એવો લાભ હતો, કે તેવી સત્તા વ્યાજબી રીતે તેને પ્રાપ્ત થાએ? આ અર્થ પ્રમાણે કોઇ પોલીસ અમલદાર, પોલીસ પટેલ, માજીસ્ટ્રેટ, જડજ, વહાણનો માલીક, ફરીઆદી અથવા તેની ઓરત, તેનો વકીલ, તેમજ તોહોમતદારને પકડવા

અટકમાં રાખવા, તપાસવા, અથવા ફરીઆદનુ કામ ચલાવવા જેને તે કામમાં સત્તા હોએ, તે બધા એવે કામને અંગે અધીકારવાળાજ ગણાએ તેમજ,—તોહોમતદારનો શેઠ યા શેઠાણી, જો તેઓની મીલકત વિરૂદ્ધ કાઇ તેણે ગુન્હો કર્યો હોએ,—તો અધીકારવાળાજ ગણવા

કલમ. ૨૫. પોલીસ આગળ કબુલત—પોલીસ અમલદાર આગળ કરેલી કબુલત પુરાવામા ગ્રાહ્ય નથી

કલમ. ૨૬. પોલીસના પેહેરામાં કરેલી કબુલત.—પોલીસના હવાલામા, કબજામા, કોઇ હોએ, ને કબુલત કરે, તે ખુદ માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ જો થઇ નહોએ, તો તે ગ્રાહ્ય નથી માજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ હોએ, તો ગ્રાહ્ય છે. (ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૧૬૪ પ્રમાણે હકીગત હોએ તો,—એટલે રાજીખુશી કરેલી તેને લાગે, તો)

કલમ. ૨૭. પોલીસના પેહેરામાં હોઇને કરેલી કબુલાતથી કાંઇ મુદ્દો જડે તો—પોલીસના પેહેરામા છતા, તેના કબુલત જવાબથી એટલે ખબરથી, કાંઈ મુદ્દાની ચીજ યા હકીગત જડ, તો તે ખબરમાનો જેટલો ભાગ તે જડવાનુ સાધનરૂપ હોએ, તેટલીજ માત્ર,—પુરાવામા ગ્રાહ્ય છે

નોટ.—આ કલમથી જણાશે કે કલમ ૨૫-૨૬ ની સામાન્ય રૂલને આ અપવાદ રૂપે કલમ ૨૭ છે આ કલમનો પોલીસને ઘણો ઉપયોગ પડે છે પોતાના પેહેરામાં યા કબજામા છતાં, અમુક તોહોમતદાર પોતે કરેલા ગુન્હાની કાંઈ હકીગત જાહેર કરીને કાઇ ચોરીનો માલ, મુડદુ, મારવામા વાપર્યા હોએ તે મુદ્દાના શસ્ત્રો, યા ગુન્હામા વાપર્યા હોએ તે ઓજારો, લોહીવાળા કપડા, વગેરે કાઇ તે કામને અંગે મુદ્દાની ચીજની ખબર આપે, અને પોતે કહાડી આપે,—બતાવે,—યા તેની ખબરથી પોલીસ કાહાડે તો,—તેવા સજોગમા, જેટલી ખબર યા હકીકત આ મુદ્દાની ચીજની શોધનેજ લગતી હોય, એટલે તે જડયાને લગતી હોએ, તેટલીજ ખબર પુરાવામા ગ્રાહ્ય છે, પછી તે કબુલત હોય યા નહોએ.

યાદ રાખવું કે આખી જુબાની ગ્રાહ્ય છે, એમ નથી. મુદ્દાની ચીજ જડી, તેને જેટલી તુર્ત તાલુક ધરાવતી હોએ, તેટલીજ માત્ર પુરાવામાં લેવાય ; વધારે કઈ નહી.

કલમ. ૨૮. લાલચ વગેરેની અસર દૂર કર્યા પછીની કબુલત.—કલમ ૨૪ માં લખેલી લાલચ, ધમકી, વચનની, અસર દૂર કર્યા પછીની કબુલત—કાયદા પ્રમાણે ગ્રાહ્ય છે.

નોટ.—આવુ બતાવવુ બહુ મુસ્કેલ છે. તેથી આ કલમનો ભાગ્યેજ,—ક્વચીતજ ઉપયોગ છે, તેથી પોલીસના કર્ત્તવ્ય સબધે તેને શુન્યવત્ સમજવી

કલમ ૨૯. છેતરપીંડીથી મેળવેલી કબુલત—કોઈ કરેલી કબુલત બીજી રીતે ગ્રાહ્ય હોએ, તો પછી, ગુપ્ત રાખવાના વચનથી, કેફ દરમ્યાન, યા દગલબાજીથી તોહોમતદારે કરી હોએ, તો તે ગ્રાહ્ય છે ગેરકાયદે નહી ગણાએ આવી જાતની કબુલત કઇ તોહોમતદારની ચાઠી યા કાગળ પકડાયા હોએ,—અથવા કોઈ સાથે કેફ કરાવી તેને બેસાડયો હોએ, ત્યારે તેણે કરેલી કબુલત,—અથવા કાઇ બીજી દગાઇની યુકતીથી મેળવેલી કબુલત, જેમકે કોઇ બીજા કેદીની સાથે પુરી રાખ્યો હોએ, તેની મારફતે મળેલી કબુલાત,—અગર બીજે રીતે ગ્રાહ્ય હોએ. તો પછી ગુપ્ત રાખવાના વચનથી યા કોઇ તજવીજ કરાવી મેળવી હોએ, તો પણ કામમા લેઈ શકાશે

કલમ. ૩૦. એકત્ર ચોકશી દરમ્યાન કબુલત—એકથી વધારે શખસો ઉપર એકજ વખતે, એકજ કોરટમા ચાલતી એકઠી તજવીજ દરમ્યાન,—એક શખ્સની કાયદેસર રીતે સાબીત થએલી કબુલત, બીજા તોહોમતદારોની વિરૂદ્ધ પણ વિચારમાં લઈ શકાએ, એમ કાયદાથી ઠર્યુ છે

આ કલમનો અર્થ સમજવો જરૂરનો છે તે એવો છે કે—**પ્રથમ શરત** એ છે કે,—એક કરતાં વધારે તોહોમતદારની એકઠી તપાસ, એકજ વખતે, એકજ ઠેકાણે, એકજ કોર્ટમાં, એકજ ગુન્હા સારૂ, યા તે ગુન્હા તથા તેની મદદગારી સારૂ થતી હોવી જોઇએ, **બીજી શરત** એ છે કે, કબુલત કરનાર કેદીની કબુલત કાયદેસર સાબીત કરી દાખલ થવી જોઈએ તે કબુલત તે કેદીએ કરી ત્યારે બીજા સહતોહોમતદારો હાજર ન હતા, ને તેઓની સમક્ષ કરી નથી, એવુ બહાનુ ચાલશે નહી, **ત્રીજી શરત** એ છે કે,—તે કબુલાત, તેના કરનારને તે ગુન્હામાં બાંધનારી હોવી જોઇએ,

ચોથી શરત એ છે કે,—જેટલે દરજ્જે બીજાને તે ગુન્હામાં બંધનકારક થતી હોએ, તેટલેજ દરજ્જે, કરનારને પણ હોવી જોઇએ. આ પ્રમાણેની શરતો પ્રમાણે બધુ હોએ, તો તેવી કબુલત બીજા સહતોહોમતદાર વિરૂદ્ધ, વાપરી શકાએ છે. કાયદો એવુ કહે છે કે, માત્ર "વિચારમા લઈ શકાએ." તેથી આવો પુરાવો બહુ નબળા પ્રકારની સાબીતી ગણવી, અને તેટલુજ, કદી બસ ગણાશે નહી બીજી વધારે હકીગતનો સ્વતંત્ર પુરાવો હશે, તોજ ફાયદો થશે.

મરતી વખતની જુબાની

મરતી વખતની જુબાની—"ડાઇંગ ડેકલેરેશન".—ખુનના કામમાં યા તેવાં બીજાં કામમા, કોઈ શખસના જીવતાં તેની જુબાની લેવાઇ હોએ, યા તેણે કાંઈ મજકુર કહ્યો હોએ, તે તેના મોતના કારણની બાબતમાં હોએ, યા તેનુ મોત પરીણામે થયુ, તે સંબંધી હકીગત બાબત હોએ, તો તે કલમ ૩૨ પ્રમાણે પુરાવામા આવ્યુ છે. એ બાબતમા યાદ રાખવાનુ, તે નીચે મુજબ છે —

૧ લું—એવી જુબાની લખીતવાર હોએ, યા માત્ર મોઢાની પણ હોઇ શકે; અને તે માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ, યા કોઇ પોલીસ અમલદાર રૂબરૂ, યા કોઇ બીજા શખસ રૂબરૂ હોઇ શકે. બોલી ન શકતો હોય, તો સમજી શકાય, તેવી સ્પષ્ટ નિશાની યા સજ્ઞાથી કહે, તે પણ ચાલી શકે. કસમ ઉપર હોય, યા ન હોએ, તોએ ચાલે

૨ જું—તેના મોતના કારણ સબંધેજ હોએ; અથવા જે હકીગત ઉપરથી તેનું મરણ થયું, તે બાબતમાં પણ હોઇ શકે.

૩ જું.—જુબાની આપનાર માણસ પછીથી મરી ગએલો હોવો જોઇએ, તોજ વપરાએ; કબી એવી જુબાની આપ્યા પછી તે જીવતો રહે, તો મરતી વખતની જુબાની તરીકે કલમ ૩૨ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ થઇ નહીં શકે. પણ કલમ ૧૫૭ પ્રમાણે તેની જુબાનીને ખરાપણાની પુષ્ટી આપવામાં ઉપયોગી પડી શકે.

૪ થું.—જુબાની આપતી વખતે, તે મરી જશે, એમ પોતે આશા રાખતો હોય, એમ સાબીત કરવું જરૂરનું નથી.

૫ મું.—લખી લીધેલી જુબાની હોય તો સવાલ જવાબના આકારમાં લખેલી જોઇએ. સૂચક સવાલો થયા હોએ, ને હા,—હા,—હા,—એમ તે કહી ગયો હોએ, તે નહીં ચાલે. બનતાં સુધી મરનારનાજ શબ્દો જવાબમાં લખવા જોઇએ. તેની જાતમાહીતીનીજ બાબત જોઇએ.

૬ ઠું.—સાક્ષીદાર કોઇ કહી શકે ને કાયદાથી દાખલ થઇ શકે તેવોજ મજકુર જોઇએ. કર્ણોપકરણી, સાંભળેલી બાબતો, એવું કાંઇ ન જોઇએ.

૭ મું.—આવી મરતી વખતની જુબાની તોહોમતદારની તરફેણમાં, તેમજ વિરૂદ્ધ ગમે તેમ વાપરી શકાય.

૮ મું.—તેની જુબાનીના ભરોસાપણા ઉપર દોષ આણવા છુટ છે.

૯ મું.—તે જુબાની સંપૂર્ણ જોઇએ; થોડી જુબાની આપી હોએ, ને મરનાર તે સબંધી કાંઇ ખુલાસારૂપે વધઘટ કરવાનો હોએ તેટલામાં તે મરી જાએ, તો જુબાની અપૂર્ણ યા અધુરી ગણી, કામ લાગશે નહીં.

આ બાબત પોલીસ અમલદારને બહુ કામની છે મરતી વખતની જુબાની બનતાં સુધી કોઈ માજીસ્ટ્રેટ પાસે કસમ ઉપર લેવાડવી, ને તોહોમતદાર પકડાયો હોએ, તો તેને ત્યા રૂબરૂ હાજર રાખી 'ઓળખ' કરાવી લેવી તેટલો વખત કબી ન હોએ, તો દાક્તર આગળ, કોઈ બીજા આગળ, યા પોલીસ આગળ કરેલી જુબાની પણ ચાલશે ક્રી પ્રો કોડ. ૧૬૨ ની રકમ ૨ જીથી આમ કરવાની છુટ છે, અને પુરાવામા ગણાશે

"એક્સપર્ટ"—વૈદ્યક વિદ્યાના ખાસ જાણકાર તરીકે, પુરાવામા દાકતરની જુબાની લેવાય છે તેમજ "ફીગર ઈમ્પ્રેશન"—અંગુઠાની છાપથી સાબીતી લેવાય છે (કલમ ૪૫)

અંગુઠાની છાપની સરખામણી બાબત કલમ ૭૩ છે

હસ્તાક્ષર મેળવવા વગેરે બાબત કલમ ૭૩ છે

ફોજદારી કામમાં ચાલચલગતનો પુરાવો.

આ વિશેમાં કલમો ૫૩, તથા ૫૪ છે. કોઈ પણ ફોજદારી કામમાં તોહોમતદાર સારી ચાલચલગત અને સારી વર્તણુકનો છે, એમ તે સાબીત કરી શકે. (કલમ ૫૩)—તે નઠારી ચાલનો છે, એમ સામાન્ય નિયમે લગતી હકીકત ગણી પુરાવામાં આવ્યા નથી. (કલમ ૫૪). પણ તેની

સારી ચાલનો પુરાવો તેણે આપ્યો હોએ, તો પછી તેના જવાબમાં અને રદીઆ તરીકે, તે નઠારી ચાલનો છે, એમ સાબીત કરી શકાએ છે

અમુક શખસની ખરાબ ચાલજ જ્યાં "મુદ્દાની બાબત" છે, (જેમકે સારી ચાલ બાબત જામીન લેવાડવા વિગેરેમાં,) ત્યાં તો તેવો પુરાવો ગ્રાહ્ય છે. અને આ કલમથી બાધ નથી

પુરાવાનો બોજો

બ્રીટીશ કાયદાનો એવો સ્થાપિત નિયમ છે કે, દરેક શખસ, તેના ઉપર તોહોમત સાબીત થતા સુધી, નિરપરાધી છે એમ સમજવાનુ છે એવુ તોહોમત સાબીત કરવાને પુરાવાના કાયદાને અનુસરીને ગ્રાહ્ય એવો પુરાવો રજુ કરવો પડે, ને તે પુરાવો રજુ કરવાની ફરજ કોહોની, તેને લગતી વિગેરે બાબતમા કલમો ૧૦૧ થી ૧૧૪ છે

સ —હરેક ફોજદારી કામમાં પુરાવો આપવાનો બોજો કોને શીર સમજવો?

જ —જેને પોતાનો કેસ સાબીત કરવો હોય તેને શીર, કોઇ બાજુથી પુરાવો ન આપવામા આવે તો જે નિષ્ફળ થાએ, તેને શીર સમજવો. વળી, અમુક ગુન્હાહિત કૃત્યનો સમાસ અમુક અપવાદમાં થાએ છે, એવુ બતાવવાની જેની ઇચ્છા હોએ, તેણે તેમ બતાવવુ જોઇએ વળી અમુક બાબતની માહિતી યા જ્ઞાન ખાસ કરી અમુક શખસને છે એમ હોય, તો તે બાબત તેણે સાબીત કરવી પડે (કલમ ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૫, ૧૦૬).

બીજી બાબતો આ પ્રકરણમા કાયદામાં છે, તેની પોલીસને જરૂર નથી. કેટલીક બાબતનુ કોર્ટ અનુમાન પણ કરી શકે છે, અને માણસજાતની સામાન્ય રીતભાત, દુનિઆમા બનતા બનાવોનો કુદરતી નિયમ, એ વિગેરે ઉપર વિચાર કરીને, અમુક બાબતમાં અનુમાન કાઢી શકે. જેમકે, મેલાપીની જુબાની ને મુખ્ય બાબતોમાં ખરાપણાની પુષ્ટિ ન હોએ, તો માન્ય કરવા લાયકની ન ગણવી, અમુક ચોરી થયા પછી તુરત ચોરીનો માલ અમુક શખસના કબજામાં મળે, તે પોતાના એવા કબજા બાબત સતોષકારક ખુલાસો ન કરે, તો તેજ ચોર છે, યા તો ચોરીનો માલ જાણવા છતાં રાખનારો છે, એમ અનુમાન થઇ શકે. (ક. ૧૧૪).

સાક્ષીઓની સાક્ષી આપવાની યોગ્યતા.

સાહેદી આપવાને કોણ લાયક છે?—"સર્વ કોઈ શખસ શાહેદી આપવાને શક્ત છે એમ સમજવુ, પરંતુ કોર્ટની નજરમાં એમ આવે કે કાચી ઉમ્મરને લીધે, અથવા અતિશય જઈફીને લીધે, અથવા શરીરના કિવા મનના કાઈ રોગને લીધે, અથવા એવા પ્રકારના બીજા કોઇ કારણને લીધે, તેને જે સવાલ પુછવામા આવે, તે તે સમજી શકતા નથી, અથવા તે સવાલોના સમજણવાળા જવાબ આપી શકતા નથી, તો તે શખસો શાહેદી આપવા શકત છે, એમ સમજવુ નહી.

ખુલાસો—દિવાનો માણુસ શાહેદી આપવાને અશકત નથી, પરંતુ તેને સવાલ પુછવામા આવે, તે જો દિવાનાપણાના સબબથી તે સમજી શકતો ન હોએ, તો, તે અશક્ત છે" (કલમ ૧૧૮).

મુગો માણુસ પોતાની સાક્ષી જે રીતે સમજાવી શકાએ તેમ આપે, જેમકે ઉઘાડી કોર્ટમા લખીને, યા નિશાની બતાવીને (કલમ ૧૧૯).

કોઈ શખસ વિરૂદ્ધ ફોજદારી કામ ચાલતુ હોએ. ત્યારે તેનો ધણી યા ધણીઆણી સાક્ષી આપવા લાયક ગણવા (કલમ ૧૨૦).

કલમ ૧૨૩—રાજ્ય પ્રકરણ સંબધી કાંઈ માહીતી પ્રસિદ્ધ ન કરેલાં એવાં દફતરથી કોઈ શખસને મળી હોય, તો તેને તે બાબત જુબાની આપવા દેવાશે નહી

કલમ ૧૨૪—જાહેર હિતને ખલેલ થાએ, એવી કોઇ બાબત ભરૂસા ઉપર કોઈ સરકારી અમલદારને મળી હોએ, તો તેમ તેને લાગેથી, તેવી હકીગત ઉઘાડી પાડવાને તેને ફરજ પાડી ન શકાએ

સ.—પોલીસને પોતાના બાતમીદારનું નામ આપવાની ફરજ પાડી શકાય કે?

જ.—નહી. ગુન્હો કર્યાં સબધી જેની મારફતે યા ગુન્હાને સબધે કોઇ તરફથી બાતમી પોલીસને મળી હોએ, તેવા કોઇ બાતમીદારનુ નામ આપવાની તેને ફરજ પાડી શકાતી નથી. (કલમ ૧૨૫).

સ.—કોઇ જવાબ આપવાથી પોતે દોષીત ઠરે તેવું હોએ, ત્યારે સાક્ષીદારને તેવા સવાલનો જવાબ આપવા ફરજ પડાએ કે?

જ.—મુકરદમાની બાબતને લગતી કોઇ મુદ્દાની બાબત ઉપર એવો સવાલ પુછ્યો હોએ, તો તેણે જવાબ આપવોજ પડશે. માત્ર એટલુજ ઠર્યું છે કે, આ પ્રમાણે ફરજ પાડવાથી આપેલા જવાબથી તેને કેદ પકડવો યા તેના ઉપર ફોજદારી ચલાવવી અથવા એવાં કોઈ કામમાં તેની વિરૂદ્ધ સાબીત કરવુ, એમ ઉપયોગ થઈ નહી શકે, પણ તેવા જવાબથી પ્રતિજ્ઞા ઉપર ખોટી જુબાની આપ્યાનુ કામ ચાલવા સરખું હશે, તો ચાલી શકશે. (કલમ ૧૩૨).

સ.—મેલાપીની એટલે સહતોહોમતદારની જુબાની બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ—મેલાપીને કોઈ તોહોમતદાર વિરૂદ્ધ લાયક સાક્ષી ગણવો, અને તેની પુષ્ટિમા પુરાવો ન લેતા ફક્ત તેનીજ જુબાની ઉપર શિક્ષાનો ઠરાવ કરવામાં આવે તો, તે ગેરકાયદે નથી. (કલમ ૧૩૩)

નોટ.—મેલાપીને ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૩૩૭ પ્રમાણે માફી આપીને સાક્ષીદાર તરીકે લઈ શકાએ છે તે વિશે આ ચોપડીમા પાને ૧૦૭-૧૦૮ માં હકીગત આપી છે મેલાપીની જુબાની સાક્ષીદાર તરીકે લેવાના કેટલાક રસ્તા ઠરેલા છે, ૧ લો.—માફી આપીને, ૨ જો –શિક્ષાનો ઠરાવ તેના ઉપર થયો હોએ, ને પછીથી બીજા સહતોહોમતદાર ઉપર તે કેસ ચાલે ત્યારે તેની સાક્ષી એવા પછીના કામમા લેવાય, ૩ જો.—મેલાપી તરીકે પકડાઈ પછી તેને "ડીસ્ચાર્જ" કરી છોડયો હોએ, તોપણ લેવાય, ૪ થો.—ગુન્હો એક હોએ, પણ કેસ જુદા જુદા ચાલે તો તેના ઉપરના તોહોમતનો નિકાલ થતાં પેહેલાં પણ, બીજા કેસમાં જુબાની લેવાય, ૫ મો.—મેલાપી છતાં, જેને હજુ ગુન્હા સારૂ તોહોમતદાર તરીકે પકડયો નહોએ. યા ઈન્સાફ ઉપર મુકયો ન હોએ તો. આ પ્રમાણેની ગમે તે કોઈ રીતે મેલાપીની જુબાની પ્રતિજ્ઞા ઉપર લઈ શકાય.

તેની જુબાનીના ઉપયોગની બાબતમાં,—કાયદાથી આવી જુબાની અગર તે પુરી ભરોસાદાર લાગતી હોએ, સચ્ચાઈની ખાત્રી થતી હોએ, જુબાનીમાં કાંઈ સરાહગત યા જુદાણું નથી, અને તેની કીંમતની કસોટી તેટલાથીજ થઈ શકે છે, એમ જણાતુ હોએ, તો તેટલાજ ઉપરથી શિક્ષાનો ઠરાવ કોઈ કોર્ટ કરવો તે ગેરકાયદે નથી.

પણ,—હાઈ કોર્ટના અસંખ્ય ફેસલાઓને આધારે એવુ ઠર્યુ છે કે, આ કલમ ૧૩૩ સાથે પુરાવાના આક્ટની કલમ ૧૧૪મી પણ વિચારમાં લેવી જોઇએ. તેમાં એમ છે કે, દુનીઆના ચાલુ ક્રમ પ્રમાણે એવું અનુમાન કોર્ટ કરી શકે, કે યોગ્ય અને મુદ્દાની બાબતોમાં બીજી પુષ્ટિ ન હોએ, તો મેલાપીની જુબાની ભરોસા પાત્ર ગણવી નહી

તેથી ડહાપણની રૂલ જેને કાયદાનો આધાર છે, તે આવી ઠરી છે કે, મેલાપીની જુબાની સામાન્ય રીતે દુષિત અને રંગેલી તરીકે ગણીને, તેની જુબાનીની પુષ્ટિમા, મુદ્દાની બાબતમાં, બીજા સ્વતંત્ર પુરાવાની અવસ્ય જરૂર છે. અને જ્યા સુધી ગુન્હો બન્યો તે બાબતમાં, તેમજ અમુક તોહોમતદારનો તે સાથે સંબધ છે,—એ બે બાબતોમા વધુ પુરાવો ન હોએ, ત્યા સુધી શિક્ષાનો ઠરાવ થઇ ન શકે લાલચને લીધે, યા ઈર્ષા, દ્વેષ, દુસ્મનાઈ, વગેરે અનેક કારણોને લીધે મેલાપીને જુઠુ બોલવાની ઇચ્છા હમેશા રહે છે, એમ ગણીને, કોઇને ગેરઇન્સાફ ન થવાને ખાતર આ સાવચેતીનો નિયમ ઠર્યો છે.

પરંતુ, જે કામ કાંઈ ઉતરતા પ્રકારનુ છે,—જેવુ કે લાંચ રૂશવતનો કેસ,—તેમા મેલાપીની જુબાનીને આવી પુષ્ટિની જરૂર ગણાતી નથી કેમકે આપનાર યા મદદ કરનાર પોતાની સામેલગીરી બતાવવાથી પોતાને માથે શિક્ષાનુ જોખમ હોરી લે છે તેથી તેને પુષ્ટિની જરૂર ગણી નથી આ પ્રમાણે મુબઈ હાઈ કોર્ટે ઘણાં ફેસલામાં ઠરાવ્યુ છે

સાક્ષીની સંખ્યા.—આટલા, અથવા અમુક સખ્યા સાક્ષીની હોએ, તોજ ગુન્હાની સાબીતી થાએ એવુ નથી ભરોસાને સપુર્ણ રીતે પાત્ર એવો એકજ ફક્ત સાક્ષી હોએ, તો પણ સાબીતીનો ઠરાવ, કોર્ટને યોગ્ય લાગે તો, કરી શકે. (ક. ૧૩૪.)

સાક્ષીઓની તપાસણી બાબત.

સ.—કોઇ કેસમાં, સાક્ષીઓની તપાસણીનો ક્રમ વગેરે શી રીત છે?

જ.—જે પક્ષકારે, કોઈ શખસને પોતાના શાહેદ તરીકે બોલાવ્યો હોએ, તે સાક્ષીને તપાસે, તેને **"મુખ્ય તપાસણી"** કેહેવાય. તે સર્વેથી

પેહેલી થાએ તે પછી,—તેની વિરૂદ્ધ પક્ષવાળો તેની ઇચ્છા હોય તો તેને તપાસે તેને,—"**ઉલટ-તપાસણી**" કેહેવાય, ને તે પછી જરૂર લાગે તો, બોલાવનાર પક્ષ ફરીથી તેને તપાસે તે—"**ફરી તપાસણી**" કહેવાય

હરેક તપાસણીમા લગતા સવાલજ પુછાએ, પણ "**મુખ્ય તપાસણી**"માં જે બાબતો ઉપર સવાલો પુછયા હોએ, તેટલીજ બાબત ઉપર "**ઉલટ તપાસણી**"મા પુછવુ, એવુ કાંઇ નથી. ગમે તેટલી બાબતો ઉપર પુછાએ, પણ માત્ર તે **લગતી બાબત** જોઇએ

"**ફરી તપાસણી**"નો હેતુ એવો છે કે "**ઉલટ તપાસણી**"મા પુછેલા સવાલથી અપાએલા જવાબનો યોગ્ય ખુલાસો કરવો. નવી હકીગત તેમા પુછાએ નહી અગર પુછવાની જરૂર હોએ, તો કોર્ટની પરવાનગીથીજ તેમ થઇ શકે, અને એવી બાબતો ઉપર "**ઉલટ-તપાસણી**" કરવાનો સામા પક્ષને હક છે (કલમ ૧૩૭, ૧૩૮)

સ.—"સૂચક સવાલ"—કોને કેહેવાય?

જ—સવાલ પુછનાર જે જવાબની "આશા રાખતો હોય, તેવા જવાબ સૂચવનાર સવાલને" સૂચક સવાલ કેહેવાય (કલમ ૧૪૧)

સ.—સૂચક સવાલ કયારે પુછી શકાએ, ને કયારે ન પુછાએ?

જ—'સૂચક સવાલ'—ઉલટ-તપાસણીમા પુછવા હક છે. 'મુખ્ય તપાસણી' માં સામી પક્ષવાળા હરકત કરે તો પુછાએ નહી, તેમ 'ફરી-તપાસણી'માં પણ પુછાએ નહી. પણ જે બાબતો માત્ર પ્રસ્તાવના રૂપે છે, અથવા જે પૂરતી રીતે સાબીત થઇ છે એમ કોર્ટને લાગે, તે બાબતમાં 'મુખ્યતપાસણી'માં સૂચક સવાલ પુછાએ. (કલમ ૧૪૨, ૧૪૩)

નોટ.—કાયદામા એવી છુટ છે કે "સુચક સવાલો" ઉલટ તપાસણીમાં પુછાય પણ તેથી કાંઇ એમ ઠરતુ નથી કે જે જવાબો જોઇતા હોએ, તે સાક્ષીના મ્હોમાંજ મુકવા, અને જ્યારે કોઈ સાક્ષી પોતાની જુબાની આપવાની ઢબથી તથા રીતભાતથી એમ બતાવી આપે, કે સામી બાજુની ઇચ્છા અનુસાર જવાબ આપવા તે બહુ ઇંતેજાર છે, ત્યારે એવા "સૂચક સવાલ" પુછવા કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. તેથી તેમ હકીગત હોએ, ત્યારે

કોર્ટને તેવી અરજ કરેથી, હકીગત ઉપર વિચાર થઇ "સૂચક સવાલો" અમુક તૈયાર રૂપમાં પુછવા નહી દે, એમ બનશે.

એવો સાક્ષી કોઈ એવા 'સૂચક સવાલ'નો જવાબ આપશે, અને સામી પક્ષની તરફેણમાં જવાબ આપવાની અતિ આતુરતા અને ઉત્કંઠા જણાવે, તો કોર્ટ તેની તે રીતે આપેલી જુબાની ઉપર ભરોસો બહુ ઓછો રાખશે. આવા જવાબથી સંતોષકારક સાબીતી કદી ગણાશે નહી

સવાલો પુછતાં ધુરકવું, ઘાંટા પાડવા વિગેરે બાબત—કેટલીકવાર સાક્ષીઓને સામા પક્ષવાળો વકીલ સવાલ પુછતા જોરથી બરાડા યા ઘાટા પાડી,—યા ધુરકીયાં કરી,—યા ગુસ્સાનો આવેશ બતાવી,—યા તડકાવી, સવાલો પુછે છે નબળો સાક્ષી, યા અભણ ગામડીયો, યા સીધો સાદો માણસ જે કોર્ટના કામથી અજાણ છે, તે આ રીતે કારણ વગર ગભરાઈ જાએ છે, ને જવાબમા ઘોટાળો કરે છે આવી વખતે 'પ્રૉસીકયુશન' ચલાવનારની ફરજ એ છે કે સાક્ષીને સારૂ કોર્ટનુ રક્ષણ માંગવુ, કોર્ટ તેવુ જાણશે, તો જરૂર રક્ષણ આપશેજ સાક્ષીદાર કોર્ટમા સાક્ષી આપવા આવે છે, તેમા તે માત્ર જાહેર ફરજ ના હિતમાજ આવે છે એમ સમજવુ. તેથી તેની પ્રત્યે અઘટિત યા ગેરવાજબી વર્તણુક કોઇ વિચારવંત કોર્ટ કબુલ કદી રાખશેજ નહી એક કાયદાના નામાંકિત પુસ્તક કર્ત્તાના શબ્દમાં કહીએ તો,—"**બ્રાઉબીટીંગ**" યા ધુરકવુ, ડબાવવુ,—એ એવા પ્રકારનો ગુન્હો છે, કે અગર તે ગુન્હામા કોર્ટ પોતે "મેલાપી" ન થાએ, તો કોઈ પણ વકીલ તેવો ગુન્હો કરી શકેજ નહી

સ.—પોતાના સાક્ષીની, તેને બોલાવનાર પક્ષ 'ઉલટ તપાસણી' કબી કરી શકે ?

જ.—સામાન્ય રીતે થઈ ન શકે, પણ તે કબી ઉપરા ઉપરી વિરૂદ્ધ જવાબ આપીને, પોતાની વિરૂદ્ધ વલણ દેખાડે, યા પોલીસમા જુબાની આપ્યા પછી કોર્ટમાં ફરી જઈ, વિરૂદ્ધ જવાબો આપી વિરૂદ્ધ વલણ દેખાડે, તો કોર્ટની પરવાનગીથી તેને 'સામો સાક્ષી' ગણી, તેને 'ઉલટ-સવાલ' પુછી શકીએ (કલમ ૧૫૪) એ પ્રમાણે પરવાનગી આપ્યા પછી 'ઉલટ-તપાસણી'માં તેના ભરોસા ઉપર દોષ આણવાના સવાલો પણ પુછી શકાએ.

નોટ.—એક બે સવાલોના જવાબ સામા આપવાથી તેને ' વિરૂદ્ધ સાક્ષી'— ' હૉસ્ટાઇલ-વીટનેસ' ગણાએ નહીં. પણ વધારે જવાબો પછી તેની વલણ વિરૂદ્ધજ છે, એમ પુરતી રીતે દેખાએ, તોજ આમ પરવાનગી મળશે. તે વગર કોર્ટ પરવાનગી નહીં આપે

લખીતવાર આગળની કોઇ જુબાની ઉપર 'ઉલટ-તપાસણી.'—કેસને લગતી બાબતમાં કોઈ સાક્ષીએ આગળ લખીત જુબાની આપી હોએ, યા આપેલી જુબાની લખી લેવામાં આવી હોય, તો તે જુબાની તેને બતાવ્યા વગર, અને સાબીત કર્યાં વગર, તે ઉપર તેની 'ઉલટ-તપાસણી' થઈ શકશે, પણ અગર તેને તે લખાણને આધારે જુઠો પાડવાની ધારણા હોય ત્યારે, તે લખાણ દાખલ કરતાં અવલ, જે ભાગોથી તેને જુઠો પાડવાની ધારણા રાખી હોએ, તે તેને વાચી બતાવવા જોઇએ. (કલમ ૧૪૫) તેનુ ધ્યાન તે ઉપર ખેચવુ જોઇએ, એ જરૂરનુ છે

નોટ —ક્રી. પ્રો કોડ. કલમ ૧૭૨ મુજબની ડાયરી, સામાન્ય રીતે, પક્ષકાર જોઇ શકે નહી. પણ કોઇ પોલીસ અમલદારને જુઠો પાડવા તેનો ઉપયોગ કોર્ટ કરે, તો આ કલમ પ્રમાણે તેને બતાવવી જોઇએ

સ.—' ઉલટ-તપાસણી 'માં 'સૂચક સવાલો' શિવાએ, બીજા કેવા સવાલો પુછાય?

જ.—નીચે મુજબના સવાલો પુછી શકાએ ,—

૧ લુ.—શાહેદ મજકુર સાચુ બોલે છે કે નહી, તેની પરીક્ષા લેવા બાબત ,

૨ જુ.—તે કોણ છે, તથા તેની સંસારમાં કેવી સ્થિતી છે, અથવા

૩ જુ —તેની ચાલચલગતને હાનિ લગાડી તેના ઉપરનો ભરોસો નબળો પાડવા બાબત , આવા સવાલોના જવાબ ઉપરથી પ્રત્યક્ષ કિવા પરંપરા સંબધે શાહેદ મજકુર ગુન્હામાં આવે એવુ થતુ હોએ, અથવા જવાબ મજકુર તેને દ્રવ્ય દંડને કિવા કાયદો તોડવાની ગુન્હેગારીને પાત્ર કરતો હોએ, અથવા તે ઉપરથી પ્રત્યક્ષ કિંવા પરંપરા સંબધે તે દ્રવ્ય દંડને કિંવા કાયદો તોડવાની ગુન્હેગારીને પાત્ર થાય, એવું થતું હોએ, તોપણ સવાલ મજકુર પુછી શકાએ છે. (કલમ ૧૪૬).

નોટ.—આવા સવાલો કેસને લગતી મુદ્દાની બાબતોમાં હોએ, તો કલમ ૧૩૨ પ્રમાણે જવાબ દેવાની તેને ફરજ પડાએ. તેમજ આવા સવાલો, બહુ દૂર વખતના બનાવ બાબત હોએ,—અથવા બાબત બહુજ નજીવી હોએ તો, યા સાક્ષીની જુબાનીની અગત્યતા ઉપર વિચાર કરતાં, તે પુછવા દેવા વ્યાજબી નથી, એમ લાગે, તો કોર્ટ પુછવા નહીં દે. (કલમ ૧૪૮).

આવા સવાલોના જવાબ અપાઇ ગયા બાદ તેના વિરૂદ્ધ સામાન્ય રીતે પુરાવો અપાઇ ન શકે; પણ પક્ષપાત જણાય તો, યા પેસ્તર સજા થયા છતાં, ના કહે, તો તેની વિરૂદ્ધ પુરાવો અપાએ, તે વિશે કલમ ૧૫૩ જોવી.

સ.—સાહેદના ભરૂસા ઉપર દોષ આણવાનો હેતુ હોએ, તો કેવા સવાલ પુછી શકાએ?

જ.—સામા પક્ષવાળા, અગર કોર્ટની પરવાનગીથી જે પક્ષે તેને બોલાવ્યો હોએ, તે,—નીચે પ્રમાણે દોષ લાવવા સવાલો પુછી શકે છે.—

"(૧) જે શખસો એવી શાહેદી આપે છે કે શાહેદ મજકુરને હમે પીછાનીએ છીએ, તે ઉપરથી હમે તેને ભરોસાને પાત્ર માનતા નથી. તેવા શખસોના પુરાવાથી

(૨) પુરાવો આપવાને શાહેદ મજકુરને રૂશ્વત આપવામા આવી છે, અથવા આપવા માંડેલુ, તે કબુલ કરવામા આવ્યુ છે, અથવા તેને હર કાંઈ બીજી અયોગ્ય લાલચ મળી છે, એવુ સાબીત કર્યાથી,

(૩) શાહેદ મજકુરની શાહેદીના જે ભાગવિરૂદ્ધ પુરાવો આપી શકાતો હોએ, તે ભાગ, પેસ્તર તેની કહેલી અથવા લખેલી હકીકતથી વિરૂદ્ધ છે, એવુ સાબીત કર્યાથી,

(૪) જ્યારે કોઇ શખસના ઉપર બળાત્કાર સંભોગ કર્યાને માટે, અથવા બળાત્કારે સ્ત્રીગમન કરવાની કોશિસને માટે, ફોજદારી મુકરદમો ચાલતો હોય, ત્યારે ફરીઆદ કરનાર ઓરત બહુ કરીને બદચલણની છે, એવો પુરાવો આપી શકાય છે (કલમ ૧૫૫).

કલમ ૧૫૬.—કોઇ સાક્ષી લગતી જુબાની આપે, ત્યારે, તેની પુષ્ટિ સારૂ બીજી હકીગત બની હોએ, તે વિશે સવાલો પુછાએ.

કલમ ૧૫૭.—કોઇ સાક્ષીએ જુબાની આપી હોએ, તેજ બાબત તેણે આગળ કાંઇ જુબાની આપી હોએ, તો તેના ખરાપણાની પુષ્ટિમાં આગલી જુબાની રજુ કરી શકાએ. મરતી વખતની જુબાની કલમ ૩૨ પ્રમાણે લેવાયા

બાદ, તે શખસ જીવે, તો તેની આગલી જુબાની એ રીતે પુષ્ટિ સારૂ સાબીત કરી પુરાવામા દાખલ થઇ શકાએ છે.

ક્રી. પ્રો. કોડ કલમ ૧૬૨ માં ફરમાવ્યું છે કે પોલીસ આગળ થએલી જુબાની પુરાવા તરીકે ન વાપરી શકાએ, તે કાયદાને તો આ કલમ લાગુ નથી.

સ.—યાદદાસ્ત તાજી કરવા બાબતમાં શું કાયદાના નિયમો છે?

જ.—કોઇ શખસની શાહેદી થતી વખતે, જે બાબત ઉપર તેને સવાલ પુછવામા આવે, તેવે વખતે, તે બાબતમા પોતે કાંઈ લખાણ તે વખતે કરેલુ હોએ તો તે,—અથવા એટલી તુરત મુદતમા તે પછી કર્યું હોએ, કે તે બાબત તેની યાદદાસ્તમા તાજી હતી એમ કોર્ટને લાગે, તો તે—લખાણ જોઇ, પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરી શકે છે અગર કોઈ બીજાએ એટલા વખતમા કાઇ તેવુ લખાણ કર્યુ હોએ, અને સાક્ષીદારે વાંચ્યુ ત્યારે તે ખરૂ છે એમ જાણતો હોએ, તો તે ઉપરથી પણ યાદદાસ્ત તાજી કરી શકે છે,—એવા લખાણની નકલ ઉપરથી પણ યાદદાસ્ત તાજી કરી શકે,—જો અસલ લખાણ રજુ ન થઇ શકવા બાબતમા કોર્ટને સંતોષકારક ખુલાસો થાએ તો (કલમ ૧૫૯)

ઉપર પ્રમાણે યાદદાસ્ત તાજી કરવા કાંઇ લખાણ વાપર્યુ હોએ તે, સામી બાજુવાળા માગે, તો બતાવવુ જોઇએ, અને તે ઉપર તે 'ઉલટ—તપાસણી' કરી શકે. (કલમ ૧૬૧)

નોટ—પોલીસ અમલદાર પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા ખાતર જો પોલીસ ડાએરી, યા કેસના પોતાના પોલીસ ટીપણો કોર્ટમા જુએ, તો તે સામી બાજુવાળાને જોવાનો હક થાએ છે તેથી પોતાની યાદદાસ્ત તાજી કરવા તે કોર્ટમા વાપરવાજ નહી પણ ઘેરથી વાચી યાદ રાખવુ, યા પેનસીલથી જરૂરજોગ ટાંચણ પોતે સમજે તેટલી અને તેવી, કરી લેતા આવવુ અલબત, તે ટાંચણ પણ કોરટમા વાચવામા લેવાય, તો સામી બાજુને જોવાનો હક છે.

કલમ ૧૬૫—જડજ, યા માજીસ્ટ્રેટને, કોઈ લગતો યા ન લગતો, ગમે તે સવાલ, ગમે તે વખતે, સાચું શોધી કાહાડવા સારૂ પુછવાનો હક છે. કોઈ બાજુવાળા તેવા હકની બાબતમાં હરકત કરી શકે નહી.

"ડીમીનર."—સાક્ષીદારના હાવભાવ.—સાક્ષી આપતાં સાક્ષીદારના મોંહોની શિકલ,—અણધારેલા સવાલથી ગભરાવું,—જવાબમાં

ઢીલ કરવી,—વગેરે સાક્ષીની રીતભાતની અકુદરતી અને વિચિત્ર રીતભાતથી તેની સાક્ષીના સાચાપણા ઉપર યા ખોટાપણા ઉપર વિચાર થઈ શકે છે અને ક્રી પ્રો કોડ કલમ ૩૬૩ મા આવો **"ડીમીનર"**—યા રીતભાત જોઈ જરૂર લાગે તો તે સાક્ષીની જુબાની નીચે કોર્ટ તેવી ટીકા નોધી શકે છે

પ્રકરણ ૧૨ મું.

દફતર તપાસણી બાબત.

પોલીસ સબ ઇન્સ્પેકટરોની ઑફીસમા જે જે દફતરો રાખવામા આવે છે, તે તપાસવા બાબત પદ્ધતિ. સક્ષેપ્ત રીતે આ જગ્યાએ આપવી યોગ્ય છે

ગુન્હા રજીસ્ટર —સરકારના ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણે આ **"ગુન્હા રજીસ્ટર,"** જેને—**"ક્રાઇમ-રજીસ્ટર,"** પણ કેહેવાય છે, તે રાખવામા આવે છે અને તેના કોષ્ટકો એવી રીતે યોજેલા હોય છે કે,—અમુક ગુન્હાની ફરીઆદ થાએ, ત્યારથી તપાસ થઈને છેવટ તે બાબત શુ પરિણામ આવ્યુ, તે બધુ તેમાજ જાણી શકાય છે આ ગુન્હા રજીસ્ટર માત્ર "કાગ્નીઝેબલ"—એટલે પોલીસ અખત્યારી ગુન્હાઓ બાબતનુજ હોએ છે એ રજીસ્ટરમા કોઇ "નૅાન કાગ્નીઝેબલ" ગુન્હો નોધાયજ નહી આમ છે, તેથી તેને **"કાગ્નીઝેબલ ગુન્હાનું રજીસ્ટર"** કેહેવુ વધારે બધ બેસતુ અને ઉચ્ચિત છે. જે ગુન્હાઓની ફરીઆદ પોલીસ પાસે ક્રી. પ્રો કો. ક. ૧૫૪ મુજબ નોધાય છે, અને જે ઉપરથી પોલીસ પોતાનાજ અખત્યારથી—"સુઓ મોટુ"—તેવા કૅાગ્નીઝેબલ કામમા કાયદા મુજબ તપાસ ચલાવે છે, તે ગુન્હાઓ તેમા નોધાય. ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પોતે પણ તાલુકાવાર આવુ રજીસ્ટર રાખે છે.

જે કૅાગ્નીઝેબલ ગુન્હાઓની હકીકત માજીસ્ટ્રેટ પાસે પરભારી જાએ, ને ત્યાથી કાયદેસર તપાસ માટે પોલીસ પાસે આવે, તેવા ગુન્હાઓ, એજ રજીસ્ટરમા બીજા ભાગમાં દાખલ કરવામા આવે, તેમ હુકમ છે.

અને માજીસ્ટ્રેટ તરફથી તપાસ માટે તે આવેલા, એમ સમજવા સારૂ સજા માટે $\frac{\text{એમ}}{૧}$, $\frac{\text{એમ}}{૨}$, $\frac{\text{એમ}}{૩}$, એ રીતે તેના નંબરના કોષ્ટકમાં લખવું.

આ ઉપરથી એટલુ તો સ્પષ્ટ છે કે, "નૉન-કાગ્નીઝેબલ" ગુન્હાની ફરીઆદ આ ગુન્હા રજીસ્ટરે દાખલ થઇ શકતી નથી. તેને માટે જુદુંજ રજીસ્ટર યા બુક છે કલમ ૧૫૫ (ક્રી. પ્રો કોડ) પ્રમાણે આવેલી ફરીઆદ તેમા દાખલ થાએ છે

ગુન્હા રજીસ્ટરનો મુકાબલો કરવાની રીત:—આ કૉગ્નીઝેબલ ગુન્હા રજીસ્ટરનો મુકાબલો કરતી વખતે પાસે હાજર રાખવાની ચોપડીઓ તથા કાગળો આ છે—કલમ ૧૫૪ પ્રમાણેની ફરીઆદ બુક (ફૉર્મ ન ૧૪), ગુન્હા રજીસ્ટર, કેસ ડાએરી, કેદી પકડયાના કલમ ૬૨ પ્રમાણેના રીપોર્ટનુ રજીસ્ટર, મુદ્દામાલનુ રજીસ્ટર, આ શિવાય કેટલાક તુમારો ને ચોકશીના કાગળોની જરૂર પડે છે, અને તે કયા કયા, તે બાબત આપણે આ તપાસણીની તપસીલ આપતાં બોલીશુ ગુન્હા રજીસ્ટર તથા બીજી બુકો જ્યા સીક્કા તથા સહીની જરૂર છે, ત્યાં બરાબર છે કે કેમ તે તપાસવુ. અનુક્રમ નબર લખ્યા, પછી કોષ્ટક ૨ થી ૭ એ ફરીઆદ ફૉર્મ નં ૧૪ માંથી લખાએ છે, તેથી તે મુકાબલ કરતા મળતા આવે, પછી કલમ ૬૨ ઉપરથી / ભરવુ જામીન ઉપર યા કેદમા જેમ હોય તેમ બતાવવુ, તે હીયા, અને ૨૪ કલાકથી જાદે અટકમાં રાખવા મજુરી મળી હોએ, તો તેવો શેરો ત્યાં લખાએ; કોષ્ટક ૮ થી ૧૨ હકીકત ઉપરથી લખાય, કોષ્ટક ૧૩ માં કમીટ કર્યો તો કયા અને કયારે,—યા કલમ ૧૭૩ પ્રમાણે રીપોર્ટ કર્યો હોએ તો તે સારૂ તે રીપોર્ટ કઢાવી મુકાબલો કરવો, ચૌદ દિવસ પછીની તપાસ સારૂ વખતોવખત પોલીસ હજુરથી મંજુરી મળી હોએ, તે દેખાડી છે કે કેમ, તેની હીયાંજ ખાતરી કરવી. કોષ્ટક ૧૪, ૧૫ લાલ શાહીથી આખર નિકાલની બાબતમાં—કલાસ વારી, સમરી હુકમ, શુ શિક્ષા,—યા છોડી મુકયો હોએ તો તે,—તથા કમી કરવા હુકમ થયો હોએ તો—કમી—વર્ગ ક—વિગેરે જેમ હોએ તેમ લખાએ છે. શિક્ષા થઈ હોએ તો તોહોમતદારોની સંખ્યા વિગેરે લખાએ. જો પડત ગુન્હામાં રાખવા હુકમ થયો હશે તો તેમ

લખાએ. આ સારૂ મુકાબલામાં ઉપર કહેલા કાગળો, કેસ ડાએરીઓ વિગેરે ઉપરાંત, ફાઈનલ રીપોર્ટો, સમરી હુકમો વિગેરે, તથા પોલીસ હજુર ઑફીસથી કેસની તપાસ બાબતમાં જે મજુરી વખતોવખત મેળવી હોય,—તે વિગેરેનો મુકાબલો થાય મુદ્દામાલ જે કેસમાં આવેલો હોએ, તે મુદ્દામાલ રજીસ્ટરમા ચઢેલો છે કે કેમ, તથા માજીસ્ટ્રેટને ત્યાં મોકલ્યો હોએ, ત્યા તેવા શેરાઓ થઈ તારીખ સાથે અમલદારીની સહી થઇ છે કે કેમ તેની ખાતરી કરવી જોઇએ.

આ શિવાય, સ્ટૉક એકાઉન્ટ બુકો પદ્ધતિસર રાખેલી છે કે કેમ, તે જોઇ, "ડેડસ્ટૉક" તપાસવો રોજમેળ, વાઉચરો, બીલો મેળવીને તસલમાત સિલક તપાસવી ઝેરના પડીકાનો રોજમેળ જોઈ, પડીકાની સિલક મેળવવી સ્ટેશન ડાએરી બુક કાળજીથી તપાસવી આવકજાવક બુકો,—'એ' તથા 'બી'ના પત્રકો વિગેરે જોવા કંટીજટ ખરચ વિગેરેના હિસાબ રીતસર છે કે કેમ, તે જોવા. ગોળી બહાર પત્રકો તથા મુદતી પત્રકોની ફાઇલો તપાસવી કેદી ભથાંના હિસાબ વિગેરે બરાબર તપાસવા આ પ્રમાણે દફતરો ઘણાજ કાળજીથી તપાસવા. આ માત્ર બહુજ ટુંકમાં સમજુત એક ધોરણ દેખાડવાના હેતુથી આપી છે.

"આઉટ પોસ્ટ" માં,—"પેટ્રોલ" બુકો તપાસવી પોલીસ પટેલની બુકો મંગાવીને, તે "બીટ"—હદની પેટ્રોલ બુક, તથા પટેલની સહી, તથા કાન્સ્ટેબલ જે પેટ્રોલ કરનાર હોએ, તેની સહીની તારીખો મેળવવી. ઝેરના પડીકાંનો હીસાબ તથા પડીકાં કવચીત સીલકે હશે, તો તે રૂબરૂ જોવા ફરીઆદ બુક જોવી પેટ્રોલ—એટલે ફેરણી બુકોમાં પોલીસ કાન્સ્ટેબલે શુ શુ કામગીરી બતાવી છે, તે જોઇ, સામાન્ય ચાલુ લખાણ માત્ર લખીને ચોપડી ભરતો જણાય તો, તે વિશે તેને ખુલાસા પુછી તેને યોગ્ય સમજુત હવે પછીને સારૂ આપવી. આ ફેરણી બુકો, ને વિશે એમ સમજવુ કે "આઉટ પોસ્ટ" મા નોકરી કરનારની કામગીરી તથા કરેલી નોકરી તથા હાજરી બાબતની, એક જાતની ડાએરીજ છે. કાન્સ્ટેબલોનુ કાયદાનું જ્ઞાન કેવુ છે, તે તપાસવુ, તે સારૂ સવાલો પુછવા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પરચુરણ આક્ટોની બાબતમાં.

રેલવે આક્ટ. સને ૧૮૯૦નો ૯ મો

વાખ્યા.—"**રેલવે**"—આ સજ્ઞામા ઉતારૂ અથવા માલ સાર્વજનિક રીતે લઇ જવાની રેલવે અથવા રેલવેનો કોઇ પણ ભાગ એવો સમજવો અને તેમાં રેલવેને લગતી જમીનની હદ બતાવનારી વાડ માહેની અથવા બીજી હદ નિશાન-માની સઘળી જમીન, રેલવેના કારણ સારૂ બાંધેલા સઘળા સ્ટેશનો, વખારો, કારખાના, આરીસો રેલવે ટારીકના કારણ સારૂ જળાશય ઉપર વપરાતી તરો, વાહાણ, મછવા, ત્રાપા જે રેલવેનો વહીવટ ચલાવનારના તાબામા હોય, તેનો સમાસ થાએ છે

રેલવેનો નોકર—એ સજ્ઞામા રેલવેનું કામ કરવાના સબંધમા રેલવે 'આડમીનિસ્ટ્રેશને' ચાકરીમા રાખેલો કોઇ પણ માણસનો સમાસ થાએ છે.

કલમ ૯ પ્રમાણે સત્તા—અકસ્માત થયા પછી મરામત કરવા સારૂ વગેરે કામ સારૂ રેલવે પાસેની કોઇ પણ જમીન ઉપર થોડો વખત માટે પ્રવેશ કરવાની સત્તા છે

રેલવે ઉપર અકસ્માત બાબત રીપોર્ટ વિષમાં.—નીચે પ્રમાણે અકસ્માતો થાએ, એટલે—

(અ) જે અકસ્માતથી માણસના જીવની હાની થઇ હશે અથવા ઈંડિયન પીનલકોડમાં વ્યાખ્યા કર્યા પ્રમાણે મહાવ્યથા થઇ હશે, અથવા ભારે નુકસાન થયુ હશે તેવો અકસ્માત;

(બ) જે ટ્રેનો પૈકી એક ઉતારૂની ટ્રેન હોય એવી ટ્રેનોનુ સામસામુ અથડાવું તે;

(ક) ઉતારૂ લઇ જનારી ટ્રેનોનું અથવા તેના કોઇ પણ ભાગનું રેલ ઉપરથી નીચે ઉતરી આવવુ તે,

(ડ) જે જાતના અકસ્માતથી હમેશાં માણસના જીવની હાની થતી હોય અથવા ઉપર કહેલા પ્રકારની મહાવ્યથા થતી હોએ, અથવા માલને ભારે નુકસાન થતું હોય, એવો અકસ્માત;

(ઇ) ગવર્નર-જનરલ-ઇન-કાઉન્સીલ આ અર્થે ઈંડીઆ ગેઝીટમાં જાહેર ખબર છપાવી પ્રસિદ્ધ કરે તેવા બીજા કોઇ પ્રકારનો કોઇ પણ અકસ્માત;

ત્યારે રેલવે એડમીનીસ્ટ્રેશને નકામી ઢીલ ન કરતા, તે અકસ્માત બાબતની નોટીસ સ્થાનિક સરકારને, તથા તે રેલવે સારૂ નિમાયલા ઈન્સ્પેક્ટરને મોકલવી જોઇએ, અને જ્યા અકસ્માત બન્યો હશે, ત્યાંથી છેક નજીક હશે, તે સ્ટેશન માસ્તરે, અથવા તે ભાગ, જે રેલવેના નોકરને સ્વાધીન હશે તેણે, જે જીલ્લામાં તે અકસ્માત હોએ તે જીલ્લાના માજી-સ્ટ્રેટને, તથા જે પોલીસ થાણાની હદમા બનાવ બન્યો, તેને, અથવા સરકાર ખાસ કરી નિમે, તે અમલદારને, એવી નોટીસ નકામી ઢીલ ન કરતા આપવી જોઇએ (કલમ ૮૩).

નોટ.—આ નોટીસના નમુના બાબતમા, તથા તેમા શી શી હકીકત બતાવવી, તે બાબતમાં,—કેવા અકસ્માતની તાબડતોબ ખબર તારથી આપવી તે બાબતમા,—અને તે વખતે રેલવેના નોકરો, ઇન્સ્પેક્ટરો, ને માજીસ્ટ્રેટની શી ફરજો છે, તે ઠરાવવા કલમ ૮૪ પ્રમાણે ગવર્નર-જનરલ ઇન-કૉન્સિલને સત્તા છે

પત્રક મોકલવા બાબતમાં,—વડી સરકાર ઠરાવે તે નમુના પ્રમાણે અને તે મુદતોએ, પોતાની રેલવે ઉપર બનેલા અકસ્માતનુ પત્રક, પછી તેથી માણસના શરીરને ઇજા થઇ હોએ યા નહી હોએ, તોપણ મોકલવુ પડશે (કલમ ૮૪, ૮૫)

આ અકસ્માતમા ઇજા થએલા કોઇ શખસે કાઇ ઇજા બાબત નુકસાનીનો દાવો કર્યો હોએ, ત્યારે તેની વૈદ્યકી તપાસ કરવાનો હુકમ કરવા બાબતમા, અને કોને આવો અધિકાર છે, તે બાબતમા કલમ ૮૬ જોવી.

રેલ્વેના નોકરોએ કરેલા ગુન્હાઓ.

કલમ બાબત.

૧૦૦ **છાકટાપણુ. રેલ્વેનો નોકર કામ ઉપર કેફી અવસ્થામા હોએ, તો તેને પચાસ રૂપીઆ સુધીના દડની શિક્ષા થશે, અને કોઇ કબી એવે પ્રસગે કામ અયોગ્ય રીતે કર્યાને લીધે રેલ્વે ઉપરના અથવા તે ઉપર મુસાફરી કરનારા કોઇ શખસની સલામતીને જોખમ પોહોચવા સભવ હોએ, તે પ્રસગે એક વર્ષની મુદત સુધીની કેદ, અથવા દડ, અથવા બેહુની શિક્ષાને પાત્ર થશે.**

૧૦૧ **રેલ્વે આક્ટને અનુસરીને પ્રસિદ્ધ અને જાહેર કરેલી સામાન્ય કાનુન માન્ય ન કરીને, અથવા આવી કાનુનને અનુસરતી બીજી કાનુ-નોની તેને નોટીસ મળી હશે, તે પ્રમાણે કરવા બંધાયલો ચાકરીની શરતથી છતા, હુકમ નહીં માન્ય કરીને,—અથવા કાંઇ પણ અવિચારનું અથવા ગફલતનું કામ અથવા કસુર કરીને,—કોઇ પણ માણસની સલામતી જોખમમાં નાંખશે, તો તેને બે વર્ષની મુદત સુધીની કેદ, અથવા પાંચસે રૂપીઆ સુધી દંડ, અથવા એ બંનેની શિક્ષા થશે.**

૧૦૨. ગાડીમાં રૂલમાં ઠરાવ્યા મુજબ પૂરેપૂરા ઉતારૂઓ હોવા છતાં,— કોઇ રેલ્વે નોકર તે ઉપરાંત ઉતારૂઓને તે ખાનામાં જોરજુલમથી દાખલ કરશે, કોશિસ કરશે, યા દાખલ કરાવશે, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડની શિક્ષા થશે.

૧૦૩. સ્ટેશન માસ્તર અથવા રૂલ પ્રમાણેનો કોઇ રેલ્વે નોકર અકસ્માતની નોટીસ નહી આપે તો, પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૦૪. "રોલીંગ સ્ટોક" સાર્વજનિક રસ્તાની સપાટી ઉપર ઉભું રહેવા દઇ, યા "લેવલ ક્રૉસીંગ" બંધ કરીને લોકોને ત્યાંથી જવા આવવા દેશે નહીં, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે

૧૦૫ ખોટાં પત્રકો (આ આક્ટ પ્રમાણેના) જાણી જોઇ સહી કરી મોકલે, તો તેને પાંચસે રૂપીઆ સુધી દંડની અથવા એક વર્ષ સુધી કેદ, યા બેહુની શિક્ષા થશે

બીજા ગુન્હાઓ, પોલીસને જાણવાજોગ.—નીચે પ્રમાણે છે:—

કલમ **બાબત.**

૧૦૬. માલની ખોટી તપસીલ મુદ્દાની બાબતમાં આપે તો તેવી ખોટી તપસીલ આપનારને, અને તે માલના ધણીને દરેક મણ બદલ યા તેના ભાગ બદલ દસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે, અને તે ઉપરાત જે ચાર્જ (દર) આપવા તે પાત્ર હશે, તે પણ

૧૦૭. રેલ્વે ઉપર ભયકારક કે દુ:ખકારક માલ ગેરકાયદે આણે, તો તેને પાચસેં રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૦૮ ટ્રેનમા નિવેદન કરવાનાં સાધનોને નકામી છેડ કરે તો પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે

૧૦૯ કોઇ "રીઝર્વ" ખાનામા પેસવું, પુરૂ ભરાયલુ ખાનામાં પેસવું,— અને કોઇ 'રીઝર્વ' ન હોએ, યા પુરૂ રૂલ મુજબ ભરાયું ન હોએ, તેવા ખાનાંમા પેસતા કોઇને અટકાવવું,—એમ કરે તેને, વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૧૦. બીડી તબાકુ પીવા સારૂ ખાસ રાખેલાં ખાનાં શિવાય, બીજા કોઇ ખાનામાં બીજા ઉતારૂઓ હોય તો તેની સંમત્તિ વગર બીડી, યા તમાકુ પીએ, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૧૧. સાર્વજનિક નોટીસો બગાડે તેને, યા ઇરાદાપૂર્વક ભુસી નાંખે, યા બદલે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૧૨. રેલ્વેને છેતરવાના ઇરાદાથી યોગ્ય પાસ અથવા ટીકીટ વગર અથવા વાપરેલી ટીકીટથી દગલબાજીથી કોઇ મુસાફરી કરે, અથવા તેવી કોશિસ કરે, તેને મુસાફરીના એક વારના ભાડા ઉપરાંત, સો રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૧૩ પાસ અથવા ટીકીટ શિવાય, અથવા અપૂર્ણ પાસ અથવા ટીકીટ છે, અથવા જેટલા અંતર સુધી જવાનો અધિકાર હોય, તે કરતાં આગળ મુસાફરી કોઇ કરે, તો તેને, અથવા ટીકીટ લીધી હોએ, તેથી ઉપલી કલાસમાં મુસાફરી કરી હોએ તો,—તે બાબત તેની જવાબદારી વિશે કલમ ૧૧૩ જેવી.

૧૧૪. રીટર્ન ટીકીટનું અડધીયુ બીજાને આપશે, વેચશે, યા કોશીસ કરશે, ને બીજો કોઇ તે લેશે, તેને રૂપીઆ પચાસ સુધી દંડ; વળી,—તેનુ અડધીઉ વેચાણ લેનાર તે વડે પ્રવાસ કરે યા કોશીસ કરે તો,— એકવારનું ભાડુ લેવામાં આવશે

૧૧૬. પાસ અથવા ટીકીટમા જાણીબુજી ફેરફાર કરે યા વિરૂપ કરે,—તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે

૧૧૭. સંસર્ગીક યા ચેપી રોગ વાળો માણસ રેલ્વે ઉપર પ્રવેશ કરે યા તેમાં મુસાફરી કરે, તેને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ, ને ભાડુ આપેલુ ખોટુ થશે, ને રેલ્વેનો કોઇ નોકર તેને રેલ્વે ઉપરથી કાહાડી મુકી શકશે

૧૧૮. ચાલતી ગાડીમા પેસવું, ઉતરવુ, અથવા તેવી કોશિસ કરવી, નિમેલી શિવાય બીજી રીતે ઉતરવું, ચાલતી ગાડીએ બારણુ ઉઘાડવું-વગેરે બાબતમાં તેમ કરનારને વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે રેલ્વે નોકરે મનાઇ કર્યા છતા, ગાડીના છાપરા, પગથીયા, અને પગ મુકવાનાં પાટીયાં, યા એનજીન ઉપર, યા ઉતારૂ સારૂ નહી યોજેલી રીતે મુસાફરી હઠથી કરે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૧૯. સ્રીઓ સારૂ જુદી રાખેલી ગાડીમાં ઓરડીમાં કે બીજી જગામાં, એવી ખબર છતા, કાયદેસર કારણ વગર પેસે અથવા મનાઇ કર્યા છતાં માહે રહે, તો તેવા શખ્સને સો રૂપીઆ સુધી દંડ; વળી ભાડુ ખોટુ થશે, ને બહાર કાહાડી મુકવામા આવશે

૧૨૦. રેલ્વે ઉપર અગર ગાડીમા કોઇ માણસ કેફી અવસ્થામાં હોએ,— કાંઇ અપકારક કૃત્ય કરે,—કાઇ નિર્લજપણાનું કૃત્ય કરે,—યા,— બિભત્સ બોલે, યા, ગાળો દે,—અથવા ઇરાદાપૂર્વક કોઇ ઉતારૂના સુખમાં હરકત કરે, અથવા દીવો હોલવે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ, ઉપરાંત ભાડું ખોટું થશે, ને કોઇ રેલ્વે નોકર તેને બહાર કાહાડી મુકશે.

૧૨૧. રેલ્વેના નોકરોને તેના કામમાં જાણીજોઇને હરકત કરે અથવા અટકાવે, તેને, સો રૂપીઆ સુધી દંડ થશે.

૧૨૨. રેલવે ઉપર ગેરકાયદે પ્રવેશ બદલ વીસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે. તેને બહાર કાહાડી મુકવામા આવશે જવાની ના કહે તો પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે

૧૨૪. દરવાજા ઉઘાડવા યા બંધ કરવા બાબત, એનજીન આવે છે તેમ જાણવા છતા દરવાજો ઉઘાડે, જગા ઓળંગી જાએ, દરવાનની ગેરહાજરીમા દરવાજો ઉઘાડી વાહન વગેરે ત્યાંથી લઇ જાએ ને તુરત દરવાજો બધ ન કરે, તેને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ થશે

૧૨૫. યોગ્ય વાડ છતા ઢોરો અતિક્રમણ કરશે, તે બાબત છે કલમ જુઓ.

૧૨૬. રેલ્વે ટ્રેનમા મુસાફરી કરનાર અથવા તે ઉપર હોય, એવા કોઇ માણસની સલામતીને જોખમમા નાખવાના ઇરાદાથી અથવા જોખમ પહોચવાનો સભવ છે એમ જાણીને કોઇ ગેરકાયદે નીચે પ્રમાણે કરે, તેને જીવતા સુધી સમુદ્ર પારની અથવા દસ વર્ષ સુધીની કેદની શિક્ષા થશે —

(अ).–કાંઇ લાકડું, પથર, અથવા બીજી વસ્તુ, અથવા પદાર્થ, તે રેલ્વે ઉપર અથવા વચ્ચે મુકશે, યા ફેંકશે,–

(ब) –રેલ, સ્લીપર, અથવા બીજી વસ્તુ યા પદાર્થ કોઇ રેલ્વેની માલકીની ઉપાડી લેશે, કાઢી નાંખશે, ઢીલો કરશે, ખસેડશે,–

(क).-કોઇ પણ રેલ્વેના હરકોઇ સાંધા અથવા બીજા યંત્ર ફેરવશે, ચલાવશે, ઉઘાડશે, અથવા વાળશે,–

(ड) –કોઇ પણ રેલ્વે ઉપર, યા નજીક હરકોઇ સીગ્નલ અથવા દીવો કરશે, અથવા બતાવશે, અથવા સંતાડે અથવા કાહાડી નાખે,–

(इ) –અથવા રેલ્વે સબંધી બીજું કાંઇ કૃત્ય અથવા ચીજ કરશે, કરાવશે, અથવા કરવાની કોશિસ કરશે,–

---

૧૨૭. રેલ્વેમાં મુસાફરી કરનાર માણસોને, તેની સલામતી જોખમમાં નાંખવાના ઇરાદાથી અથવા તેવો સભવ છે એમ જાણીને, કાંઇ લાકડું, પથર, અથવા બીજી કાંઇ વસ્તુ યા પદાર્થ ગેરકાયદેસર રીતે ગાડી તરફ, યા સામા નાંખશે, પડાવશે, અથડાવશે તેને જીવતાં સુધી સમુદ્ર પારની અથવા દસ વર્ષ સુધીની કેદની શિક્ષા થશે.

૧૨૮. જાણીજોઇ ગેરકાયદે કૃત્ય કરી,–કસુર યા ગફલત કરી, રેલ્વે ટ્રેનમાં મુસાફરી કરનાર યા રેલ્વે ઉપર કોઇ માણસની સલામતી જોખમમાં નાંખશે, યા નંખાવશે, અથવા "શેલીંગ સ્ટોક" ને કરશે, યા કરાવશે, યા કોશિસ કરશે, તેને બે વર્ષ સુધીની મુદતની કેદ થશે

૧૨૯. અવિચાર અથવા ગફલતનુ કાંઇ કૃત્ય કરીને, ઉપર મુજબ કરશે, તેને એક વર્ષની મુદત સુધી કેદની, અથવા દંડની, અથવા બને શિક્ષા થશે.

સ.—રેલ્વે મુસાફરી કરનારની સલામતીને જોખમમાં નાંખનાર ઉપલી ચાર કલમો પૈકીનું એટલે ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯ મુજબનું કાંઇ કૃત્ય, કોઇ બાર વરસની અંદરનો સગીર કરે, તો તે બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—આ વિશે ઇન્ડિઅન પીનલકોડમા કલમ ૮૨ તથા ૮૩ મા ગમે તેવુ લખ્યુ હોએ, તોપણ, તેવા કૃત્ય રેલ્વેના સબંધમા, ગુન્હા છે, એમ સમજવુ ને કોર્ટને ગુન્હો સાબીત લાગે તો ફટકા મારવાનો હુકમ કરી શકે છે, અથવા કોર્ટ ઠરાવે, તે મુદતમા તે સગીર, સદરહુ કૃત્ય અથવા કસુર યા તકસીર ફરીથી નહી કરે, એવો મુચરકો કોર્ટ ફરમાવે તેટલી ગુન્હેગારીની રકમનો, તે સગીરનો બાપ અગર પાલન કરનાર લખી આપે, એમ હુકમ કરવા કોર્ટ મુખત્યાર છે. (કલમ ૧૩૦ પેટા કલમ ૧).

કામ ચલાવવાની રીત વિષે.

સ.—રેલ્વે આકટ પ્રમાણેના કયા કયા ગુન્હા સારૂ, પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે?

જ.—કલમો ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯ તથા ૧૩૦ની પેટા કલમ (૧) જે ઉપલા પ્રશ્નમા બતાવેલી છે, એટલી કલમો પ્રમાણેના ગુન્હામાં પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે છે, અથવા બીજા લેખી હુકમ વગર પકડી શકે છે. રેલ્વેનો કોઈ પણ નોકર પણ પકડી શકે છે તેમજ મદદ કરવા અગર પોલીસ અમલદાર યા નોકરે કોઇ બીજા માણસને બોલાવ્યો હશે, તો પકડવાનો અધિકાર તેને પણ છે.

પછી પકડેલા શખસનો ઈન્સાફ, યા તે સારૂ કમીટ કરવા, જે માજીસ્ટ્રેટને સત્તા હોએ, તેની પાસે બનતી તાકીદે તેને લઈ જવો. (૧૩૧ રકમ ૧).

વળી,—ઉપર બતાવેલી કલમો શિવાયના કોઇ ગુન્હા બાબતમાં,—અથવા કલમ ૧૧૩ મુજબ જાસ્તી હાંસલ તથા બીજી રકમ આપવાની ના પાડે યા ચુકે તે બાબતમાં,—અગર એવો કોઇ શખસ નાશી જશે એમ માનવાનુ કારણ હોએ, અથવા તેનું નામ તથા ઠેકાણુ ખબર નહિ હોએ, અને તેવા શખસને પુછતાં તે નામ ઠેકાણુ, આપવાની ના કહે,—યા બતાવેલુ નામ, ઠેકાણુ, ખોટુ છે એમ માનવાનું કારણ હોય તો,—રેલ્વેના કોઇ પણ નોકરે, યા પોલીસ અમલદારને,—યા મદદ કરવા તેઉએ કોઇને બોલાવ્યો હોય, તેને,—વારંટ યા બીજો કોઇ લેખી હુકમ—તે ગુન્હેગારને પકડવા અખત્યાર છે (૧૩૨ રકમ ૧)

(૨), (૩). પકડેલો શખસ હુકમ થાએ ત્યારે માજીસ્ટ્રેટ રૂબરૂ હાજર થવા બદલ જામીન આપે એટલે,—અથવા તેનુ ખરૂ નામ તથા ઠેકાણુ જણાયુ હોય તો. એ પ્રમાણે હાજર થવાનો જામીન શિવાય મુચરકો લખી આપે, એટલે તેને છોડી દેવો (૧૩૨. રકમ ૨) તેમ ન થાએ તો એવા માજીસ્ટ્રેટ પાસે બનતી તાકીદે લઈ જવો (૧૩૨. રકમ ૩)

સ.—આ આક્ટ મુજબ કયા માજીસ્ટ્રેટોને હકુમત છે?

જ.—પ્રેસીડન્સી માજીસ્ટ્રેટ તથા જેનો બીજા વર્ગના માજીસ્ટ્રેટથી ઓછો અધિકાર ન હોય, તેણે આવા ગુન્હાનો ઈનસાફ કરવો. (કલમ ૧૩૩).

ઇનસાફ કરવાની જગા બાબતમાં,—આ આક્ટ મુજબનો ગુન્હેગાર શખસ તે જે હદમાં હશે, તે જગોએ, અથવા સ્થાનિક સરકાર આ બાબતમાં જે જગા વિશે જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ કરશે, તે જગાએ, અથવા વિદ્યમાન કાળે જે કોઈ પણ કાયદો અમલમા હશે, ને તેનો ઈનસાફ જે બીજી જગાએ કરી શકાય તેમ ઠર્યું હોએ, તે જગામાં,—યા તે બીજી જગામાં,—આવા ગુન્હેગારોનો ઈનસાફ થઈ શકે છે. (કલમ ૧૩૪. રકમ ૧).

સરકારી નોકર—ઇન્ડિયન પિનલ કોડ, બાબતના કારણ સારૂ રેલવેનો પ્રત્યેક નોકર સરકારી નોકર છે, એમ સમજવું. (કલમ ૧૩૭ રકમ ૧ લી).

રેલ્વેના નોકરે અટકાવી રાખેલો રેલ્વેનો સામાન.—આવો નોકર બરતરફ, સસપેંડ, અગર મરી જાએ, નાસી જાએ, અથવા પોતાની મેળે ગેરહાજર થાએ, તે વખતે સદરહુ નોકરના તાબામાં હોએ એવું સ્ટેશન, ઘર, આફીસ, ચોપડી, કાગળીઆંઓ તથા બીજા પદાર્થો, તેને લખીત નોટીસ રેલ્વે તરફથી મળ્યા પછી સોંપી દેવામાં, તે નોકર, યા તેની સ્ત્રી, વિધવા, તથા તેના કુટુંબ યા વારસ પૈકી કોઈના પાડશે અથવા ગફલત કરશે, તો—રેલ્વેની અરજ ઉપરથી કોઈ પહેલા વર્ગનો માજીસ્ટ્રેટ એવો હુકમ કરેથી,—અમુક પોલીસ અમલદાર યોગ્ય મદદ સહીત તે ઇમારતમા પ્રવેશ કરે, કોઈ માંહે હોએ તેને બહાર કાઢે, ઇમારત, કાગળો, ચોપડીઓ વિગેરે તમામ ચીજનો કબજો લે, ને રેલ્વે એડમીનીસ્ટ્રેશન કહે, તેને સ્વાધીન કરી શકે છે (કલમ ૧૩૮)

રેલ્વે પોલીસ અમલદારની સામાન્ય ફરજ.—પોલીસ અમલદાર તરીકેની પોતાની કાયદાસર ફરજ તો છેજ તે શિવાય,—રેલ્વે ઉપર આવતા, ઉતરતા, જતા ઉતારૂઓ તથા તમાશગીરો ઉપર, તથા તેની હિલચાલ, કૃતિ, વર્તણુક ઉપર નજર રાખી, કોઈ વહેમ પડતો, યા શક પડતુ કોઇ હોય, ત્યાંરે યોગ્ય પુછપાછ કરવી. ને ગુન્હા ન બને તે સારૂ, તેમજ ગુન્હેગારો ગુન્હો કરી, યા ચોરાએલો માલ લઇ નાશી નહી જાએ તેવી બાબતમાં ઘટતી તજવીજ રાખવી

રેલ્વે તથા જીલ્લા પોલીસની હકુમત બાબતમાં રૂલો.

રેલ્વે પોલીસ યા જીલ્લા પોલીસ તથા મુબઇની શેહેર પોલીસની હકુમત બાબત, અને તેઓએ સાથે મળીને વધારે સગીન પ્રકારનુ કામ કરવા બાબતમાં મુબઇ સરકારે નંબર—૬૨૭૪ તા. ૮ નવેમ્બર ૧૯૦૯ નો હુકમ કાહાડી કેટલીક રૂલો કરી છે, તેની સક્ષેપ મતલબ નીચે મુજબ છે.—

૧. રેલ્વેની ઉપર તથા નીચે જે રસ્તો હોય, તે ઘણી વખતે રેલ્વેની મિલકત હોતી નથી. તેમ હોએ તો, તેના સબંધની ફરજ સાધારણ રીતે જીલ્લા પોલીસે બજાવવાની હોએ છે.

૨　જે બાબતોમાં જીલ્લા પોલીસની મદદની જરૂર જણાય તે બાબતોમાં, રેલ્વે પોલીસ થાણા અમલદારે સંબંધ રાખનાર જીલ્લા પોલીસ થાણા ઉપર ખબરની એક નકલ મોકલી મદદ માગવી, અને તેણે તે પ્રમાણે મદદ આપવા જવું આ બાબતની નોંધ બેહુ અમલદારોએ, ને લીધેલા પગલાં વિગેરે, બાબત પોતાની સ્ટેશન ડાએરીમાં લખવી.

૩. સ્ટેશન યાર્ડની બહાર થએલા ગુન્હાઓ જીલ્લા પોલીસે નોંધી લેવા.

૪　ચાલતી ગાડીમા માણુસની જાત કે મિલકત વિરૂદ્ધ કાગ્નીઝેબલ ગુન્હાની બાબતોમા રીપોર્ટ પ્રથમ રેલ્વે પોલીસ થાણા ઉપર કરવામાં આવ્યો હોએ તે બાબતમાં ત્યા એકદમ નોંધ થવી જોઇએ, અને જીલ્લા પોલીસ થાણાને નકલ મોકલી ખબર આપવી

૫　હદની તકરાર હોએ, યા તે વિશે શક પડતું હોએ, ત્યારે આ બુકને પાને ૭૮ મા ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે અમલ બેહુ પોલીસે કરવો.

૬. વારવાર ચોરી જ્યા થતી જણાય અથવા ધંધો કરનાર ટોળીનુ તેવું પરાક્રમ જણાય ત્યારે રેલ્વે પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે જાતે ત્યાં જઇ તપાસ કરવી. અને માલ જીલ્લામાજ વગે થાએ છે, તેથી ત્યાની પોલીસની મદદ લેઇ, કામ કરવું.

૭　રેલ્વે પોલીસની હકુમતની અંદર બનેલા મુકરદમાઓ જેમાં મિલકત, યા ચોર, જીલ્લા પોલીસે પકડયા હોએ, તો તે રેલ્વે પોલીસને સોંપી દેવા. તેજ પ્રમાણે જીલ્લામાં બનેલા ગુન્હાઓ રેલ્વે પોલીસે પકડયા હોએ, તો જીલ્લા પોલીસને સોંપી દેવા

૮　રેલ્વે પોલીસ કાન્સ્ટેબલ યા તેથી ચહડતા દરજાનો લખી વાંચી જાણે તેવો અમલદાર ઉતારૂઓની ટ્રેન (લોકલ ટ્રેન શિવાએ) માં દેખરેખ રાખવા મોકલવો કાગ્નીઝેબલ ગુન્હાઓ સંબધી બદમાશો ને શક પડતા માણસોની હીલચાલ સબંધી વગેરે ખબરો પોતાની પેટ્રોલ બુકમા તેણે નોંધવી.

૯. બદમાશ વીગેરેની ખાસ માહીતી ધરાવનાર કાન્સ્ટેબલોને જીલ્લા પોલીસ અમલદારે પોતાની હદમાના નજીક રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર નિગેહબાની રાખવા મોકલવા તેઓની ફરજ એ છે કે,—ઉતારૂઓની ટ્રેનોની આવજા વખતે સ્ટેશને હાજર રેહેવું; ઉતારૂઓ ઉપર નજર રાખવી. જાણીતા બદમાશની ખબર રેલ્વે પોલીસને આપવી. મુસાફરી કરનાર કાન્સ્ટેબલને વિગતથી ખબર આપવી. તેણે તે ખબર પેટ્રોલ બુકમાં નોંધવી. આગળ સ્ટેશને ખબર આપવી. શક પડતા માણસો જ્યાં ઉતરે ત્યાંની રેલ્વે તથા જીલ્લા પોલીસને ખબર પડે તેવા ઉપાયો લેવા. ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ, જે રેલ્વે સ્ટેશને જાએ, તેણે સાદાં કપડાં પેહેરવાં. કોઇ શકદારની ટોળી જીલ્લામાંથી વારંવાર રેલ્વે મારફતે જાએ આવે છે એમ ખબર યા શક હોએ, તો અરસપરસ જીલ્લા તથા રેલ્વે પોલીસે .વાકેફ થવું, તથા કરવા—વગેરે.

ગુન્હા કરનારી જાતો બાબતનો આકટ. સને ૧૯૧૧ નો ૩ જો.

આ આકટ આખા બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનને લાગુ છે

ગુન્હા કરનારી જાતોનું જાહેરનામું.—જે ગુન્હાને માટે જામીન નહી લઈ શકાએ, તેવા ગુન્હા પદ્ધતિપૂર્વક કરવાની, કોઇ પણ શખસોની જાત, ટોળી કે વર્ગને ટેવ છે, એવુ માનવાને સ્થાનિક સરકારને સબબ હોએ, ત્યારે તે સરકાર સ્થાનિક સરકારી ગેઝીટમા જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ કરીને સદરહુ જાત, ટોળી અથવા વર્ગ, આ આકટના કારણ માટે ગુન્હા કરનારી જાત છે, એમ જાહેર કરવા મુખત્યાર છે (કલમ ૩).

ગુન્હા કરનાર જાતોના માણસોને નોંધવા વિષે.—સ્થાનિક સરકાર, જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને, પોતાના જીલ્લામા કોઇ પણ ગુન્હા કરનારી જાતના માણસોનુ અથવા તેના કોઈ ભાગના માણસોનુ એક રજીસ્ટર તૈયાર કરવાનો, અથવા કરાવવાનો હુકમ કરવાને મુખત્યાર છે (કલમ ૪). આ કારણ સારૂ આ પ્રકારનો હુકમ આવ્યા પછી, જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ રજીસ્ટર કરવાનુ હોય તે જગાએ, તેમજ તે યોગ્ય ધારે, તે બીજી જગાએ ઠરાવેલી રીતે નોટીસ પ્રસિદ્ધ કરીને. જે ગુન્હા કરનારની જાતને યા ભાગને નોધવાનો હુકમ થયો હોય તે જાતના તે ભાગના સઘળાને હુકમ કરી નિમેલા શખસ પાસે નિમેલે વખતે હાજર થવા,—રજીસ્ટર તૈયાર કરવા જરૂરી હોએ તેવી ખબર આપવા.— અને તેની આગળીની છાપ રજીસ્ટરમાં લેવાનો હુકમ કરી શકે છે મરજી આવે તેને નોધવાનુ માફ કોઇ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ કરી શકે છે (કલમ ૫).

આવુ રજીસ્ટર તેણે તે જીલ્લાના પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટના તાબામાં રાખવુ તેના અભિપ્રાયોમા કોઇને ઉમેરવો, યા કાહાડી નાંખવો યોગ્ય લાગે, તે બાબતમા ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને રિપોર્ટ કરવો, પણ રજીસ્ટરમાં કાંઈ ફેરફાર તેના હુકમ વગર થઈ શકે નહી નામ રજીસ્ટરમાં દાખલ કરતાં પહેલા તેવા શખસને ઉપર મુજબની નોટીસ આપવી. (કલમ ૬, ૭). એવી નોંધ વિરૂદ્ધ તેવા શખસને ફરીઆદ કરવી હોએ, તો જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટને કરવી. અને તેનો હુકમ છેવટનો સમજવો. (કલમ ૮).

આંગળીની છાપ આવા નોંધાયલા માણસની લેવા હુકમ કરવા જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટ અથવા તેણે અધિકાર આપેલા અમલદાર હમેશાં મુખત્યાર છે (કલમ ૯)

સ્થાનિક સરકાર, ગેઝીટમા જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ કરી એમ ફરમાવી શકશે કે,—આવી ગુન્હા કરનારી જાતમાંના નોંધાયલા માણસે—નક્કી કરેલી મુદતે પોતા વિષે રિપોર્ટ કરવો, પોતાની રહેવાની જગો તથા તેમાં ફેરફાર, યા તેવો ઇરાદો, અને જવાનો ઇરાદો જાહેર કરવો,–(કલમ ૧૦).

ગુન્હા કરનારી જાતની હિલચાલ, જગા, રહેવાનો પ્રદેશ આંકી આપવો યોગ્ય લાગે ત્યારે સ્થાનિક સરકારે, ગવર્નર-જનરલ ઇન કોન્સિલ તરફ અમુક તપસીલ સાથે રીપોર્ટ કરવો (કલમ ૧૧) અને તે ઉપરથી તે વડી સરકારને યોગ્ય લાગશે તો તેમ હુકમ કરશે, અને સ્થાનિક સરકારને હુકમ આપી ગેઝીટમા તે વિશે જાહેરનામુ બહાર પાડશે. (કલમ ૧૨). વિશેષમા કલમ ૧૩, ૧૪, ૧૫, જોવી.

થાણા તથા શાળામાં મુકવા બાબતમાં,—ગવર્નર-જનરલ ઇન કોન્સિલ અથવા સ્થાનિક સરકાર ઔદ્યોગિક, ખેતીવાડી સબંધી, અથવા સન્માર્ગ પ્રવર્ત્તક થાણાં સ્થાપવાને, અને તેમાં જે ગુન્હા કરનારી જાતના અને તેનાં કોઈ ભાગના સબંધમાં મુકવા હુકમ કરી શકે છે. તેમજ,—સ્થાનિક સરકાર, છોકરા માટે એવી સસ્થા સ્થાપે, યા હોએ ત્યા, આવા ગુન્હા કરનારી જાતના માણસોના છોકરાઓને તેમના માબાપ અથવા વાલીઓથી છુટા પાડીને અથવા તેમની પાસેથી ખસેડીને સદરહુ શાળામાં મુકવાને મુખત્યાર છે (કલમ ૧૬, ૧૭)

છોકરાં,—એ સજામાં, આ કારણ સારૂ છ વરસથી વધારે ને અરાડથી ઓછાં ઉમરના સઘળા શખસોનો સમાવેશ થાએ છે, એમ સમજવુ. ઉમરની બાબતમાં જીલ્લા માજીસ્ટ્રેટનો ઠરાવ આખરનો ગણાશે. (કલમ ૧૭. રકમ ૪, ૫).

વળી, કોઇ કારણસર છોડી મુકવાનો સ્થાનિક સરકારને અધિકાર છે. (કલમ ૧૮).

ગવર્નર-જનરલ ઈન કૌન્સિલને આવા લોકોને અમુક થાણામાં બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના કોઈ પણ ભાગમાં રાખવા, યા અમુક જગાએથી અમુક જગાએ ખસેડવાનુ ફરમાવવા મુખત્યાર છે. (કલમ ૧૯) તેમજ આ આકટના હેતુ સારૂ, આવા શખસોને રેહેવા, કામ કરવા, મજુરી, મેહેનતનાણા અને હરેક બીજી વ્યવસ્થા બાબતમાં રૂલો કરવા અધિકાર છે. (કલમ ૨૦)

શિક્ષા અને કામ ચલાવવાની રીત.—ગુન્હા કરનારી આવી જાતના માણસો નોટીસની શરત મુજબ વર્ત્તવાનુ ચુકે,—યા તો,—ગુન્હા કરનારી જાતનો નોધાયલો હોએ, ને સ્થાનિક સરકારે કલમ ૨૦ પ્રમાણે અમુક હદ, અંકુશ તથા સદ્દવર્ત્તનથી ચાલવા તથા રેહેવા રૂલો કરી હોએ. તેમાથી અમુક રૂલો તોડે, યા તે વિરૂદ્ધ ચાલે, તો તેમજ પ્રથમ ગુન્હાની સાબીતીનો ઠરાવ થયા પછી ચોક્સ ગુન્હાઓ કીધા હોય, તો વધારાની શિક્ષા થઈ શકે તે સારૂ,---તથા શક ભરેલી સ્થિતિમા મળી આવે તો, વગેરે બાબતમા જે શિક્ષાઓ ઠરી છે, તે બાબતમા કલમ ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪ જોવી તેમને આવા ગુન્હા બદ્દલ વગર વારંટે પોલીસ પકડી શકે છે

ગામના મુખી, રખવાળ, જમીનના ધણીઓએ, ભોગવટો કરનારાઓએ, ખબર આપવાની ફરજ—જે ગામમાં ગુન્હા કરનારી જાતના કોઇ પણ શખસો રેહેતા હોય, તેમના દરેક મુખીએ, ગામના દરેક રખેવાળે, અને જે જમીન ઉપર આવા કોઇ શખસો રેહેતા હોય, તે જમીનના દરેક ધણીએ અથવા ભોગવટો કરનારે અથવા તેના એજંટે તેને ખબર જે કાંઈ મળે તે તાબડતોબ નજીકના પોલીસથાણાના અમલદારને, નીચેની બાબતમા આપવી —

(અ) સદરહુ પ્રકારનો કલમ ૫ મી મા કહ્યા પ્રમાણે હાજર થવાને અને ખબર આપવાને ચુકે, તે બાબત, અથવા

(બ) ગુન્હા કરનારી જાતનો કોઈ પણ નોંધાએલો શખસ (પ્રસંગ પ્રમાણે) સદરહુ ગામમાથી અથવા સદરહુ જમીનમાંથી જાએ, તે બાબત.

વળી,—કોઇ પણ શખસો કોઈ પણ ગુન્હો કરનારી જાતના છે એવો વ્યાજબી રીતે શક હોય તેઓ (પ્રસંગ પ્રમાણે) ગામમાં અથવા જમીનમાં આવ્યાની ખબર કાંઈ પણ પોતાને મળે, તો તે, પણ ઉપર મુજબ આપવાની ફરજ છે (કલમ ૨૬) આ પ્રમાણે (કલમ ૨૬ પ્રમાણે) કરવામા ઉપર કહેલા મુખી, રખવાળ, જમીનનો ધણી, ભોગવટો કરનાર, યા એજંટ, ચુકશે તો તે પીનલ કોડ કલમ ૧૭૬ ના પેહેલા ભાગ પ્રમાણે શિક્ષાને પાત્ર થશે (કલમ ૨૭)

ઢોરોના અતિક્રમણનો કાયદો (સને ૧૮૭૧ નો ૧ લો આક્ટ)—(સને ૧૮૯૧ ના ૧ લા આક્ટથી સુધારેલો)

લાગુ છે તે હદ.—આખા બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમા લાગુ છે માત્ર કલકાના મુખ્ય શહેરોમા લાગુ નહી તથા સ્થાનિક સરકાર, ગેઝીટમા જાહેર કરી જે અમુક જગ્યાએ લાગુ નથી, એમ ઠરાવે, ત્યાજ માત્ર નહી

વાખ્યા.—"પોલીસ અમલદાર" એ સજ્ઞામા ગામડાના રખવાળનો પણ સમાસ થાય છે

"ઢોરો"—હાથી, ઉંટ, ભેંસ, ઘોડા, ગાય, ટટ્ટુ, વછેરા, ખચ્ચર, ગધેડા ડુક્કર, ઘેટા, મેંઢા, મેઢીઓ, ઘેટા તથા બકરા તથા બકરીઓ તથા તેના બચ્ચાઓ,—સર્વેનો સમાસ થાય છે

સ્થાનિક સરકારના હુકમને અનુસરી ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ ડબા કરશે, અને તેની દેખરેખ નીચે હમેશા સમજવા ડબાવાળાને તેજ નિમશે તે "સરકારી નોકર" છે એમ સમજવુ ડબાવાળાની ફરજો વિશે કલમ ૭-૮-૯-૧૨-૧૩-૧૪ ૧૫-૧૬ જોવી

સ —જમીનો બિગાડ કરનારાં ઢોરો બાબત શું કાયદો છે?

જ —હરકોઇ જમીન ખેડનારો અથવા તેનો વહીવટ કરનારો,—અથવા હરકાંઈ જમીનના પાકનુ અથવા ઉપજનુ વાવેતર કરવા સારૂ જે માણસે નાણુ ધીર્યું હોએ, તે માણસ.—અથવા, સદરહુ પાક અથવા ઉપજ અથવા તેનો હરકાઇ ભાગ વેચાતો લેનારો અથવા ઘરેણે રાખનારો—સદરહુ પ્રકારની જમીન ઉપર અતિક્રમણ કરીને તે જમીનનો અથવા તેના પાકનો અથવા ઉપજનો બિગાડ કરનારાં ઢોરને પકડવાને અથવા પકડાવવાને, અને જે ગામની તે જમીન હોય તે ગામને સારૂ કરેલા

ડબામા તે ઢોરોને અમથી વાર લગાડ્યા વગર લઇ જવાને અથવા લઇ જવડાવવાને મુખત્યાર છે

ઢોરોને સદરહુ પ્રમાણે પકડવાની (अ) હરકત નહી થવા બાબત અને ઢોરોને સદરહુ પ્રમાણે પકડનારા માણસો પાસેથી ઢોરો (ब) નહી છોડાવવા બાબત, મદદ માંગે તો પોલીસના સઘળા અમલદારોએ મદદ કરવી (કલમ ૧૦).

સાર્વજનિક રસ્તા, નેહેર વગેરેને નુકસાન કરનારાં ઢોરો.—સાર્વજનિક રસ્તા તથા રમવાની જગા તથા વાડીઓ તથા નેહેરો તથા મોરીના કામો, તથા બાંધો અને તેવાંજ બીજા કામો જે માણસોને સ્વાધીન હોય, તે માણસોને તથા પોલીસના અમલદારોને, સદરહુ રસ્તા તથા જગા તથા વાડીઓ તથા નેહેરો તથા મોરીના કામો તથા બાંધો અને તેવાજ બીજા કામો અથવા સદરહુ રસ્તાની અથવા નેહેરની અથવા મોરીના કામની અથવા બાંધની બાજુ અથવા બાજુના ઢોળાવ બગાડનારા ઢોરોને અથવા તે ઉપર અતિક્રમણ કરનારા ઢોરોને પકડવાનો અથવા પકડાવવાનો અધીકાર છે અને તે ઢોરોને અમથી વાર લગાડ્યા વગર છેક પાસેના ડબામા તેઓએ લઇ જવા (કલમ ૧૧)

નોટ.—કલમ ૧૨ મા ઢોરો ડબામા પુરાયા પછી દંડ લેવાનો દર બતાવ્યો છે, ને કદી ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને એમ લાગે કે જમીન ઉપર એ પ્રમાણે ઢોરો હંમેશ અતિક્રમણ કરે છે, અને પાકનો બિગાડ કરે છે, તો સરકાર ગેઝીટમા જાહેર ખબર પ્રસિદ્ધ કરી તેથી બમણો દંડ લઇ શકે. તેમ નિયમ ફરમાવી શકશે

કલમ ૧૩–મા,–ડબામા પુરેલા ઢોરનો માલીક યા તેનો એજંટ હાજર થઈ ઢોરોની માગણી કરે, તો ડબાવાળાએ ખરચ વગેરે તેની પાસેથી લઇને પાછા આપવા, અને તેણે ઢોરો પાછા મળ્યાની સહી કરી આપવી જોઈએ, એમ ઠર્યું છે

કદી ડબામાં આવ્યા પછી સાત દિવસની મુદતમાં ઢોરોનો માલીક ઢોરોની માગણી નહી કરે, તો તે વિષે જાહેર ખબર નિકળી, છેવટ હરાજ થશે, તે બાબત કલમ ૧૪ મી છે. કદી માલીક હાજર થઇ કહે કે ગેર-

કાયદે ઢોરો પકડ્યાં છે અને કલમ ૨૦ પ્રમાણે તે ફરીઆદ કરવાનો છે, તો ખરચના પૈસા 'ડીપોઝીટ' અનામત મુકેથી ઢોર આપવા. કલમ ૧૫.

ઢોર ખરીદવાની મનાઇ.—કાયદા પ્રમાણે થએલી હરાજીમાંથી કોઈ પોલીસ અમલદારે યા ડબાના રખવાળે ઢોર ખરીદવાં નહી. (કલમ–૧૯).

ઢોર પકડ્યા બાબત ફરીઆદ.—ગેરકાયદે પકડ્યા, યા રાખ્યા હોએ, તેવા ઢોર બાબતમાં તેનો માલીક ફરીઆદ કરી શકે (કલમ ૨૦). આવી ફરીઆદ ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટને, યા બીજા અખત્યારવાળા માજીસ્ટ્રેટને લખીતવાર યા મોહોડાથી થઇ શકે, અને માલીક યા હકીગત જાણનાર નોકરથી પણ થઈ શકે તે ઉપરથી માજીસ્ટ્રેટ તપાસ કરે, જરૂર પડે તો સમન્સ કરી જવાબદારને બોલાવે, અને યોગ્ય લાગે તો રૂપીઆ એક સો સુધી નુકસાનીના તેની પાસે અપાવે, અને તમામ ડબાદંડ અને ખરચ પણ અપાવે ઢોરો ડબામાજ હોએ, તો છોડી દેવા હુકમ કરે. (કલમ ૨૧, ૨૨).

હરકત કરવી, છોડવવા.—ઢોર પકડવાના કામમા જબરીથી હરકત કરશે યા છોડાવશે, તેને છ મહિના સુધી કેદની, અથવા પાનસેહ રૂપીઆ સુધી દંડની,–યા બેઉ સજા થશે (કલમ ૨૪)

ઢોરોના અતિક્રમણથી બિગાડ.—ઢોરોના અતિક્રમણથી કાંઈ જમીનને, યા પાક, યા ઉપજને, નુકસાન થાએ, ને ઢોર છુટા બેશીકરાઇથી રાખવાથી તેમ થવા સંભવ હતો, અથવા તેનુ જ્ઞાન ભાન હતું એમ જણાય તો તેના માલિકને અથવા રખવાળને પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડ તે બિગાડ બદલ થશે. સરકારે આવુ જાહેરનામુ અમુક હદમાં કરેથી, આ મુજબ થઈ શકે છે કલમ ૨૬.

ડબાના રખેવાળની ગફલત.—કાયદા વિરૂદ્ધ ઢોરો છોડે, યા ખરીદે, અથવા ઘાસ પાણી ડબામાં ઢોરોને પુરાં ન પાડે, યા કાયદા વિરૂદ્ધ કાંઈ પોતાની ફરજમાં કસુર કરે તો, બીજી કોઈ શિક્ષા થઈ શકતી હોએ તે ઉપરાંત, માજીસ્ટ્રેટ આગળ સાબીતી થએથી પચાસ રૂપીઆ સુધી દંડને પાત્ર થશે. કલમ ૨૭.

નોટ.—કલમ ૩૧ પ્રમાણે સ્થાનિક સરકાર આ કાયદા પ્રમાણેના પોતાના અધીકાર, ડીસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તેટલા આપી શકે છે.

જુગારનો આક્ટ (સને ૧૮૮૭નો આક્ટ ૪થો. સને ૧૮૯૦ના આક્ટ ૧લાથી થએલા સુધારા સાથે).

ક્યાં લાગુ છે, તે હદ—મુબઇ શેહેરમા, સાષ્ટિના ટાપુમા, મુબઇ ઇલાકાના તમામ રેલ્વે સ્ટેશન તથા સ્ટેશનના કોઇ પણ ભાગથી ત્રણ માઇલની હદમાં, લાગુ સમજવુ વળી મુબઇ સરકાર જાહેરનામુ બહાર પાડી જ્યા લાગુ પાડે ત્યા પણ લાગુ થશે એમ સમજવુ

સટ્ટા બાબતમાં.—જ્યાં જ્યા કાયદામાં "જુગાર" એ સંજ્ઞા આવે છે, ત્યા "સટ્ટા"નો પણ સમાસ તેમાં થાએ છે એમ સમજવુ

જુગાર રમવાનાં સાધનો,—મા જુગાર રમવાના વિષય અથવા સાહિત્ય તરીકે વપરાતી કોઈ પણ વસ્તુનો સમાવેશ થાય છે

સ —જુગારનો અખાડો કોને કેહેવો, તેની વાખ્યા આપો.

જ —જે કોઈ ઘરનો અથવા ઓરડીનો અથવા જગાનો જે માણુસ ધણી હોય, અથવા જે તેનો વહીવટ કરતો હોય, અથવા જે તે વાપરતો હોય, અથવા જેણે તે રાખી હોય, તે માણુસના ફાયદા સારૂ અથવા નફા સારૂ તે ઘરમા અથવા ઓરડીમાં અથવા જગામાં, જુગાર રમવાના પાના અથવા પાસા અથવા મેજો અથવા બીજાં સાધનો રાખ્યા હોય, અથવા જુગાર રમવાનાં પાના અથવા પાસા અથવા મેજો અથવા બીજાં સાધનો વપરાતા હોય, તે ઘર અથવા ઓરડી અથવા જગા,—એવો અર્થ "**જુગારનો અખાડો**" એ શબ્દોનો આ આક્ટમા થાય છે એમ સમજવુ, પછી તે ફાયદો અથવા નફો, તેને તે જુગારના સાધનો અથવા ઘર અથવા ઓરડી અથવા જગા વાપરવા બાબત ભાડાં દાખલ મળતો હોય કે બીજી રીતે મળતો હોએ તે વાતની ચિંતા નથી. (કલમ ૩).

સ.—જુગારનો અખાડો રાખવા બાબતમાં શું કાયદો છે?

જ.—"**(અ)** કોઇ પણ ઘરનો અથવા ઓરડીનો અથવા જગાનો ધણી અથવા તેનો વહીવટ કરનારો, અથવા તે વાપરનારો

જુગારના અખાડાના કામ સારૂ તે કહાડશે અથવા રાખશે, અથવા વાપરશે તેને,

(ब) સદરહુ પ્રકારના હરકોઈ ઘરનો અથવા ઓરડીનો અથવા જગાનો ધણી અથવા તેનો વહીવટ કરનારો ઉપર કહેલાં કારણ સારૂ બીજાં કોઈ માણસને તે ઘર અથવા ઓરડી અથવા જગા જાણીબુજીને અથવા જાણીજોઇને કહાડવા દેશે, અથવા તેનો વહીવટ કરવા દેશે, અથવા તે રાખવા દેશે, અથવા તેનો ઉપયોગ કરવા દેશે તેને,

(क) સદરહુ કારણ સારૂ કાહાડેલા, વહીવટમા લીધેલાં, રાખેલાં, અથવા ઉપયોગમા લીધેલા સદરહુ પ્રકારના હરકોઈ ઘરમા અથવા ઓરડીમા અથવા જગામાં જુગાર કામની સંભાળ અથવા વ્યવસ્થા જે રાખતો હશે અથવા તે કામ ચલાવવામાં કોઈ રીતે જે મદદ કરતો હશે તેને.

(ड) સદરહુ પ્રકારના હરકોઈ ઘરમા અથવા ઓરડામા અથવા જગામા આવજાવ કરનાર માણસો સાથે જુગાર રમવા સારૂ પૈસા જે માણસ ધીરશે અથવા પુરા પાડશે તેન,

પાંચસેં રૂપિયા સુધીના દંડની શિક્ષા થશે. અથવા ત્રણ મહિના સુધીની કેદની શિક્ષા થશે" (કલમ ૪)

સ.—જુગારના અખાડામાં જુગાર રમવા બાબત શિક્ષા સારૂ શું નિયમ છે?

જ.—સામાન્ય જુગારના અખાડામાં, પાનાથી, પાસાથી, 'કાઉટર' યાને બોર્ડથી, અથવા જુગાર રમવાના બીજા સાધનથી, રમતા અથવા જુગાર રમતાં પકડાશે,—અથવા કાંઈ પણ પૈસા સારૂ, અથવા શરત સારૂ, અથવા 'સ્ટેઇક' સારૂ, અથવા બીજી રીતે જુગાર રમવા સારૂ ત્યાં હાજર હોઇને પકડાશે તો તેને ૨૦૦ રૂપીઆ સુધી દંડ, યા એક મહીના સુધી કેદની શિક્ષા થઈ શકશે.

વળી,—જુગારના અખાડામાં જુગાર અથવા દાવ ચાલતો હશે, તે વખતે ત્યાં કોઈ પણ પકડાશે, તો વિરૂદ્ધ સાબીત ન થાએ ત્યાં સુધી તે

જુગાર રમવા સારૂ, ત્યાં ગયો હતો, એવુ કાયદો માની લેશે એમ સમજવુ. (કલમ ૫).

સ—જુગારના અખાડામાં પેસવાની સત્તા પોલીસને કોણ આપી શકે, ને તેઓ શું કરી શકે?

જ.—આ બાબતમા ૬ઠી કલમ લાગુ છે મુબઇ શેહેરમાં પોલીસ કમીશનર, અને બહાર કોઈ ફર્સ્ટ કલાસ માજીસ્ટ્રેટ, યા, ડીસટ્રીકટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ, યા કોઈ આસીસટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડન્ટ જેને આ બાબત સરકારે ખાસ અખ્ત્યાર આપ્યો હશે, તેની આગળ કસમ ઉપર એવી ફરીયાદ યા ખબર થાએ કે ફલાણુ ઘર, યા ઓરડી, યા જગા જુગારના અખાડા સારૂ વાપરવામાં આવે છે એવુ માનવાનો સબબ છે, તો જરૂર લાગે તે પ્રમાણે આવા સંશય વિશે તપાસ કરી પોતાને ખાત્રી થએથી, એક ખાસ યાને **'સ્પેશીયલ' વારંટ** તે કાહાડી શકે, અને તે કોઈ પોલીસ ઇન્સપેકટર યા સબ ઇન્સપેકટરથી ઓછા દરજ્જાનો નહી એવા પોલીસ અમલદારને એવી સત્તા આપી શકે કે,—(अ)—સદરહુ કોઈ ઘર, ઓરડી યા જગામા, રાતે યા દહાડ જરૂર લાગે તેમ માણસોની મદદ લઇ જબરદસ્તીથી તેણે પેસવુ. (ब)—ત્યાં ખરેખર જુગાર તે વખતે ચાલતો હોય કે નહી, તો પણ ત્યા હાજર મળે તે માણસોને કેદ પકડી કોઇ માજીસ્ટ્રેટ આગળ લઈ જવા, (क)—જુગાર રમવાના જે સાધનો, પૈસા, તથા કીમતી જણસો ત્યાં જડે અને તેનો જુગાર રમવા સારૂ ઉપયોગ કર્યો છે, યા કરવાનો ઇરાદો હતો એવો સંશય લાગવાનુ વ્યાજબી કારણ લાગે, તે સર્વે જપ્ત કરવા, (ड)—તેમાં ઉપર પ્રમાણે પેઠા બાદ, જુગારના સાધનો સંતાડયાં છે એમ વ્યાજબી શક ઉપરથી તે ઘર યા ઓરડીના સઘળા ભાગની જડતી લેવી, તેમજ ત્યા કેદ કરેલા માણસોનો ઝાડો લેવા અને તેમાં જુગાર રમવાનાં સાધનો જડે, તે જપ્ત કરવાં,—આ પ્રમાણેનો વારંટ કાહાડી હુકમ આપી શકે. (કલમ ૬).

નોટ.—પણ ત્યાં માણસ કેદ કરવામાં આવે, તેના અંગની જડતી લેતાં, જે પૈસા વગેરે મળે, તે જપ્ત કરશે, તો તે જુગારના સાધન તરીકે નહીં ગણાય, ને પૈસા જેના કબજામાંથી મળ્યા હશે તેને પાછા મળશે, ને સરકાર ખાલસા નહીં થશે, એમ મુંબઇ હાઇ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે, તે યાદ રાખવું.

જુગારના અખાડાનો પુરાવો.—ઉપર પ્રમાણે વારંટથી પોલીસ અમલદાર ઘરમાં પેસે, ત્યાં જડતી લેતાં, પાસા, દાવ, કાર્ડ, બોર્ડ, મેજ વગેરે જુગારના સાધનો મળી આવે, તો કલમ ૭મીથી એમ ઠર્યું છે કે (કુશલતાની રમત સારૂ તે ન રાખ્યાં હોય તો) આવી જગા **જુગારનો સામાન્ય અખાડોજ** છે ત્યાં પોલીસના દેખતાં રમત યા જુગાર ચાલતો હતો, એમ કાંઈ પણ સાબીતીની જરૂર નથી તેમજ, ત્યાં પકડાએલા સર્વે શખસો જુગાર રમવા સારૂજ હાજર હતા, એમ કાયદો માની લેશે, તેથી વિરૂદ્ધ ઠરાવવુ હોએ, તેણે પુરાવો તેવો આપવો જોઇએ.

કલમ ૭ ઉપર વિશેષ સમજુતી—આવો વારંટ કલમ ૬ પ્રમાણેનો આપી શકે, તેવો કોઈ અમલદાર પોતે જાતેજ વગર વારંટે પણ તેવા જુગારના અખાડામા દાખલ થઈ શકે છે જે અમલદાર વારંટ આ કામમાં આપી શકે, તે પોતે જાતે કાઇ ખબર મળેથી આવા જુગારના અખાડામાં જઈ શકે, ને વારટથી જેમ થઇ શકે તેમ જડતી લઇ શકે, ત્યાં સાધનો જુગારના મળે તે જમ કરે, અને ત્યા હાજર મળે તેને કેદ પણ કરી શકે આ પ્રમાણે કરવામાં ગેરકાયદે કાંઈ નથી પણ આવા પેસનાર અમલદારે જુબાની જાતે કોર્ટમાં એ જુગારના કેસમા આપવી પડશે. એમ ઠર્યું છે, અને આમ તે પોતે કરે, ત્યારે કલમ ૭ પ્રમાણેનું અનુમાન કાયદા પ્રમાણે લઈ નહી શકાય. એ યાદ રાખવુ જરૂરનુ છે

પ્રથમ પોતાની રૂબરૂ પ્રતિજ્ઞા ઉપર ફરીયાદ થઈ હોએ, ને તેથી પોતે વારટ કાહાડી કોઇને પેસવા અખ્ત્યાર આપ્યો હોએ, ને તે પેસનાર અમલદારને જડતી દરમ્યાનમા જુગારના સાધનો મળી આવે, ત્યારે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા ઉપર આપેલી ખબર ખરી ઠરી છે, એમ ગણી શકાય, અને કાયદો પરવાનગી આપે છે કે કલમ ૭ મુજબ અનુમાન કાહાડી શકાશે. ઉપર પ્રમાણે હાઇકોર્ટે ઠરાવ્યુ છે, તે યાદ રાખી, કામ લેવુ

જુગારના સાધનોનો નાશ કરાવી નાંખવો.—માજીસ્ટ્રેટ આગળ જુગારનો કેસ સાબીત થએથી, ત્યાં મળેલાં જુગારના સાધનોનો નાશ તે કરાવી શકે છે. (કલમ. ૮).

નોટ.—કલમ ૪ અને ૫,ના ગુન્હામાં, જે શખ્સ ત્યાં પકડાએ તે શખ્સ પૈસા સારૂ રમતો હતો, એમ પુરાવો કરવાની જરૂર નથી. (કલમ ૯).

કોઇએક જુગારીને માફી આપી સાક્ષી લેવા બાબતમાં,— જુગાર રમનારાઓ પૈકી કોઈએક જુગારીને માફી આપી પ્રતિજ્ઞા ઉપર તેની સાક્ષી તે કામમાં લઈ શકાએ માજીસ્ટ્રેટ તેવો લખીત દાખલો તેને આપશે; અને તે વખત પેહેલાં તેના જુગાર રમવાના કૃત્યની તેને માફી થશે. (કલમ ૧૦)

ઇનામ બાબત.—બાતમીદારને ઈનામ આપવા બાબતમાં, તોહોમતદારને કરેલા દંડનો ½ થી વધારે નહી તેવી કોઈ રકમ, અથવા કલમ ૮ પ્રમાણે જપ્ત કરેલાં જુગારના સાધનો વેચવા હુકમ કર્યો તો તેમાથી, યા પૈસા સરકાર ખાલસા કરવા તે કલમ પ્રમાણે હુકમ કર્યો તેમાથી, આપવા, તે કેસનો ચુકાદો કરનાર માજીસ્ટ્રેટ હુકમ કરી શકે છે. (કલમ ૧૧).

જાહેર રસ્તા ઉપર જુગાર.—હર કોઇ રાજ્યમાર્ગમા, અથવા લોકો જઈ શકે, અથવા જવાની છુટ હોએ એવી જગામાં, અથવા રાહાદારીના ઠેકાણામા કોઈ કુશળતાની રમત વગરની બીજી કોઈ પણ રમતમાં વપરાતા હોય, તેવે પાને, પાસે, 'કાઉટર' થી, અથવા જુગારના બીજા સાધનોથી પૈસા સારૂ અથવા બીજી કીમતદાર વસ્તુ સારૂ જુગાર રમતો પકડાશે,—અથવા એવી જાહેર જગામા અથવા ઠેકાણામા કોઇ પક્ષી યા જનાવર લડાવતાં કોઈ માણુસ પકડાશે,—અથવા.-તેને કોઈ પક્ષી યા જનાવર લડાવવામાં હાજર રહીને મદદ અથવા સાહાય કરતાં પકડાશે, —તેવાઓને પોલીસ અમલદાર વગર વારંટે પકડી શકશે, અને ગુન્હો સાબીત થએ કોઈ માજીસ્ટ્રેટ તેને રૂપીઆ પચાસ સુધી દંડની, અથવા એક મહિના સુધી કેદની શિક્ષા કરી શકશે, અને સાધનો જે જડે તેનો નાશ કરવાનો, તથા પક્ષી તથા જનાવર વેચી નખાવવાનો, હુકમ કરી ઉપજ સરકાર જમા કરશે. (કલમ ૧૨)

નોટ.—આ આક્ટ કુશળતાની કોઇ રમત,-જેવી કે ઘોડાની શરત, ને લાગુ નથી (કલમ ૧૩).

નોટ.—ફક્ત આ બારમી કલમને સારૂજ, એટલે જુગાર જાહેર રસ્તામાં, યા જગામાં રમાતો હોય તોજ, પોલીસ વગર વારંટે ગુન્હેગારોને આ કાયદા મુજબ પકડી શકે છે. એ પ્રમાણે, કલમ ૧૨ ના કામમાં "ચારજ-શીટ" ભરાએ. પણ, બીજા જુગારના કામોમાં તેમ ન ભરાએ. માજીસ્ટ્રેટ આગળ ફરીઆદ નોંધાવવી પડે

જામીન.—જુગારનો હરેક ગુન્હો જામીન લાયક છે, તેથી પકડેલા શખસ જામીન આપે, તો લેવો. જામીન હમેશ માંગવો

જડતીઓ આ કાયદા પ્રમાણે લેતાં, પચો હમેશ હાજર રાખવા.

કલમ ૬ ઠી પ્રમાણેનો વારંટ.—હમેશ કામમાં કાગળ તરીકે દાખલ થવા કોર્ટમા રજુ કરવો પ્રતિજ્ઞા ઉપર તેવા વારટ સારૂ થએલી જુબાની ખાતમી દારની હોએ છે, તેથી તે રજુ કરવાની જરૂર નથી

હથીઆરનો આક્ટ. (સને ૧૮૭૮ નો ૧૧ મો).

વાખ્યા.—હથીઆર—એટલે તેમાં અગ્નિશસ્ત્રો, સંગીન, તરવાર, ખજર યા કટારી, ભાલા તથા તેના ફળાં, તથા કામઠા તથા તીર, અને તોપ, હથીઆરના ભાગ, અને હથીઆર તૈયાર કરવાના યંત્રનો પણ સમાસ થાએ છે. (કલમ ૪)

યુદ્ધ સામગ્રી.—ની વાખ્યા સારૂ કલમ ૪ થી જુઓ ગધક, સુરોખાર, સીસુ—એનો તેમા સમાસ નથી.

શકને પ્રસંગે હથીઆર લઈ જનારને કોણ પકડી શકે—કોઇ ગેરકાયદાસર કારણ સારૂ વાપરવાના ઇરાદાથી, યા ઉપયોગી પડે તેવા ઇરાદાથી કાંઈ હથીઆર લઇ જવામા આવે છે, પછી તે સારૂ લાઇસિન્સ હોએ કે ન હોએ, તોપણ, એમ માનવાનો વાજબી સબબ યા કારણ હોય ત્યારે, કોઈ પોલીસ અમલદારને, તેમજ હર કોઈ શખસને, તેના હથીઆર યા યુદ્ધ સામગ્રી લઇ જતા જડે ત્યારે તેવા લઇ જનાર માણસને વગર વારંટે તેઓ પકડી શકે. તેમજ હથીઆર તથા યુદ્ધ સામગ્રી જપ્ત કરી શકાએ. ખાનગી માણસે આ પ્રમાણે કર્યું હોએ, તો પકડેલા માણસને તથા હથીઆર વગેરે ને કોઇ પોલીસ અમલદારને તુરત સ્વાધીન કરવા. આ પ્રમાણે સોંપવામાં આવે, યા પોતેજ પકડ્યાં હોએ, તેવાં માણસ તથા હથીઆરને માજીસ્ટ્રેટ પાસે લઇ જવાં. (કલમ ૧૨).

હથીઆર બાંધીને ફરવું તથા હથીઆર કબજામાં રાખવા બાબત.

કલમ ૧૩ મી માં,—લાઇસિન્સ શિવાએ, યા તેની શરતથી વિરૂદ્ધ હથીઆર બાંધીને ફરવાની મનાઈ છે શિક્ષાની કલમ ૧૯ મી ની રકમ (ઈ) માં બતાવેલી છે.

કલમ ૧૪ મી માં,—લાઇસિન્સ વગર, યા તેની શરતથી વિરૂદ્ધ કોઈ માણસ તોપ, અથવા અગ્નિશસ્ત્રો, અથવા યુદ્ધ સામગ્રી, અથવા લશ્કરી સ્ટોર પોતાના કબજામા અથવા પોતાના નિબંધમાં રાખવો નહી, એમ ઠરાવ્યુ છે શિક્ષા સારૂ કલમ ૧૯ ની રકમ (ફ) જોવી

કલમ. ૧૬ મી માં,—જે હથીઆરો કબજામા રાખવા ગેર કાયદાસર થયા હશે, (પછી કોઈ લાઇસિન્સ રદ્દ થયાને લીધે, યા તેની મુદ્દત પુરી થયાને લીધે હોએ, તોપણ), તે જેના કબજામા હોએ તેણે નજીકના પોલીસ થાણામા ત્યાના અમલદારને સોપી દેવા જોઇએ

નોટ.—લાઇસન્સ કયા અમલદારે શુ શરતોથી આપવુ, તે મર્યાદા ઈંડીઆ સરકાર કાનુન વખ્તો વખત કરી નક્કી કરે એવુ લાઈસિન્સ રદ્દ કરવાનો અધીકાર, તે આપનાર, અથવા ડીસટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ, યા ઇલાકાના મુખ્ય શેહેરમા પોલીસ કમીશનરને છે. અને આ આક્ટ વિરૂદ્ધ કોઇ ગુન્હો કર્યાની સાબીતી જે જડજ્ અથવા માજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ કોઈ ફોજદારી કામમા થઈ હોએ, તેને છે (કલમ ૧૭, ૧૮)

કલમ. ૧૯ મી માં,—શિક્ષા, જુદા જુદા ગુન્હાની બતાવી છે ઘણામા ઘણી શિક્ષા ત્રણ વરસ સુધી કેદની, અથવા દંડની, અથવા ..બેઉની છે

કાગનીઝેબલ કે નહીં.—કલમ ૧૩ મી—હથીઆર બાંધીને ફરવા બાબતની, તથા કલમ. ૧૪ મી—અગ્ની—શસ્ત્ર, યુદ્ધ સામગ્રી અથવા લશ્કરી સ્ટોર પોતાના કબજામાં યા નિબંધમા કોઈ રાખે તે બાબતની,—આ બેહુ કલમો પ્રમાણેના ગુન્હાઓ "કાગનીઝેબલ" છે. તેથી પોલીસ વગર વારંટે પકડી શકે. પણ કલમ ૧૯ ની રકમ (ફ) પ્રમાણેના ગુન્હાની બાબતમા કોઇ માણસની ઉપર કામ ચલાવવા ત્યાંના ડીસટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટની, અને ઇલાકાના મુખ્ય શહેરમાં પોલીસ કમીશનરની પ્રથમ મંજુરી મેળવવી જોઇએ. (ક. ૧૩, ૧૪ મા જામીન લેવા).

ગુન્હાની ખબર આપવાની ફરજ.—આ આક્ટ વિરૂદ્ધ કોઇ ગુન્હો કર્યાની ખબર જે જે માણસને હશે તેણે તે ખબર કોઈ છેક નજીકના પોલીસ અમલદારને અથવા માજીસ્ટ્રેટને હંમેશ આપવાની પોતાની ફરજ

છે, એમ સમજવુ. તેમ ન કરવાનું અગર તેનું કાંઈ વ્યાજબી કારણ હશે, તો તેણે સાબીત કરવું પડશે. (કલમ. ૨૮).

ઝાહુડો લેવાનો અધિકાર.—કલમ ૧૯ ની રકમ (ફ) પ્રમાણે શિક્ષા કરવા જોગ ગુન્હા બાબતમાં ઝાડો લેવાનો અધિકાર કોઈ પણ પોલીસ સબ ઈન્સપેકટરને છે. (કલમ. ૩૦).

વિશેષ સમજુતી.—આકટમાંથી કોણ બાતલ કરવામાં આવ્યા છે, તેનુ લીસ્ટ દર વરસે સરકાર ગેઝીટમાં છાપી પ્રસિદ્ધ કરે છે. હથીઆર રાખવાનો પરવાનો દરેક ડીસ્ટ્રીકટમા, ડીસ્ટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ આપે, અને તે ડીસ્ટ્રીકટ પોલીસ સુપ્રીનટેન્ડેન્ટને અભીપ્રાએ પુછીને આપે એક ડીસ્ટ્રીકટ કરતા વધારેનુ આપવુ હોએ, ત્યારે ડીવીઝનના કમીશનરની પણ સહી (કાઉંટર સીગનેચર) લાઇસન્સ ઉપર જોઇએ. દરેક તાલુકાના સબ ઈન્સ્પેકટરની ઑફીસમા લાઇસન્સદાર હથીઆર ધારણ કરનારના લીસ્ટ રહે છે, તેમા કઇ જાતનું હથીઆર, તેનુ તપસીલવાર વર્ણન પણ લખાએ છે. યુદ્ધ સામગ્રી વેચવાની દુકાનનુ ઈન્સ્પેકશન પોલીસ ઇન્સ્પેકટરે તથા ડીસટ્રીકટ પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે તથા આસીસટન્ટે, તથા તાલુકાના ઇનચાર્જ-ડીવીઝન-માજીસ્ટ્રેટે કરવાનુ હોએ છે તે ઉપરાંત ડીસટ્રીકટ માજીસ્ટ્રેટ પણ કરવુ પડે છે

છપાઇ બહાર પડશે

તા. ૧ લી અકટોબર ૧૯૧૪ સુધીમાં

ચોપડી નામે

ડીટેકટીવની ફરજ.

કર્ત્તા

રાવ સાહેબ પ્રાણશંકર ત્રીપુરાશંકર.

જેમાં,—"**ડીટેકટીવ**"—યાને છુપી તપાસ કરવા સબંધે અનેક રસ્તાઓ, યુક્તિઓ, અને તજવીજો, અને તેના સંબંધમાં ઘણીજ ઉપયોગી અને અનુભવસિદ્ધ સૂચનાઓ અને સમજુતીઓ આપેલી છે

કીમત એક રૂપીઓ

સૂચના.—તા ૩૦ સપટેમ્બર ૧૯૧૪ સુધી અગાઉથી ગ્રાહક તરીકે નામ, કર્ત્તા પાસે નોંધાવેથી, આ ચોપડી બાર આને મળશે. ટપાલ ખર્ચ વગેરે માફ.